

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Ю. В. Кац

**МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ
ТА КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Конспект лекцій

Суми
Сумський державний університет
2019

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ
ТА КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Конспект лекцій
для студентів спеціальності 035 «Філологія»
денної форми навчання

Затверджено
на засіданні кафедри
германської філології
як конспект лекцій
зі змістового модуля
«Європейські мови
в міжкультурній комунікації».
Протокол № 3 від 01.10.2019.

Суми
Сумський державний університет
2019

Міжнародний етикет та крос-культурна комунікація :
конспект лекцій / укладач Ю. В. Кац. – Суми : Сумський
державний університет, 2019. – 392 с.

Секція теорії та практики перекладу кафедри германської
філології

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП	10
ТЕМА 1 МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ І НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ	13
1.1 Загальна характеристика національних особливостей країн Латинської Америки	13
1.2 Загальні особливості етикету країн Латинської Америки	17
1.3 Мексика.....	20
1.3.1 Національні особливості Мексики.....	20
1.3.2 Стиль ділового спілкування в Мексиці.....	22
1.3.3 Мексиканський етикет звертання та ведення бесіди.....	24
1.3.4 Особливості мексиканської кухні.....	26
1.3.5 Поводження в громадських місцях.....	27
1.3.6 Свята.....	29
1.3.7 Мексика – унікалька країна!.....	32
1.3.8 Правила поведіки та культура Мексики.....	33
1.3.9 Цікаві факти про Мексику.....	35
1.4 Бразилія.....	36
1.4.1 Загальна характеристика країни.....	36
1.4.2 Специфічні особливості Бразилії та її жителів.....	38
1.4.3 Особливості ділового етикету.....	40
1.4.4 Особливості невербальної комунікації	42
1.4.5 Цікаві факти про бразильців.....	44
1.5 Аргентина	45
1.5.1 Загальна характеристика країни.....	45
1.5.2 Правила спілкування.....	48
1.5.3 Особливості невербальної комунікації.....	51
1.6 Перу.....	51
1.6.1 Загальна характеристика країни	51

1.6.2 Етикет.....	52
1.6.3 Особливості невербальної комунікації.....	54
1.6.4 Цікаві факти про перуанців.....	55
1.7. Колумбія.....	56
1.7.1 Загальна характеристика країни.....	56
1.7.2 Менталітет країни.....	58
1.7.3 Колумбійські вітання.....	59
1.7.4 Цікаві факти про колумбійців.....	59
1.8 Чилі.....	61
1.8.1 Загальна характеристика країни.....	61
1.8.2 Менталітет і культурні особливості.....	62
1.9 Еквадор.....	64
1.9.1 Загальна характеристика країни.....	64
1.9.2 Менталітет і культурні особливості.....	65
1.9.3 Особливості невербальної комунікації.....	66
1.9.4 Цікаві факти про еквадорців.....	66
Висновки до теми 1.....	67
Список літератури до теми 1.....	68
Запитання до теми 1.....	72
ТЕМА 2 ЕТИКЕТ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ	73
2.1 Сполучені Штати Америки.....	73
2.1.1 Діловий етикет в Америці.....	73
2.1.2 Норми американської політкоректності.....	79
2.1.3 Правила ведення бесіди в Америці.....	80
2.1.4 Американський похід у гості.....	84
2.1.5 Особливості національної кухні.....	89
2.1.6 Правила поведження в громадських місцях.....	90
2.1.7 Специфіка невербальної комунікації в Сполучених Штатах Америки.....	91
2.2 Канада.....	93
2.2.1 Культурні особливості Канади.....	93
2.2.2 Норми ведення бесіди в Канаді.....	94
2.2.3 Діловий етикет канадців.....	95
2.2.4 Побутове життя канадців.....	97

Висновки до теми 2.....	99
Список літератури до теми 2.....	99
Запитання до теми 2.....	101
ТЕМА 3 ЕТИКЕТ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЇН АФРИКИ	103
3.1 Спільні риси етикету африканців.....	104
3.2 Відмінні риси етикету африканців.....	106
3.3 Етикет Південної Африки.....	111
3.4 Етикет Алжиру.....	119
3.5 Етикет Об'єднаних Арабських Еміратів	123
3.6 Етикет Єгипту.....	127
3.7 Етикет Кенії.....	132
3.8 Етикет Мадагаскару.....	136
3.9 Етикет Марокко.....	138
3.10 Етикет Танзанії.....	141
3.11 Етикет Нігерії.....	145
3.12 Етикет арабських країн.....	147
Висновки до теми 3.....	155
Список літератури до теми 3.....	156
Запитання до теми 3.....	158
ТЕМА 4 ЕТИКЕТ І КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРАЛІЇ	159
4.1 Поради тим, хто збирається в Австралію.....	159
4.2 Австралійські бізнесмени.....	163
4.3 Вихідні австралійців.....	164
4.4 Цікаві факти.....	164
4.5 Основні життєві принципи	165
4.6 Правила поведінки.....	167
4.7 Національні особливості.....	169
4.8 Переговори з австралійцями.....	170
4.9 Бізнес-протокол та етикет.....	172
4.10 Стиль переговорів.....	173
4.11 Спосіб життя.....	174

4.12 Особливості культури Австралії	179
Висновки до теми 4.....	183
Список літератури до теми 4.....	186
Запитання до теми 4.....	187
ТЕМА 5 ЕТИКЕТ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЇН ЄВРОПИ	188
5.1 Німеччина.....	189
5.1.1 Характеристика населення, мови й релігії.....	189
5.1.2 Етикет.....	191
5.1.3 Культура поведінки.....	193
5.1.4 Жести.....	195
5.1.5 Цікаві факти.....	196
5.2 Естонія.....	198
5.2.1 Характеристика населення, мови та релігії.....	198
5.2.2 Етикет.....	200
5.2.3 Культура поведінки.....	201
5.2.4 Жести.....	203
5.2.5 Цікаві факти про країну.....	203
5.3 Ісландія.....	205
5.3.1 Характеристика населення, мови й релігії.....	205
5.3.2 Етикет.....	207
5.3.3 Культура поведінки.....	208
5.3.4 Жести.....	210
5.3.5 Цікаві факти.....	211
5.4 Фінляндія.....	213
5.4.1 Характеристика населення, мови та релігії.....	213
5.4.2 Етикет.....	214
5.4.3 Культура поведінки.....	216
5.4.4 Жести, міміка, рухи тіла.....	217
5.4.5 Цікаві факти.....	220
5.5 Румунія.....	222
5.5.1 Характеристика населення, мови й релігії.....	222
5.5.2 Етикет.....	222
5.5.3 Культура поведінки.....	223

5.5.4 Цікаві факти.....	224
5.6 Великобританія.....	226
5.6.1 Характеристика населення, мови та релігії.....	226
5.6.2 Етикет.....	228
5.6.3 Культура поведінки.....	230
5.6.4 Жести.....	231
5.6.5 Цікаві факти.....	232
5.7 Франція.....	233
5.7.1 Характеристика населення, мови й релігії.....	233
5.7.2 Етикет і правила поведінки.....	234
5.7.3 Кухня – візитівка Франції.....	235
5.7.4 Жести та мистецтво привітання.....	237
5.7.5 Франція – мрія туриста.....	238
5.8 Ірландія.....	239
5.8.1 Загальна характеристика.....	239
5.8.2 Етикет.....	241
5.8.3 Ділові відносини з ірландцями.....	242
5.8.4 Цікаві факти про Ірландію.....	243
5.8.5 Десять міфів про країну.....	243
5.9 Швеція.....	246
5.9.1 Загальна характеристика.....	246
5.9.2 Діловий етикет.....	248
5.9.3 Цікаві місця Швеції.....	249
5.9.4 Цікаві факти про країну.....	251
5.9.5 Культура шведів.....	252
5.10 Італія.....	255
5.10.1 Звертання.....	255
5.10.2 Етикет під час зустрічі.....	256
5.10.3 Пунктуальність.....	257
5.10.4 Перше знайомство.....	257
5.10.5 Діловий етикет.....	258
5.10.6 Бізнес та їжа.....	259
5.10.7 Дрес-код.....	260
5.10.8 Невербальне спілкування й жести.....	261

5.11 Україна.....	263
5.11.1 Загальні відомості.....	263
5.11.2 Етикет, культура спілкування.....	264
5.11.3 Мовленнєвий етикет.....	266
5.11.4 Цікаві факти.....	267
5.12 Іспанія.....	269
5.12.1 Загальна характеристика.....	269
5.12.2 Цікаві факти про Іспанію.....	270
Висновки до теми 5.....	272
Список літератури до теми 5.....	273
Запитання до теми 5.....	274

ТЕМА 6 ЕТИКЕТ І КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ

АЗІЇ	275
6.1 Китай.....	276
6.1.1 Етикет.....	277
6.1.2 Традиції та звичаї.....	282
6.1.3 Свята.....	286
6.1.4 Цікаві факти.....	290
6.2 Індія.....	291
6.2.1 Етикет.....	291
6.2.2 Діловий етикет.....	295
6.2.3 Особливості встановлення партнерських відносин.....	296
6.2.4 Індійські свята.....	298
6.3 Грузія.....	300
6.3.1 Факти з історії країни.....	300
6.3.2 Грузинська культура.....	303
6.3.3 Цікаві традиції Грузії.....	307
6.3.4 Правила грузинського етикету.....	308
6.3.5 Грузинське весілля.....	311
6.4 Туреччина.....	313
6.4.1 Факти з історії Туреччини.....	313
6.4.2 Особливості культури Туреччини.....	314

6.4.3 Традиції турецького народу.....	319
6.4.4 Секрети турецького етикету.....	322
6.4.5 Цікаві свята Туреччини.....	328
6.5 Таїланд	335
6.5.1 Факти з історії країни	335
6.5.2 Культура.....	337
6.5.3 Цікаві традиції.....	338
6.5.4 Правила етикету.....	341
6.5.5 Свята.....	344
6.6 Камбоджа.....	347
6.6.1 Етикет.....	348
6.6.2 Одяг.....	350
6.6.3 Традиції та звичаї.....	351
6.6.4 Весілля.....	353
6.6.5 Їжа.....	354
6.6.6 Свята.....	355
6.7 Корея.....	357
6.7.1 Факти з історії країни.....	357
6.7.2 Етикет.....	358
6.7.3 Особливості корейської кухні.....	360
6.8 Японія.....	361
6.8.1 Етикет.....	362
6.8.2 Етикет на татамі.....	365
6.8.3 Застільний етикет.....	367
6.8.4 Відвідування храму.....	370
Висновки до теми 6.....	371
Список літератури до теми 6.....	372
Запитання до теми 6.....	373
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	374
ДОДАТОК А.....	376
ДОДАТОК Б.....	379

ВСТУП

Подорожуючи різними країнами, відразу можна зрозуміти, що всі вони відрізняються на культурному рівні: своїми звичаями, традиціями та, звісно, етикетом і правилами поведінки. Тому, приїжджаючи в чужу країну, передусім необхідно поважати її відмінності.

Основні правила ввічливості універсальні, тобто їх додержуються не лише в побуті, а й у міжнародному спілкуванні. Інколи трапляється так, що вихована людина опиняється в незручному становищі. Зазвичай це відбувається, коли потрібно знати правила міжнародного етикету. Кожен представник своєї держави – носій політичних поглядів, релігійних переконань, обрядів і національних традицій, стилю життя, психології та культури. Спілкування з представниками інших країн потребує не лише знання іноземних мов, а й уміння поводити себе толерантно, невимушено та гідно.

Міжнародний етикет – складне поєднання національних традицій народів. Іноземний гість завжди повинен шанобливо ставитися до господарів країни, проявляти інтерес до національної культури й поважати звичаї.

Етикет – мовчазна мова, за допомогою якої можна багато сказати й багато зрозуміти, якщо вміти її декодувати. Правила поведінки не можна замінити словами. Розмовляючи з іноземцем, іноді важко пояснити, як Ви ставитеся до нього та до того, що він говорить. Але, якщо Ви знаєте етикет, Ваше мовчання, жести, інтонація будуть красномовнішими за лексику. За манерою поводити себе за кордоном роблять висновки не лише про людину, а й про країну, що вона представляє. Досі не застаріла думка, висловлена багато років тому письменником епохи Відродження Мігелем де Сервантесом: «Ніщо не обходиться нам так дешево і не цінується так дорого, як ввічливість». Гарні манери, стиль поведінки, делікатність, тактовність не формуються безумовно. На них істотно впливають соціальне мік-

росередовище, в якому живемо, одержане в дитинстві виховання. Водночас ми можемо опанувати корисні навички спілкування, лише якщо дійсно зацікавлені в цьому. Життя та діяльність різноманітні й багатопланові, що зумовлено індивідуальністю кожної людини. Усвідомлення типовості сфер суспільного життя та визначених ситуацій дало можливість виділити й згрупувати ці норми. Наприклад, передбачені правила поведінки в громадських місцях, службовий етикет, етикет знайомства, привітання, прощання, відносин між людьми різного віку, статі, соціального статусу, сімейний етикет, правила прийому, відвідування гостей, поведінки за столом. У кожній ситуації необхідно додержуватися певних норм. Загалом, етикет виправданий єдиним моральним змістом і своїм сенсом.

Моральний зміст етикету зумовлений відповідністю й співвідношенням зовнішніх норм етикету та змісту моральної свідомості суспільства й особистості. Зовнішні правила поведінки та спілкування базуються переважно на моральних принципах. Найважливішим із них є «золоте правило» моральності: поведься з іншими так, як бажаєш, щоб вони поводитися з тобою.

Сучасний етикет успадкував звичаї й традиції всіх народів. Відвідування інших країн, спілкування з іноземцями дозволяє формувати особистий культурний багаж, коригувати свою культуру поведінки, вбирати в себе все найкраще, що є в інших народів. Кожна людина може безпосередньо брати участь у подальшому розвитку культури спілкування сучасного суспільства.

Отже, знання етикету надзвичайно важливе, тому що допомагає спілкуватися, розумітися, домовлятися з представниками не лише власної, а й інших країн.

Із кожним роком значно зростає кількість українців, які відвідують зарубіжні держави як туристи або ділові партнери. Манера поводитися – це такий самий спосіб виявляти повагу до

оточення, як охайний одяг, ввічливе звертання під час розмови, делікатність.

Далі наведені приклади особливостей етикету різних країн, знання яких відіграють вирішальну роль у тому, як Вас зустрінуть і наскільки успішним буде Ваше перебування там.

ТЕМА 1

МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ

І НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ

В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

1.1 Загальна характеристика національних особливостей країн Латинської Америки

Сьогоднішня Латинська Америка – історично молоде явище, що зародилося в 1492 р., коли під час великих географічних відкриттів на землю Америки вперше ступили європейці, поява яких зумовила формування нових етнічних груп, які виникли в результаті метисації та змішання культур [1]. Це було не відкриттям і навіть не зустріччю, а зіткненням двох відмінних один від одного світів.

Завоювання незалежності Латинської Америки означувало капіталістичний розвиток та повільне, але неминуче залучення до громадського життя народних мас, що сприяло поступовому формуванню самобутньої національної й континентальної самосвідомості латиноамериканців.

Ось що пише про це сучасний аргентинський культуролог М. Гаррета: «Латиноамериканська єдність – це реальність, що поєднує в собі багато розходжень, цілком закономірних у рамках непорушної структури вищого порядку. Ідеал інтеграції, що в усі часи поділяли найбільш геніальні представники Латинської Америки, не втрачає своєї сили... Ми вважаємо, що культурні спільноти, які утворюють Латинську Америку, вдосконалюються й взаємозбагачують одна одну в межах об'єднаного континенту [2]».

Латинська Америка в наш час – один із найбільших регіонів світу, що об'єднує 46 країн (33 із яких – незалежні держави) та декілька колоніальних володінь. Площа регіону становить 20,6 млн км², тобто 1/7 площі суші.

Назву «Латинська Америка» запропонував французький імператор Наполеон III як політичний термін. Латинська Америка й Індокитай тоді були територіями у сфері особливих національних інтересів Другої імперії. Цей термін спочатку означав ті частини Америки, в яких розмовляли на романських мовах, тобто території, населені вихідцями з Іберійського півострова та Франції в XV–XVI століттях. Іноді цей регіон також називають Іbero-Америкою [3].

У 18 державах Латинської Америки офіційною мовою є іспанська (близько 63 % населення), в Бразилії – португальська (34 % населення). Близько 3 % населення проживають у невеликих державах, у яких офіційними мовами є французька (Гаїті), англійська (Гаяна, Тринідад і Тобаго, Барбадос, Ямайка, Багамські острови, Гренада, Сент-Люсія, Домініка, Сент-Вінсент та Гренадини) й нідерландська (Суринам). Найбільша з фактичних колоній, що збереглися до нашого часу, – Пуерто-Рико (підпорядкована США, має статус «вільно приєднаної держави») [4].

У релігійній структурі населення Латинської Америки істотно переважають католики (понад 90 %), тому що під час колоніального періоду католицизм був єдиною обов'язковою релігією, а належність до інших віросповідань переслідувала інквізиція [3].

Латиноамериканські нації сформувалися в результаті тривалого змішування нащадків корінного індіанського населення, переселенців з Європи і багатьох мільйонів нащадків африканських рабів, завезених у колоніальний період для роботи на плантаціях. Етнічний склад населення цього регіону дуже різноманітний: нащадки переселенців з Європи, метиси (нащадки від шлюбів білих та індіанців), мулати (нащадки від шлюбів білих і негрів), самбо (нащадки від шлюбів негрів та індіанців), індіанці, китайці. Найбільш однорідні за національним складом переселенські країни: Аргентина, Уругвай і Чилі. Найбільша частка індіанського населення зафіксована в Болівії

(63 %) та Гватемалі (54 %) [4]. Таке поєднання різних етнічних елементів по-різному проявляється в кожній країні, зумовлює неповторність і самобутність національних культур та традицій народної творчості.

Цей регіон часто називають «коморою світу». Очевидно, через належність до найбільш забезпечених майже всіма природними ресурсами. Відкриті запаси ресурсів переважно масштабні й мають світове значення. Цей факт створює перспективні передумови для майбутнього розвитку латиноамериканських країн на шляху до прогресу [4].

Там виявлені родовища мідних руд (40 % світових запасів), залізних, олов'яних руд і бокситів (25 %), нафти (20 %), сірки, ртутних руд і срібла (30 %), ніобію, літію, берилію, молібдену (більше ніж 50 %), а також золота, марганцевих руд та кам'яного вугілля.

Серед галузей гірничодобувної промисловості провідне місце належить нафтовій промисловості (80 % вартості) й мідному видобутку. За видобутком нафти лідирують Венесуела та Мексика, міді – Чилі, залізної руди – Бразилія.

У Латинській Америці сконцентровані сучасні підприємства таких галузей: у Бразилії – мікроелектроніки, аерокосмічної промисловості, автомобіле- судно-, авіабудування; в Мексиці – електротехніки й електроніки, приладобудування; в Аргентині – автомобілебудування.

Сільське господарство країн Латинської Америки має два сектори – високотоварне переважно плантаційне господарство з монокультурною спеціалізацією (виращування кави, бананів, цукрової тростини) та інтенсивне пасовищне скотарство (виращування кукурудзи, маніоки, квасолі, овочів, картоплі). Експортують значну частину сільськогосподарської продукції, зокрема каву, банани, сою, какао, пшеницю, рис і цукрову тростину.

Транспорт регіону розвинений недостатньо, багато територій зовсім позбавлені сучасних доріг. Забезпеченість

регіону транспортною мережею загалом низька: залізниці протяжні, але слабо технічно оснащені й мають низьку пропускну спроможність. Важливі автомагістралі – Панамериканське шосе (від кордонів США до Буенос-Айреса) та Трансамазонська магістраль. Велике значення має морський транспорт, що забезпечує міжконтинентальні та внутрішньорегіональні перевезення [5].

У 2015 році Економічна комісія, яка щороку досліджує суспільно-економічний стан Латинської Америки й Карибського басейну (ЕКЛІАК), підготувала доповідь «Цілі розвитку тисячоліття» [6]. Висновок був таким: регіон має значний прогрес у досягненні цілей розвитку тисячоліття. Найбільш перспективні нижченаведені сфери.

За винятком Мексики (де кількість бідних збільшилася), в усіх інших латиноамериканських країнах кількість громадян, які живуть за межею бідності, зменшилася вдвічі. Якщо в 1990 році людей, які мали дохід, менший за 1,25 долара в день, було 13 %, то в 2015 році цей показник становив 4 %. У країнах Карибського басейну кількість громадян, які живуть за межею бідності, зменшилася з 33 % до 22 %.

Регіон має найвищий показник представництва жінок у парламентах – 27 % у 2015 році. Ця цифра вища, ніж у певних розвинених країнах.

Частка жінок, які працюють у країнах Латинської Америки й Карибського басейну, незначно поступається аналогічному показнику серед чоловіків. У 2015 році зі 100 посад у виробничій сфері 45 % обіймали жінки. Це найвищий показник серед усіх країн, що розвиваються.

У регіоні продовжує скорочуватися кількість голодуючих. Показник зменшився з 15 % у 1990 році до 6 % у 2015 році. Водночас першість за кількістю голодуючих, як і раніше, належить країнам Карибського басейну – 20 %.

У доповіді Економічна комісія відзначила вагомий внесок регіону у вирішення проблеми питної води. Країни Латинської

Америку й Карибського басейну достроково виконали одну з цілей розвитку тисячоліття – вдвічі знизили кількість людей, які не мають стійкого доступу до безпечної питної води. Зараз 95 % населення регіону забезпечені достатньою кількістю питної води.

1.2 Загальні особливості країн Латинської Америки

Латиноамериканці гостинні, люблять вести бізнес без поспіху. Передусім вони налагоджують дружні відносини з діловим партером, а вже потім сідають за стіл переговорів. Особисті зв'язки відіграють неабияку роль: перш ніж мати справу з певною особою, потрібно, щоб вас представила третя сторона – організація, наприклад банк, юридична або консалтингова фірма, спільний знайомий чи друг.

Про всі ділові зустрічі необхідно домовлятися приблизно за 2–3 тижні, підтверджувати дату як до від'їзду, так і після прибуття. Сприятливий час для зустрічей – ранок із 10.00 до 12.30. Кожна зустріч триває 2–3 години. Дуже часто вона переходить у діловий ланч, тому що прийом їжі важливий у Латинській Америці.

Плануючи переговори, варто враховувати, що в Латинській Америці так само спекотно, як і в Іспанії, тому в середині дня влаштовують сієсту – 2–3-годинну перерву на обід і сон, тому для переговорів цей час не підходить [7]. На переговорах латиноамериканці часто переходять на «ти» на знак своєї особливої прихильності до гостя.

Зустрічі зазвичай починають із загальної розмови, мета якої – дізнатися про ділового партнера більше (виняток – Венесуела, де відразу переходять до справи). Самі переговори мають дуже повільний темп, тому для вирішення питань, що Вас цікавлять, може знадобитися не одна зустріч. Проте дуже важливо не показувати свого нетерпіння або роздратування з приводу низького темпу розвитку переговорів.

Від Вас чекатимуть пунктуальності, а представник іншої сторони, найімовірніше, запізниться на кілька хвилин чи навіть півгодини. Якщо Вас запросили додому на вечірку або вечерю, вважають гарним тоном приходити на 15–30 хв пізніше. Не варто обговорювати ділових питань, якщо лише сам господар не запропонує цієї теми.

До подарунків там ставляться простіше, ніж, наприклад, на Близькому Сході, й дуже люблять їх. Особливо цінують подарунки, що відповідають смакам і вподобанням господаря. Тому, якщо вам потрібно зробити діловий подарунок, бажано заздалегідь з'ясувати, що подобається Вашому діловому партнерові [7].

У подарунках цінують оригінальність, проте зазвичай дарують букет квітів, пляшку вина чи коробку шоколадних цукерок. Із квітами необхідно бути обережним, тому що в різних країнах Латинської Америки різна символіка. Наприклад, у Гватемалі траурними є білі квіти, а в Мексиці та Бразилії – лілові. Не даруйте жовтих квітів у Чилі, де вони означають зневагу [7].

У кожному регіоні Латинської Америки поширені додаткові норми суспільної поведінки. Наприклад, у Чилі гарна манера – наливати вино правою рукою [8].

Бразилія:

- жест, за якого вказівний і великий пальці з'єднані в кільце («ОК»), вважають образливим;
- їжу в домі господаря пропонують кілька разів із наростаючим ентузіазмом;
- поплескати перед дверима в долоні ідентично стукоту в двері.

Колумбія:

- подарунки не відкривають на людях, якщо лише на цьому не наполягає дарувальник;
- імітування будь-чийого акценту – ознака невихованості;

– у певних регіонах чоловіки вітають жінок поцілунком у щоку.

Домініканська республіка:

– не сердьтеся на жарти й дані Вам жартівливі прізвиська: для домініканців це просто спосіб знайти спільну мову;
– не зачіпайте теми гаїтянської імміграції.

Гаїті:

– гаїтяни називають людей за кольором шкіри, але це не прояв расизму;
– зайва щедрість образлива;
– заборонені теми: корупція держави, життя в Домініканській республіці.

Мексика:

– бордовий колір асоціюється з похоронами;
– одягаючи червоний, не даруйте квітів;
– жінки чекають, поки їм відкриють двері, підпалять сигарету й поступляться місцем, проте жодний із цих проявів чоловіки не вважають залицянням.

Пуерто-Рико:

– не варто танцювати, занадто близько притискаючись до дівчини, яка не є Вашою нареченою, дружиною чи сестрою;
– у неформальному оточенні звернення «сеньорита» або «сеньора» можуть образити жінку.

Нижче наведена детальна інформація про діловий і загальний етикет країн Латинської Америки.

1.3 Мексика

1.3.1 Національні особливості Мексики

Мексика – країна, в якій дивним способом поєдналися індіанська та європейська цивілізації. Величезний вплив на сонячну і яскраву Мексику з її традиційною культурою індіанських народів мали Америка й Іспанія. У результаті такого симбіозу сформувалася мексиканська культура, двоїста за походженням, але завдяки цьому цікава та незвична в усіх своїх проявах.

Мексику населяють білошкірі (близько 10 %) – нащадки колоністів, переважно найбільш забезпечені й освічені громадяни; метиси (60 %) – люди середнього достатку, в крові яких тече як індіанська, так і «біла» кров; а також індіанці (30 %) – малозабезпечена й неосвічена частина населення, яка займається дрібною торгівлею та сільським господарством.

Більшість мексиканців живуть у містах (77 %). Проте власною житловою площею володіють лише 84 % населення. Водночас у Мексиці рідко можна побачити квартирні будинки: значно більше районів, суцільно забудованих приватними будинками.

Державна мова Мексики – іспанська (до речі, саме Мексика є найбільшою іспаномовною країною у світі). Також популярна серед місцевого населення англійська мова. У

магазинах і ресторанах курортних зон часто можна почути французьку й німецьку мови. Проте, якщо Ви іноземець, Вам передусім варто знати іспанську, зокрема для успішного ведення бізнесу в Мексиці, тому що так легше встановити продуктивні й міцні відносини з мексиканськими партнерами.

Провідна релігія Мексики – християнство. Близько 76 % населення – католики. Крім того, серед мексиканців є протестанти (6,3 %), зокрема п'ятидесятники та свідки Іегови, в той час як 0,3 % населення сповідують інші релігії. Водночас, 3 % мексиканців вважають себе атеїстами, а 13,5 % не визначилися щодо релігійного напрямку.

Мексиканці добрі, веселі й життєрадісні, люблять поговорити та послухати плітки. Вони гостинні до іноземців, хоча з обережністю ставляться до американського стилю спілкування та іспанців. Патріоти, дуже люблять свята й влаштовують їх із кожної можливої нагоди.

Добродушність у спілкуванні проявляється в тому, що жителі Мексики впродовж розмови часто усміхаються. Також потрібно, особливо в провінційних районах, вітати всіх, навіть незнайомих людей (наприклад, заходячи в громадський транспорт).

У країні справжня свобода слова. Мексиканці спілкуються між собою без особливих обмежень, проте з малознайомими людьми чи приїжджими дуже ввічливі й додержуються всіх правил етикету.

Більшість жителів країни охайні. Вважають, що одяг повинен бути новим і чистим. На бізнес-зустрічі чоловіки одягають краватки.

У Мексиці заборонені аборти, тому в багатьох сім'ях понад троє дітей – норма. До них там особливе ставлення, зокрема часто їх розпещують, багато дозволяючи. Крім того, в Мексиці культ материнства: мати – святе поняття для мексиканця. Водночас мексиканська жінка має не рівний із чоловіком

статус. У бізнесі жінок мало, хоча є тенденція до зростання їх впливу. На чолі сім'ї також стоїть чоловік.

У Мексиці зазвичай не хваляться своїми матеріальними здобутками, але автомобіль мексиканця повинен бути дорогим. У справах жителі Мексики цінують пунктуальність, але в неофіційному спілкуванні нею можуть нехтувати.

У вільний час мексиканці ходять у кіно, водять дітей у цирк або займаються гольфом, футболом, кінним спортом, полюванням, дайвінгом тощо. Веселе нічне життя властиве лише туристичним центрам.

1.3.2 Стиль ділового спілкування в Мексиці

У діловому спілкуванні мексиканці люблять підкреслювати свій статус, і чим перспективніша компанія, тим більше значення мають бездоганні манери, марки автомобілів і якість костюмів. Водночас мексиканці – дуже жвавий, відкритий та гостинний народ, тому переговори за їх участі традиційно проходять у невимушеній атмосфері, неофіційному порядку.

Мексиканські бізнесмени – освічені космополіти. До іноземців вони ставляться привітно й позитивно. Мексиканці не дуже люблять американський стиль та іспанців. Оскільки мексиканські бізнесмени багато подорожують, заздалегідь надішліть листа з попередженням про зустріч. Якщо отримаєте з Мексики лист, написаний іспанською, відповідайте також іспанською. Якщо відповідь буде іншою мовою, Вашу дію можуть сприйняти як неповагу чи образ.

Робочий одяг бізнесмена в Мексиці – стриманий діловий костюм із краваткою. У прибережних регіонах віддають перевагу сорочкам із короткими рукавами. Головне, щоб одяг був чистим та охайним. Акуратність і чистоту в Мексиці високо цінують.

На початковому етапі ділового спілкування мексиканці приділяють значну увагу встановленню дружніх контактів. Перед обговоренням ділових питань вони вважають потрібним

краще пізнати своїх майбутніх ділових партнерів, тому що впевнені, що бізнес успішним роблять не компанії, а люди. Водночас перспективний прибутковий бізнес можуть мати лише друзі.

Перед укладанням будь-якої угоди мексиканці завжди проводять мінімум одну особисту зустріч, тому що вважають, що телефон та електронна пошта створені лише для уточнення деталей і ніяк не можуть замінити живого спілкування.

Мексиканці – не надто пунктуальний народ. У цій країні час – поняття відносне. Але якщо мексиканець запізнюється, його обов'язково варто дочекатися, тому що, на його думку, він завжди запізнюється лише з об'єктивних причин, що заважають йому приїхати вчасно. Громадські заходи можуть починати на годину пізніше, й це не сприймають у Мексиці як щось дивне та незвичайне. До речі, часто пунктуальність мексиканця залежить від його зацікавленості в угоді, зокрема її результаті. Пізне прибуття на зустріч може свідчити про малу зацікавленість мексиканця в роботі з вами. Загалом мексиканцям дуже важко давати чіткі відповіді, особливо відмовляти. Найімовірніше, вам скажуть «чому б і ні?», а не дадуть чітко зрозуміти, що вони не зацікавлені в подальшому спілкуванні з вами.

Мексиканці не вважають, що час – це гроші, тому не варто квапити їх у ділових питаннях. Переговорний процес часто затягується, тому що мексиканці люблять довго обдумувати деталі питання. Завжди потрібно поводити себе спокійно й тактовно, навіть якщо вам здається, що всі терміни вже минули.

Соціальний статус і повноваження мають вагоме значення в мексиканській культурі. Ієрархія обумовлює спілкування в компаніях, тому люди високого соціального статусу переважно не мають друзів нижчого соціального рівня. Те саме стосується учасників переговорів: представники делегацій обов'язково повинні обіймати приблизно рівні посади в компаніях.

Мексиканці дуже шанобливо ставляться до людей похилого віку й позитивно сприймають їх участь у переговорах.

Сьогодні в бізнесі все більше жінок, хоча цю сферу діяльності, як і раніше, мексиканці розглядають насамперед як чоловічу.

Мексика – бюрократична країна з корупцією. Отже, починаючи бізнес, варто готуватися до бюрократичних затримок і зволікань.

Для мексиканських бізнесменів важливі представницькі заходи. Зазвичай їх проводять у ресторанах. Урочисті обіди можуть затягуватися. За столом на офіційних заходах сідають згідно з протоколом, в іншому разі – вільно. Здебільшого за столом звучать довгі промови, під час урочистого обіду – коротші. Цінують виступи іспанською.

Якщо партнер запросив Вас до себе додому, купіть букет для господині. Варто пам'ятати, що в Мексиці ділові візити вдома можуть починатися пізніше за обговорений час. Отже, не потрібно бути «прискіпливо пунктуальним»: не приходьте раніше, тому що Ви можете завдавати чимало клопоту господарям. На наступний день зателефонуйте й подякуйте за прийом.

1.3.3 Мексиканський етикет звертання та ведення бесіди

У Мексиці під час зустрічі чоловіки зазвичай обмінюються рукостисканням, а серед жінок поширене легке поплескування по правому плечу. Іноді знайомі можуть просто привітати одне одного невеликими поклонами. Під час зустрічі жінка завжди перша подає руку чоловікові, навіть іноземцеві.

Загалом мексиканці – тактильна нація, тому варто бути готовим до обміну дружніми обіймами вже після кількох зустрічей із новим знайомим. Не потрібно уникати дотиків, на які дуже щедри мексиканці – любителі покласти руку на плече або лікоть співрозмовника: таке нехтування може їх образити. Необхідно враховувати, що мексиканці звикли спілкуватися на відстані витягнутої руки, що може бути незвичним для українців. У Мексиці невербальному спілкуванню надають великого значення.

Щодо особистого простору важливо знати, що в Мексиці люди під час спілкування часто стоять набагато ближче одна до одної, ніж у Сполучених Штатах чи Європі. Це може викликати дискомфорт в іноземців, які не звикли до різноманітності соціальних норм в інших країнах. Просто пам'ятайте, що в Мексиці спілкуються на відстані 30 см або навіть ближче незалежно від статі співрозмовника. Якщо Ви відійдете, це можуть сприйняти як грубість чи знак того, що Вас напружує ситуація.

Під час ділового спілкування необхідно потиснути руку кожному з його учасників (як у момент зустрічі, так і на прощання), а також легко вклонитися кожному, хто входить у кімнату. Господар зустрічі найчастіше сам представляє гостей.

У Мексиці велике значення мають титули, тому в цій країні звертаються за формулою «звання або науковий ступінь (доктор, архітектор, інженер, юрист, професор тощо) і прізвище». На ім'я звертаються лише до членів сім'ї, дітей та близьких друзів. Якщо людина не має звань чи вчених ступенів, потрібно звертатися до неї «сеньйор», «сеньйора» (заміжня жінка) або «сеньйорита» (дівчина).

У країні переважає кількість населення говорить офіційною іспанською мовою, хоча в побуті широко використовують більше ніж 200 індіанських мов і діалектів. У минулому другою мовою спілкування освіченої частини населення Мексики була французька, але зараз її замінила англійська. Тому, буваючи в Мексиці, в багатьох установах, особливо міжнародних компаніях, Ви зможете легко знайти людину, яка вільно володіє англійською.

Мексиканці під час розмови (і безпосередньої, і телефонної) довго обговорюють сторонні теми, перш ніж перейти до суті справи. Мексиканці позитивно оцінять Ваші знання про їх культуру й історію, навіть якщо вони мінімальні. Розмовні теми-табу: власна країна, старше покоління та колір шкіри. Робити багато компліментів у Мексиці вважають звичайною даниною

ввічливості, а нечемна поведінка може завдати сильної образи. Дякують також здебільшого докладно й надмірно. Різких заперечень або відмов мексиканці не люблять.

1.3.4 Особливості мексиканської кухні

Страви. Найпопулярніші національні страви: бурітос (кукурудзяні, пшеничні чи кактусові коржі з м'ясною начинкою, курятиною, овочами, квасолею або бобами, приправлені гострим соусом чилі), тортильяс (кукурудзяний корж, у який загортають будь-яку начинку та їдять руками), темаліс (солodka або гостра кукурудзяна каша, зварена з м'ясом, родзинками чи кокосом), страви з квасолі й кактусів. М'ясо продають без зберігання в холодильниках, а просто підвішеним на гачках.

Прянощі й спеції: петрушка, кінза, часник, цибуля, орегано, перець чилі.

Соуси: сальса з перцю чилі й томатів (подають до м'яса, риби, квасолі, яєць), табаско з однойменного стручкового перцю.

Фрукти. Продають очищеними, порізаними, запакованими в целофанові пакети. Перед вживанням рекомендують посипати фрукти сумішшю чилі й цукру для гостроти відчуттів.

Десерти. Морозиво, як і фрукти, часто посипають перцем чилі. Популярними національними солодощами також є кокос, зацукрована в лаймі пастила з яблук, солodka квасоля, чурчхела.

Делікатеси. Кукурудза, як не дивно, – улюблена їжа мексиканців. Її споживають вареною, сирю, смаженою на грилі з додаванням солі, сиру, майонезу, лаймового соку. Популярні навіть юшка, коржі, морозиво та йогурт із кукурудзи.

Напої. У Мексиці часто споживають різноманітні прохолодні напої. Соки-фреш продають майже скрізь і переважно за безцінь. Єдиний нюанс – Мексика не гарантує суворого додержання норм санітарії: коктейлі готують із величезною кількістю льоду; їх не перевіряють служби контролю якості. З алкогольних напоїв мексиканці звикли вживати текілу, що

виробляють насправді з блакитної агави, а не з кактусів, як думає більшість.

1.3.5 Поводження в громадських місцях

Транспорт. Якщо в Мексиці Ви берете напрокат автомобіль, то пам'ятайте, що в столиці Мехіко місце для парковки знайти складно. Місця, в яких стоянку заборонено, позначені літерою «Е» з перекресленою рисою. Автомобілі, припарковані в недозволеному місці, можуть відбуксирувати на штрафну стоянку, і за їх повернення потрібно буде сплатити досить високий штраф. Крім того, в Мехіко впродовж одного дня на тиждень заборонено використовувати всі приватні автомобілі з визначеною комбінацією букв або цифр у номері. Про те, хто конкретно повинен сьогодні «стояти на приколі», повідомляють у газетах і на спеціалізованих стендах. Із грудня по січень проїзд для приватних автомобілів заборонений на два дні в тиждень.

У Мексиці високий рівень злочинності (зокрема, поширені кишенькові крадіжки), тому подорожуйте автомобілем, автобусом і поїздом лише вдень. Таксі варто брати лише з офіційних стоянок, інакше Ви можете стати жертвою пограбування. Якщо замовляєте таксі телефоном, обов'язково одержите в диспетчера номер автомобіля й номер ліцензії таксиста. В аеропорту Мехіко рекомендують наймати лише жовті таксі аеропорту. Вартість поїздки на таксі залежить від вибраного класу безпеки, хоча ціна навряд чи злякає іноземців: вона досить низька.

Метро в країні функціонує цілодобово, проте в ньому скупчення натовпу. Крім метро, широкий попит у Мексиці мають метробуси – столичні швидкісні автобуси, перший вагон яких призначений винятково для жінок та інвалідів. Не варто забувати й про велосипеди – ще один типовий спосіб пересування в Мексиці, де навіть дозволений їх безкоштовний прокат.

Ресторани й кафе. За столом мексиканці поводяться дуже цивілізовано, додержуються етикетних вимог. Право дегустувати вино надають гостеві. Тости краще виголошувати іспанською: це викличе прихильність до гостя. Певні страви (зокрема, кукурудзяні коржі) їдять руками; спробу скористатися столовими приборами в такому разі можуть сприйняти як снобізм.

Алкоголь зазвичай вживають незначною кількістю; в сільській місцевості більше, ніж у місті. Проте у визначених громадських місцях розпивати алкоголь заборонено незалежно від того, приберете Ви банку або пляшку в пакет чи ні. До таких місць належать парки, зони відпочинку та вулиці (єдиний виняток – пляжі). У разі порушення накладають штраф 500–1 500 песо (40–110 доларів). Крім того, в Мексиці не продають алкоголю особам, молодшим за 18 років.

Окремої уваги заслуговують вимоги до фотозйомки. У Мексиці не можна фотографувати військових об'єктів та об'єктів, що перебувають під охороною держави. Крім того, мексиканці навіть до своїх світлин ставляться дуже насторожено. Якщо хочете сфотографувати місцевого жителя, обов'язково запитайте в нього дозволу для уникнення конфлікту.

Чайові переважно становлять 10 % вартості, зазначеної в рахунку. Їх дають у ресторані (до 15 %), носильникові (1–2 долари), водієві й гідові за проведену екскурсію.

Мексика – унікальна самобутня країна, місцевість контрастів. Вона витончено поєднує в собі спадщину стародавніх цивілізацій з елементами сучасного життя, багато з яких перейняла від «великого брата» – США. Мексика – це кілометри білосніжних піщаних пляжів, смачна й неповторна кухня, красиві та незвичайні традиції і свята.

Мексиканські Сполучені Штати розміщені в Північній Америці. На півночі й сході межують із США, на півдні – з Белізом, Гватемалою, на заході територію країни омивають води

Тихого океану, на сході – Карибського моря й Мексиканської затоки.

Мексика – федеративна республіка. Територія країни становить 1 958,2 тис. км², розділена на 31 штат і столичний округ. Столиця – Мехіко – найбільш густонаселений мегаполіс планети [23].

У цьому розділі ми поділимося своїми спостереженнями щодо стилю життя та типових рис характеру мексиканців. Чимось вони схожі на нас, а чимось істотно відрізняються. Нам ця нація здалася дуже близькою.

Мексиканці дуже люблять їсти. Не дарма Мексика стабільно посідає перші позиції як країна з найбільшою кількістю людей з ожирінням. Але як тут устояти? Мексиканську кухню справедливо вважають найсмачнішою у світі. І, потрібно зазначити, вона калорійна. Навіть у найдешевших кафе готують дуже смачно. Такос, енчіладос, посолі, бурітос, фахітос, томалес... Усього й не згадаєш!

Жителі Мексики не цураються страв американської індустрії харчування: із задоволенням їдять гамбургери й запивають їх колою. Водночас основні прийоми їжі припадають на післяобідній час: комплексний ланч о 14.00–15.00 або 16.00, і, безсумнівно, вечеря о 21.00–22.00 [19].

Мексиканці обожають усілякі гуляння, тому відзначають як національні, релігійні свята, так і запозичені в США. Це, мабуть, друга країна у світі з такою кількістю вихідних.

1.3.6 Свята

Усі свята обов'язково відзначають у сімейному колі. Із їх нагоди збираються всі: і батьки, і діти, і внуки, і правнуки. На весіллях присутні близько 300 гостей, а на ювілеях – 100–200. Добре, що їжа в Мексиці дешева, й прогодувати таку кількість людей не важко. Часто на свята запрошують «мар'ячі» – виконавців типової мексиканської музики [20].

У Мексиці багато свят, пов'язаних із культурною та історичною спадщиною країни. Нижче наведені певні з них.

День прапора (Flag Day) в Мексиці відзначають щорічно 24 лютого. Цей свято започаткував у 1937 році президент Мексики – генерал Ласаро Карденас. Мексиканський прапор – прямокутне полотно зі співвідношенням сторін 4 : 7. Він має три вертикальні смуги: зелену, білу й червону. У центрі білої смуги зображений герб Мексики. Зелений колір прапора символізує надію, а також розмаїття ґрунтів, білий – чистоту ідеалів, червоний – кров, пролиту за незалежність країни.

Згідно з ацтекською легендою бог Уїцилопочтлі напрокував ацтекам, які шукали землю для поселення, що вони повинні спершу знайти орла, який сидить на кам'янистому місці на вершині кактуса-нопаля та їсть змію. Коли вони його знайшли, то залишилися там і спорудили перший храм на честь свого бога-покровителя Уїцилопочтлі. Саме цей орел зображений на гербі й прапорі країни. Цікаво, що 24 лютого також називають **Днем проголошення незалежності** (Independence Proclamation Day) на честь проголошення незалежності від Іспанії 24 лютого 1821 року [24].

День Мертвих (Día de los Muertos, Day of the Dead) – одне з найяскравіших і найбільш самобутніх свят Мексики. Його коріння сягає часів ацтеків та майя. Традиції вшановувати померлих для цих народів були настільки типовими, що органічно інтегрувалися в сучасне життя.

Унікальність цього свята в 2003 році підтвердила ЮНЕСКО, присвоївши йому особливий статус і зазначивши його в списку нематеріальної культурної спадщини.

День мертвих відзначають два дні поспіль – 1-го й 2-го листопада. Перетворити День Мертвих на справжнє свято життя дуже по-мексиканськи. Для святкування необхідно ретельно підготуватися, водночас не просто прибрати й прикрасити будинок, а зробити спеціальний вівтар. Основна частина вівтаря – фотографії померлих членів сім'ї та близьких друзів.

Потрібно нікого не забути, всім приготувати частування з улюблених страв і напоїв та максимально прикрасити все квітами, запаленими свічками й папером із сатиричними сценками про Смерть. Додатково важливо покласти солодощі у формі яскраво розфарбованих черепів та особливий здобний хліб для мертвих.

Варто з пошаною ставитися до цього свята й не плутати його з Хеллоуїном. Перед святкуванням розфарбовують обличчя візерунком черепа. Череп – такий самий символ, як і хрест. Іншим символом свята є помаранчеві чорнобривці, або «семпа-сучіль», як їх називають мовою ацтеків науатль. Ці квіти не просто родом із Мексики: їх спеціально вирощують до Дня Мертвих для прикрашання вівтарів і могил на цвинтарях та вважають ритуальними [25].

День святої Сесилії (Fiesta de Santa Cecilia) – щорічне свято мексиканських музикантів мар'ячі, відомих нині в усьому світі завдяки фільму Р. Родрігеса «Відчайдушний» («Desperado»).

Улюблене місце столичних мар'ячі – площа Гарібальді, названа так на честь італійського генерала Джузеппе Гарібальді. Мар'ячі, як і більшість мексиканців, дуже набожні, а свою професію називають видатною. У колективі зазвичай 8–9 музикантів. Серед них є жінки. Щороку в Мексиці влаштовують національний конкурс – вибирають найкращу мар'ячі з найкрасивішим голосом. Її проголошують «послом мар'ячі року» (Embajadora mariachi del año).

Асоціація мар'ячі Мехіко функціонує вже 60 років, але досі їй членам не вдалося домогтися від уряду ні пенсій, ні медичної страховки. До асоціації належать понад 2 500 столичних музикантів [27].

День дитини (Día del Niño) відзначають 30 квітня. Традиційно з нагоди цього свята всі діти отримують подарунки від батьків і родичів.

1.3.7 Мексика – унікалька країна!

Потрібно зазначити, що, незважаючи на численні проблеми в країні, високий рівень бідності й злочинності, мексиканці дуже позитивні та життєрадісні. Вони завжди вітаються, усміхаються, обіймаються й цілуються під час зустрічі та на прощання, рідко згадують про проблеми, а якщо згадують, то з усмішкою. Навіть дуже бідні люди вміють цінувати те, що мають, і не впадати у відчай. Слова «стрес» та «депресія» рідко зустрічаються в лексиконі жителів цієї країни [21]. Навіть свято «День мертвих» позитивно спрямоване.

Мексиканці привітні з незнайомцями: виходячи з ліфта або приміщення, кажуть «*con permiso*», що означає «з Вашого дозволу»; поступаються місцем у транспорті жінкам і літнім людям; додержуються черги. Водночас роблять усе це щиро, а не з маскою доброзичливості [21].

Мексиканці, як і аргентинці, нікуди не поспішають. Якщо Ви домовилися зустрітися з ними о 15.00, то це просто велика вдача, якщо вони прийдуть о 15.30, а більш імовірно, о 16.00. Навіть якщо це офіційна зустріч, розраховуйте на 15–30 хвилин запізнення. А вже на вечірки й свята, якщо хочете, щоб гості прийшли о 15.00, запрошуйте о 12.00. Це відбувається не тому, що Вас не поважають, а тому, що вони просто нікуди не поспішають, розслаблені й живуть без поспіху, стресу, зайвої метушні [21]. Із часом іноземці звикають до цього ритму життя та ловлять себе на думці, що вже не нервують, коли люди запізнюються, й самі приходять пізніше, щоб нікого не чекати, та водночас усе встигають.

Жителі Мексики не хвилюються про вбрання. Вони спокійно можуть прийти до магазину чи навіть ресторану в домашньому одязі або піжамі, й на це ніхто не зверне уваги.

Мексиканці люблять іноземців. У Мексиці проживають багато іммігрантів із Росії, США, Європи, Азії та інших частин світу. Людей приваблює там релаксувальний і дешевий спосіб життя, теплий клімат та океан [21].

Мексиканці дуже балакучі, в них немає секретів ні від сім'ї, ні від друзів, ні від чужих людей. У них навіть є приказка: «якщо цього немає у Фейсбуці, то це неправда». Водночас вони не засуджують один одного, не заздять і не зловтішаються, а завжди раді допомогти, підтримати, посміятися й поплакати разом із тобою або над тобою.

Більшість мексиканців щось роблять своїми руками й продають усе, що можна продати. У цій країні багато осіб працюють на себе: вони готують їжу, печуть, роблять солодощі, виготовляють сувеніри та прикраси, шують одяг, в'яжуть, вишивають, плетуть із бісеру, а потім усе це дешево продають на ринках і вулицях. Роблять це не лише батьки, а й діти, яких привчають до праці з ранніх років [21].

Жителі Мексики обожають футбол, у нього з дитинства грають і жінки, і чоловіки, і діти. А ті, які не грають, активно вболівають за свої команди. Під час чемпіонатів із футболу в усіх барах і кафе транслюють матчі, на які бажано бронювати місця заздалегідь, тому що може не вистачити.

1.3.8 Правила поведінки й культура Мексики

Якщо Ви збираєтеся переїхати до Мексики або просто відпочити в цій країні, важливо знати національні особливості та правила етикету, загальноприйняті серед місцевих жителів. Витратьте трохи часу, щоб навчитися правильно поводитися впродовж спілкування з мексиканцями, – і Ви не опинитеся в незручному становищі.

Насамперед, коли зустрічаєтеся або знайомитеся з новими людьми, не поспішайте. В іншому разі Вашу поспішність можуть сприйняти як грубість чи зарозумілість. Постарайтеся без поспіху приділити увагу кожному, використовуючи для цього погляд, привітну усмішку, тактильний контакт: рукостискання, поцілунок у щоку й обійми.

Пам'ятайте, що більшість мексиканців мають три імені: перше ім'я, ім'я батька та ім'я матері, хоча імені матері часто не

зазначають під час офіційного знайомства, а пишуть як аббревіатуру [22]. Якщо Вас із кимось знайомлять в офіційній обстановці, то згідно із загальноприйнятим етикетом Ви не повинні називати людину лише першим іменем, поки вона сама Вам цього не запропонує.

Рукостискання між чоловіками – норма, але водночас немає нічого незвичайного, якщо чоловіки обіймаються під час дружньої зустрічі. Якщо Ви сумніваєтеся, як себе повести, нехай співрозмовник першим проявить ініціативу. Зазвичай упродовж обіймів чоловіки поплескують один одного по спині однією рукою, потім тиснуть руки.

Коли чоловік зустрічає жінку, він здебільшого вітає її кивком голови й цілує в щоку, якщо вона нахилиється до нього для поцілунку. Подруги під час зустрічі обмінюються поцілунком у щоку та обіймаються. Знову, якщо Ви сумніваєтеся, просто намагайтеся відповідати на ініціативу іншої людини [22].

Мабуть, найголовніше – намагатися максимально відкритися й по-справжньому налагодити контакт із місцевим населенням під час перебування в Мексиці. Якщо, наприклад, у компанії з'являється нова людина, певний фізичний контакт дуже важливий, тому Вам не варто стояти осторонь, обмежуючись лише усним «*привіт*».

Ви повинні пам'ятати, що мексиканці не завжди пунктуальні, як американці та європейці. У них навіть є таке поняття, як «*Hora Inglesa*», що означає «*англійський час*». Його використовують для позначення часу зустрічі, що потрібно сприймати дуже серйозно. У Мексиці також не зазначають у запрошенні часу закінчення заходу.

1.3.9 Цікаві факти про Мексику

На завершення пропонуємо декілька цікавих фактів про Мексику [33]:

1) офіційна назва Мексики – Estados Unidos Mexicanos – Мексиканські Сполучені Штати;

2) мексиканський тамале (коржик із кукурудзяної муки з начинкою) під назвою *zacahuil* має довжину три метри й важить близько 150 фунтів;

3) Мексика подарувала світові шоколад, кукурудзу та перець чилі;

4) мексиканські діти не отримують подарунків на Різдво. Їх дарують 6 січня, тобто в день святкування Богоявлення (прибуття трьох волхвів);

5) термін правління 34-го мексиканського президента Педро Ласкураїна, який прийшов до влади в результаті перевороту, тривав 1 годину;

6) 5 мільйонів доларів штрафу заплатила компанія за використання нелегальної мексиканської робочої сили під час будівництва мексиканської стіни, що повинна була утримувати потік нелегальних іммігрантів до США;

7) знадобилося 7 днів, щоб із невеличкої вирви в землі на кукурудзяному полі одного з мексиканських фермерів виник вулкан висотою 7-поверхового будинку.

1.4 Бразилія

1.4.1 Загальна характеристика країни

Бразилія – найбільша за площею та населенням держава в Південній Америці. Займає східну й центральну частини материка, межує з Французькою Гвіаною, Суринамом, Гаяною, Венесуелою, Колумбією, Перу, Болівією, Парагваєм, Аргентиною та Уругваєм. Зі сходу омивається Атлантичним океаном, у якому володіє декількома островами (найважливіший – Фернанду-ді-Норонья).

На півночі країни знаходиться Амазонська низовина (Амазонія) – велика долина однієї з найбільших річок світу. На півночі вона поступово переходить у горбисті рівнини південної частини Гвіанського плоскогір'я (його висота – 150–700 м, а окремих вершин – до 1 200 м), оточені вздовж державного кордону крутими скелями Серрі-імер, Серрі-Паріма й Горами Пакарайма (гора Рорайма – 2 772 м). Майже всю решту території країни займає Бразильське плоскогір'я, що підвищується до півдня та північного сходу й круто обривається до вузького краю берегової лінії Приатлантичної низовини. Крайні гірські масиви (Серра-ду-Мар, Серра-да-Мантیکейра та інші) досягають висоти 2 890 м (гора Бандейра) [12].

Державний устрій – федеративна республіка.

Голова держави й уряду – президент.

Парламент – двопалатний.

До Національного конгресу належать Федеральний Сенат і Палата Депутатів.

Державна мова – португальська.

Поширені мови: іспанська, французька, німецька, італійська.

Аналізуючи етнічний склад бразильського населення, потрібно розрізняти дані «самовизначеного» населення, зафіксовані переписами, й реальний етнічний склад населення, що можна визначити лише за допомогою новітніх технологій, зокрема способом дослідження генних маркерів.

Серед населення Бразилії найбільше нащадків португальських іммігрантів – від перших колоністів (починаючи з XVI століття) до іммігрантів останнього часу (XIX і XX століття) [11]. Перші португальські поселення в Бразилії з'явилися після 1532 року, коли заснували місто Сан-Вінсенте й почався активний процес колонізації.

До проголошення незалежності в 1822 році португальці були єдиним європейським народом, представники якого заселяли Бразилію, тому бразильська культура переважно базується на культурі Португалії. Індіанське населення Бразилії (3–5 мільйонів на час відкриття її європейцями) було істотно винищеним або асимільованим у португальське населення. Із початку колонізації шлюби між португальцями й індіанцями були типовими.

Сьогодні жителі, які називають себе «білими», – найбільша етнічно-расова група країни, сформована впродовж п'ятох століть іммігрантами переважно з Європи. Хоча в середині XIX століття біле населення мало португальське походження, пізніше іммігрували представники різних країн. Отже, «бразильські білі» – нащадки багатьох різних народів, передусім романомовних (португальців, італійців, іспанців), германців (німців) і слов'ян (поляків, українців).

«Чорними», або неграми, себе називають 6,2 % бразильського населення (близько 11 млн осіб), хоча вони також живуть на всій території країни. Найбільша кількість «чорного» населення проживає в Північно-східному регіоні [11].

Рабство в Бразилії існувало впродовж близько 350 років, коли до Бразилії, за офіційними даними, завезли майже 3 млн рабів (контрабандні перевезення становили приблизно 2 млн від зазначеної кількості).

Термін «коричневі» (pardos) або «парду» не завжди мав своє сучасне значення. Уперше його використали під час перепису 1872 року з єдиною метою – розрізнити вільних негрів (як чистокровних, так і змішаних будь-якого кольору шкіри) від рабів (будь-якого походження й кольору шкіри). Із моменту скасування рабства термін втратив своє початкове значення, але його продовжували вживати як «залишкову» категорію для позначення жителів, які не зазначили належності до жодної із запропонованих у переписі категорій. Коричневі становлять 38,5 % бразильського населення (близько 70 млн осіб) та живуть на всій території країни. Коричневими вважають як усіх змішаних жителів, які так себе ідентифікують, так і всіх жителів, які не належать до жодної з решти категорій.

«Жовті» (amarelos) становлять 0,5 % бразильського населення (близько 1 млн осіб). Вони переважно сконцентровані у двох штатах – Сан-Паулу й Парані. Жовтими себе вважають нащадки більшості іммігрантів з Азії. Багато бразильських жовтих – нащадки японців, які іммігрували до Бразилії з 1908 до 1960 року насамперед через економічні проблеми. Бразилія – країна з найбільшим японським населенням за межами Японії. До інших груп належить незначна кількість китайців і корейців [11]. Хоча мільйони бразильців – нащадки індіанців, лише 0,4 % населення (700 тис. осіб) вважають себе ними.

На вулицях бразильських міст можна зустріти здебільшого молодь віком до 20 років, тому що це найчисленніша вікова група Бразилії, що становить близько половини всього

населення. Причина такої «юності народу» – висока народжуваність і порівняно невелика тривалість життя: в середньому бразилець доживає до 68 років. Жінки живуть довше за чоловіків приблизно на 8 років.

Працездатні громадяни 15–64 років становлять 68 % бразильського населення, а осіб від 50 років там усього 10 % [13].

1.4.2 Специфічні особливості Бразилії та її жителів

Правила етикету, традиції й особливості менталітету різних країн своєрідні та неповторні. Нижче наведені певні з індивідуальних рис Бразилії.

1 Вчасно в Бразилії ніколи й ніхто не приходять: такі неписані правила. Якщо Ви запросили гостей на 18.00, не чекайте, що вони зберуться до цього часу. Найімовірніше, вони почнуть поступово приходити о 19.00–20.00. Культура Бразилії така, що навіть новини, шоу й серіали по телебаченню починаються на 10–15 хвилин пізніше за зазначений у програмі час.

2 У Бразилії часто можна почути запитання «*Tudo bem?*» («Як справи?»), і на нього потрібно відповідати «*Усе добре!*», незважаючи на справжній стан Ваших справ.

3 У будинках бразильців прибирає лише хатня робітниця, її мають навіть бідні сім'ї.

4 Ознакою поганого тону вважають наявність килимів у будинку. Навіть на підлозі ні в кого не зустрінеш килимів, шпалер на стінах, до речі, також.

5 У Бразилії не вважають ганебним просити милостиню, навіть якщо ти здоровий і молодий та міг би заробити собі на життя іншим, більш гідним способом. Тому всюди багато бомжів та просто жебраків.

6 Бразильці люблять поговорити. Вони спілкуються між собою всюди: в транспорті, магазинах, на вулиці й удома. Розмови починають з кожного дріб'язкового приводу. Але водночас чоловік ніколи не наполягає на знайомстві з дівчиною. Це вважають непристойним і є суворим табу.

7 Ціни в цій країні дуже високі через 70–100 % державного податку. Вони вдвічі або навіть утричі перевищують цінові показники інших країн [14].

Бразилія вирізняється своєю неординарністю. Із цим мало хто сперечатиметься: культура й звички бразильців істотно відрізняються від інших держав. І, незважаючи на те що правила етикету там дуже екзотичні, країна вражає своєю чарівністю, що неможливо не відчувати, особисто побувавши в Бразилії.

1.4.3 Особливості ділового етикету

Зранку в Бразилії їдять не дуже ситний сніданок (між 7 і 9 годинами). Опівдні (з 12 до 14 години) потрібно обідати. Обіди зазвичай дуже ситні. А ділові вечери починаються не раніше ніж 21.00. За столом жінки й чоловіки сидять не поруч, а одна навпроти одного. Діловим особам варто заздалегідь готуватися до тривалих застіль. Але врахуйте, що про справи не можна говорити до того як подадуть кафезинью (каву, якою завершують трапезу). Під час застілля бразильці багато не розмовляють. Не люблять, коли за столом чхають і сякаються. Розплачується або одна людина, або суму ділять на всіх незалежно від того, хто що їв і пив.

Актуальні теми для розмови за столом: захоплення бразильською кухнею й інтерес до людей та країни. Якщо бразилець запрошує Вас до свого будинку, то не завжди потрібно сприймати це буквально. Іноді такі запрошення роблять із ввічливості [15]. Лише якщо Вам відразу називають адресу й час або протягують візитку, пропонуючи самому вибрати останній, Вас запрошують із серозними намірами.

Робочий день у Бразилії починається о 8.30 і закінчується о 17.30, але керівники найчастіше приходять на роботу ближче до обіду та працюють до пізнього вечора. Загалом, у Бразилії ніхто нікуди не поспішає, зокрема іноземці. Пунктуальність там переважно нікому не відома. Проте бразильці вважають її проявом ввічливості й чекають, що іноземці будуть приходити

на зустріч вчасно, хоча часто дозволяють собі запізнення на годину.

Ділову зустріч із бразильцями краще планувати заздалегідь – принаймні за тиждень – і призначати на першу половину дня до 12.00, в іншому разі зустріч може перейти в діловий обід, за яким, як зазначали вище, не розмовляють про справи [15].

Під час переговорів ділові питання найчастіше обговорюють паралельно й одночасно, а не послідовно, як у американців і німців. Обов'язково потрібно торгуватися. Це підвищить повагу до Вас в очах бразильців. Команда учасників переговорів із Вашого боку повинна бути постійною, тому що бразильці більше цінують людину, ніж фірму, й ведуть бізнес на особистій основі, очікуючи тривалих та взаємовигідних відносин. Бразильці не люблять агресивного стилю ведення бізнесу, тому варто бути максимально спокійним і гнучким у спілкуванні з ними до остаточного ухвалення рішення про підписання договору [15]. Перед початком справи з бразильцями варто знайти серйозного посередника, який відрекомендує Вас бразильській стороні й залучить до роботи потрібних людей.

Не дивуйтеся, якщо ділова зустріч із бразильцями весь час перериватиметься телефонними розмовами або співробітниками, які заходять до зали переговорів. Це можна пояснити вільним стилем керівництва в країні. Хаотичний характер бесіди, перебивання співрозмовника, зміна порядку денного, несподівані рішення дуже притаманні бразильцям. Крім того, враховуючи їх імпульсивність, варто очікувати на часті фізичні контакти (поплескування по плечу, дотики рук і т. д.) Балакучість, активне використання жестів і міміки допомагають бразильцям висловлювати свою точку зору, а емоційна манера спілкування – переконувати співрозмовника в щирості.

Бразильці перед початком ділових переговорів завжди прагнуть познайомитися з новими людьми, тому краще почи-

нати зустріч із розмов на абстрактні теми. Найкращі – бразильська культура й кухня, а також футбол [15]. Не дивуйтеся, якщо бразильці запитуватимуть про Ваші захоплення, сім'ю, стиль життя. Вони прагнуть створити для себе картину характеру людини, з якою їм доведеться мати справу. Бразильці – цікава нація, тому, якщо у Вас є бажання до продовження контактів та угод із ними, варто зацікавити їх у собі, викликати прихильність до себе дружніми розмовами.

1.4.4 Особливості невербальної комунікації

Жести – один із дієвих способів передати свої емоції, дати зрозуміти співрозмовникові, що Ви про нього думаєте, можливість оцінити його зовнішній вигляд або навіть висловити подяку, особливо якщо мова йде про такі темпераментні нації, як бразильці та португальці. Вони багато жестикулюють, значно емоційніші за нас. Бразильців і португальців легко порадувати й викликати прихильність до себе словами та жестами, але й образити їх теж дуже просто, варто лише неправильно махнути рукою чи натякнути на щось «не те». Тому краще розібратися в цьому невербальному мистецтві, щоб не залишити про себе поганих вражень у цих темпераментних жителів.

Перший жест, який ми розглянемо, – *рукостискання* для привітання. Він цілком типовий для обох країн і ніякого ніяковіння в місцевого населення не викликає [11]. Жінки під час вітання можуть поцілувати одна одну в щоку (в Бразилії – навіть зовсім незнайомі) або взяти одна одну за руки. Добре знайомі чоловіки можуть обійнятися чи мінімум поплескати один одного по плечу. У Бразилії обійми більш поширені й до них ставляться без підозри, а в Португалії не варто намагатися обійняти когось без його ініціативи.

Далі розглянемо ще один відомий жест – так званий «*ОК*» – знак у формі кільця з указівного й великого пальців. Не можна стверджувати, що ми використовуємо його часто, але про всяк випадок пам'ятайте: в Бразилії він недоречний. У певних

місцях цих теплих країн він означає дуже непристойний натяк або «посил куди подалі», тому забудьте про «ОК» перед поїздкою до Бразилії.

Одного разу віце-президент США Річард Ніксон потрапив у дуже незручну ситуацію, коли був із візитом у Бразилії в 50-х роках минулого століття. Він обома руками для більшого натхнення привітав усіх в аеропорту, з'єднавши вказівний і великий пальці в коло. Цей, здається, невинний жест трансливали на всіх каналах. Як же це не сподобалося натовпу! Вони, звісно, сприйняли його як образу [16].

Великий палець руки вгору. Цей жест Ви побачите першим у Бразилії. Люди часто показують його один одному, коли говорять «усе добре», «спасибі», «не варто подяки». Загалом, він висловлює позитивні емоції щодо іншої людини та є частовикористовуваним. Якщо Вас пропустив автомобіль, виїжджаючи з двору, Вам відкрили двері, покажіть цей знак. Вам потрібно відповісти «так», якщо співрозмовник далеко? Підніміть великий палець угору. Робіть це частіше, коли Ви чимось задоволені. Це особливість культурного спілкування в Бразилії, не ігноруйте її [16].

Дуля. У Бразилії вона є жестом захисту. У будинках бразильців часто можна зустріти статуетки у формі руки з дулею, використовувані як своєрідні обереги.

Відома нам із дитинства чи юності «коза» з *указівного пальця й мізинця*. І в Португалії, і в Бразилії таким жестом Ви до глибини душі скривдите й образите чоловіка, тому що натякнете йому, що він рогоносець, а це, повірте, для темпераментних південців, як червона ганчірка для бика [13]. Цікаво, що, якщо Ви назвете бразильця «козлом», він узагалі не зрозуміє, про що Ви, й навіть усміхнеться, але якщо скажете щось на зразок «хлопчик» або «малюк» (португальською це слово *moleque*), перестане з Вами спілкуватися.

Щоб покликати людину до себе, в Бразилії можна витягнути руку долонею вниз і трохи помахати нею.

Як і португальці, бразильці не терплять порівнянь із Аргентиною. Забудьте про красу й велич сусідньої держави, якщо Ви там були, не варто обговорювати цього питання з бразильцями.

В обох країнах краще уникати тем про політику, футбол і релігію, якщо не знаєте переваг Вашого співрозмовника.

На прощання можете сміливо пообіцяти і бразильцеві, і португальцеві, що приїдете знову, щось привезете або завжди готові прийняти їх у себе в гостях. Вони, у свою чергу, також багато Вам наобіцяють та поділяться планами на майбутнє. На все погодяться, але це зовсім не означає, що хтось кудись поїде й на Вас чекатимуть знову в призначений термін, – на наступний день обіцяне вже, напевно, вивітриться з пам'яті бразильця.

1.4.5 Цікаві факти про бразильців

Нижче наведені цікаві факти про Бразилію та її жителів.

1 Сказати, що бразильці люблять футбол, – не сказати нічого: 74,5 % бразильців (як чоловіки, так і жінки) цікавляться ним.

2 У кожному бразильському місті є хоча б один футбольний стадіон. Бразилія – абсолютний рекордсмен за кількістю стадіонів.

3 Ще одне захоплення бразильців – танці. У лютому в Ріо-де-Жанейро проходить знаменитий бразильський карнавал – чотири доби безперервних веселощів, костюмованих парадів і самби.

4 У Бразилії так багато транссексуалів, що навіть на туалетах водночас зі звичними позначками «М» і «Ж» є літера «Т». Фактично, трансвестити ділять дамську кімнату з жінками.

5 Бразильці не схвалюють ранніх шлюбів. До вінця в цій країні зазвичай ідуть не раніше ніж у 25 років.

6 Бразильські учні молодшої школи здають свої молочні зуби класним керівникам. А ті, у свою чергу, віддають

їх до стоматологічних клінік, у яких із них виготовляють протези для підлітків, які з різних причин втратили корінні зуби.

7 Найпопулярніші імена в Бразилії – Габріель серед чоловіків і Джулія серед жінок.

8 Повне ім'я бразильця має три частини: особисте ім'я, прізвище матері й прізвище батька. Наприклад, Габріель Родрігес Алмейда.

1.5 Аргентина

1.5.1 Загальна характеристика країни

Аргентина займає південно-східну частину материка Південна Америка, східну частину острова Вогняна Земля й прилеглі острови Естадос. На заході межує з Чилі, на півночі – з Болівією та Парагваєм, на північному сході – з Бразилією й Уругваєм. На сході її омивають води Атлантичного океану.

Природа Аргентини різноманітна завдяки великій протяжності з півночі на південь. Літо на півдні холодне: середні температури найтеплішого місяця становлять $+15^{\circ}\text{C}$. У тропічній області Гран-Чако влітку повітря прогривається до $+30$ – $(+40)^{\circ}\text{C}$, а взимку середні температури досягають $+17^{\circ}\text{C}$.

За демографічною ознакою Аргентина також лідирує на американському континенті, будучи за цим показником третьою країною в Південній Америці (після Бразилії та Колумбії). За даними на липень 2014 року, населення країни становить 42 669 500 осіб. Істотна відмінність Аргентини від інших південноамериканських країн – переважання населення білої раси, що історично зумовила масова еміграція з європейських країн. Індіанське населення становить лише 1,5 % усього населення країни [19].

Національна валюта – песо, ARS. В останні кілька років через кризу й дефолт аргентинське песо вважають нестабільною валютою.

Державна мова – іспанська. Водночас можна зустріти людей, які розмовляють англійською (зазвичай із дуже вираженим акцентом), італійською й рідше французькою мовами.

Вважають, що назва країни походить від латинського слова *argentum*, що означає срібло, хоча чутки про тамтешні родовища срібла виявилися помилковими.

Країна, що подарувала світу пристрасний танець танго, самобутню культуру південноамериканських ковбоїв гаучо, мистецтво футболу, не може залишити байдужим нікого зі своїх гостей. Візитними картками країни можна сміливо назвати незвичайний напій мате, без якого аргентинці не уявляють свого життя, знамените аргентинське м'ясо, смакові якості якого славляться в усьому світі.

Національний напій аргентинців – чай мате. Родом цей напій із Парагваю, п'ють його зі спеціальної чашки – калабас, що, у свою чергу, виготовляють із сушеного гарбуза. П'ють цей чай через соломинку – бомбіжью, а воду в калабас весь час підливають із термоса.

Проте Аргентина славиться на весь світ не лише танго, м'ясом, футболом і мате, а й своїми унікальними краєвидами: льодовиком Періто-Морено, суворими землями Патагонії, білосніжними просторами Антарктиди, потужністю водоспадів

Ігуасу, червоними каньйонами й різнокольоровими пустелями Сальти, озерним краєм Барілоче. І водночас це одна з найбільш високоурбанізованих країн із такими найбільшими мегаполісами, як Буенос-Айрес, Росаріо, Кордова.

Водоспади Ігуасу знаходяться на межі аргентинського та бразильського національних парків «Ігуасу». Обидва парки внесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО (в 1984 і 1986 роках відповідно).

Назва Ігуасу походить від двох слів мови гуарані – «у» (вода) і «Íasú» (великий). Легенда свідчить, що бог хотів одружитися на красивій тубільці на ім'я Найпу, але вона втекла зі своїм коханим на каное. У гніві бог розрізав річку, створивши водоспад, прирікаючи закоханих на вічне падіння.

Водоспад відкрив для європейців у 1541 році іспанський конкістадор дон Альваро Нуньес Кабеса де Вака, який прибув у південноамериканські джунглі в пошуках золота [22].

Періто-Морéно (ісп. *Glaciar Perito Moreno*) – льодовик у національному парку Лос-Гласьярес на південному заході аргентинської провінції Санта-Крус, названий на честь Франциско Морено. Це одна з найпопулярніших туристичних пам'яток аргентинської Патагонії [23]. Можна довго говорити про визначні красиви Аргентини, проте краще відвідати цю країну самостійно й побачити все на власні очі.

У 1853 році набрала чинності перша Конституція Аргентини, що викликала військовий конфлікт із провінцією Буенос-Айрес, яка прагнула незалежності. У результаті провінція Буенос-Айрес увійшла до складу держави, а місто Буенос-Айрес стало столицею нової держави. Упродовж усього ХІХ століття на території Аргентини були війни й конфлікти. Проте на початку ХХ століття під час буму тваринництва та землеробства Аргентина перетворилася на одну з найбагатших і найбільш процвітаючих країн світу.

Восьмидесяті роки характеризуються зміною демократичних урядів, дев'яності – розвитком демократичних свобод.

На початку двохтисячних невміле керівництво та як наслідок занадто відкрита економіка й різка лібералізація режиму іноземних інвестицій призвели до технічного дефолту та девальвації національної валюти. Сума державного боргу тоді становила 132 мільярди доларів, що перетворило аргентинський дефолт на найбільший у світовій історії. Безробіття, масові заворушення й погроми відбувалися в країні впродовж кризи.

На сьогодні за своїм складом Аргентина – федеративна республіка, розділена на 23 провінції та 1 федеральний столичний округ. Президент країни – Маурісіо Макрі.

Якщо запитати звичайного аргентинця, хто він за національністю, він здебільшого відповість, що аргентинець. В Аргентині національність (*nacionalidad*) – це те, що в Європі називають громадянством. Аргентинець – громадянин Аргентини, тому він аргентинець. А ось те, що розуміють під поняттям «національність», для аргентинців – походження [20].

Жителі Аргентини дуже привітні й допитливі. Наприклад, в аргентинських магазинах вітаються та прощаються з продавцем, а також торгуються за товар у невеликих крамницях.

Інша національна риса – лінощі. Аргентинці пізно прокидаються, багато хто вважає своїм обов'язком додержуватися сієсти, що часто проходить уже після 16.00. Також типова нелюбов до суворої пунктуальності. Усі справи вирішують неквапливо, без поспіху, а до обіцянок ставляться легко.

Аргентинці дуже люблять додержуватися різних ритуалів спілкування. Бесіди на традиційні теми на зразок футболу, політики й погоди незмінні під час будь-якої трапези.

1.5.2 Правила спілкування

У діловому спілкуванні на першій зустрічі формою вітання є рукостискання й легкий кивок голови. У подальшому після налагодження більш дружніх відносин можна вітатися обіймами, поцілунками, поплескуванням по плечу, тривалим рукостисканням. Під час знайомства варто обмінюватися візит-

ними картками. Аргентинець буде вам дуже вдячним за візитку іспанською мовою [21].

В Аргентині до малознайомих людей звертаються на «Ви». На «ти» аргентинець може перейти лише після тривалого знайомства, тому не потрібно квапити його в цьому.

Упродовж спілкування аргентинці перебувають на відстані витягнутої руки один від одного. Максимально близьке наближення до співрозмовника вважають нормою місцевого етикету, тому, якщо Ви весь час намагатиметеся відсунутися від співрозмовника, це можуть зрозуміти як небажання спілкуватися. Крім того, якщо Ви будете весь час відходити, найімовірніше, аргентинець підходитиме, щоб скоротити відстань [21].

До свого повного імені аргентинці зазвичай не додають імен обох батьків, а використовують лише своє ім'я або ім'я й прізвище. Наприклад, сеньйор Альберто Паз. Якщо прізвища Вам не сказали, Ви можете спокійно звертатися до людини просто на ім'я – сеньйор Альберто. Префікс «де» найчастіше використовують в іменах жінок, які хочуть приєднати імена батьків чоловіка до свого власного. Форми звернення в Аргентині: сеньйор, сеньйора й сеньйорита [21].

В Аргентині світські бесіди сприймають не як щось істотне й звичайне. Саме за допомогою них формують враження про Вас і Ваш характер. Аргентинці дуже люблять говорити. Вони, ймовірно, поставлять Вам велику кількість запитань, насамперед на тему сім'ї. Популярні також такі теми для обговорення, як кухня та культура Аргентини, краса цієї країни й, звісно, футбол.

Офіційна мова – іспанська, але, незважаючи на це, багато аргентинців вільно говорять англійською та італійською (тому що італійці мали значний вплив на культуру Аргентини).

Аргентинцям дуже подобаються спроби іноземців говорити їх рідною мовою. Вони дуже цінують компліменти іспанською, а також люблять говорити компліменти своїм знайомим [21].

У діловому спілкуванні з аргентинцем необхідно врахувати, що жодного значного кроку в цій країні не роблять без радження з христором (або хестором від «*gestion*» – управління). Христор поєднує в собі відразу кілька ролей: це і юрист, і адвокат, і детектив, і бізнес-консультант. Він добре знає законодавство. Аргентинці довіряють христорам майже всі свої справи через природне небажання багато знати та вдаватися в необхідні подробиці [21].

Перші ділові контакти в Аргентині установлюють із допомогою *енчуфадос* – осіб, які мають зв'язки на високому рівні в конкретній сфері бізнесу. Вони зможуть належно відрекомендувати Вашу компанію майбутнім партнерам. Познайомитися з ними можна в посольстві країни, місцевому представництві або дружній компанії.

На відміну від інших латиноамериканців, аргентинці менш відкриті для обговорення нових ідей. Вони більше турбуються про наслідки тих чи інших дій, ніж безпосередньо про самі дії. Будь-які проблеми звикли оцінювати дуже суб'єктивно, з урахуванням власних вірувань (будь то католицька церква чи політичні партії). Саме з цієї причини в Аргентині сприймають лише ті факти, що не суперечать вірі й почуттям.

Аргентинцям притаманне ухиляння від змін, що пояснює їх бажання уникати будь-якої невизначеності. Аргентинець звик сам вирішувати будь-які питання бізнесу, але лише з урахуванням інтересів групи, до якої належить. Для більшості людей цією групою може бути сім'я або друзі, для старшого покоління – церковна громада, а для молоді – соціальні структури, політичні партії чи ідеологічні течії. Проте аргентинці високо цінують індивідуальність і менше схильні до колективізму, ніж їх латиноамериканські сусіди [21].

1.5.3 Особливості невербальної комунікації

Аргентинці розмовляють, перебуваючи ближче один до одного, ніж північноамериканці та європейці. Зазвичай приблизно на відстані витягнутої руки. Не відсувайтесь: найімовірніше, аргентинець теж зрушить із місця, щоб скоротити дистанцію. Під час комунікації пам'ятайте:

- важливо підтримувати зоровий контакт;
- поплескування по плечу – знак дружби;
- потираючи кінчики великого й середнього пальців (ніби беручи дрібку солі), аргентинці кладуть зверху або постукують, що здебільшого означає «давайте швидше» або «вистачить»;
- не можна класти рук на стегна під час розмови;
- обов'язково прикривайте рот долонею, позіхаючи чи кашляючи;
- ніколи не кладіть ніг на стіл: це непристойно;
- вважають, що їсти на вулиці або в громадському транспорті неввічливо [24].

1.6 Перу

1.6.1 Загальна характеристика країни

Перу́ (ісп. Perú, офіційна назва – Республіка Перу́, ісп. República del Perú) – країна в Південній Америці на узбережжі Тихого океану. На півночі межує з Еквадором і

Колумбією, на сході – з Бразилією та Болівією, на півдні – з Чилі.

Площа – 1 285 200 км²

Населення – 24,904 млн жителів (індіанці, переважно кечуа й аймара, – 46 %; нащадки змішаних шлюбів іспанців та індіанців – 43 %).

Офіційні мови: іспанська – 68 %, кечуа – 27 % (обидві державні), аймара – 3 %

Експорт: кока, кава, вовна альпаки та ламі, рибні продукти, свинець (найбільший виробник у Південній Америці), мідь, залізо, нафта.

Грошова одиниця – новий перуанський соль.

Перу – член Організації американських держав (ОАД) із 1948 р., Латино-Американської асоціації інтеграції (ЛАІ) із 1981 р., Латино-американської економічної системи (ЛАЕС) із 1975 р., Андійської групи з 1969 р. і Ради країн експортерів міді з 1975 р. [25].

Столиця – Ліма (Lima).

Основні туристичні центри: Мачу-Пікчу, озеро Тітікака, Чиклайо, Ікітос.

Історія Перу походить із глибини століть. Могутня цивілізація інків залишила там безліч пам'яток своєї культури: руїни грандіозних храмів і палаців, мережу чудових доріг, водопроводів та ін. Із 1532 року в країні панували іспанці, які вивезли більшу частину багатств інкської імперії. Лише в 1821 році Перу здобула незалежність [26].

1.6.2 Етикет

Перуанці, як і інші жителі Південної Америки, мають свої особливості культури й менталітету. Зокрема, такі:

1) *гостинність*. Перуанці насправді радіють уже тоді, коли просто можуть поділитися чимось із знайомим або товаришем. Якщо Ви знайомі з жителем Перу, будьте впевненими,

він прийме Вас у себе вдома так, ніби Ви його найбільший приятель на цілій планеті;

2) *життєрадісність*. Перуанці дуже люблять святкувати будь-які, навіть не надто визначні події. Крім того, в Перу навіть влаштовують свято з нагоди поховання людини: для них усе виглядає весело й життєрадісно;

3) *сором'язливість*. Перуанці дуже сором'язливі. Більшість із них нізащо не підійде до іноземця просто поговорити або щось запитати;

4) *працьовитість*. Перуанці дуже багато працюють, незважаючи на те що вони південний народ. Більшість із них мають маленькі продуктові кіоски й торгують на ринках овочами та одягом;

5) *сімейність*. Сім'я – дуже важливе поняття в житті кожного перуанця. Жителі Перу рано одружуються й дуже рідко розлучаються. Водночас партнери можуть не жити разом довгий час, проте офіційно бути в шлюбі. У середньому в перуанській сім'ї п'ятеро осіб.

Як говорити з перуанцями? Варто знати, що для них надзвичайно важливі титули. До викладачів необхідно звертатися «професоре», до лікарів – «докторе», до юристів – «абogado», до архітекторів – «архітекто», до інженерів – «інженер-йо».

Під час знайомства бажано звертатися на прізвище або за титулом. На ім'я можна називати людину лише тоді, коли вона Вам це запропонує.

Офіційні мови в Перу, як зазначали раніше, – кечуа й іспанська. Хоча індіанці в південній гористій місцевості спілкуються на мові аймара. Незважаючи на те що всі бізнесмени говорять іспанською, багато з них також розуміють англійську мову. Якщо Ви відвідуєте Перу з офіційною метою, пам'ятайте, що будь-які друковані документи повинні бути як іспанською, так і англійською мовою або лише іспанською [26].

1.6.3 Особливості невербальної комунікації

У Перу також є свої правила невербальної комунікації [36]:

- 1) не кладіть ніг на стіл;
- 2) не можна схрещувати ніг, поклавши ногу на ногу. Можна схрестити ноги в шиколотках;
- 3) слідкуйте за тим, щоб обидві руки під час трапези були на столі;
- 4) коли перуанець про щось думає, він стукає пальцями по голові;
- 5) перуанець(-ка) натякає, що йому (їй) потрібно заплатити, піднімаючи й притискаючи руки до тулуба.

1.6.4 Цікаві факти про перуанців

Найцікавішими є зазначені нижче дані.

1 Участь у виборах у Перу обов'язкова. Якщо після досягнення 18 років особа не проголосувала, їй не видадуть паспорта. Також у такому разі після виборів громадянинів відмовляють в одержанні державних послуг.

2 Одна з основних овочевих культур, вирощуваних у Перу, – кукурудза. Вона буває жовтого, чорного, червоного, фіолетового й білого кольорів. Це не дивно, тому що в країні можна спробувати понад 55 сортів цієї культури. Відповідно страви місцевої кухні теж готують, використовуючи як не кукурудзу, то борошно з неї.

3 У перуанському місті Ліма є фонтан, із якого тече не вода, а справжня горілка! Якщо вірити чуткам, то за весь час його функціонування відвідувачі випили приблизно 2 тисячі літрів 45-градусного напою.

4 У «Книзі рекордів Гіннеса» можна зустріти згадку про перуанську їжу. Традиційна кухня в цій країні налічує понад 500 страв. Таким різноманіттям і популярністю вона завдячує незвичайній суміші з місцевих звичаїв і нововведень, запозичених з Іспанії першими колонізаторами.

5 Незважаючи на те що більшість перуанців мають дуже скромний рівень доходу, здобути належну освіту там вважають обов'язком. Тому орієнтовно 90 % місцевих перуанців мають освіту.

6 В автобусах Перу є спеціальна людина-хостес. Вона запрошує всіх, хто проходить повз автобус, усередину, навіть якщо перехожі рухаються в протилежному напрямку.

7 Дві основні страви Перу – севиче (свіжа риба, маринована в соку лайма) та куй (смажена морська свинка).

8 У Перу будь-яку страву подають із рисом. Рис – невід'ємна частина страви, наявна в їжі апіорі. Замовити щось без рису неможливо. Навіть якщо Ви попросите їжу без рису, рис Вам усе одно принесуть. Місцеві жителі не можуть пояснити цього факту, вони просто люблять рис.

9 У Перу знаходиться найстаріший заклад вищої освіти в Латинській Америці – університет Сан-Маркос, заснований у 1551 році.

10 Перуанці пишаються озером Тітікака, тому що воно найбільше в Південній Америці.

11 Перуанці вірять у чаклунство й магію. У цій країні найбільше шаманів серед країн Південної Америки.

12 Перуанці зустрічають Новий рік одягненими на удачу в усе жовте.

1.7 Колумбія

1.7.1 Загальна характеристика країни

Колумбія (ісп. Colombia, офіційно Республіка Колумбія) – країна в Південній Америці, що межує з Панамою на північному заході, Венесуелою на сході й північному сході, Бразилією на південному сході, Перу та Еквадором на південному заході. Із півночі й заходу її омивають Карибське море та Тихий океан. Колумбія – єдина південноамериканська країна, що має вихід як до Атлантичного (через Карибське море), так і до Тихого океанів.

Колумбія – демократична держава з президентською формою правління. Глава держави й уряду – президент, якого обирають прямим таємним голосуванням на чотири роки. Кабінет міністрів обирають на коаліційній основі з представників двох партій, що одержали найбільшу кількість голосів на парламентських виборах. Законодавчий орган – двопалатний Конгрес із Сенату й Палати представників.

Державна мова – іспанська. Іспанською говорять усі жителі країни за винятком певних індіанських племен. Усього на території Колумбії налічують близько 75 збережених індіанських мов, але їх кількість із кожним роком зменшується. У

колумбійських школах вивчають англійську мову, але лише деякі колумбійці наразі вільно говорять нею [28].

Сучасне населення переважно займається сільським господарством і промисловістю, а також працює у сферах обслуговування й торгівлі. Колумбія – аграрно-індустріальна країна. Тамтешній клімат сприятливий для вирощування тропічних сільськогосподарських культур. Основні культури для експортування – кава й банани. У тваринництві переважає розведення великої рогатої худоби. У промисловості провідну роль відіграє гірничо-видобувна галузь. Видобувають нафту, золото, платину, смарагди. Колумбія посідає перше місце у світі за видобутком смарагдів.

Музей золота в Боготі знаходиться в старовинному районі Ла-Канделярія. Там експонують близько 36 тисяч виробів із дорогоцінного металу, датованих доколумбовою епохою. Найцінніші – предмети з дна озера Гуатавіта. За легендою, вони потрапили туди як жертвоприношення: кожний вождь повинен був допливти до центру озера й скинути вниз золоту прикрасу [29]. Загалом, місцеві жителі дуже вірять, що колись поруч із їх містом знаходилася країна Ельдорадо, в якій золотом була вкрита вся земля.

Колумбія – одна з трьох країн, утворених після розпаду Великої Колумбії в 1830 р. (інші – Еквадор і Венесуела). Зараз там багато осередків, у яких процвітає наркобізнес. У 2002 році вдалося роззброїти значну кількість банд, але на сьогодні в країні ще багато наркоторговців, особливо на прикордонних територіях.

Колумбійці, коломбіанос (самоназва) – основне населення Колумбії. Його загальна кількість – 34,5 млн осіб. Колумбійці говорять на колумбійському діалекті іспанської мови. Віра переважно католицька, близько 3 % – протестанти: пресвітеріани, баптисти та ін.

1.7.2 Менталітет країни

У Колумбії можна відкрито й вільно обговорювати будь-які теми, проте не чекайте, що в результаті дискусії думки Вашого співрозмовника хоч якось зміняться. Почуття – ось первинне джерело правди. Колумбійська безособистісна реальність така: коли вони повідомляють Вам свою точку зору, то вважають, що саме це Ви й хотіли дізнатися.

Колумбійці – горді, мужні, життєрадісні та товариські люди, які вірять у Бога та свято шанують свою історію. Колумбійці втомилися від постійних конфліктів, тому з радістю поспілкуються з Вами на теми, не пов'язані з бойовими діями або наркотиками. Але водночас вони продовжують стежити за політичним життям країни. Іноді обговорення цієї теми переростає в баталію, проте загалом усе вирішують мирно. Колумбійці дуже поважають один одного, тому суперечки намагаються вирішувати з допомогою третейського судді, роль якого зазвичай виконує місцевий священник [30].

Багато колумбійців бідні. Населення вважає, що заробляти гроші для сім'ї потрібно не війною, а лише чесною працею. Незважаючи на свою обережність і виважену стриманість, до іноземців колумбійці вміють проявляти гостинність. Господарі ресторанчиків і кафе ввічливо вітатимуть Вас на вході, й у будь-якому місті жителі з радістю розкажуть Вам про його визначні пам'ятки.

Окремо можна відзначити колумбійських поліцейських. Їх вважають кращими в усій Південній Америці. Служба не легка: щороку від рук бандитів у Колумбії гинуть сотні правоохоронців. Дуже цікаво виглядають поліцейські в провінції. Наслідуючи американців, вони прикрашають себе значками та зброєю, демонструючи впевненість і відповідальність за все, що відбувається навколо.

1.7.3 Колумбійські вітання

Рукостискання – звичайне привітання в Колумбії. Близькі подруги під час зустрічі можуть або цілувати одна одну в щоку або гладити одна одній лікоть. А ось чоловіки обіймаються з поплескуванням по спині. Цей ритуал вітання навіть має назву – «*абрасо*». Колумбійці багато часу передбачають саме для привітання, тому що, на їх думку, цим вони проявляють повагу. Крім того, колумбійці ставлять багато запитань. Не дивуйтеся, якщо Вас запитають про здоров'я, поїздки, родичів і близьких. У жодному разі не обурюйтеся, тому що це можуть сприйняти як неповагу та грубість.

Загальноживаний термін для звернення в Колумбії – «*доктор*». Варто зазначити, що нижчі за класом люди до вищого класу часто звертаються «докторе» плюс прізвище.

Не можна стверджувати, що колумбійці пунктуальні. Приходячи на ділову зустріч із запізненням 15–20 хвилин, вони вважають, що прийшли вчасно. Не чекайте від них вибачень за запізнення. Колумбійці – традиційно гостинна нація: вони часто запрошують незнайомців до себе в гості. Зазвичай господарі пропонують певний напій, здебільшого каву, як частування незалежно від нагоди, й відмову сприймають як грубість.

1.7.4 Цікаві факти про колумбійців

На завершення пропонуємо переглянути цікаві факти про Колумбію.

1 Попередня назва столиці Колумбії – Санта-фе-де-Богота.

2 Згідно з дослідженнями Колумбія посідає перше місце в списку найщасливіших країн світу. Крім того, колумбійських жінок часто називають найкрасивішими на Землі. Ця країна – батьківщина таких знаменитостей, як Шакіра, Данна Гарсія та Софія Вергара.

3 Подарунки в Колумбії дарують на день народження та Різдво. Настанням нового серйозного етапу життя вважають 15-річчя дівчинки. У цей день їй переважно дарують золото.

4 Богота (столиця Колумбії) – «Мекка» для вуличних художників. Держава не лише не перешкоджає вуличним графіті, а й усіляко заохочує та спонсорує таланти.

5 Річку Каньо Кристалес у Колумбії також називають «п'ятикольоровою», або річкою «п'яти кольорів». Її ширина – 20 метрів, довжина – близько 100 кілометрів. П'ять кольорів (червоний, зелений, жовтий, синій і чорний) водної гладі Каньо Кристалес має через водорості, річковий пісок та відображення неба у воді. Особливо яскраво річка виглядає між сезонами дощів і посухи.

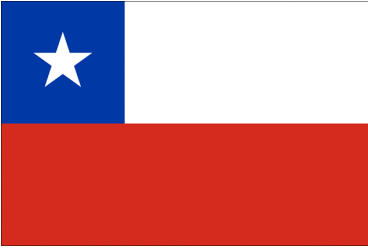
6 Магазили й будь-яку продукцію рекламують гучномовцем: або їздить спеціальний автомобіль із товаром, або стоїть хлопчик-закликальлик із мікрофоном і запрошує відвідати магазин.

7 День усіх закоханих святкують наприкінці вересня, його називають «Amor y amistad» (Днем любові та дружби).

8 Незважаючи на посилену увагу з боку колумбійської поліції, в Колумбії не можна зупинятися на дорозі та просто так відповідати незнайомцям, тому що вони можуть показати Вам адресу, написану на папері, а потім приспати Вас цим самим аркушем, просякнутих наркотиками.

9 У Колумбії готують прохолодний напій із гречки: зваривши кашу, викидають саму крупу й залишають лише воду з неї, з якої готують напій.

1.8 Чилі

1.8.1 Загальна характеристика країни

Чилі (Республіка Чилі, ісп. Chile) – країна в Південній Америці. На півночі межує з Перу, на заході й півдні її омиває Тихий океан, на сході за хребтами Анд знаходяться Болівія та Аргентина. Через Магелланову протоку Чилі має вихід до Атлантичного океану. Столиця – Сантьяго. Чилі належать декілька невеликих островів у Тихому океані: острів Пасхи, острови Сала-і-Гомес, Сан-Фелікс, Амбросіо, група островів Хуан-Фернандес, острови Дієго-Рамірес біля мису Горн. Також Чилі претендує на сектор в Антарктиці [32].

Чилі – молода країна: стала незалежною від Іспанії лише 300 років тому. Варто пам'ятати, що чилійська нація сформувалася на основі іспанського й індіанського населення цієї території, хоча там також проживають чимало людей із багатьох інших країн світу. Тому не дивуйтеся, якщо в Чилі Ви зустрінете європейських переселенців, які розмовляють німецькою, французькою та навіть російською мовами

Основне населення країни – чилійці, з яких понад 70 % – метиси, 25 % – нащадки європейців, близько 5 % – індіанці (остання кількість неточна, тому що різні джерела зазначають від 3 % до 10 %, що пов'язано з високим ступенем асиміляції більшості індіанського населення). На півдні центральної частини країни переважають мапуче, на півночі – кечуа й аймара.

Серед нащадків європейців найбільше іспанців, італійців, німців та хорватів. Острів Пасхи заселений полінезійцями.

Чилі – єдина країна Латинської Америки, в якій останніми роками не погіршуються соціальні умови. Це найменш корумпована країна Латинської Америки. Середня тривалість життя там становить 75 років. Офіційна мова – іспанська. Релігійний розподіл такий: католики – 90 %, решту становлять євангелісти, іудеї тощо [33].

Є багато варіантів походження назви цієї країни. Навіть чилійці не можуть вибрати загальноприйнятого. Згідно з однією версією вона походить від мови племені аймара й означає «місце, де закінчується земля» (що цілком логічно); відповідно до іншої – від мови кечуа, тобто «холод» або «холодний». Припущення про форму перцю чилі до уваги не беруть.

1.8.2 Менталітет і культурні особливості

Чилійці завжди під час зустрічі та на прощання цілують один одного в щоку, іноді кілька разів, навіть якщо розмова тривала 2 хвилини. Вони будуть цілувати Вас незалежно від статі, віку й соціального статусу.

Чилійці дуже патріотичні. Головним святом у країні вважають День Батьківщини (Fiestas Patrias), що святкують 18 вересня (в цей день у 1810 році Чилі здобула незалежність від Іспанії). На День Батьківщини чилійці п'ють молоде виноградне вино (чичу) з рога бика та їдять традиційні пиріжки (емпанадас), а також ходять на стадіони «милуватися» родео й танцювати національний танець (куеку).

Із цим днем пов'язаний ще один цікавий факт. Згідно з офіційним законом 18 вересня на всіх будівлях повинен висіти державний прапор. Якщо прапора немає, платять штраф. Заповзятливі чилійці вивішують прапори з вікон, прикріплюють на автомобілі, іноді навіть прикрашають квітами домашніх тварин.

Улюблена їжа чилійців – «комплéмос» (*Completos*) – своєрідні хот-доги неймовірних розмірів, у які, крім традиційних хліба й сосиски, додають нарізані кубиками помідори, соус з авокадо та майонез. За бажанням можна додати гірчицю. Своєю традиційною стравою місцеві дуже пишються [34].

Авокадо, що на чилійському діалекті називають *palta*, – частина щоденного раціону чилійців. На столі майже завжди стоїть маленька глиняна скляночка з тертим авокадо зеленого кольору, що мажуть на все. Щоб авокадо не темніло, в нього додають краплю молока.

Чилійці – завзяті фанати своєї національної команди з футболу, а також поціновувачі поезії, особливо національних авторів. Вони зазвичай засмучуються, якщо іноземці нічого не чули про них. До речі, чилійську поетесу й лауреата Нобелівської премії з літератури Габрієлу Містраль навіть зобразили на купюрі номіналом у 5 000 песо. Ось так вони шанують своїх поетів. Молодше покоління майже не читає, що не дивно: книги в Чилі коштують дуже дорого. Чилійці також уважно стежать за політичною ситуацією в країні та люблять поговорити на цю тему.

Освіта в Чилі низькоякісна, непрофесійна й водночас найдорожча в Латинській Америці. Бюджетного прийому до університетів немає, що постійно провокує студентські бунти.

Більшість чилійців живуть у будинках, а не у квартирах. У будинках немає центрального опалення, тому основний предмет розкоші взимку, навколо якого збирається сім'я, – камін.

Також Чилі – єдина країна Латинської Америки, в якій немає отруйних змій, проте там живуть пінгвіни. На півдні Чилі можна побачити морських котиків.

До складу Чилі входить відомий острів Пасхи, що вважають найбільш ізольованим населеним місцем на Землі: там усього один аеропорт та одна пристань для кораблів. Основний дохід рапанійців – жителів острова Пасхи – туризм. Щоправда, ціни на авіаквитки, готелі й екскурсії там дуже високі [34].

У спілкуванні чилійці здебільшого інтроверти: тримають дистанцію з людьми, завжди ведуть себе коректно, трохи замкнено. Тому дружньо спілкуватися з ними нелегко.

У Чилі як у країні зі швидким розвитком ведуть бізнес за європейськими стандартами. Але інколи можуть траплятися й несподіванки, що варто сприймати як особливості місцевого менталітету. Ставитися до них потрібно спокійно та стримано.

Оскільки чилійці дуже люблять свою країну, щоб Вас сприймали як серйозного й поважного партнера, варто проявляти інтерес до культурної спадщини, надзвичайно красивої природи.

Дарувати подарунки партнерам по бізнесу в Чилі не прийнято. Це доцільно лише тоді, коли ділові відносини давно переросли в дружні. Якщо чилійці запросили Вас у гості, то із собою можна принести вино або міцний алкогольний напій, сувеніри з Вашої країни. Якщо Вам вручили подарунок, то його потрібно відразу відкрити в присутності дарувальника та висловити подяку.

Чилі – справді унікальна країна, яку варто побачити на власні очі.

1.9 Еквадор

1.9.1 Загальна характеристика країни

Республіка Еквадор (ісп. Ecuador, кеч. Ikwadur) – країна в Південній Америці, що на півночі межує з Колумбією, на сході та півдні – з Перу, на заході її омиває Тихий океан. Площа –

270 670 км². Член ООН (із 1945 р.), ОАД (із 1948 р.), СОТ (із 1996 р.), ОПЕК (із 1973 р.), МВФ.

Місцеві жителі – один із тих уже нечисленних народів Південної Америки, які успадкували більшість рис своїх індіанських предків. Незважаючи на значний вплив європейської культури, еквадорці зберегли більшість обрядів і традицій. Відповідно в усіх аспектах суспільного життя в тій чи іншій формі, але проявляються традиційні для індійських народів риси.

Столиця країни – Кіто (Quito). Також популярні серед туристів національні парки Еквадору та місто Куенка.

Державна мова – іспанська. Більшість жителів гірських районів також говорять на своїх мовах (кечуа, куїчуа та ін.). Англійська типова лише для туристичної галузі.

Більшість вірян – католики (95 %), також є представники всіх інших світових конфесій [36].

Офіційна валюта – долар США.

1.9.2 Менталітет і культурні особливості

Самі еквадорці дуже спокійні та врівноважені, навіть дещо повільні. Стриманість і повільність у справах там вважають ознакою гарного тону. Також багато мандрівників відзначають в еквадорцях особливу гордість та почуття власної гідності.

Основа місцевого життя – сім'я. Вона є «осередком суспільства» і «фортецею» кожного еквадорця. Повага до старших просто вражаюча: багато людей похилого віку живуть у родинах своїх дітей (зазвичай із молодшим сином або дочкою). Відповідно в повсякденному житті повага до старших простежується скрізь, починаючи від спілкування на вулиці й закінчуючи політичним життям.

Особливий аспект місцевої життєвої системи – система «компадраско» (хрещених батьків) [37]. Це складна, часом дуже заплутана система взаємних зобов'язань (зокрема, фінансових) між хрещеними батьками та похресниками, до яких у невеликих

місцевих населених пунктах інколи належать майже всі жителі. Хрещені батьки підтримують і дають поради впродовж усього життя хрещеника. Він, у свою чергу, є для них майже членом сім'ї та зобов'язаний приділяти хрещеному відповідну турботу [35].

В Еквадорі, особливо далеко від великих міст, вважають увічливим вітатися з кожним зустрічним, навіть незнайомцем. Фотографувати місцевих жителів без їх згоди не рекомендують (індіанці внутрішніх районів часто погоджуються позувати лише за певну винагороду). Палити можна переважно скрізь, а ось ставлення до алкогольних напоїв своєрідне: купити їх можна всюди, вулицями часто ходять захмелілі місцеві жителі, але ознакою гарного тону є стриманість у цьому аспекті.

1.9.3 Особливості невербальної комунікації

Особливості невербальної комунікації еквадорців:

- 1) розмовляють, перебуваючи ближче один до одного, ніж північні американці та європейці, зазвичай приблизно на відстані витягнутої руки;
- 2) не показуйте рухом голови «так» або «ні», скажіть словами. Не всі еквадорці розуміють цю мову жестів;
- 3) як і скрізь, вважають непристойним позіхати на людях або показувати на когось пальцем;
- 4) нервові рухи (постукування пальцями об стіл, заламування великого пальця й т. д.) для еквадорців неприйнятні;
- 5) у ресторані деякі еквадорці кличуть офіціанта, піднявши руки над головою та плескаючи в долоні. Це невічливо, іноземцеві не можна наслідувати такого прикладу [38].

1.9.4 Цікаві факти про еквадорців

На завершення наводимо цікаві факти про Еквадор та еквадорців [35].

1 Еквадор – єдина країна у світі, що очолював президент, згодом відсторонений через розумову відсталість.

2 Еквадор – єдина країна з безвізовим режимом для громадян усіх країн світу.

3 Упродовж Другої світової війни Еквадор зазнав найбільших територіальних втрат – половини території.

4 В Еквадорі найбільша у світі площа національних парків і заповідників, тому його можна назвати країною-заповідником.

5 В Еквадорі іноземці мають виборчі права.

6 Якщо ДТП спричинила тяжкі тілесні ушкодження або смерть, усіх учасників беруть під варту до визначення винних.

7 В Еквадорі немає мережі «McDonalds».

8 У 2003 році в Еквадорі побудували найбільшу штучну новорічну ялинку у світі висотою. Її висота – 92 метри, а вага – понад 100 тонн. Цей проект обійшовся приватним компаніям у 400 000 доларів.

Зрештою, Еквадор – самобутня країна, яку варту відвідати, щоб ознайомитися з її традиціями, звичаями, краєвидами й, звісно, жителями.

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 1

До складу Латинської Америки входять неповторні й оригінальні країни, що мають свої історичні та культурні спадщини, традиції й закони. Вони по-своєму унікальні. А для того щоб переконатися в цьому, потрібно відвідати їх усі, тому що кожна має свої різнобарвні кольори, в кожній живуть привітні й гостинні люди, які завжди раді прийти на допомогу та порадити чарівні місцини для відпочинку й подорожей.

Країни Латинської Америки теплі, величні та нестримні, з неповторним колоритом, що, безперечно, зачаровує серця. Після аналізу ми дуже захотіли їх відвідати та пересвідчитися в усьому вже на власному досвіді, зібрати до своєї скарбнички фото й враження від такого різноманіття.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ ДО ТЕМИ 1

1 Мир индейцев: история, культура, мифология, фотографии, фильмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.indiansworld.org/Latin/latin_america_culture01.html#. WGqThEuhqko.

2 AmericaLatina: integration por la cultura. Buenos Aires, 1977. – P. 7–8.

3 Латинская Америка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.latino-america.ru/americalatina.html>.

4 Латинская Америка. Общая характеристика региона. Особенности ЭГП [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://geographyofrussia.com/latinskiya-amerika-obshhaya-karakteristika-regiona-osobennosti-egp/>.

5 Общая экономико-географическая характеристика стран Латинской Америки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://geographyofrussia.com/obshhaya-ekonomiko-geograficheskaya-karakteristika-stran-latinskoj-ameriki/>.

6 Латинская Америка и цели развития тысячелетия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi.ru/world/20150724/229243632.html>.

7 Национальные особенности этикета стран Латинской Америки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wild-mistress.ru/wm/wm.nsf/publicall/2008-11-15-818004.html>.

8 Этикет в Латинской Америке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etiquettebook.ru/amerika.htm>.

9 Этикет в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zireael777.com/etiquette/etiket-v-meksike>.

10 Традиции Мексики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vipgeo.ru/countries/mexico_Tradicii.html.

11 Нормы и правила поведения в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kult-obzor.ru/6236-normy-i-pravila-povedeniya-v-meksike.html>.

12 Мексиканская кухня [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://traveltheworld.com.ua/meksikanskaya-kuxnya.html>.

13 Правила поведения и традиции в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.amazingmexico.ru/life/etiquette>.

14 Такос, фахитос, начос, буритос и прочие вкусности Мексики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru-travel.livejournal.com/25616133.html>.

15 Мариачи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Мариачи>.

16 Жители Мексики – какие они? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bebalance.ru/vokrug-sveta/kakie-oni-meksikancy.html>.

17 Жизнь в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.amazingmexico.ru/life>.

18 Праздники Мексики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.calend.ru/holidays/mexico/>.

19 День флага Мексики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.calend.ru/holidays/0/0/937/>.

20 День Мертвых в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.calend.ru/holidays/0/0/3218/>.

21 День святой Сесилии в Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.calend.ru/holidays/0/0/1388/>.

22 10 интересных фактов о Мексике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dekatop.com/archives/10028>.

23 Latin American Spanish gestures [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.theguardian.com/travel/gallery/2010/feb/12/spanish-gestures>.

24 Бразилия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бразилия>.

25 Информация о Бразилии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.votpusk.ru/country/country.asp?CN=BR>.

26 Населення Бразилії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://latintour.ru/braziliya/br-info/naselenie.html>.

27 20 фактов о Бразилии глазами россиянки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://civility.ru/20-faktov-braziliya-glazami-rossiyanki/>.

28 Обгрунтування доцільності створення спільних підприємств з іноземним партнером [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://otherreferats.allbest.ru/management/00378174_0.html.

29 Блог о Бразилии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://brazil.com.ru/blog/artigos/10155/>.

30 30 интересных фактов о Бразилии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://travel.tochka.net/ua/6737-30-interesnykh-faktov-o-brazilii/>.

31 Путеводитель по Аргентине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tourister.ru/world/america/argentina>.

32 Иммиграция в Аргентину: вскрытие без анестезии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://russianforum.wordpress.com/page/269/?app-download=android>.

33 Аргентинцы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru-ar.ru/argentincy>.

34 Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Logistyka/2012_749/45.pdf.

35 Водоспад Ігуасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Водоспад_Ігуасу.

36 Періто-Морено (льодовик) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Періто-Морено_\(льодовик\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Періто-Морено_(льодовик)).

37 Какие жесты допустимы в Аргентине? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.owoman.ru/gid/kakie_zhesty_v_argentine.html.

- 38 Перу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Перу>.
- 39 Карта Перу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.votpusk.ru/country/country.asp>.
- 40 Язык жестов в Перу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://expat.su/peru/tag/yazyik-zhestov/>.
- 41 Информация о Колумбии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.votpusk.ru/country/country.asp?CN>.
- 42 Музей золота в Боготе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.planetofhotels.com/kolumbiya/bogota/muзей-zolota-v-bogote>.
- 43 О Латинской Америке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://latindex.ru/content/articles/11704/>.
- 44 Интересные факты о Колумбии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vegetarian.ru/articles/interesnye-fakty-o-kolumbii.html>.
- 45 Чили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чили>.
- 46 Общие сведения о Чили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.latin.ru/chile/>.
- 47 50 фактов о Чили глазами россиянки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.factroom.ru/facts/9842>.
- 48 84 факта об Эквадоре глазами россиянина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.factroom.ru/facts/12833>.
- 49 Эквадор [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Эквадор>.
- 50 Эквадор: культура, национальные особенности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.turne.com.ua/countries/ekvador/culture>.
- 51 Правила этикета в Эквадоре [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.owoman.ru/gid/pravila_jetiketa_v_jekvadore.html.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 1

- 1 Хто запропонував назву «Латинська Америка»?
- 2 У якій країні Латинської Америки ознакою поганого тону вважають наявність килимів у будинку?
- 3 Чому жест «ОК» неприйнятний у Латинській Америці?
- 4 Який національний напій аргентинців?
- 5 Коли святкують День Мертвих у Мексиці? Які його особливості?
- 6 Де та як святкують День святої Сесилії?
- 7 Які риси притаманні жителям Перу?
- 8 Чим відома Колумбія?
- 9 Яке свято вважають головним у Чилі?
- 10 Чим особливий Еквадор?

ТЕМА 2 ЕТИКЕТ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

2.1 Сполучені штати Америки

2.1.1 Діловий етикет в Америці

Сполучені Штати – країна, в якій гармонійно поєднуються риси мужності та жіночності. Американська мужність – відданість таким цінностям, як прагнення нових рекордів, героїзм, завзятість, цілеспрямованість, а жіночність – бажання рівних стосунків, затишку, компромісність, скромність, турбота про ближніх. Проте Америка більше тяжіє до мужніх рис, тому що для пересічних американців пріоритетна передусім робота, а не належне виконання домашніх обов'язків, хоча сама робота водночас спрямована на процвітання сім'ї. До характерних ознак мужності в професійній сфері належать такі:

- 1) кар'єра та матеріальне благополуччя – основні показники успіху;
- 2) дух конкурентності та бажання високих результатів;
- 3) прагнення жити заради роботи, а не працювати заради життя;
- 4) особлива повага до керівника, який ухвалює рішення самостійно, а не радиться з колективом.

У професійних стосунках цінують наполегливість, рішучість, самовпевненість, спритність, пробивну здатність. Велике значення має вміння гарно себе подати. Гучні й повторювані в різних ситуаціях нескінченні розповіді про власні успіхи та те, як багато Ви зробили для компанії, – звична справа й важливий елемент культури для американського робітника. Саме від цих якостей залежить подальший успіх кар'єри американця.

Окремої уваги у сфері ділових відносин Сполучених Штатів заслуговує шанобливе ставлення нації до прагматизму, тобто спрямованості на практичність та отримання прибутку. Американському бізнесу також властиві зневага до традицій, лаконічність і «твердість» слів партнера. Крім того, важливі цінності в ділових відносинах – індивідуальність та повага до прав особистості.

Секрет успішності американця – вміння знаходити вихід зі скрутних ситуацій, а також бажання постійно виглядати активним, енергійним і впевненим у собі. Отже, ще одна характерна риса американців – їх відкрита пристрасть до грошей. Вони щоразу повідомлятимуть вам, що скільки коштує та яку заробітну плату отримують за рік, хоча точну суму переважно перебільшуватимуть .

Серед провідних американських цінностей додатково виокремлюють динамічність, уміння діяти самостійно й у власних інтересах, наполегливу цілеспрямованість. Крім того, американці шанобливо та прискіпливо ставляться до успіху, додержуючись кількох правил: 1) не відмовляйся від того, чим володієш; 2) кожен здатний досягти успіху, якщо не позбавлений ініціативності й таланту; 3) невдача – ще не поразка, завжди є шанс усе виправити.

Здебільшого американці сповнені духу піонерів-першопрохідців: вони рішучі, агресивні, зосереджені на меті, самовпевнені, енергійні, оптимістичні, готові до змін, звикли досягати результату важкою працею, завжди здатні працювати в команді та бути носіями корпоративного духу. Проте особисту

свободу американці цінують більше, ніж добробут своєї компанії, передусім їх цікавить власна кар'єра.

Робота для американця повинна бути цікавою, приємною й необтяжливою. Ставлення до роботи на східному та західному узбережжях докорінно відрізняються. Наприклад, у Каліфорнії американці намагаються виглядати так, ніби вони зовсім не працюють, у той час як на сході показують, що працюють, не покладаючи рук.

У роботі американці не сприймають ієрархію як природний стан або єдиноможливий фундаментальний принцип побудови організаційної структури. Ієрархія – всього лише тимчасова рольова нерівність, потрібна для зручності та покращання ефективності управління. Тому керівник, щойно покинувши офіс, зазвичай перестає бути босом для підлеглих і перетворюється на звичайну людину. Отже, кращий бос – грамотний демократ, наділений додатковими ресурсами (як адміністративно-фінансовими, пов'язаними з посадою, так і особистими – талантами та здібностями).

Діловий етикет американців ґрунтується на професіоналізмі й повазі. Якщо американці влаштовують ділову зустріч, то вона неодмінно спрямована на вирішення конкретних завдань, а не на проведення товариських розмов. Вам потрібно подбати про те, щоб інформацію про Вашу фірму та необхідну документацію підготували й поширили серед учасників зустрічі до початку проведення переговорів, щоб не втрачати часу.

Бізнесмени Сполучених Штатів вважають доцільним мати достовірні відомості про тих, із ким ведуть переговори (зокрема, вони наполягають, щоб їм надавали таку інформацію: хто, де та з ким працює, дані про освіту, друковані праці, винаходи, вчені ступені тощо). З іншого боку, неабияке значення у веденні бізнесу мають відкритість та об'єктивна прозорість висловленої позиції: американці звикли сприймати кожен фразу дослівно. Іронія, прихований сенс або метафори зіб'ють їх із пантелику, а тонкі натяки вони зневажають. Тому не переван-

тажуйте свого співрозмовника. Американці завжди говорять те, що думають, навіть якщо краще тримати язика за зубами.

Завітавши до Сполучених Штатів, Ви швидко переконаєтеся, що будь-яка ділова зустріч насичена, має конкретну мету й рідко триває понад годину. Американці відразу переходять до справи та відкритого обговорення, щоб знайти спільні інтереси й вибрати потрібну стратегію для співпраці.

Для успішного ведення переговорів з американськими партнерами та справляння на них найбільш ефективного враження, потрібно розуміти, що американському бізнесу не властива «сімейна дружність». Самі американці зазвичай не наймають до своєї фірми родичів чи друзів і не вступають із ними в ділові відносини. Головне, що цікавить американців, – чесні угоди та взаємовигідні проекти. Довіра в Штатах ґрунтується не на дружбі або зв'язках, а на чесній грі, безпристрасному діловому досвіді. Потрібно пам'ятати, що для американців немає жодних особливих умов угод або комерційних таємниць. Будь-які натяки можуть викликати недовіру партнерів.

Якщо Ви вперше приїхали до Америки, варто пам'ятати, що американці – законослухняний народ, який цінує й дуже поважає законодавство та владу, тому місцеві закони особливо суворі. Навіть найдрібніша нелегальна комерційна операція часто призводить до судових розглядів, величезних штрафів і навіть позбавлення волі, тому не радимо вдаватися до хитрощів ведення бізнесу з американськими колегами.

Варто зазначити, що ніхто так не боїться людей із «заплямованою» репутацією, як американці. Лише на екранах ми бачимо ефектні маніпуляції американських бізнесменів. Насправді тактики тиску не застосовують в американському бізнесі. Ваша репутація залежить від результатів відкритих угод із партнерами, й Ви відповідальні за те, покращиться вона чи матиме плями.

Розширюючи власний бізнес способом укладання контрактів, Вам необхідно усвідомлювати, що насамперед необхідно

домогтися довіри американців. Для цього потрібно довести, що Ваша компанія міцна та стабільна як у фінансовому, так і в професійному аспектах. Крім того, важливо показати, що в бізнесі Вашу компанію цікавлять не лише гроші, а й соціальна відповідальність (турбота про робітника та суспільство), яку тепер вважають основною вимогою до бізнесу в Америці. Соціально безвідповідальна діяльність може навіть призвести підприємство до лави підсудних. Тому американські компанії допомагають малозабезпеченим родинам, беруть участь у проєктах із благоустрою міста, любіють міський уряд для покращання умов життя малозабезпечених шарів населення тощо.

Американці завжди пам'ятають прислів'я: час – гроші, тому живуть за розкладом. На ділову зустріч у США приходять у призначений час. Особливо чітко цього додержуються на сході (від Вашингтона до Бостона). На заході можливе запізнення з поважної причини.

Важливі психологічні настанови в бізнесі американців – послідовність і концентрування лише на одній справі. Американці серйозно ставляться до часу. Точність і пунктуальність сприймають як добродієність та обов'язковий атрибут перспективного бізнесу. Одночасне розглядання декількох питань вважають поганим тоном і невмінням себе організувати.

Американці працьовиті, лінощі для них неприпустимі. Минулого вже немає, але за сьогодні все ще можна вхопитися та змусити його працювати на Вас у найближчому майбутньому.

Під час переговорів американці переважно займають сувору позицію, застосовуючи метод позиційних торгів. Спочатку узгоджують загальні положення можливої угоди, а потім обговорюють деталі. Американці з дитинства виховують у собі борців, яким подобається змагатися. Досягнення, рекорди, спортивний азарт – це їх стихія. Тому, атакуючи партнера, американець сподівається, що опонент додержуватиметься тих самих правил.

Американці зневажають манірність, тому впродовж переговорів намагаються створити менш офіційну атмосферу. Їм притаманна демократичність у спілкуванні та манері одягатися. Члени американської делегації нерідко звертаються один до одного на ім'я, навіть якщо між ними значна різниця у віці та статусі. Вони мають набагато більший ступінь свободи під час ухвалення кінцевого рішення, ніж, наприклад, члени китайської делегації.

Американці зазвичай допитливі, тому ставлять багато запитань (інколи дуже особистого характеру). Вони можуть здаватися безтактними, але не варто на них ображатися, тому що це лише вияв їх інтересу.

У стилі американського ділового спілкування переважають професіоналізм і компетентність. Маючи зазвичай більшу свободу в ухваленні остаточних рішень, ніж представники інших країн, американські партнери здебільшого намагаються нав'язати свої правила гри, проявляючи агресивність та навіть грубість. На переговорах додержуються трьох правил: аналізуй, розділай обов'язки, перевіряй виконання.

На ділових переговорах американцям притаманні гарний настрій, енергійність, а також дружелюбність. Вони цінують жарти й добре на них реагують.

Зазвичай переговори ведуть віч-на-віч. Пропозиції починають обговорювати із загального питання, а потім поступово переходять до деталей. Деталі в США дуже важливі, тому що для американців немає жодних дрібниць упродовж вирішення будь-якої справи. На формальності Ваші партнери не будуть витрачати часу. Вони відразу перейдуть до суті, виявляючи водночас здоровий прагматизм. Намагайтеся уникати пауз у розмові. Американці в будь-який момент готові поставити цілу низку прямолінійних запитань, тому будуть Вас підганяти. Вони можуть постійно просити поквартитися з відповіддю на їх пропозицію або ухваленням рішення. Головне для американця – успіх, тому що за успіхом потенційно можливий новий успіх.

У сфері ділових відносин США жінок набагато більше, ніж у будь-якій іншій країні світу. Вам варто ставитися до них передусім як до ділових партнерів, тому що офіційний атмосфері не властива надмірна галантність. Потрібно уникати запитань особистого характеру, зокрема не з'ясовувати, чи заміжня жінка.

Якщо американські партнери Вам довіряють, Вас неодмінно запросять до фірми на званий вечір або влаштують відпочинок за містом чи навіть на курорті (витрати в такому разі оплачує фірма-господар). Подарунки не заборонені, проте не поспішайте робити їх, тому що діловий подарунок можуть сприйняти як хабар, а з цим в Америці не жартують. За столом переважно п'ють коктейлі та пиво. Можна поговорити з американцями про родину, захоплення, спорт, але не бажано вдаватися до релігійних або політичних дискусій.

2.1.2 Норми американської політкоректності

Етикет жителів Північної Америки дозволяє їм вибирати власну сексуальну орієнтацію, а також культурну, расову й статеву ідентичності, що не повинно викликати подиву чи обурення в громадян щодо правильності чи хибності чужого вибору (більше того, навіть у професійних та інших стосунках це вважають неістотним). У Сполучених Штатах нечемно робити будь-які висновки про людей на підґрунті їх манер спілкування та поведінки в суспільстві, національної, расової й релігійної належності, рівня освіти, економічного статусу тощо, водночас коментуючи подібні аспекти. Наприклад, на думку американців, неправильно робити припущення про звички, поведінку, характер і манеру спілкування певної особи на підставі її статевої орієнтації. Саме тому в пристойній американській спільноті потрібно уникати будь-яких суджень про конкретну людину: її можуть сприйняти як непристойність та порушення норм політкоректності. Наприклад, іноземця, який

назвав афроамериканця негром, здебільшого вважатимуть расистом.

2.1.3 Правила ведення бесіди в Америці

У Сполучених Штатах заздалегідь не вибачаються за грубість, тому фраза «не хочу здатися грубим, але...» – не найкращий початок розмови. Проте в Америці цінностей особистої культури не використовують для виправдання грубості. Ними можна виправдовувати лише надмірну ввічливість. Наприклад, фраза на зразок «у нас зазвичай не надсилають листів із подяками» – неприйнятна. Якщо чиясь поведінка неприпустима й обурює, звертаються до менеджера закладу або поліції. Якщо конфлікт виник у приватному будинку, лише господар (і бажано наодинці) може поговорити про це з винуватцем події та принаймні ввічливо попросити його підти, але не «забиратися геть». Кожен має право робити висновки про чужі й особисті чесноти та вади, але їх необхідно тримати при собі, а не обговорювати в компанії.

Вважають нечемним, особливо під час першої зустрічі, ставити запитання про релігійні або політичні погляди, вік, вагу й інші фізичні параметри, сімейний статус співрозмовника тощо. Подібні дані можна наводити лише про себе, якщо це доречно. Особисту інформацію вважають доступною лише для близьких і родичів. Можна говорити компліменти щодо зовнішнього вигляду, одягу й зачіски, але не варто натякати, що зараз людина виглядає краще (більш стрункою або привабливою, ніж місяць тому тощо). Неввічливо також негативно коментувати чийсь стан словами на зразок «утомлений» чи «погано виглядаєш», крім ситуацій, у яких є серйозна загроза здоров'ю. Вважають непристойним запитувати жінку, чи вона не вагітна, навіть якщо це цілком очевидно.

Хоча так часто роблять, обговорення фінансового становища, власності, чийогось багатства або бідності вважають нечемним. Ніколи не потрібно запитувати в американця, яка в

нього заробітна плата. Під час розрахунку передають гроші з рук в руки лише в тому разі, якщо поблизу немає для цього столу або барної стійки. Фінансову допомогу краще пропонувати максимально толерантно, наскільки цього дозволяють обставини.

Титули й форми ввічливого звертання мають такі особливості використання. По-перше, хоча звертання на ім'я до малознайомих людей типове для Сполучених Штатів, його вважають фамільярним і прийнятним лише серед родичів. В американців немає «по батькові», тому американське ввічливе звертання відрізняється від пострадянського поважного на ім'я та по батькові. Замість цього вважають доречним лише звертання на прізвище з додаванням титулу або слів «містер», «міс» чи «місіс». Якщо співрозмовник пропонує називати його на ім'я, це означає запрошення потоваришувати; якщо такої пропозиції не було, співрозмовник бажає тримати дистанцію. Якщо відомий професійний, академічний, військовий чи політичний титул співрозмовника (суддя, полковник, преподобний, сенатор, доктор, професор тощо), краще використовувати його, але можна вживати звичайні «містер» або «міс». Якщо Ви не знаєте прізвища співрозмовника, звертайтеся до чоловіка, особливо в поважному віці, «сер». Аналогічні правила звертання до жінки, додаючи слова «мадам», або до дівчинки, додаючи «міс», які можна також вживати з ім'ям чи прізвищем. Водночас «містер» неввічливо говорити без прізвища: це може означати або навмисну грубість, або невігластво, властиве іноземцям. У латиномовному середовищі можна звертатися «сеньйор» замість «сер» або «містер» як із прізвищем, так і без нього. Фрази «молода людина» (young man) і «дівчина» (young lady) вживають лише щодо дітей та підлітків і вважають повчальними. «Місіс» говорять заміжнім жінкам. Якщо сімейний стан невідомий, доречне звертання «міс»: співрозмовниця конкретизує, якщо захоче. Обидва звертання можна використовувати як з ім'ям, так і з прізвищем, а якщо жінка заміжня – як із

прізвищем чоловіка, так і з дівочим прізвищем. Проте, якщо вона вибере лише один із зазначених варіантів, її вибір потрібно поважати.

Виправляти вимову співрозмовника або закінчувати за нього фрази неприйнятно, лише якщо він сам про це не попросить. Перепитувати й уточнювати не можна тоді, коли мова йде про питання життя та смерті. У такому разі краще уникати повторень і намагатися знайти альтернативні способи взаєморозуміння (наприклад, запитати про подробиці). Ніколи не критикуйте вимови або бідності мовного запасу співрозмовника. Будь-яку спробу порозумітися варто сприймати з повагою.

Хоча в США більшість населення говорить англійською, володіння саме цією мовою там не обов'язкове. У певних районах великих міст (Нью-Йорка, Чикаго, Лос-Анджелеса, Х'юстона, Майамі) англійської взагалі не вживають, тому гості повинні звертатися або мовою місцевих жителів (здебільшого, іспанською або китайською, іноді італійською, французькою, німецькою, польською, українською, російською), або ламаною англійською.

Американці виражають думки з максимально можливою прямою, завжди говорять те, що думають, навіть якщо краще промовчати. Метафори, прихований сенс, іронія, що так люблять інші народи, збивають американців із пантелику: вони звикли сприймати кожну фразу дослівно та пропускати повз вуха те, чого не розуміють; називають речі своїми іменами.

Американські ідіоми вирізняються соковитістю, різноманітністю й навіть своєрідною безпардонністю. Водночас американці примудряються поєднувати майже показну брутальність зі щирою турботою про оточення. Вони голосно розмовляють у громадських місцях, чавкають за столом, підрізають один одного на перехрестях, хапають із тарілки останню булочку тощо, проте щедро жертвують на благодійність, люблять тварин і намагаються допомагати бідним.

У Сполучених Штатах невіжливо позіхати під час розмови; принаймні потрібно прикривати рот рукою. Сякатися можна лише в носову хустинку або серветку, але ні в якому разі не впродовж прийому їжі – краще для цього вийти й де-небудь усамітнитися. Кашель, чхання й відрижка в Америці припустимі лише в носовичок. Не можна жувати з відкритим ротом, чавкати та видавати інші гучні звуки. На людях не ввіжливо пускати гази, але якщо так сталося, не варто робити жодних коментарів, навіть вибачатися.

Якщо Ви зібралися до США у відпустку або ділову поїздку, потрібно відразу усвідомлювати, що знайомство з американцем у літаку може початися з його боку дуже бурхливо й активно. Він негайно почне спілкуватися з Вами, розповідати багато дуже особистих подробиць і кликати до себе на вечерю, а на прощання побажає здоров'я.

Безпосередність та дружелюбність – основні риси американців. Проте потрібно розуміти, що декілька годин у їх компанії зовсім ні до чого не зобов'язують жодну зі сторін. Це нація, представникам якої найбільш притаманна така форма людських взаємин, як поверхневе знайомство.

В Америці один до одного звертаються просто, неофіційно, навіть якщо між співрозмовниками істотна різниця у віці та суспільному статусі. Широка усмішка – обов'язковий атрибут вітання й будь-якого спілкування американців.

Рукоштовування в США характерне радше для офіційних зустрічей, ніж для повсякденного життя. Його використовують як вітання під час знайомства, але воно не обов'язкове, якщо зустрічаються давні знайомі чи колеги. Жінки тиснуть одна одній руки лише тоді, коли зустрічаються вперше, або під час званого прийому. Якщо знайомляться чоловік і жінка, то подають руки, а можуть цього й не робити, проте в будь-якому разі жінка простягає руку першою.

В Америці під час зустрічі не обмінюються поцілунками. Жінкам не цілують руки. І взагалі, до жінок не проявляють

зайвої галантності. Особливо це стосується ділових відносин. Американські жінки вважають кращим, щоб їх сприймали лише як ділових партнерів. Непристойно запитувати в жінки про її сімейний стан.

Американці не вирізняються стриманістю. Вони люблять ставити багато запитань, іноді дуже особистих. Не ображайтеся, тому що це прояв щирого інтересу до Вас. Ви теж можете ставити будь-які запитання. Можна розмовляти про сім'ю та хобі. Американці дуже люблять обговорювати політику, економіку, релігію чи традиції. Їм притаманне демонстрування свого благополуччя, тому Ви не почуєте від американця скарг: у них завжди все «ок»!

2.1.4 Американський похід у гості

З усією вдаваною доброзичливістю й відкритістю американців Вам потрібно тримати дистанцію. У жодному разі не приходьте в гості до своїх американських друзів без запрошення. Якщо Ви збираєтеся приїхати до Америки, попередньо сповістіть про своє прибуття телефоном або листом і чекайте на запрошення. Особлива безтактність – запізнення на урочисті й офіційні заходи. Будьте пунктуальними. Якщо Вас запросили в гості, можна принести квіти, вино чи який-небудь сувенір. Цього достатньо.

Американські правила гостинності передбачають, що господар подбає про все потрібне гостеві. Проте місця для ночівлі в цьому списку немає. Гість повинен сам забезпечити транспорт і ночівлю за необхідності, а також бути одягненим відповідно до нагоди. Господар може водночас із запрошенням порекомендувати вибір одягу.

Господар не повинен чекати від гостя участі у фінансуванні заходу. Якщо планують зустріч із пайовою участю, головного організатора не вважають господарем, тому він може розподіляти організаційні обов'язки між іншими учасниками. Для уникнення непорозумінь у такому разі обов'язки учасників

визначають відразу під час розсилання пропозицій про зустріч, а не потім, коли запрошення вже прийняті.

Запрошення стосується лише тих осіб, які в ньому наведені. «Містер і місіс Іванови» не означає «Містер і місіс Іванови з усіма дітьми та родичами». В останньому разі не зазначають «... і їх сім'я», а перераховують усіх поіменно. Якщо в запрошенні згадані декілька осіб, то прийняти його можуть не всі. Наприклад, місіс Іванова може прийти без чоловіка, а її чоловік і діти – надіслати листівку з вибаченнями. Зазвичай запрошують разом із дружиною або чоловіком, нареченим, нареченою, подружкою чи бойфрендом, із якою (-им) потенційний гість разом живе або зустрічається тривалий час, щоб усі знали про стосунки.

Якщо в гості запрошують пару, але її члени разом не живуть, господар повинен дізнатися, не лише з ким запрошений бажає прийти, а й за якими адресами відправити окремі письмові запрошення, якщо такі передбачені відповідно до обставин. Якщо запросили лише одного з пари, він може ввічливо запропонувати господареві надіслати також друге запрошення. Проте це неприпустимо щодо людей, із якими в запрошеного насправді немає тісних особистих стосунків. Ні гості, ні господар не повинні опинитися в ситуації звідництва.

Отримавши запрошення, потрібно відповісти таким самим способом, яким воно надійшло (телефоном, якщо господар дзвонив; письмово, якщо надіслав поштою, тощо). Повідомити господаря, приймає запрошення чи ні, необхідно навіть у тому разі, якщо немає позначки з проханням надіслати відповідь, інакше господаря образить неповага.

Прийняття запрошення означає згоду взяти на себе певні зобов'язання. Якщо Ви з якоїсь причини не можете їх виконати, варто відмовитися. Відповідь «може бути» в такому разі недоречна. Не з'являтися або відхилити вже прийняте запрошення не можна: цим Ви образите господаря й порушите його плани. Винятки – серйозна хвороба, смерть членів сім'ї або

запрошення на інший захід. На сьогодні дуже термінову й важливу роботу також вважають серйозною причиною. Якщо виникли непередбачені обставини, господаря повідомляють заздалегідь і вибачаються.

На відміну від Росії, де в гості можна запізнюватися, в Північній Америці приходять хоча б за декілька хвилин до призначеного часу, щоб не змушувати інших гостей чекати. Формальні запрошення пишуть від руки, але, якщо гостей багато, можна надіслати менш формальні – друковані листівки.

Запрошення не повинне містити будь-якої інформації про подарунки, зокрема й щодо відмови господаря від них. Гості дарують щось лише тоді, коли залишаються в господаря довше, ніж на один день.

Будь-які подарунки, наприклад із нагоди Різдва, сприймають як несподівані й необов'язкові. Їх потрібно приймати з усмішкою, вдячністю та максимальною радістю, наскільки дозволяють обставини.

Приймаючи подарунок, не просіть на нього товарного чека. Розсилаючи запрошення, заздалегідь не відмовляйтеся від подарунків або не просіть їх лише готівкою. У присутності дарувальника не передаровуйте його подарунка комусь або не намагайтеся повернути його в магазин для отримання грошей.

Як приймати, відмовлятися або використовувати подарунки? Правильна відповідь на будь-який подарунок – ввічлива подяка. Оскільки подарунки вважають несподіваними, не оцінюйте їх негативно. Наприклад, не відповідайте: «в мене вже таке є», «це не в моєму стилі», «а не було іншого кольору?» тощо. Можна обміняти подарований одяг на ідентичний більш зручного розміру (проте варто робити це так, щоб дарувальник ні про що не дізнався).

Не кожен подарунок варто обов'язково приймати. Наприклад, якщо жонатий немолодий чоловік дарує дорогі прикраси молодій дівчині, то їй потрібно з вдячністю повернути їх. Ніхто не зобов'язаний приймати в дарунок цуценя, якщо не

хоче доглядати за ним. Активіст руху за охорону тварин може відмовитися від шкіряного піджака тощо.

Подарунок переходить до нового власника, який може розпоряджатися ним на свій розсуд. Наприклад, можна позбутися його в будь-який спосіб, подарувати комусь іншому або продати, але без відома дарувальника. Відповідно дарувальник ніколи не повинен надалі згадувати чи нагадувати про свої подарунки.

Подарунки дарують дітям до 10 років на день народження або молодятм із нагоди весілля чи народження дитини. У решті ситуацій подарунки необов'язкові, тому на вищезгадані свята запрошують лише рідних і близьких, від яких подарунків очікують.

Згідно з північноамериканським етикетом на особисті й релігійні свята (день народження, весілля, Різдво тощо) дарувати готівку, чеки або кредитні картки вважають неправильним. Запрошений повинен добре знати господаря, щоб самому вибрати для нього подарунок. Готівку зазвичай дарують лише малознайомим людям: підлеглим, посильним, листоноші або швейцарові. Проте гроші дарують, наприклад, якщо дарувальник істотно старший, а отримувач подарунка небагатий.

Подякувати потрібно за кожен нетривіальний подарунок у письмовому вигляді й у термін, не довший за два тижні. У листі уточнюють, за який саме подарунок дякують. Весільні подарунки не є винятком з цього правила: за них теж дякують письмово. Усно висловлюють подяку щоразу, а письмово не завжди. Проте, якщо лист написаний широко й неформально, його ніколи не сприймуть як знак нечемності. Хоча листівки зі стандартним текстом подяки завжди продаються, краще все одно написати текст від руки. У бізнесі роздруковують листи на принтері й підписують від руки. Крім листа, можна, у свою чергу, зробити якийсь подарунок, і в подяку за подарунок також потрібно надіслати листа. Відповідати на звичайний лист із подякою не обов'язково, але й не заборонено. Якщо подарували

гроші, в листі варто зазначити, що на них придбали, за винятком ситуацій, у яких так зробили відразу багато гостей, як це буває на весіллях. У такому разі дякують просто за «щедрий подарунок».

Приходить в гості з подарунком не обов'язково, але зазвичай дарують квіти, напої до столу, цукерки для дітей тощо. Це вважають вдячністю за гостинність, але не платою за неї. Якщо даруєте лише квіти, доречніше не приносити їх із собою, а надіслати кур'єрською службою заздалегідь, щоб господарі могли підібрати для них вазу або підходяще місце.

Гостеві не варто дарувати страви (наприклад, ростбіфа або лазанї), тому що це можуть сприйняти як зневагу до господарів, тобто їх нездатність приготувати гідне частування. Про такі нюанси домовляються з господарем заздалегідь. Будь-які їстівні подарунки повинні бути такими, щоб господар міг вибрати, почастивати ними гостей чи залишити собі.

Гості, за винятком найближчих родичів, не повинні просити господаря приготувати страви відповідно до правил їх дієти. Якщо сумніваєтеся, що на столі буде щось підходяще, краще або не ходити в гості голодним, або взагалі відмовитися від запрошення. Зі свого боку, господар може заздалегідь поцікавитися в гостей, яка в них дієта, або запитати про це в запрошенні, але не за столом.

Гостей запрошують до столу не пізніше ніж через півгодини після призначеного часу. Вважають, що саме в цей час варто подавати закуски. Напої пропонують не пізніше ніж через 10 хвилин після прибуття першого гостя незалежно від того, наскільки рано він з'явився. Якщо хтось запізнюється, господар не повинен затримувати подачу страв, яким би важливим гість не був. Кожен може відмовитися від будь-якої страви, але до того як страву виклали на його тарілку. Потрібно уникати ситуацій, коли гість сидить перед повною тарілкою їжі, що він не хоче куштувати через поганий апетит або обмеження в дієті.

Нечемно починати їсти, поки не наповнили тарілки всі, хто сидить за столом. Зазвичай першим починає їсти господар чи той, хто сидить на чолі столу, за винятком дуже великих банкетів, під час яких гарячі страви можуть охолонути, поки офіціанти обслужать усіх присутніх.

Ні в якому разі за столом не коментують вибору страв сусідами. Запитання на зразок «чому Ви не їсте м'яса?» вважають грубим, тому що воно дає привід для запитань про здоров'я або висловлення своїх переконань вегетаріанцями й прихильниками різних релігій.

Якщо потрібно на певний час вийти з-за столу, потрібно вибачитися, інакше це сприймуть як демонстративний акт. Пояснювати причину не потрібно, тому що здебільшого виходять у туалет, а за столом про це не говорять.

2.1.5 Особливості національної кухні

Американці в повсякденному харчуванні використовують найрізноманітніші продукти: м'ясо, птицю, овочі, фрукти, морепродукти, ковбасні вироби, яйця.

Сніданок посідає почесне місце в американському розпорядку дня. Ранкові меню відрізняються залежно від регіону країни. Зазвичай на сніданок подають пластівці з молоком, бекон, каву, вівсяну або кукурудзяну кашу, ковбасу, шинку, яйця, булочки, смажену картоплю, тости, кукурудзяну запіканку, кленовий сироп, вафлі, кукурудзяно-м'ясну бовтанку, млинці.

Із холодних страв американці споживають фруктові й овочеві салати, заправлені спеціями та соусами безпосередньо перед поданням до столу. Серед перших страв у Сполучених Штатах звикли готувати супи-пюре та фруктові супи, що подають переважно ввечері. Другі страви готують із яловичини, телятини, нежирної свинини, курятини, індичатини. Серед гарнів популярні тушковані боби, стручкова квасоля, зелений

горошок, кукурудза, спаржа, цвітна капуста, а також варена, смажена чи тушкована картопля.

Соуси зазвичай солоні, солодкі й гострі. Особливо віддають перевагу майонезу, приправленому цибулею та перцем, а також грибному, яблучному й брусничному соусам. Популярні десерти – желе з м'яти, пудинги, компоти зі свіжих фруктів, апельсини, збиті вершки. Напої – міцна кава, свіжовичавлені соки, кока-кола, пепсі-кола, пиво, несолодкий чай із льодом.

Ресторани в Америці різні: від найбільш простих до найбільш престижних. Найдешевші й найпопулярніші – невеликі приватні ресторани, що належать іммігрантам. Завдяки діяльності останніх американська кухня постійно поповнюється камбоджійськими, китайськими, японськими, сальвадорськими, ефіопськими та іншими стравами.

Перш ніж купувати спиртні напої, поцікавтеся в місцевих жителів, де їх дозволено купувати та вживати, тому що правила торгування й розпивання алкоголю в різних штатах можуть відрізнятися. У певних штатах можна під'їхати до будь-якого кіоску та купити пива, не виходячи з автомобіля, в той час як у інших штатах спиртні напої продають лише в державних магазинах.

2.1.6 Правила поведження в громадських місцях

Транспорт. Потрібно ввічливо притримувати двері перед наступним перехожим, щоб вони не вдарили його по обличчю. У свою чергу, він повинен подякувати. Не можна ломитися в ліфт, вагон, автобус тощо, поки не вийшли всі пасажери. Якщо хтось заважає вийти, вибачтеся й попросіть дозволу пройти.

Якщо кількість сидячих місць у транспорті, кімнаті очікування на вокзалі, приймальні зубного лікаря тощо недостатня для всіх присутніх, можна поступитися місцем тим, хто цього очевидно потребує: інвалідам, вагітним, пасажерам із дітьми. Вимагати, щоб молоді поступилися місцем літнім,

неввічливо, тому що трапляється так, що юнак із захворюванням ніг може більше потребувати сидіння, ніж здоровий чоловік 75 років. У Північній Америці не поступаються місцем жінкам за принципом належності до іншої статі, тому що це можуть сприйняти як флірт або сексизм (дискримінацію за статевою ознакою). Якщо сидячих місць достатньо, то між сидячими пасажирками повинно залишитися хоча б одне порожнє місце. Крім того, не варто підсідати близько до незнайомих без необхідності.

Ресторани й кафе. Не кличте офіціантів: вони підійдуть до Вас самі. За менш формальних обставин можна покликати офіціанта поглядом, кивком голови або підняттям указівного пальця (знаком уваги). За необхідності можна вголос вибачитися й назвати офіціанта на ім'я, зазначене на його бейджику. Якщо офіціант неуважний, краще поговорити з менеджером, ніж ганятися за самим офіціантом по всьому ресторану. Відвідувачеві варто ввічливо говорити з офіціантом, але він не зобов'язаний цього робити, якщо зайнятий розмовою за столом.

Чайові зазвичай дає лише голова столу або головний організатор зустрічі після завершення події. Гостям цього робити не потрібно, тому що так можна поставити під сумнів щедрість винуватця заходу. У минулому вважали непристойним давати чайові безпосередньо власникові ресторану, але на сьогодні це припустимо. Чайові в Північній Америці зазвичай становлять 15–20 % від суми рахунку. Залишати на столі дрібну монетку як чайові грубо. Якщо обслуговування було незадовільним, краще сказати про це менеджерові й не давати чайових узагалі.

2.1.7 Специфіка невербальної комунікації

Незважаючи на те що культуру США вважають вербальною, невербальній комунікації також приділяють значну увагу. Зокрема, відіграють роль досить велика дистанція спілкування американців, час і місце розмови. Крім того, особливе значення

має особистий простір американців: він більш захищений, порівнюючи з жителями інших держав. Водночас у Сполучених Штатах дуже стримано ставляться до фізичного контакту під час спілкування: якщо Ви до нього перейдете, Вас вважатимуть невихованою людиною.

Отже, для уникнення незручності й непорозумінь іноземцеві необхідно знати, що в Америці чотири рівні розподілу простору між людьми залежно від типу соціальних відносин. Для найбільш близьких (інтимних) взаємин характерна дистанція 0–0,5 м. Дружні стосунки зазвичай підтримують на відстані 0,5–1,2 м. Соціальним контактам властива дистанція 1,2–3 м, публічним взаєминам – понад 3 м.

Міміка. Американці постійно усміхаються під час спілкування. Погляд потрібно спрямовувати на співрозмовника, але не завжди варто дивитися безпосередньо в очі. Зокрема, афроамериканці, порівнюючи з американцями європейського походження, рідше дивляться на співбесідника. Проте краще не зневажати прямим поглядом на обличчя, тому що в американця, з яким веде діалог, може скластися враження, що Ви на нього ображені, сердитесь або брешете.

Американці також мають певні звички використання жестів. Зокрема, поширені: знак «OK» – піднятий угору великий палець зі значенням «*усе гаразд*» чи «*мені подобається*»; знак «V» – розвилка з указівного й середнього пальців у вигляді латинської літери «V» зі значенням «*перемога*» тощо. Проте певні американські жести можуть мати кардинально інше значення, порівнюючи з аналогічними жестами в інших країнах світу. Найбільш яскравий приклад – жест «*скручений біля скроні вказівний палець*», що в Америці використовують як комплімент, тобто вказівку на розумність співрозмовника, в той час як у певних регіонах Європи й Азії такий жест інтерпретують як вказівку на його дурість.

2.2 Канада

2.2.1 Культурні особливості Канади

Культурну спадщину Канади асоціюють із колажем багатьох культур, у якому закарбувалися традиції народів, які іммігрували туди з інших куточків земної кулі або жили там задовго до міграційних змін. Сьогодні канадська культура є настільки багатоаспектною, що дослідники неминуче заходять у глухий кут, коли намагаються знайти загальне визначення для неї. Причиною цього є співіснування й розвиток одночасно різних культурних традицій, що зливаються одна з одною та взаємодіють між собою. Отже, якщо спробувати виділити основну рису своєрідності Канади, то, очевидно, нею буде синтетичність.

Основна культура Канади утворена двома напрямками – франко-канадським та англо-канадським. Також є корінні індіанці й ескімоси. Уряд країни докладает чималих зусиль для зміцнення взаємодії різних народів та етнічних груп. Тому іноземні бізнесмени повинні особливо ретельно вивчати діловий етикет цієї країни.

Загалом, ділова атмосфера в Канаді європейська, проте вплив французької культури значно помітний. Наприклад, у франкомовному Квебеку проявляється французька ділова культура, а на півдні країни (в Онтаріо) – американський тип

культури. Але найяскравіший приклад інтернаціональності можна спостерігати на заході Канади, насамперед у Британській Колумбії.

Канадці здебільшого доброзичливі й чуйні. Їм притаманна більша стриманість, порівнюючи з представниками інших країн Америки. Канадське товариство дуже відкрите й взаємоввічливе, а громадська терпимість – звична норма для ділових зустрічей. Канадці тактовні з тими, з ким спілкуються, хоча почуття й емоції прийнято приховувати.

Під час суперечки партнери уникають конфліктів. Тому порозумітися з ними дуже просто. Якщо партнер погано розмовляє англійською, канадець із задоволенням допоможе й терпляче вислухає його. Більше того, в цій дружній країні будь-хто радий допомогти іноземцеві. А ось говорити іншою мовою з людьми, які її не розуміють, зневажливо.

2.2.2 Норми ведення бесіди в Канаді

Канада пишається своєю багатонаціональністю, що проявляється в толерантному ставленні до інших мов. Наприклад, у Торонто дуже багато видань публікують 70 мовами. Канадці звикли розмовляти з людьми, чиєю рідною мовою не є англійська, проте іноземцям потрібно бути терплячими й ввічливими.

Франкомовні канадці доброзичливі до тих, хто погано володіє французькою, що є гарною можливістю для іноземця вдосконалити знання місцевої мови. Якщо Ви говорите англійською з уродженцем Канади, він терпляче вислухає й навіть спробує допомогти висловити думку.

Гості приємно дивуються чемності канадців, що частково можна пояснити впливом британської спадщини. Проте приїжджих ще більше може здивувати той факт, що канадці майже завжди використовують слова *«будь ласка»* й *«дякую»*, а також вибачаються після зіткнення на тротуарах.

За вдачею канадці більш стримані й замкнені, ніж їх сусіди американці, але не менш доброзичливі та чуйні. Тому не бійтеся запитувати в них, як дістатися до потрібного Вам місця, тому що вони Вам охоче допоможуть і підкажуть, як саме вирішити проблему.

У Канаді вітаються рукостисканням. Руку зазвичай тиснуть сильно, впевнено, з прямим зоровим контактом зі співрозмовником. Чоловіки першими простягають руку жінці для рукостискання.

Хвастощів у канадському суспільстві не шанують: на людях стримують свої почуття та емоції. Більшість канадців намагаються бути тактовними щодо тих, із ким спілкуються. Крім того, місцеві жителі прагнуть уникати суперечок, а якщо вони виникають, то з'ясовують стосунки наодинці.

2.2.3 Діловий етикет канадців

Канада – багатокультурна країна, в якій історично проживають народи різного походження. Цей факт істотно впливає на її суспільне життя, а отже, й на ділову культуру.

Уряд країни спрямовує свої зусилля на здійснення політики мультикультуралізму та співіснування різних етнічних груп. Часто це ускладнює ситуацію для іноземних бізнесменів. Доводиться вивчати культурні особливості своїх партнерів залежно від того, ким вони є: англомовними канадцями, франкомовними канадцями чи новими канадцями (іммігрантами останніх десятиліть із Гонконгу, Східної Європи й багатьох інших країн світу).

Канадці мають багато спільного з американцями в стилі ділового спілкування. Вони, як і американці, належать до моноактивного типу, тобто орієнтуються на завдання: чітко формулюють його та методично розробляють етапи вирішення. Як і інші представники моноактивного типу, канадські бізнесмени не люблять гаяти часу на переговорах з іноземними партнерами. У ділових відносинах вони відверті, чітко формулюють

умови угоди, пунктуально її виконують, чого вимагають від партнера. Крім того, вони наполегливі в досягненні мети.

Проте ділове спілкування канадців не в усьому подібне до американського. Значна частина франко-канадців зумовила певний вплив французької культури на населення країни, а тривалі зв'язки зі Сполученим Королівством – англійської манери спілкування. Із представниками інших культур канадці більш толерантні, стримані й консервативні, ніж американці. Як англійці та французи, вони віддають належне зовнішнім атрибутам ділових переговорів (стилю одягу, ритуалам), на що американці не звертають особливої уваги. Канадський бізнесмен не тисне на партнера, бажаючи укласти угоду на своїх умовах, а орієнтується на логічність доказів. Канадці, як і американці, мають «широку натуру», але в їх спілкуванні з партнером менше фамільярності й більше ввічливості.

Стиль керівництва в канадських компаніях дуже різний: від зосередженого на керівника до демократичного з груповим ухваленням рішень. Традиційно канадці пишаються підприємством, на якому працюють, а керівництво блискуче мотивує персонал.

У діловому спілкуванні канадці віддають перевагу стриманості, тому на переговорах варто поводитися по-діловому, висловлювати думки лаконічно, але вичерпно. Під час знайомства з майбутнім бізнес-партнером подають руку, називають ім'я, а потім місце роботи. Варто пам'ятати про зоровий контакт: він дуже важливий для канадців.

Канадці завжди намагаються більше дізнатися про свого партнера, перш ніж починати з ним спільну справу. Будьте готовими надати річні звіти, каталоги й інші відомості своєму майбутньому партнерові. Канадські підприємці не будуть витрачати часу на ненадійних замовників або постачальників, тому подбайте про те, щоб репутація компанії була відповідною. Надайте рекомендаційні листи чи контакти своїх попередніх партнерів, щоб угода була максимально відкритою. Канадці

зацікавлені в довгостроковому співробітництві й рідко змінюють своїх партнерів, тому, якщо Вам вдалося знайти з ними спільну мову, можна стверджувати: Вам пощастило. Ви гарантовано будете застрахованими від шахрайства й нечесних махінацій. Від ділового спілкування та репутації представника компанії може залежати успіх справи загалом.

Канадці дуже швидко переходять на «ти», ніяк водночас не висловлюючи своєї поваги до партнера. Передусім це підтвердження їх принципу: «кращі друзі роблять кращий бізнес».

Ознака успішного канадського бізнесмена – його одяг. На ділові зустрічі канадець зазвичай одягає темний костюм, а на неофіційні заходи – менш стриманий, але елегантний.

Жінки в Канаді мають соціально рівні права з чоловіками, тому часто обіймають керівні посади.

Під час неформальних розмов канадці люблять, щоб їх співрозмовники обговорювали актуальні події життя країни, але без оціночних суджень щодо різних сторін. Популярна тема – спорт, особливо хокей і бейсбол. Канадці проводять ділові зустрічі за ланчем, а представницькі заходи – в ресторанах. Звані вечори зазвичай влаштовують у себе вдома.

Канадці дуже законослухняні, а тому негативно ставляться до порушень нормативних актів та обману держави. Дуже чутливі до непристойної поведінки, тому непрозорість бізнесу або порушення контракту можуть призвести до розірвання відносин між сторонами. Отже, не виконуючи зобов'язання, будьте готовими до того, що канадський бізнесмен звернеться до Верховного Суду, щоб відновити свої права та захистити законні інтереси.

2.2.4 Побутове життя канадців

Сім'я – основна цінність канадців, тому має для них першочергове значення. Про те, як справи в родичів, запитують скрізь: і на вулиці, і телефоном, і в листах, і на ділових зустрічах.

За столом у Канаді додержуються старовинного англо-європейського етикету. Користуються ножом і виделкою на відміну від США, де часто їдять лише виделкою. Почесні гості сидять за столом поруч із господарем або навпроти нього. У меню багато страв із качанів кукурудзи. Під час трапези зазвичай п'ють вино й пиво. У Канаді проживають кілька десятків різних національностей, у кожної з яких власні звичаї щодо алкоголю. Пияцтва не схвалюють.

Канадці зневажають куріння. Передбачено багато обмежень у приміщеннях. На переговорах і за столом не палять. Завжди запитуйте дозволу, перш ніж закурити.

Коли дякують канадцеві, до слова «дякую» зазвичай додають кілька красномовних компліментів. Подяку висловлюють письмово. За частування в Канаді не дякують, лише за гостинність.

Дарування квітів – необхідний атрибут візитів. Найчастіше квіти надсилають або до, або після візиту як подяку за гостинність. Якщо Вас запросили в гості, обов'язково купіть букет квітів для господині. Канадці не звикли дарувати особистих подарунків. Отже, перш ніж вибрати такий, добре подумайте. На ділових прийомах найкраще подарувати прикраси для офісу.

Кожен канадець охоче спілкується телефоном. Телефон – життєво важливий гаджет. На прохання зателефонувати відповідають майже негайно.

Канадці мають різноманітні хобі. Зокрема, люблять садівництво, відвідування спортивних змагань, походи до клубів, полювання, гольф, теніс, сквош, катання на гірських лижах тощо. Охоче влаштовують домашні вечірки й ходять у ресторани.

Із канадцем можна розмовляти про що завгодно, але табуєвані такі теми: порівняння США й Канади, расизм, гендерні питання.

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 2

На переговорах американці часто займають сувору позицію, застосовуючи метод позиційного торгу. У разі виникнення труднощів вдаються до використання заздалегідь підготовленого плану. Американці, які беруть участь у переговорах, мають набагато більше свободи під час ухвалення остаточного рішення, ніж, наприклад, члени китайської делегації. Розмовляють дуже голосно. Британську манеру говорити приглушеним голосом у них вважають «шепотінням». Вона викликає ворожість та підозру. У США правила етикету й протоколу простіші, ніж в Англії. Смокінг одягають рідше. Слова «mister» і «mistress» недоцільні на конвертах і листах. Повністю зазначають лише «міс», тому пишуть «Ms.» чи «Mr.». В Америці поширені рекомендаційні листи, їх варто надсилати поштою, надавши ініціативу запиту листа адресатові.

За своєю натурою канадці доброзичливі й чуйні, але більш стримані, ніж їх сусіди американці. Британська спадщина зробила канадців досить чемними. Ділові особи там на відміну від їх американських колег не схильні переходити на «ти». Визначальна риса поведінки канадців у справах – консерватизм. Канадці дуже не люблять, коли їх вважають американцями. Тому той факт, що вони говорять англійською мовою, зовсім не означає, що вони із США. Жінки повністю соціально прирівняні до чоловіків та обіймають високі посади. Спостереження підтверджують, що, якщо ви дуже погано говоритимете англійською з уродженцем Канади, він терпляче вислухає Вас і навіть намагатиметься допомогти Вам висловити свою думку. Також вважають нечемним говорити іншою мовою з людьми, які її не розуміють.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 2

1 Монеты мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coins-world.ru/modules/modules/outcontent/file.fphp?id=37>.

2 Етикет. Одноразова вмілість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.plast.ca/yunatstvo/yunatski-vmilosti/domashnia-zaradnist/etyket.shtml>.

3 Деловое общение в Канаде [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://delovoi-etiket.ru/nacionalnoe-obschenie/677-delovoe-obshhenie-v-kanade.html>.

4 Национальные особенности деловой культуры в Канаде [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://prezi.com/46spjousvlb4/presentation/>.

5 Деловая культура Канады. Этикет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rusexporter.ru/business-etiquette/402/>.

6 Етикет у Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.studfiles.ru/preview/5602971/>.

7 Традиції та звичаї Канади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vcanade.ru/uk/traditsiyi-ta-zvichayi-kanadi.html>.

8 США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refoteka.ru/r-1036.html>.

9 Специфіка етикету Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrbukva.net/36575-Specifika-etiketa-Soedinennyh-Shtatov-Ameriki.html>.

10 Діловий етикет в міжнародному бізнесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.megos.org.ua/etyket.9.21.html>.

11 Особливості ділового етикету в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studcon.org/osoblyvosti-dilovogo-etyketu-v-ssha>.

12 Особенности Канады [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://900igr.net/prezentatsii/geografija/Osobennosti-Kanady/006-ZASTOLNYJ-ETIKET-V-Kanade-sobljudajetsja-starinnyj-anglo-evropejskij.html>.

13 Деловая культура Мексики. Этикет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rusexporter.ru/businei/480/>.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 2

- 1 Які риси американських мужності й жіночності?
- 2 Порівняйте ставлення американців до роботи та сім'ї.
- 3 Наведіть ознаки американського прагматизму в бізнесі.
- 4 Охарактеризуйте американську «демократичність» ведення ділових переговорів.
- 5 Поясніть принцип позиційних торгів у американському бізнесі.
- 6 Визначте риси дистанційності спілкування в американському етикеті. Які її різновиди та від чого вони залежать?
- 7 Чи можна брати із собою дітей у гості в США, якщо запросили лише Вас?
- 8 Коли американці дарують подарунки? Чи дарують їх на ділових прийомах?
- 9 Назвіть особливості американської кухні.
- 10 Як дають чайові в США?
- 11 Як проявлялася синтетичність упродовж формування канадського етикету?
- 12 Охарактеризуйте канадський мультикультуралізм, наведіть приклади регіонів домінування відповідних культур.
- 13 Як канадці проявляють толерантність?
- 14 Наскільки канадці тактовні та як ставляться до конфліктів?
- 15 Охарактеризуйте канадську моноактивність у веденні бізнесу.
- 16 Які риси ділового етикету канадці запозичили в американців, а які – в європейців?
- 17 Який принцип переважає у веденні канадського бізнесу: позиційних торгів чи логіки доказів?
- 18 Яку роль відіграє репутація компанії для канадського бізнесмена на переговорах?
- 19 Яка улюблена тема для розмови в канадців? Які теми для розмови – табу?
- 20 Наскільки канадці законослухняні?

- 21 Якого конкретного типу етикету додержуються канадці за столом?
- 22 Яку увагу мексиканці приділяють іміджу в бізнесі?
- 23 Як мексиканці ставляться до пунктуальності? Чому в Мексиці не приходять на ділову зустріч заздалегідь?
- 24 Чому мексиканці не дають «чітких» відповідей на запитання ділових партнерів?
- 25 Опишіть ставлення мексиканців до професійної бізнес-ієрархії.
- 26 Чому в Мексиці корупція – поширене явище? Як це пов'язано з бюрократизмом?
- 27 Чому середньостатистична мексиканська сім'я має трьох дітей за середніх або низьких доходів?
- 28 Назвіть тактильні особливості мексиканського етикету спілкування.
- 29 Скільки здебільшого тривають діалоги мексиканців між собою?
- 30 Чому в мексиканській кухні переважають страви з кукурудзи?
- 31 Із чого насправді виготовляють мексиканську текілу?

ТЕМА 3

ЕТИКЕТ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЇН АФРИКИ

Жителі Африки становлять більше ніж 12 % усієї популяції нашої планети. На півночі Сахари, переважно на узбережжі, проживають араби й бербери, а внутрішню частину країни населяють тіббу.

Африка – країна, в якій проживають незліченно багато племен, етнічних і соціальних груп, найбільші з яких можуть об'єднувати мільйони людей, а найдрібніші – всього кілька тисяч. Політична карта Африки відрізняється від культурної карти континенту, тому в багатьох регіонах люди, роз'єднані кордоном, вважають себе єдиною культурною спільнотою. З огляду на це, недбале ставлення до будь-якої етнічної належності вважають порушенням етикету. Африканці дуже поважають своє етнічне коріння.

Африканське населення, об'єднує 54 нації та 1 000 культурних груп. Європейська частина населення сконцентрована в областях із субтропічним і тропічним кліматом, зміненим під впливом висоти гір; на півдні живуть африканці голландського й британського походжень, а на північному заході – французького, італійського та іспанського.

Ліванці – важлива меншина Західної Африки, як індуси в багатьох прибережних містах Південної та Східної Африки, в яких також є істотні арабські поселення.

Основні міста Африки – національні столиці або головні порти: Каїр, Лагос (Нігерія), Кіншаса (Демократична республіка Конго), Олександрія (Єгипет) і Касабланка (Марокко). Населення говорить більше ніж 800 мовами. Основні лінгвістичні родини – афроазійська, нігера (зокрема, Нігер – Конго), Ніл – Сахара, хоїсан і ще дві групи – індоєвропейські мови й малазійсько-полінезійські. Нігера та Ніл – Сахара – дві великі родини мов, якими розмовляють лише в Африці.

Колоніальна влада довго тримала африканців у п'їтми та неуцтві. Лише кільком африканцям вдалося здобути вищу європейську освіту. Ці перші представники африканської інтелігенції відіграли значну роль у повільному процесі зародження національної самосвідомості народів Південної Африки. Вони дали перший поштовх до створення африканської плеяди дипломатів, бізнесменів, підприємців, юристів та інших високоосвічених фахівців.

3.1 Спільні риси етикету африканців

Зараз регіони Африки дуже відрізняються один від одного рівнем розвитку економіки, кліматичними умовами, умовами побуту та іншим. Але глобалізація сприяла уніфікації міжнародного протоколу, принципів ведення бізнесу, дипломатичних контактів. Діловий етикет – установлений порядок поведінки у сфері бізнесу й ділових контактів. Основна відмінність ділового етикету від світського – пріоритет субординації над гендерними відмінностями співробітників і їх віком. Високопрофесійного дипломата цінують скрізь, тому всі регіони світу, зокрема Африка, намагаються відповідати одним і тим самим уявленням про етику ділового спілкування.

Лише ввічливості та доброзичливості недостатньо. Основні правила ділового етикету такі:

- 1) бути пунктуальним;
- 2) не говорити зайвого;
- 3) думати не лише про себе, а й про інших;
- 4) одягатися згідно з дрес-кодом;
- 5) грамотно говорити й писати.

Ділова етика базується на чесності, відкритості, вірності даному слову, здатності ефективно працювати на ринку відповідно до чинного законодавства, встановлених правил і традицій. Психологія бізнесу – фундамент ділового успіху.

У ділових відносинах багато залежить від характеру особистих зустрічей, бесід, переговорів, нарад. Ділова етика – своєрідний посередник, що дозволяє швидше знайти оптимальне

рішення, водночас згладжуючи гострі кути, гідно виходити зі скрутних ситуацій. Мистецтву ділових контактів навчають в усьому світі. Кожна ділова зустріч неповторна: щоразу різний предмет обговорення, нові умови й учасники. Основна відмінність від інших видів діяльності – їх попередня організація, додержання умов взаємин учасників ділового спілкування.

Від ретельності підготовки залежить не лише результат переговорів, а й сам процес: тривалість, конфліктність, атмосфера.

На думку фахівців, цивілізована ділова людина:

- переконана в корисності своєї праці не лише для себе, а й для інших і суспільства загалом;
- вірить у бізнес, сприймає його як привабливу творчість, ставиться до нього як до мистецтва;
- поважає себе як особистість, а будь-яку особистість – як себе;
- довіряє собі та іншим, поважає професіоналізм і компетентність;
- цінує освіту, науку й техніку, культуру, звертає увагу на екологію;
- прагне нововведень;
- не перекладає відповідальності за ухвалення потрібного рішення на підлеглих;
- терпляча до недоліків інших;
- нікого ніколи не принижує.

Щоб набути навичок коректної поведінки, потрібно додержуватися:

- правил подання та знайомства;
- правил ділових контактів;
- правил поведінки на переговорах;
- вимог до зовнішнього вигляду, манер, ділового одягу;
- вимог до мови;
- культури службових документів.

3.2 Відмінні риси етикету африканців

Африканський континент має свої традиції спілкування, незважаючи на те що багато норм ділового етикету впроваджені в епоху колоніалізму. Традиції племен і народностей, які населяють Африку південніше від Сахари (так званої «Чорної Африки»), різноманітні.

З іншого боку, колонізатори, які приїхали в Африку багато століть тому, завезли сюди свою культуру. Звісно, за довгі роки вона видозмінилася під впливом місцевих реалій, а корінні аспекти збереглися. І вважати, що основна проблема уродженця Йоганнесбурга (ПАР) або Найробі (Кенія) – як не потрапити на вечерю до лева, добираючись на роботу, щонайменше недалекоглядно.

Африка сповнена контрастів. Це найочевидніше проявляється в різниці між міськими й сільськими звичаями та традиціями. Погляди на світ сільських жителів примітивніші частково через їх кальвіністське походження. Вони мають традиційні переконання й надають великого значення своїй родині. Південноафриканці, які населяють міські райони, більш зосереджені на матеріалізмі й успіху, особливо ті, які живуть у Йоганнесбурзі. Погляди містян також відрізняються. Жителі Кейптауна, наприклад, приділяють особливу увагу громадському статусу та родинним зв'язкам.

Відмінності сфери ділових контактів

Міжкультурні комунікації – завжди важкий процес, тому що іноді між культурами наявні прірви непорозумінь і взаємного неприйняття. Скільки дрібниць необхідно пам'ятати, щоб не зганьбити представників іншого етнокультурного регіону! Раніше в цьому допомагали драгомани.

Драгоман (французьке слово, від арабського – перекладач) – застаріла назва офіційного перекладача під час дипломатичних і консульських місій у східних країнах. Згідно зі сталими традиціями драгоманів вважали членами дипломатичного або консульського корпусу.

Драгомани зазвичай були не лише перекладачами, а й авторитетними фахівцями, які знали порядки, звичаї та історію країни перебування. Їх дуже високо цінували. Вони могли обіймати посаду до похилого віку. Зараз підприємцям доводиться або наймати фахівця з комунікацій, або покладатися на себе й свою ерудицію.

Основне правило, якого корисно додержуватися в будь-якій країні, – уникання жестів. Якщо конкретний жест руки вважають грубим у Вашій країні, є шанси, що він неприйнятний і в Африці. Наприклад, розмовляти з людиною, тримаючи руки в кишенях, на стегнах чи схрестивши їх на грудях, – неввічливо. Потрібно тримати руки по боках, коли стоїте, й класти їх вільно на коліна, коли сидите. Також не можна стояти занадто близько до людини або під час розмови показувати на когось пальцем. Неприпустимо торкатися рук іншої людини, позіхати, не прикриваючи рота, гризти нігті, голосно сопіти.

Можна подарувати щось партнерам по бізнесу. Необхідно розпакувати подарунок відразу після отримання. Під час вручення або отримання подарунка бізнесмен чи дипломат зобов'язаний тримати його двома руками одночасно або однією правою. Не варто робити це лівою рукою, а також витратити на подарунок більше ніж 50 американських доларів. Гарні подарунки: сигарети, віскі, вино, сувенір із батьківщини. Також важливо не забути надіслати листівку з подякою, написану або від руки, або електронною поштою.

Подарунки також дарують із нагоди важливого національного свята. Проте необхідно дуже чітко знати, коли та як його святкують, щоб нікого не образити. Так, наприклад, національне свято Кот-д'Івуар (День проголошення національної незалежності) припадає на 7 серпня, але його відзначають 7 грудня через напружені сільськогосподарські роботи в серпні.

Ось ще кілька прикладів важливих дат для африканських країн:

1) Національне свято – День революції (Буркіна-Фасо). Святкують 4 серпня;

2) Королівство Марокко – День трону (із 1961 р.), 17 березня;

3) ПАР – 31 травня (з 1910 р.), День Республіки;

4) Республіка Уганда – 9 жовтня (із 1962 р.), День незалежності;

5) Центрально-Африканська Республіка – 1 грудня (із 1958 р.), День проголошення Республіки.

Звертаючись до партнерів, варто зазначати їх звання та прізвища. Не можна квапити процесу переговорів. У країнах Африки домовляються про зустріч за 2 тижні до неї. Під час ділового спілкування не можна використовувати сленгу або забороненої мови. Не варто запізнюватися, потрібно прибути на зустріч за п'ять хвилин до початку: африканці пунктуальні й вважають запізнення невихованістю. Зустрічі призначають із 9.00.

Вітаються переважно рукостисканням, проте важливо враховувати його специфіку. Не варто стискати руки Вашого знайомого. Рукостискання повинне бути слабшим, ніж у США та Європі. Цим виявляють особливу повагу до співрозмовника. Інколи типовим є рукостискання двома руками (ліва рука підтримує праву). Воно зазвичай означає відсутність агресивних намірів, прихильність до співрозмовника, підкреслює соціальну близькість із ним.

У невербальному спілкуванні африканців також простежуються особливості. Наприклад, у певних народів не дивляться прямо в очі. Вважають увічливим пройти у дверях спершу чоловікові, а потім жінці або гостеві. Цей звичай ґрунтується на тому, що чоловік першим повинен зустріти небезпеку. Африканці частіше, ніж європейці, можуть під час ділових зустрічей

чіпати обличчя руками або прикривати очі, що зовсім не означає втрати інтересу до подій або втоми.

Для африканських народів традиційна повага до віку, тому за столом переговорів необхідно виявити особливу пошану до старших за віком. Водночас важливо тримати дистанцію (панібратство неприпустиме). Обмін візитними картками не має формальних правил.

Як потрібно дарувати подарунки в Африці?

Основні принципи:

1) не можна тримати подарунків лівою рукою, потрібно використовувати або обидві руки, або лише праву;

2) подарунки відкривають відразу після отримання.

Подарунки – особливість національного гостьового етикету. Традиції дарування різноманітні. Якщо Вас запросив угандієць, доцільно (але не обов'язково) купити подарунок. А ось у Танзанії дарують подарунки гостям, які виїжджають із країни, а вони, у свою чергу, теж можуть зробити відповідний жест.

Щоб не зганьбитися, йдучи в гості, необхідно взяти із собою якусь дрібницю, щоб подарувати господарям, лише квіти краще не використовувати: не в усіх країнах Африки це можуть зрозуміти правильно. Наприклад, у Кенії квіти дарують для вираження співчуття. Не ввічливо дарувати квіти в Танзанії.

Основні риси культури африканців

Незважаючи на те що Африка – величезний географічний простір із багатьма культурами й традиціями, нижченаведені правила можуть стати в нагоді під час спілкування з будь-якою людиною, вихованою в африканському середовищі. Багато мандрівників, які здійснили подорож Африкою, зазначають, що їх уявлення щодо побуту цієї країни не збіглися з реальною картиною подій.

У багатьох регіонах до користування потягами й автобусами необхідно ставитися скептично. Якщо викликаєте таксі, то,

по-перше, не очікуйте, що воно доїде до місця без поломок, а по-друге, що б не говорив водій, він не завжди знає, як дістатися з пункту А в пункт Б. Проте роздратування чи агресію в такому разі вважають істотним порушенням норм суспільної поведінки.

Звичаї щодо удачі або невдачі дуже важливі для більшості африканців. Багато норм етикету в Африці тісно пов'язані з релігійними обрядами, навіть у високоосвічених регіонах. Там скептицизм недоречний: звичаї країни необхідно поважати, якими б дивними вони не здавалися.

У жодному разі не можна використовувати слова «негр». Воно образливе й звучить приблизно як «чорношкірий». Можна говорити «чорні», «африканське населення», краще – африканці.

Чайові в ресторані становлять 10–20 %, але спочатку потрібно перевірити свій рахунок і переконатися, що вони не передбачені в ньому. Наприкінці екскурсійного дня можна давати чайові гідам і водіям автобусів. Зазвичай це 10 рандів із людини в день. Гід та водій поділять їх самі. Порт'є в готелі необхідно платити 3 ранди за сумку.

Під час сафарі не варто імітувати звуків тварин, кидати предметів або заганяти звірів у кут. Ніхто не знає, як відреагують тварини, така поведінка небезпечна. Це не лише ознака неповаги до оточуючих, а й причина потенційних нещасних випадків. Якщо Ви знайшли щось під час сафарі, не беріть із собою.

На відміну від загальної невимушеної атмосфери в Південній Африці особливі правила етикету щодо відвідування гольф-клубів. Південна Африка дуже популярна серед любителів гольфу. Для цієї гри обов'язково потрібні сорочки з рукавами й коміром. Не можна грати в гольф у джинсах. На території полів для гольфу зазвичай є клубні бари – так звані «будинки на півдорозі», в яких після гри можна випити келих напою та з'їсти сендвіч. Туди варто завітати, навіть якщо немає планів робити перерву в грі: відмова відвідати цей заклад може роздратувати інших гравців.

Потрібно добре подумати, перш ніж сказати що-небудь. Особливо це стосується гумору. Фрази й спостереження, що ми вважаємо смішними, в Африці можуть сприйняти зовсім по-іншому. Приділяйте час, уважніше прислухайтеся до того, як місцеві жителі висловлюють свої пропозиції, й зовсім скоро шанси, що Вас зрозуміють, збільшаться.

Повне ознайомлення з культурою іншої країни потребує великої спостережливості за оточенням та стриманості в поведінці.

Загалом, Африка відома своєю невимушеною атмосферою. Здебільшого одяг там може бути більш повсякденним, а поведінка – менш формальною. Проте таку тенденцію не потрібно сприймати як дозвіл виходити за межі норм! Необхідно залишатися консервативними. Мине небагато часу – Ви звикнете до умов нової культури.

3.3 Етикет Південної Африки

Південно-Африканська республіка (ПАР) – держава в південній частині Африканського континенту – надзвичайний синтез екзотики й раціональної сучасності. Це незаймані пустелі й савани з дикими тваринами, багатокілометрові ферми та парки

дикої природи, чудові пляжі, міста з хмарочосами й старовинними будинками вікторіанського європейського стилю, сучасний високотехнологічний побут і нетрі.

Привітання

Під час зустрічі в ПАР тиснуть одне одному руки, проте рукоштовування слабше, ніж у Європі. Культура білого населення країни передбачає, що молодший першим вітає старшого, серед чорношкірого населення актуальний протилежний звичай.

Особливості спілкування

Для англо-африканців і чорних південноафриканців непристойно під час спілкування дивитися співрозмовникові в очі. Африканери, навпаки, люблять зоровий контакт, вважаючи його ознакою щирості й чесності.

У спілкуванні з чорними й жителями країни, які сповідують іслам, не варто брати або віддавати щось лівою рукою, тому що її вважають нечистою. Якщо Ви хочете висловити особливу повагу людині, віддавайте чи приймайте що-небудь із її рук обома руками.

Південноафриканці не схвалюють суворого й настирливого стилю спілкування, але уникають тривалих пауз у розмові, що свідчать, на їх думку, про відсутність інтересу до теми бесіди. Крім того, вони вважають кращим говорити тихо.

Чорні південноафриканці, навпаки, розмовляють голосно, люблять розпитувати малознайомих людей про здоров'я та сім'ю.

Бізнес

Жителям ПАР притаманний повільний темп ділових відносин. Переговори можуть тривати довго, а ухвалення остаточного рішення переважно відкладають на потім. Але після підписання всіх документів білі завжди виконують свої зобов'язання, що не завжди можна сказати про африканців, які іноді порушують домовленості. Подібна ситуація щодо пунктуаль-

ності: білі вважають її невід'ємною частиною ділових і дружніх відносин, а чорні легко запізнюються на зустрічі.

Південноафриканці звикли рано починати свій робочий день. Подзвонити своєму діловому партнерові о 8.00 нормально, а ось турбувати його після 21.00 не варто, тому що жителі ПАР переважно рано лягають спати.

У ПАР високий рівень розвитку банківської справи й систем комунікацій, тому ділові питання після остаточної домовленості вирішують швидко.

На офіційну ділову зустріч краще одягти діловий костюм, на менш офіційний захід – піджак спортивного крою без краватки, жінкам – елегантну повсякденну сукню. Кеди й шорти доцільні лише в неформальних ситуаціях.

Для успішного ведення бізнесу в ПАР необхідно враховувати регіональні особливості й приділяти увагу позиціонуванню компанії та продукції.

Запрошення в гості й подарунки

Жителі ПАР люблять запрошувати своїх іноземних гостей у ресторан або, дуже часто, до себе додому. Оскільки більшість білих живуть у приватних будинках, передусім таке запрошення передбачатиме смаження м'яса (антилоп, зебр, страусів та іншої дичини) на мангалі на задньому дворі будинку з подальшим пікніком. У такому разі гарним тоном буде подарунок – пляшка вина й квіти для господині дому. Національний подарунок – сувенір з України – теж сприймуть із вдячністю. Якщо Вас запросили на подібний домашній захід, абсолютно нормально, якщо Ви заздалегідь запитаете, що принести до столу: пиво, вино, прохолодні напої або десерт. Пікнік, найімовірніше, проходитиме у вечірній час, коли жителі ПАР звикли вечеряти. У цій країні сніданок і обід не передбачають інтенсивного прийому їжі. А ввечері на стіл подають супи, смажене м'ясо, ковбаски з антилоп, салати, багато овочів, фрукти й десерти.

Цікаві факти

У ПАР лівосторонній рух автомобілів. Траси в країні чудові, хоча певні дороги платні. Лівостороннього руху зазвичай додержуються і на тротуарах, і в коридорах будівель. У таксі пасажирам за можливості потрібно подорожувати на задньому сидінні. Чайові в таксі, як і в ресторанах, становлять від 5 % до 10 % суми рахунку. Більшість установ країни працюють із 8.00 до 17.00, вихідні – субота й неділя.

У ПАР дуже економно використовують воду, тому що її запаси недостатні. На фермах часто можна зустріти збиральників дощової води. Звісно, в готелях ніхто не обмежуватиме Вас у використанні води, але завжди тактовно нагадають про її економію. Місцеві жителі часто вмиваються, миють посуд, перуть у стоячій воді (набираючи її в раковини та ванни). Крім того, в будинках часто немає змішувачів, тобто крани для холодної й гарячої води розділені.

Клімат у ПАР дуже комфортний. Недарма стверджують, що там можна виростити будь-які види фруктів. Улітку – із жовтня по березень – температура коливається від +20 °С до +40 °С. Це час дощів. Узимку – із квітня по вересень – від +5 °С до +25 °С. Узимку сонячно й немає малярійних комарів.

Щеплення в ПАР не потрібні. Хоча, якщо Ви плануєте подорож улітку, тобто з листопада по лютий, та хочете відвідати національні парки південноафриканських провінцій, Вам усе-таки варто випити протималярійні таблетки. Від різних мушок і комарів у ПАР рятують кондиціонери, ввімкнені на максимум, та сітки на вікнах готелю й над ліжками.

Іноді південноафриканці не люблять, щоб їх фотографували. Особливо це стосується чорного населення, яке переважно вірить у диво й чаклунство, а світлина, на їх думку, може забрати частину душі. Норма життя на сьогодні, як і сотні років тому, для чорношкірого населення ПАР – віра в амулети, духів, лікування в чаклунів, різні обряди.

Захоплення й розваги

У неформальному середовищі жителі ПАР не люблять розмовляти про роботу. А ось спорт – актуальна тема. Регбі, гольф і крикет – улюблені заняття білих. Водночас футбол традиційно популярний серед темношкірого населення. Білі стали з великим інтересом ставитися до цієї гри лише після проведення в ПАР у 2010 році Чемпіонату світу з футболу [2].

Найцікавіша розвага для мандрівників – сафарі на джипах парками дикої природи (заповідниками протяжністю сотні кілометрів). За кілька годин поїздки на відкритих джипах, якщо пощастить, можна побачити «велику п'ятірку» – п'ять найцікавіших і найвеличніших звірів південноафриканської савани. До них належать: слон, носоріг, лев, буйвол і леопард. Зустріти всіх відразу в один день вважають великою вдачею, а ось чудові фото жирафів, зебр і різних антилоп гарантують кожному туристові незалежно від неї. Охороняють тваринне середовище в ПАР, як і житлові будинки. По периметру заповідники обтягнені колючим дротом під струмом. Цікавий факт: колючий дріт винайшли в ПАР і саме там знаходилися перші концентраційні табори, створені англійцями для утримання бурських жінок і дітей, а також чорних африканців після перемоги над бурами в Англо-бурській війні (XIX століття).

Культура Південної Африки багатогранна, подібна до алмазів, якими славиться ця країна, тому важко виділити загальні правила етикету для мандрівників.

Суспільство

Без сумніву, сім'я відіграє значну роль у житті південноафриканців. Для одних груп першорядне місце має нуклеарна сім'я, для інших – далекі родичі. А є ще група, для якої основна суспільна категорія – плем'я. Не забувайте про це, вирушаючи до Південної Африки.

Одяг

Вибирайте той одяг, який Ви зазвичай носите в місті, але водночас виглядайте акуратно. У міських районах Південної Африки люди переважно мають типовий західний стиль одягу. Носіть кеди й шорти лише в неофіційних ситуаціях, таких як пікнік, прогулянка або похід на пляж. На урочисту ділову зустріч обов'язково одягайте костюм. На менш офіційний захід чоловікам можна вибрати піджак спортивного крою без краватки, а жінкам – елегантну повсякденну сукню.

У гостях

Збираючись у гості до місцевих жителів, візьміть пляшку вина чи квіти. Не знімайте взуття, якщо це не мусульманський будинок. Білошкірі південноафриканці зазвичай влаштовують барбекю біля басейну.

Їжа та напої

Після закінчення обіду не залишайте їжі на тарілці. Щоб показати, що Ви ще не їстимете, кладіть вилку й ніж на свою тарілку навхрест. А щоб господар бачив, що Ви ситі, кладіть вилку й ніж поруч зі своєю тарілкою. Сівши за стіл, стеліть на коліна серветку. Будьте гнучкими в поведінці. Оскільки Південна Африка – дуже різнотипна країна, правила столового етикету можуть значно відрізнятись залежно від того, з ким Ви обідаєте. Якщо це людина південноафриканського або європейського походження, вона може розрізати виделкою та ножом навіть гамбургер. А якщо поруч із Вами південноафриканець індійського походження, він їстиме рис руками.

Подарунки

Немає табуєваних кольорів, але гвоздики іноді асоціюються з похоронами. Не забудьте про листівку з подякою, написану або від руки, або електронною поштою.

На пляжі

Не засмагайте голим, якщо Ви не на спеціально відведеному пляжі для нудистів. На пляжі жінки повинні носити бікіні, а чоловіки – плавки. Чоловіки, якщо хочуть, можуть одягати спортивні плавки, але вони смішать оточуючих.

Спілкування

Не забувайте про расову термінологію. Чорними називають людей африканського походження, а білими – представників європейської раси, які говорять англійською або мовою африкаанс. Не називайте африкандер «голландцями», а мову африкаанс – «кухонним голландським»: вони не вважають себе ними.

Етикет під час сафари

Слухайтеся гіда й поважайте його думку: він має досвід. Не паліть, не кидайте сміття. Це не лише ознака неповаги до оточуючих, а й можлива причина небезпеки для тварин. Якщо Ви принесли щось із собою, не забудьте забрати назад. Якщо Ви знайшли щось під час сафари, не беріть із собою. Не годуйте тварин. Чайові рейнджерів становлять 10 доларів із людини в день, а водієві приватного транспорту – 20 доларів із людини в день. Крім чайових, можна дарувати подарунки. Давайте чайові сумою 5 доларів іншим співробітникам зони сафари: паркувальникам, дворецьким, офіціантам, прибиральникам.

Суспільна поведінка

Африканці з ПАР зазвичай запрошують своїх ділових партнерів у ресторан або додому. Ідучи в гості, як подарунок можна принести букет квітів і пляшку горілки.

Під час переговорів особливо шанобливо варто ставитися до старших за віком.

Рукоштовування під час зустрічі має важливий сенс: воно демонструє відсутність агресивних намірів, прихильність до співрозмовника, а також підкреслює соціальну рівність. Тиснучи руку, не дивіться прямо в очі.

Звичай чорношкірого населення

Зулуси, нгуни, ндебеле становлять більшу частину чорношкірого населення ПАР. У мовах нгуни слово «етикет» означає «прояв поваги» та поведінку згідно з етикетом у Південній Африці. Ступінь ввічливості та вияв поваги до оточуючих загалом обумовлюють значущість особи, стать і вік.

Правила етикету містять зулуські прислів'я: «повага повинна бути взаємною»; «дівчина на виданні поводить себе чемно навіть там, де її не засватали»; «поважай людей похилого віку»; «стався з повагою до віку».

Зулуське суспільство патріархальне, що підтверджують приказки: «жінкам потрібно поважати своїх чоловіків»; «якщо жінка розмовляє з чоловіком, вона злегка нахиляє голову». Є свідчення того, що зулуські жінки, які б високі посади не займали в місті, приїжджаючи в рідні краї, поводяться згідно з етикетом зулусів: намагаються не демонструвати чоловікам своєї соціальної переваги.

Спілкуючись із зулусами, потрібно пам'ятати такий вислів: «літній людині, дорослому й шанованому не дивляться прямо в очі, коли з ним (нею) розмовляють». Тому не дивуйтеся, якщо розмовляючи з Вами, відводять очі вбік або дивляться в підлогу. У свою чергу, Вам теж доведеться відмовитися від звички дивитися співрозмовникові в очі, якщо він старший за Вас чи вищий за соціальним статусом.

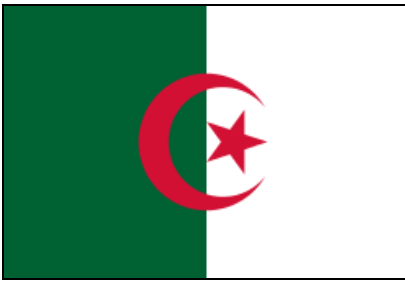
Беручи якусь річ, зулус простягає обидві руки. На його думку, білі люди поводяться непристойно, якщо приймають дар однією рукою. Це також потрібно враховувати під час обміну документами й подарунками.

У зулусів не прийнято ні стукати в двері (тому що в традиційній хатині дверей не було), ні питати дозволу увійти. Якщо в будинок входить незнайомий чоловік, на нього не звертають уваги, поки він не сяде, а тоді вже вітаються з ним. Водночас слова вітання першим вимовляє не він, а ті, хто живуть у цьому будинку.

Вищепоставлена особа (старший за віком, посадою) завжди вітається першим, і аж ніяк не навпаки. Це йде врозрід із європейською традицією, тому на це варто звернути особливу увагу [1].

Відповідно до правил етикету в Південній Африці в народів нгуни не можна підніматися над співрозмовником (у прямому сенсі слова), показуючи цим свою перевагу. Потрібно бути з ним (або ними) на одному просторовому рівні. У минулому зулуси, звертаючись із проханням до посадової особи, спеціально опускалися навпочіпки перед нею, щоб здаватися нижчими, підкреслюючи свою повагу до неї й своє залежне становище. Варто пам'ятати, що звичай опускати голову перед шанованішим або старшим також є в певних азіатських країнах.

3.4 Етикет Алжиру

Алжир – одна з найбільших і найдивовижніших країн африканського континенту. Там Ви зможете побачити чудову історичну спадщину – фінікійські й давньоримські руїни, пам'ятки Османської імперії та прекрасні зразки арабського мистецтва й культури. З іншого боку, в Алжирі багато ознак сучасної держави та індустріального стилю життя. Але насам-

перед Алжир – це різноманітність гірських і пустельних ландшафтів, цвітіння жасмину, апельсинових та оливкових гаїв, а також білі будинки, казкові пляжі морського узбережжя й пустеля Сахара, що займає більше ніж 90 % території країни.

Довгий час Алжир був французькою колонією. Через це він дуже близький та зрозумілий європейцеві, хоча є мусульманською країною, що шанує свої традиції. Наприклад, за 160 років колоніальної історії алжирські чоловіки перейняли у французів звичку вранці виходити на вулицю, брати газету й читати її за чашкою кави. Крім арабської мови, багато місцевих жителів, особливо у великих містах, говорять французькою. Нерідко, заходячи в магазин, можна почути вітання «бонжур». Загалом, Алжир – це гармонійне поєднання сучасності та історії, ставлення до якої там надзвичайно шанобливе.

До речі, від європейців місцеві жителі успадкували манеру одягатися. Сьогодні у великих містах Алжиру жінка в хіджабі й довгій сукні-туніці – рідкість (найчастіше це жінки у віці). Більшість жінок віддає перевагу яскравому європейському одягу, але з урахуванням певних правил місцевого дрес-коду: спідниці, не вищі за коліна; блузки з довгими рукавами; ніяких топів і кофтин із глибоким декольте.

Алжирський уряд намагається піклуватися про соціальне благополуччя народу й прагне до лібералізму, проводячи економічні реформи за західним зразком. Проте на побутове життя істотно впливають багатотисячолітні релігійні традиції. Наприклад, в Алжирі патріархат, тобто чоловік – безперечний глава в будь-яких питаннях, а жінка – берегиня домашнього вогнища, на плечах якої турбота про дітей і затишок.

Алжир часто називають країною 1 001 народу. Це правдиве твердження, тому що там живуть араби й бербери, французи, іспанці, мальтійці, італійці, євреї та нащадки турків: кулугі, єгиптяни, греки, сирійці й багато інших. З огляду на це, немає дискримінації іноземців, хоча місцеве населення додержується певної диференціації за політичними й релігійними ознаками.

Переважна кількість населення (90 %) зосереджена в північній частині країни, південні райони населені рідко.

До українців алжирці ставляться із симпатією як на діловому, так і на політичному рівні. Їх добре пам'ятають із радянських часів, коли там будували різні об'єкти, що з плином часу не втратили своєї надійності та якості.

Алжирців важко назвати пунктуальними й відповідальними. Наприклад, якщо Ви домовилися про зустріч на початку тижня, не дивуйтеся, якщо вона відбудеться лише ближче до його кінця. Але виказувати претензії алжирцям не варто. Вони недоброзичливо ставляться до відкритого вираження емоцій та можуть образитися. У спірних питаннях потрібно залишатися дипломатом, будь-яким способом уникаючи грубощів і різкості. Самі алжирці – примхливий народ із вибуховим характером, але, володіючи неймовірною витримкою, прагнуть не показувати своїх емоцій. Під час установалення ділових відносин для алжирців гроші не головне.

Алжирці – релігійні люди, які шанують і додержуються звичаїв своїх предків, проводять ритуали. Для багатьох іноземців, не ознайомих із Алжиром, це спершу здається дивним. Ще одна незвична для європейців риса алжирців – робити все спокійно й неспішно. Ця особливість притаманна представникам усієї арабської цивілізації. Повільний темп життя створює там відчуття зовсім іншого часового простору. Успіх в Алжирі чекає лише впертих і терплячих ще й тому, що це бюрократична країна, в якій багато адміністративних бар'єрів.

Розпивання алкогольних напоїв в Алжирі заборонене за мусульманськими законами. Але це не означає, що алжирці цього не роблять. Алкоголь можна купити у звичайному супермаркеті, в певних ресторанах його немає. Водночас побачити на вулиці людину з пляшкою спиртного в руках просто неможливо.

Алжирці вирішують усі ділові питання за чашкою кави або чаю. Вони цінують тонкий гумор, охоче розповідають про

свої родини й дітей. Якщо Ви поставите кілька запитань алжирцеві про здоров'я його родичів, це сприймуть як прояв поваги й прихильності.

Починаючи бізнес в Алжирі, потрібно бути готовим до того, що можуть з'явитися шахраї, які представлятимуться друзями чи родичами високопоставленого чиновника. Тому у виборі місцевого партнера необхідно бути обережним.

В Алжирі варто пам'ятати, що не всі місцеві жителі люблять фотографуватися. Там вважають, що світлина може стати причиною багатьох фізичних захворювань і вплинути на душевний стан людини. Суворо заборонено фотографувати жінок у чорних хустках; за це можуть оштрафувати, також порушникові загрожує тюремне ув'язнення.

Сьогодні Алжир дистанціюється від свого «європейського минулого», концентруючись на самобутніх традиціях і коренях. Проте після громадянської війни, що закінчилася більше ніж 10 років тому, Алжир намагається йти шляхом створення демократичного суспільства, запозичуючи досвід розвинених країн світу, але насамперед з урахуванням ісламського підґрунтя [3].

Після «чорного десятиліття» громадянської війни в Алжирі багато іноземців досі бояться відвідувати цю країну через чутки про неспокійну ситуацію в певних містах. Проте загалом ситуація в Алжирі спокійна, стабільна й безпечна (якщо не брати до уваги сильних землетрусів). Держава піклується про безпеку місцевих жителів і приїжджих: там багато поліції та військових, представники яких доброзичливі й привітні. Зокрема, поліцейський ескорт супроводжує місцевих або іноземних бізнесменів, коли ті їздять у справах бізнесу до віддалених регіонів Алжиру. Водночас ескорт передусім необхідний через можливі бандитизм і пограбування, а не загрози тероризму. А в центральних містах та прибережній зоні все спокійно.

3.5 Етикет Об'єднаних Арабських Еміратів

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) – федерація семи еміратів на Близькому Сході, дивовижна країна білосніжних пляжів Перської затоки, безкрайніх пустель і гірських хребтів, а також найбільших у світі торговельних центрів, східних ринків, хмарочосів, шикарних готелів, парків розваг, мечетей та палаців.

Релігія

Усі закони, звичаї й традиції ОАЕ підпорядковуються одній історичній ідеї – служінню Ісламу. Іслам – офіційна релігія Об'єднаних Еміратів. Більше за 80 % населення сповідують іслам. Релігія в ОАЕ відіграє дуже важливу роль у формуванні місцевих звичаїв та етикету. І хоча в Еміратах переважно толерантне суспільство, яке з розумінням ставиться до звичок та потреб туристів і мандрівників, місцеві жителі чекають від гостей своєї країни поваги до її традицій та звичаїв. Наприклад, як зазначено в Корані, мусульманин повинен молитися п'ять разів на день.

Закони в Еміратах дуже суворі. Можливо, завдяки цьому ОАЕ – безпечна країна і вдень, і вночі. Додержання законів Арабських Еміратів дуже важливе для безпеки мандрівника, тому що за всі правопорушення притягують до відповідальності згідно із законодавством цієї країни.

Варто пам'ятати, що в Арабських Еміратах не можна вживати алкоголю в громадських місцях, лише в ресторанах, готелях і нічних клубах. Спиртні напої продають у спеціалізованих магазинах. Нетверезий стан можуть сприйняти як образу, це навіть є приводом для арешту. Алкоголю також не варто дарувати. Під час священного місяця Рамадану туристи їдять у визначених місцях, а самі місцеві жителі впродовж цього періоду відмовляються від пиття, їжі й паління від світанку до заходу сонця.

Важливо пам'ятати, що ліву руку в Арабських Еміратах вважають нечистою, тому для рукостискання, тримання чи взяття чогось відповідно до правил етикету завжди використовують лише праву. Так показують свої доброзичливі наміри, тому що в стародавні часи в правій руці завжди стискали рукоятку меча.

У країні є обмеження щодо фотографування: мусульманські жінки й чоловіки, а також державні установи не повинні потрапляти в кадр без дозволу.

Стягнути штраф, ще й дуже великий, в Арабських Еміратах можуть, наприклад, за обійми й поцілунки в громадських місцях, викидання сміття повз урну, куріння або перехід вулиці в недозволеному місці.

Особливості національного характеру

Основна національна характеристика арабів – гостинність. Кожному гостеві в арабському будинку завжди приділяють особливу увагу та, як мінімум, пропонують чашечку освіжаючого напою.

Гостинність у діловому спілкуванні також типова для Арабських Еміратів. Ділові зустрічі в офісі мають атмосферу привітності й затишку. Гостям завжди пропонують каву та солодощі, на які обов'язково потрібно погодитися для вияву поваги до організатора зустрічі. Ділові переговори часто можуть проходити в арабському будинку, в який Вас запросять на свято з традиційними національними стравами. Заходячи в будинок,

необхідно роззутися. Коли сидите, не направляйте підощв ніг у сторону співрозмовника, який сидить навпроти Вас. На прощання потисніть руку господареві будинку, а якщо це близька для Вас людина – двома руками.

Оскільки Об'єднані Арабські емірати – щедра й гостинна країна, не варто в присутності араба довго розглядати будь-яку річ, інакше згідно з місцевими звичаями він буде змушеним Вам її подарувати.

Щедрість в арабів у крові, але до марнотратства вони ставляться негативно, прагнучи в цьому питанні до «золотої середини». Під час спілкування з арабами намагайтеся бути великодушним, щедрим, красномовним, тримати слово. У такому разі Ви станете найкращим діловим партнером, до якого ставитимуться з особливою повагою.

Привітання та знайомство

В Об'єднаних Арабських Еміратах вітаються рукоштовкуванням, але слабшим, ніж прийнято в Україні. Вітати людей потрібно індивідуально, починаючи, звісно, з господаря або вищої за статусом особи, яка подає Вам руку першою.

Знайомі між собою чоловіки, зустрічаючись, поплескують один одного по спині, торкаються щоками, можуть обмінятися поцілунками. Але ніколи чоловік не може так вітати дівчину. Чоловіки не повинні тиснути руки жінці, якщо вона не подає її першою.

Араби вважають кращим мати справу особисто з тими, кого вони знають, тому на зустрічі доцільно мати людину, яка познайомить Вас. У неї доцільно заздалегідь дізнатися статус і посаду Вашого потенційного знайомого, щоб приділити йому максимальну увагу. Незнайомцям усмішки й кивка голови під час зустрічі зазвичай досить.

Якщо Ви плануєте виготовити візитні картки для роботи в Арабських Еміратах, не забудьте роздрукувати їх англійською та арабською мовами, інакше їх вважатимуть недостатньо значущими.

Бізнес-етикет

На думку багатьох бізнесменів із різних країн світу, Об'єднані Арабські Емірати – процвітаючий центр для ведення бізнесу, країна з перспективними можливостями інвестування та економічного зростання. Але, оскільки навіть для бізнесових кіл ОАЕ священний іслам завжди стоїть на першому місці, іноземцеві для грамотного й довірливого ведення справ із жителями цієї країни варто ознайомитися з основами релігійних і культурних традицій та звичаїв.

На сьогодні більшу частину бізнесу в країні ведуть нащадки давніх купецьких родин. За минулі століття вони змогли створити міцну основу успішного міжнародного співробітництва. В ОАЕ Ви зможете побачити великі компанії, що функціонують на ринку більше за 15 років, а також історично створені торгові асоціації, які переходять із рук в руки в спадок.

Особливо європейців дивує те, що в Арабських Еміратах урядовці й члени королівської сім'ї мають свій успішний бізнес та говорять про свої прибутки відкрито.

В арабських компаніях чітка організаційна ієрархія. Зазвичай лише одна особа, найчастіше власник, ухвалює всі ключові рішення й володіє численними правами. Проте всі ділові відносини базуються на повазі, привітності та довірі.

Домовлятися про зустрічі з партнерами з ОАЕ потрібно особисто, телефоном і заздалегідь, тому що будь-які письмові домовленості електронною поштою не вважають офіційним документом.

Робочий тиждень в Арабських Еміратах триває з неділі по четвер. П'ятниця й субота – вихідні, але певні компанії працюють по суботах.

Одяг

Діловий костюм – невід'ємна частина бізнес-етикету Арабських Еміратів. Водночас жінки можуть носити брючні костюми або легкі сукні. Основне правило для ділових жінок під час вибирання одягу – уникати відкритих рук до ліктя й ніг

вище за коліна, а також глибоких декольте. На ділову зустріч та офіційні заходи чоловіки повинні одягати сорочку з довгим рукавом і краватку. У будні для роботи в офісі чоловіки вибирають сорочки з короткими рукавами, костюми або просто штани з легкої тканини. У певних компаніях дозволені навіть легкі костюми й піджаки в спортивному стилі [4].

Якщо іноземець одягнений у національний арабський одяг, це вважають невіглаством. Західний одяг повинен відповідати клімату й консервативності ісламської моралі. У повсякденному житті кращий одяг для жінки – джинси, брюки чи довга спідниця. Чоловіки повинні уникати відкритих майок і шортів стежити за тим, щоб плечі та спина завжди були прикритими. Оскільки в Арабських Еміратах спекотно, вибирайте одяг із лляних тканин.

3.6 Етикет Єгипту

На перший погляд, у Єгипті спосіб життя людей інтелектуальної праці не дуже істотно відрізняється від західного. Проте є багато тонкощів і труднощів, основна причина яких у тому, що Єгипет – переважно мусульманська країна. Тому, які б прозахідні погляди не мали ділові партнери з

Єгипту, варто пам'ятати, що вони – представники консервативного суспільства, яке шанує традиції та засади.

Більшість єгиптян має важкі умови життя, але вони дружелюбні, спокійні, оптимістичні. Багатьом іноземцям здається, що єгиптяни, вірячи в зумовленість усіх подій, пасивні в справах, але це компенсують їх почуття гумору й позитивне ставлення до життя, а також вірність друзям і гостинність.

Більшість зустрічей у Єгипті починаються пізно. Обід подають до 17.00, а вечерю – до 22.00. У Єгипті не запрошують ділових партнерів додому, тому що вважають, що це місце лише для родини й близьких друзів. Єгиптяни переважно запізнюються на зустрічі, тому що на дорогах часті затори через дорожні пригоди й перекривання вулиць для проїзду високопосадовців. Проте єгиптяни завжди прагнуть прийти вчасно. Цього вони очікують і від партнерів по бізнесу. Тому дзвінок із попередженням про запізнення дуже доречний.

Соціальний статус відіграє важливу роль у єгипетському суспільстві, тому до ділових партнерів із Єгипту варто звертатися на ім'я та за посадою. Наприклад, якщо партнер має докторську ступінь, а зветь його Мухаммед, звертатися до нього потрібно «докторе Муххамеде». Ці тонкощі спілкування варто враховувати, інакше Вас вважатимуть неввічливим і зарозумілим.

Візитними картками обмінюються під час кожного нового ділового знайомства. Вони можуть бути як англійською, так і арабською мовою.

Діловий стиль одягу в Єгипті консервативний. Чоловіки носять костюми й краватки на офіційні заходи, сорочки та краватки на неофіційні зустрічі, а ось футболки й джинси – табу. Будь-які прикраси (крім обручки), довге волосся в чоловіків вважають ознаками непрофесіоналізму. До жінок теж висувають певні вимоги: строгий діловий костюм; блуза без декольте; рукав, нижчий за лікоть, а спідниця – за коліна. У таких суворих умовах найдоречнішим варіантом може стати брючний костюм.

Кращі ділові подарунками для бізнес-партнерів із Єгипту: елегантне канцелярське приладдя, солодоші, шоколад, цифрова техніка або національні сувеніри з України. Особливо цінують авторські картини й оригінальні карбування. Але подарунок не повинен коштувати занадто дорого, інакше партнер буде змушеним у відповідь зробити подарунок, рівний за вартістю. Алкоголю не дарують, тому що єгиптяни сповідують іслам. Подарунки завжди потрібно дарувати правою або обома руками.

Перші зустрічі завжди дуже формальні, із суворим діловим регламентом. Але навіть вони починаються з чаю або кави, декількох хвилин світської розмови на такі теми, як культура, історія, спорт. Єгиптяни люблять поговорити, тому варто чекати довгих переговорів, обговорень випадкових тем. Вони звикли справляти враження, тому часто й багато розповідають про себе та свої досягнення. Будьте терплячими, не дивіться на годинник, цим Ви образите співрозмовника. Використайте цей час, щоб краще пізнати нового ділового партнера.

Зазвичай переговори проводять проміжні керівники компанії. Результати зустрічі доповідають вищому керівництву, яке підписуватиме контракт.

Безпрервний контакт після першої зустрічі варто підтримувати телефонними дзвінками й особистими бесідами, щоб переконатися, що спільний бізнес розвивається за планом. Якщо партнер пропонує Вам зустрітися поза офісом (у кафе, ресторані), це свідчить про його довірливе ставлення до Вас і бажання надати спілкуванню більш неформального характеру.

Єгипетські чоловіки, як і раніше, вважають, що жінка насамперед повинна займатися будинком і сім'єю, а не активною професійною діяльністю. І це попри те що єгипетське законодавство не забороняє жінкам працювати. Проте поведінка єгиптянина під час ділових відносин із жінкою істотно відрізняється від співпраці з чоловіком. Секрет шанобливого ставлення до жінки в єгипетській культурі – надання їй захисту,

тому єгиптянин частіше не дозволить жінці самій діставатися до будинку, ніж посуне їй стілець чи пропустить уперед.

Єгиптяни дуже ввічливі, завжди раді допомогти. Шанобливе ставлення до старших за віком і посадою – норма. Сильний голос та чітку вимову сприймають як знак сили, впевненості в собі, а зоровий контакт – як зацікавленість і довіру. Дипломатичність, шанобливе ставлення лежать в основі ефективного спілкування. Прямоту й настирливість вважають агресією та грубістю.

Для розмови важлива поза. Не можна сутулитися, сидіти нога на ногу або з виставленими напоказ підощвами взуття: це знаки неповаги. До них належить і сидіння до когось спиною. Особистий простір невеликий, часто сидять близько, можливий тілесний контакт, але не з протилежною статтю. Не варто уникати цього, інакше людина подумає, що вона Вам неприємна. Важливість фрази єгиптяни люблять підкреслювати жестами рук. Символом смирення та вдячності в Єгипті є рука, покладена на серце. Цей жест дуже доречний, якщо Ви відмовляєте єгиптянинові в проханні.

Під час переговорів варто пам'ятати, що арабська мова сповнена гіпербол. Наприклад, «негайно» може означати «скоро». Тому не завжди сприймайте слова буквально. Арабські співрозмовники рідко дають чіткі відповіді: «так» і «ні» вони із задоволенням заміняють словами «якщо Аллахові буде завгодно». Це можна пояснити тим, що арабський етикет забороняє єгиптянам бути категоричними й відповідати прямолінійно.

Крім того, під час переговорів єгиптяни люблять завищувати вимоги, передбачаючи їх подальше зниження. Часто єгиптянин знижує ціну після перших сумнівів клієнта, тому що торг завжди доречний. Цим демонструють поступливість – якість, що високо цінують східні люди. Проте так відбувається не завжди. Іти на очевидні компроміси не притаманно єгиптянам, тому потрібно бути готовим до можливої полеміки. Гостинність і люб'язність під час першої зустрічі – данина

традиції. Араби вважають, що лише така поведінка гідна мусульманина. А ось подальші переговори можуть проходити менш успішно. Загалом терпіння дуже важливе впродовж спілкування з єгиптянами, тому що справи бізнесу вони здебільшого не вирішують швидко. Метушливості й поспіху не шанують.

Повагу до співрозмовника дуже цінують в арабській культурі. Відмовляють максимально ввічливо, тобто із застереженнями та похвалами на користь обговорюваної пропозиції. Для єгиптян важливо після відмови зберегти можливість для подальших контактів.

Гостинність єгиптян можна оцінити під час спільного обіду або вечері. На Вашу честь можуть влаштувати справжній бенкет. Єгиптяни із задоволенням піклуються про своїх гостей і продовжують частувати їх навіть після закінчення трапези. Повторювані пропозиції спробувати що-небудь зумовлені традицією відмовлятися не менше ніж один раз [5].

Торгівля – дуже перспективне й шановане заняття в ісламському світі, своєрідне мистецтво, успіх у якому вважають ознакою глибокого розуму. Тому, якщо Ви демонструєте віртуозне знання тонкощів цієї справи, прихильність Вам гарантована.

3.7 Етикет Кенії

Кенія – чудова африканська країна з великими національними природними заповідниками, дивовижними пейзажами, прекрасними пляжами й доброзичливим населенням. Кенійці дуже пишаються своєю країною. Вони славляться гостинністю. Збираючись до Кенії, потрібно ознайомитися з особливостями етикету цієї країни, щоб належно інтегруватися в кенійське суспільство та взаємодіяти з ним, одержавши максимальну користь від свого візиту.

Кенійці консервативні в поглядах на звичаї й правила поведінки як у християнському, так і в мусульманському секторах суспільства. Проте жителі більш забудованих міських територій, таких як столиця країни Найробі, толерантно ставляться до альтернативних звичаїв і стилів життя. Водночас необхідно пам'ятати, що в сільських районах країни думки щодо цього діаметрально протилежні.

Можна помітити, що кенійці лагідні й надзвичайно ввічливі, тому цінують ці якості в інших людях. Як можна частіше вживайте слова «спасибі» та «будь ласка»: гарні манери допоможуть Вам здобути прихильність місцевих жителів.

Знайомство

На території Кенії проживають багато етнічних груп, кожна з яких має свої звичаї. Краще дізнатися про них заздалегідь, щоб продемонструвати ввічливість та обізнаність. Проте насамперед типові атрибути знайомства з кенійцями – усмішка й рукостискання, слабше, порівнюючи зі звичним нам міцним і довгим. Щоб виявити повагу до старшого, під час рукостискання можна притримувати лівою рукою своє праве передпліччя. Близько знайомі жінки під час зустрічі іноді обіймаються та цілують одна одну в щоку.

Подорожуючи з дітьми, пам'ятайте, що Ваша дитина повинна вітати старшого невеликим поклоном, а потім торкнутися головою внутрішньої сторони його долоні. У Кенії вважають гарним тоном тиснути руку правою рукою, рукостискання чи вручення подарунка лише лівою рукою недоречне.

Можна помітити, що інколи під час офіційного представлення між людьми мінімальний зоровий контакт. Таку поведінку не варто тлумачити як боязкість та відлюдькуватість. Більше того, це ознака поваги та ввічливості. Тому Вам потрібно уникати тривалих і прямих поглядів на партнера під час знайомства й представлення один одному. Така поведінка може налякати. Проте в більшості інших ситуацій рівень прямого зорового контакту й усмішка допоможуть бути впевненим і щирим.

Спілкування

Перед візитом до Кенії вивчіть декілька слів на місцевій мові кісуахілі: кенійцям приємно чути рідні слова з уст іноземців. Відразу після рукостискання потрібно запитати «джамбо?», що в перекладі означає «як справи?», а під час зустрічі – не забути поцікавитися про здоров'я, сім'ю й т. д. До жінок, старших за 21 рік, часто звертаються «мамо», до чоловіків, старших за 35 років, – «мзі», а діти під час спілкуванні з дорослими говорять «дядьку» або «тітко». Щоб виглядати дотепними, кенійці у своїх промовах іноді використовують аналогії, метафори й цікаві історії. Не варто розмовляти занадто

голосно, хоча жителі сільських районів країни зазвичай спілкуються один з одним голосніше, ніж містяни.

Суспільна поведінка

Дуже поганим тоном у Кенії вважають публічне демонстрування любовних стосунків, особливо між людьми однієї статі. Хоча в більш «європеїзованих» районах, таких як Найробі, до такої поведінки більш терпимі, необхідно пам'ятати, що для декого вона образлива.

Вирушаючи в Кенію, не забувайте, що дуже негарно показувати на людей пальцем. Якщо Вам необхідно вказати на когось, краще зробити це кивком голови або рукою. Закликати рухом указівного пальця також непристойно. Доречніша альтернатива – порух усєї руки. Неввічливо також цілувати руки або триматися за руки на публіці.

Безсумнівно, під час перебування в Кенії Вам захочеться зробити багато світлин. Якщо вирішите когось сфотографувати, згідно з правилами етикету заздалегідь попросіть про це. Спроб сфотографувати людину без її згоди не схвалюють.

Одяг

Відповідно до свого консервативного характеру кенійці одягаються скромно. Подорожуючи Кенією, особливо в мусульманських районах, жінкам обов'язково потрібно закривати плечі. Чоловікам варто віддати перевагу брюкам (із бавовни чи льону), сорочці або футболці, а жінки повинні носити довгі спідниці й сукні без надмірного оздоблення. Водночас жінкам особливо не варто одягати шорт, хоча в населених туристичних районах їх здебільшого вважають прийнятними. Бікіні й плавки типові лише для пляжів. Збираючись на діловий захід, додержуються офіційного стилю, тому чоловікам рекомендують піджак і краватку.

Їжа й напої

Перед початком обіду та після нього обов'язково миють руки. Їдять правою рукою й лише після того як старший за віком

скуштує щось. Не варто відразу з'їдати великі порції, щоб залишити місце в шлунку для інших страв. Кенійці вважають, що їсти й пити одночасно неприйнятно, тому напої зазвичай подають після обіду. Щоб не виглядати нечемним, намагайтеся доїдати всі страви на тарілці.

Подарунки

Переступаючи поріг будинку місцевих жителів, обов'язково знімають взуття. Приймають і дарують подарунки лише правою рукою, а якщо подарунок великий, то обома одночасно. Кенійцям подобаються красиво запаковані, практичні подарунки. Не варто дарувати алкогольних напоїв, якщо Ви не впевнені, що майбутній власник подарунка їх вживає.

Чайові

Розміри чайових у Кенії становлять: носильникові багажу – від 50 до 100 кенійських шилінгів; персоналові бару – від 20 до 30 кенійських шилінгів за напій або порцію; офіціантові – від 50 до 100 кенійських шилінгів; сафарі-гідові – 500 кенійських шилінгів за людину в день; персоналові готелю – 50 кенійських шилінгів у день.

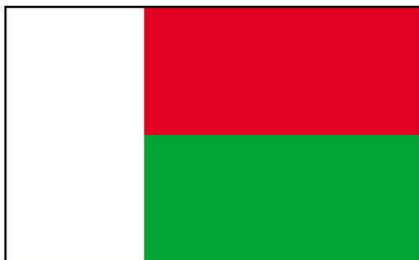
Бізнес

Упродовж ділової зустрічі приділіть увагу короткій бесіді, запитайте партнера про його сім'ю. Особисті відносини дуже цінують у Кенії. Спілкуйтеся дипломатично: кенійці не люблять директивного тону. Намагайтеся не сердитися, тому що в тамтешній культурі гнів і дратівливість – ознаки психічної невірноваженості. Вручати й брати візитні картки потрібно обома руками [6].

Етикет під час сафари

Не можна годувати тварин і робити світлини в національних парках.

3.8 Етикет Мадагаскару

Правила поведінки на Мадагаскарі:

- ніколи не іронізуйте з приводу смерті або предків;
- не нехуйте фаді (заборонами) та не намагайтеся їх оскаржити;
 - якщо хочете щось зробити (наприклад, сфотографувати когось) у присутності малагасійців, запитайте, чи немає на цю дію фаді й чи не образить це місцевих жителів;
 - поважайте людей похилого віку та матерів;
 - не розмовляйте занадто голосно, не виявляйте роздратування, будьте терплячими;
 - завжди вітайтеся зі старшими, як із будь-якою людиною, яку зустрінете на шляху;
 - не запитуйте про особисте: малагасійці не люблять, коли їм лізуть у душу;
 - сповна користуйтеся гостинністю, але не забуваючи, що Ви іноземець

Малагасійці вважають, що кожна людина після смерті переходить у божественний стан і з того світу допомагає своєму сімейству. Тому старших (тих, хто раніше за нас стане предками) та померлих предків («разів») надзвичайно шанують. На цьому ґрунтується малагасійський етикет.

Спілкування з малагасійцями

Близько 25 % населення вільно говорять французькою мовою, англійську знають менше. Наприкінці 1970-х років у столичних школах викладали російську. Багато представників інтелігенції та збройних сил навчалися в СРСР, тому зустрічаються люди, які володіють російською.

Малагасійці не люблять розписуватися й називати свого імені, вважаючи, що так людина передає співрозмовникові містичну владу над собою. Бажаніше звертатися до них за посадою («пане докторе», «пане директоре»), ніж на ім'я. Християнське ім'я – відмінне маскування, тому не варто допитуватися в малагасійця, яке його справжнє, якщо він уже представився Дідьє або Жоржем.

До лисих молодих чоловіків малагасійці ставляться з підозрою, проте бути лисим у старості почесно.

До іноземця звертаються «вазах» («чужинець»), а якщо він викликає довіру – «вахіні» («гість»).

Потрібно враховувати фаді під час аналізу поведінки малагасійців. Наприклад, іноземців бентежить, що прибиральниці не знімають павутини. Проте це наслідок фаді, що забороняє чіпати павуків: у кожному поважному будинку повинна бути павутина.

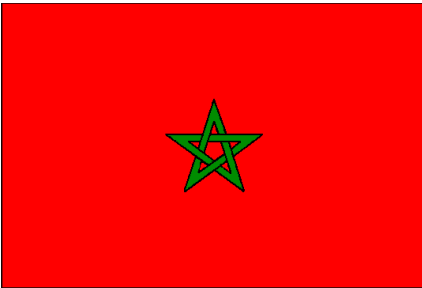
Малагасійці не розуміють обіймів і поцілунків від іноземців. До появи європейців там близькі не цілувалися, а терлися щоками й носами.

Малагасійці люблять красномовні промови з великою кількістю прислів'їв, порівнянь і образів (майже кожен – природжений поет), довго не переходячи до суті справи. Іноді до розгляду питань узагалі не доходять, але слухають уважно, тому що важливо не сказане, а те, про що не сказали. Водночас брехунів малагасійці зневажають. Прямо казати «так» і «ні» не доречно навіть серед дітей. Загалом, не ввічливо не погоджуватися зі співрозмовником. Після закінчення розмови, навіть

якщо малагасієць сказав «так, можливо, Ви маєте рацію», це може означати, що він вважає Вашу думку хибною.

Ціні (психологічна, моральна основа, пов'язана з усім устроєм духовного життя малагасійця, зокрема його світоглядом) й туді (закон зв'язку поколінь, тобто майбутнього з минулим) – психологічні особливості малагасійців, принципово важливі під час спілкування з ними. Ціні – завбачливість перед початком кожної справи. Оскільки будь-якою нашою дією ми можемо зачепити чийсь інтереси, потрібно заздалегідь вибачитися за можливу провину (ціні). Відповідно до цього простежується манера постійно вибачатися перед тим як перейти до суті обговорюваного питання [7]. Туді – покарання за недодержання ціні. Тому типові схильність повторювати звичне й уникати ризику. Предки краще нас знали, що робити. Якщо вони встановили якісь правила, так і повинно бути, не нам це змінювати. За недодержання туді доля може помститися, тому навіть у дрібницях потрібно ставитися до людей так, як Ви хочете, щоб ставилися до Вас. Малагасійці впроваджують будь-яке нововведення лише після довгого й терплячого аргументування.

3.9 Етикет Марокко

Марокко знаходиться на північному узбережжі Африки. Це багатонаціональне суспільство з давньою й багатою історією культури, значну частину якої відображають сучасні традиції країни. Цікава культурна спадщина, прекрасні пляжі, гори та

знаменита пустеля Сахара – все це притягує туди безліч мандрівників, перетворюючи країну на популярний туристичний центр. Проте під час візиту в Марокко варто знати певні місцеві звичаї та правила етикету, що допоможуть провести час приємно й безтурботно.

Мова

Одна з основних мов Марокко – класична арабська, хоча частіше використовують її марокканський діалект. Багато марокканців говорять французькою, але вона більш типова для галузі управління як мовний міст між іноземцями й комерційними об'єднаннями. Оскільки багато марокканців мають берберське чи берберсько-арабське походження, в переважній кількості районів країни популярна берберська мова (амазігскома). Іноземець може помітити, що люди там говорять і розуміють англійську, а також іспанську й французьку. Французька – найпоширеніша з романських мов, тому дуже люб'язно буде вивчити кілька фраз, що допоможуть під час спілкування на території Марокко.

Вибір одягу

Марокко – мусульманська країна, тому туристам потрібно відповідно поводитися в суспільстві й ретельно вибирати одяг. Здебільшого в населених туристичних районах поширений повсякденний одяг, хоча краще, якщо Ви одягнетесь скромно. Це гарний тон. Дорослі повинні прикривати плечі, а жінки ще й вибирати сукні чи спідниці, нижчі за коліна. У мечеті знімають взуття, жінки одягають на голову шарф. пляжний одяг прийнятний лише на території туристичних курортів, проте переодягатися на пляжі можна. Для цього є численні кабінки (зазвичай поруч із пляжними барами або кафе).

Знайомства, вітання та суспільна поведінка

Марокканці дуже гостинні й доброзичливі. Під час знайомства в них прийнято запитувати про сім'ю та друзів. Найпоширеніший спосіб привітатися між представниками однієї

статі – рукостискання. Водночас Ви помітите, що тиснуть руку в Марокко не так міцно, як у західних країнах: правила етикету не дозволяють стискати або захоплено трясти руку співрозмовника.

Чоловік і жінка вітаються по-іншому. Жінка завжди подає руку першою. Жінки, які носять паранджу, часто утримуються від будь-якого фізичного контакту. У такому разі чоловік просто трохи кланяється, дозволяючи їй зберегти особистий простір.

Якщо Ви добре познайомилися зі своїм марокканським партнером, відповідним способом привітатися буде рукостискання з одночасними поцілунками в обидві щоки, починаючи з лівої. Цього правила дотримуються лише представники однієї статі.

На публіці чоловік і жінка повинні перебувати на певній відстані. Триматися за руки можна лише людям однієї статі. Публічне демонстрування любовних стосунків і гомосексуалізм у Марокко – табу.

Переважно вважають, що жінці непристойно бути самій у барі або кафе, особливо якщо вона молода й незаміжня. І хоча західні жінки цього правила не дотримуються, їм краще ходити туди з компанією або в супроводі чоловіка.

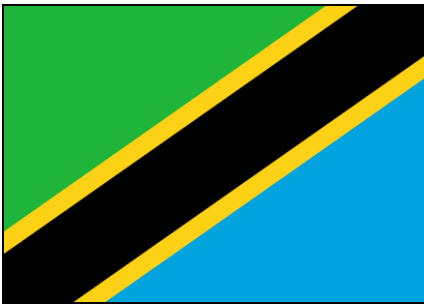
Громадські заходи й столовий етикет

Під час перебування в Марокко Вас можуть запросити на сімейний обід. Марокканці завжди пригощають гостей, і дуже неввічливо відмовлятися від їх пропозиції. Якщо Вам зробили подарунок, із вдячністю прийміть. Зовсім не обов'язково розпаковувати його в присутності господаря. Господар також може відразу не відкривати подарунка гостя. Подарунки повинні бути дрібними. Найпоширеніші варіанти – цукерки, кондитерські вироби або квіти. Позитивно сприймуть маленький подарунок для дітей господаря [8].

У певних консервативних будинках чоловіки й жінки їдять окремо, тому, плануючи прийти з чоловіком або парт-

нером, потрібно заздалегідь запитати про це. Перед їдою консервативно одягаються, знімають взуття та миють руки. Здебільшого їдять правою рукою (хоча хліб можна тримати й лівою). Перед обідом зазвичай подають невелику чашу. Ви протягнете руки над нею, і їх обливають водою з глечика, часто ароматизованою. Витерши руки, почекайте, поки господар запросить скуштувати страви. Цей ритуал проводять також і після прийому їжі.

3.10 Етикет Танзанії

Культура Танзанії багатогранна й різноманітна завдяки багатій історії та різним колоніальним періодам, лояльності й тісній взаємодії з іншими країнами та культурами.

На території Танзанії досі, майже не змінившись, проживають такі корінні етнічні групи Африки, як банту (найвідоміші з яких – племена маконде) та масаї.

Навіть етимологія однієї з офіційних мов країни – суахілі – свідчить про багатогранність культури й історії Танзанії. Ця мова утворилася завдяки тривалій активній взаємодії арабських народів і корінних жителів Африки.

Завдяки простоті займаних територій багатьом представникам корінного населення країни вдалося зберегти самобутні традиції. Водночас симбіоз різних традицій у густонаселених районах країни зумовлений поперемінно персько-арабською інвазією (суахілі активно займалися міжнародною торгівлею), а потім португальською, німецькою та британською колоніалізаціями.

Кожна племінна або релігійна група має свої звичаї та традиції вживання їжі. У певних племенах жінкам заборонено їсти яйця або м'ясо курки. У певних племенах тестеві або свекрові не можна їсти за одним столом із невісткою. В інших племенах чоловікам не дозволяють заходити на кухню. У мусульманських сім'ях чоловіки й жінки їдять окремо.

Гостинність там – одна з основ етикету. Господарі зазвичай обов'язково зустрічають гостей біля порога. Після прийому збирається вся сім'я й супроводжує гостя аж до дверця автомобіля. На прощання говорять господарям «асанте сану» («велике спасибі за гостинність»). Прийнято дарувати недорогі сувеніри членам родини. В ісламських сім'ях підвищеної уваги до господині не схвалюють, а в сім'ях африканського походження вона є найкращим компліментом дому. Також прийнято хвалити дітей (але торкатися їх, особливо голови, без дозволу батьків не варто), будинок і достаток господаря. Перед відвідуванням місцевої сім'ї доречно з'ясувати її соціальний статус у племені чи громаді й вести розмову відповідно до нього. Жінки зазвичай збираються окремо від чоловіків – за своїм столом. Під час спілкування з іноземцями цю традицію можна ігнорувати, але лише після згоди господаря будинку.

Дуже важливий етикет вітань. Тип вітання залежить від статусу людини та її віку. Зазвичай серед племен суахілі в колі добре знайомих людей вітаються «худжамбо, хабаров гани?» («як справи?», «які новини?») або просто «джамбо!». Групу вітають словом «хатуджамбо». Слово «шікаму» використо-

вують для вітання з шанованими особами. Маленьких дітей учать вітати старших, цілуючи їм руки або встаючи перед ними на коліна. Друзі, які зустрічаються після довгої розлуки, зазвичай обмінюються рукостисканням і цілують один одного в обидві щоки. Під час спілкування з іноземцями часто тиснуть руки й говорять традиційне англійське «хеллоу».

У Танзанії, як і в багатьох інших регіонах Африки, праву руку вважають «чистою», а ліву – ні. Тому правою рукою беруть їжу та обмінюються подарунками. Важливий спосіб прийому подарунка: спочатку потрібно правою рукою торкнутися його, а потім – правої руки дарувальника.

Поведінку за столом обумовлюють безліч норм. Зазвичай традиційно їдять на матах на підлозі, страви ставлять на невисокі столики. Але в багатьох континентальних сім'ях роблять це по-європейськи – за столом. Можна брати їжу руками й класти на свою тарілку, а можна їсти із загального посуду. Головне – стежити за тим, щоб крихти їжі не падали в страви та на чужі тарілки. На Занзібарі прийнято давати гостям свіжі пагони гвоздики для ароматизування рота перед їжею. Послідовність страв традиційна для східноафриканських країн: спочатку подають суп, а потім закуски й гаряче. Закінчують обідати кавою та солодощами. Легкі закуски й зелень здебільшого весь час стоять на столі.

Рис, маніоку та інші гарніри їдять руками, складаючи в пучку три пальці правої руки (миють перед і після прийому їжі та витирають рушником, що передають навколо столу). М'ясо й рибу теж можна брати руками, але в багатьох будинках завжди є на столі європейські столові прибори, якими можна користуватися. Хліб і коржі зазвичай ламають руками та використовують як ложку. Підшви ніг не можна спрямовувати в чийсь сторону, здебільшого їх підтискають під себе чи сидять по-турецькі. Не прийнято їсти стоячи або на ходу.

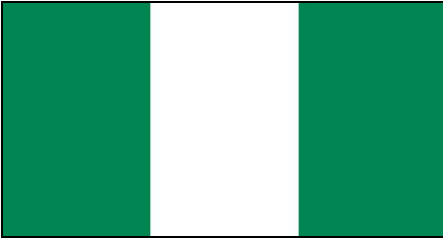
Не можна спереду обходити тих, хто молиться. Заходячи в мечеті й будинки, знімають взуття.

Загальний стиль життя танзанійців характеризують дві фрази – «акуна матата» (немає проблем) і «поле-поле» (спокійно, не поспішаючи). Ними можна описати ставлення танзанійців до всього навколишнього. Обслуговування в ресторані або турбюро дуже повільне. Якщо танзанієць сказав «одну секунду», то це може означати і 15 хвилин, і півгодини. Водночас після спроб поквипити їх місцеві жителі усміхаються й продовжують діяти в неквапливому ритмі. Якось впливати на це марно, потрібно просто змиритися та спробувати самому жити в цьому ритмі.

Дорослих жінок часто називають на ім'я їх першої дитини, що іноді зумовлює плутанину під час спілкування. Наприклад, після народження хлопчика Джума або дівчинки Христини, їх матір називатимуть «мама Джума» або «мама Христини». Чоловіки ставляться до шлюбу дуже серйозно. Після весілля молода людина повинна вести себе як предок, вибраний нею під час одруження як зразок для наслідування. Із предками «радяться» у важку хвилину, їх ушановують та ніколи не обговорюють ні в родині, ні з чужинцями. Тому не дивуйтеся, якщо сучасний чоловік під час вирішення якоїсь проблеми раптом зазначить «ще мені сказали предки» або «я пораджуся з предками». Також через це обговорювати генеалогію сім'ї можна лише після господаря [9].

Танзанія – батьківщина багатьох музичних стилів, найпоширенішими з яких є таараб, нгома й дансі.

3.11 Етикет Нігерії

Республіка Нігерія знаходиться на західному узбережжі Африки. За кількістю населення вона вигідно відрізняється від інших африканських країн.

На узбережжі Нігерії багато мангрових, а на півночі тропічних лісів. Ще далі на північ ліси й савани поступово переходять у напівпустелю.

Найцінніші корисні копалини Нігерії – нафта та газ. Основні експортні культури – пальмова олія (використовують для виробництва мила), какао, арахіс, каучук, бавовна, олово й деревина. На посушливій півночі для внутрішнього споживання вирощують просо та сорго, розводять худобу. На більш вологому півдні основні сільськогосподарські культури – рис, ямс (батат) і маніока. Там розвинений рибний промисел. Найбільше місто Нігерії (в минулому столиця) – Лагос, що також є великим портом.

У Нігерії багаті традиції мистецтва, музики й літератури. Майстри королівства Бенін славилися своїми прекрасними бронзовими скульптурами ще 500 років тому. Традиційні ремесла – різьблення по дереву й ткацтво. Нігерійські літератори, які писали твори англійською мовою, завоювали світову популярність.

Межі Нігерії визначили її британські колонізатори на початку ХХ ст. У державі понад 200 стародавніх племен і народностей. Більшість нігерійців живуть у невеликих селах.

Більше ніж половина населення – мусульмани, які проживають переважно на півночі країни. Друга основна релігія – християнство. Три найбільші етнічні групи Нігерії – хауса на півночі, а також бо та йоруба на півдні. У 1960 р. Нігерія здобула незалежність від Британії [11].

Сімейні стосунки ґрунтуються на ієрархії та старшинстві. Суспільного становища й визнання досягають за допомогою розширеної сім'ї. Кожен член може звернутися за фінансовою підтримкою та заступництвом, і родичі зобов'язані виконати будь-яке прохання.

Нігерія – ієрархічне суспільство. Вік і стан – основа поваги. Вважають, що вік дарує мудрість. Літніх людей шанують та обслуговують першими. У свою чергу, найстарший член сім'ї відповідальний за вирішення питань.

Найбільш поширене привітанням – рукостискання привітною усмішкою. Чоловіки можуть покласти ліву руку на плече співрозмовника під час рукостискання. Усміхайтеся й демонструйте щиру радість від зустрічі з людиною: це важливо.

Як і в решті країн Африки, грубо квапити процес вітання. Поцікавтеся про здоров'я, сім'ю та не забудьте про інші світські умовності. Близьких друзів і родичів часто цілують та обіймають під час зустрічі [12].

Якщо Вас запросили на вечерю, принесіть фрукти, горіхи або шоколад для господаря. Виберіть подарунки дітям. Подарунки передають лише правою або обома руками. Ніколи не використовуйте лівої руки. Подарунки не завжди відкривають відразу після отримання.

Якщо Ви жінка, яка приїхала в Нігерію, не використовуйте ложки, якщо збираєтеся скуштувати страву в компанії племені кагор. Порушницю навіть можуть тілесно покарати. У міській Нігерії цієї традиції не додержуються.

3.12 Етикет Арабських країн

До арабських країн належать Алжир, Лівія, Марокко, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Сирія, Сомалі, Туніс та ін.

Під час установалення ділових контактів з арабськими партнерами обов'язково потрібно враховувати, що їх етичні норми істотно відрізняються від європейських. Недостатнє розуміння цих відмінностей спричиняє непорозуміння, що часто призводять до конфліктів і недовіри. Кожній країні Близького Сходу властиві свої специфічні особливості ділового спілкування та етикету. Вони переважно залежать від ступеня підпорядкованості цих країн традиціям ісламу. Незважаючи на це, діловий етикет арабських країн має кілька загальних правил.

Знайомство з арабами

Під час знайомства з арабами, як і з представниками інших культур, потрібно дотримуватися визначеного ритуалу. Чоловік незалежно від віку й стану завжди відрекомендується жінці першим. Молодших за віком або службовим становищем варто представляти старшим. Якщо знайомляться люди, рівні за віком і станом, неодружений повинен відрекомендуватися одруженому, а незаміжня жінка – заміжній. Одна особа представляє себе групі людей. Жінка відрекомендується подружній парі першою.

Арабські жінки ніяковіють, якщо, наприклад, на дипломатичних прийомах їм починають на знак поваги цілувати руки, простягнені для рукостискання. Зразковій арабській жінці рекомендують не подавати руки, а обмежитися кивком голови. І водночас стежити за тим, щоб у руках завжди була сумочка або хустка. Це буде знаком для «обмежених» представників західної культури, що простягати руки для поцілунку вона не збирається.

Привітання

Вітання в діловому етикеті Арабських країн має кілька форм, що можуть використовувати одночасно. На діловій зустрічі поза домом обмежуються звичайним рукостисканням. Ритуал вітання буде складнішим, якщо зустріч проходить у будинку арабського партнера. Наприклад, прийшовши в гості до жителя Саудівської Аравії, насамперед говорять «салям алейкум». Потім тиснуть одне одному руки, далі необхідно одночасно вимовити «кейф Халак». На завершення вітального ритуалу господар цілує гостя в обидві щоки, водночас ліва рука першого лежить на правому плечі другого.

Якщо європейське вітання коротке й сухе, то арабське – тривала процедура з розпитуванням про здоров'я, справи. Упродовж бесіди запитання можуть повторюватися. Навіть якщо Ви поспішаєте, все одно необхідно вислухати й подякувати арабському співрозмовникові за численні побажання благополуччя. Це основа арабського етикету та культури. Водночас запитання не передбачають докладних відповідей. Вони повинні бути лаконічними, часом формальними. Щиру увагу й зустрічні запитання сприймають дуже прихильно. Варто пам'ятати, що араби не люблять обговорювати неприємних моментів: хвороб, невдач, нещасних випадків, смертей.

У гостях

Основні характеристики арабської гостинності – щедрість, увічливість, люб'язність, різноманітні бенкети.

Гості повинні бути максимально пунктуальними, а господарі можуть дозволити собі прийти пізніше за призначений час. Ділові зустрічі арабські бізнесмени призначають завчасно. Необхідно врахувати, що впродовж Рамадану араби працюють лише до обіду.

Не дивуйтеся, якщо в будинку араба не побачите його дружини. Знайомство з господинею можливе лише за особливих обставин. У такому разі потрібно бути привітним, але максимально стриманим. Якщо Ви прийшли в гості з дружиною, Вас

частуватимуть окремо. Ви з господарем будинку будете на чоловічій половині, а жінки – на жіночій.

Подарунки

В арабських країнах дуже педантичні щодо подарунків. Вам можуть подарувати різні речі, про які Ви із захопленням відгукнетесь. Але будьте обережними, захоплюючись дорогими килимами, картинами й іншими речами. Араби після цього чекатимуть на подібні подарунки від Вас. Наприклад, вироби зі срібла або порцеляни, ручку із золотим пером. Проте ніколи не даруйте мусульманинові спиртного (навіть дуже дорогого), виробів зі свинячої шкіри чи картин із зображеннями оголених та одягнених чоловіків і жінок. Мусульмани не їдять свинини та вважають спалюванням будь-який дотик до цієї тварини. Брати й передавати їжу необхідно лише правою рукою. Частування з лівої руки сприймають як образ.

Не потрібно ображатися, якщо подарунка не розпакують у Вашій присутності. До речі, упакованню варто приділити серйозну увагу. Араби вважають образливим поєднання білого й блакитного кольорів (кольори національного прапора Ізраїля). Подарунки потрібно віддавати з приємними словами та короткими побажаннями.

Колективність

В арабських країнах залежність від колективу проявляється з особливою силою. Авторитет батька визначає соціальну значущість сина. Незалежність дітей, зокрема фінансова, дуже нетипова. Араби переконані, що чоловіки й жінки мають різні особистісні якості. Соціальне самоствердження жінки можливе лише в межах сім'ї. Чим більше в жінки синів, тим вищий ступінь поваги до неї. Навіть у великих містах жінка, яка працює, – велика рідкість.

Правила купівлі та продажу

Найбільш престижне заняття відповідно до ісламських канонів – торгівля. Продавець відразу свідомо завищує ціну, а покупець повинен обуритися й назвати свою, істотно занижену.

Продавання супроводжується частуванням кавою, чаєм, прохолодними напоями. Якщо Ви випили запропоновану чашечку кави й віддали її господареві, він відразу наповнить її знову. Показати, що Ви більше не хочете, можна погойдуванням чашечки з боку в бік або перевернувши її догори дном. Без тривалого емоційного торгування купівля стає нецікавою. Нарікати на товар не варто, тому що це може дуже образити продавця. Один місяць на рік араби постяться. Рамадан – дев'ятий місяць мусульманського місячного календаря. Упродовж нього віряни, які сповідують іслам, не їдять і не п'ють від сходу до заходу сонця. У цей місяць заборонені всі розважальні заходи. Ще одна особливість арабської культури – вихідні не в суботу й неділю, як у нас, а в четвер і п'ятницю. У ці дні тижня мусульмани відпочивають та служать Аллахові.

Хто першим заходить до намету?

Приїхавши в офіс до арабського партнера в домовлений час, Ви можете не застати його там. Проте персонал його компанії прийме Вас гарно. Якщо Вам запропонують каву, то її подадуть у маленькій чашечці й підливатимуть доти, доки не поставите чашечку на піднос, попередньо похитавши її великим та вказівним пальцями.

Якщо Ваш арабський партнер вийшов зустрічати Вас до дверей, то до кабінету він здебільшого ввійде першим, не пропускаючи гостей уперед, як передбачає західний звичай. Це давня традиція: бедуїн, запрошуючи гостя до себе в намет, заходив до нього першим, щоб показати, що там безпечно й немає засідки.

Якщо Ви йдете кудись разом з арабами, необхідно пам'ятати, що перевагу має той, хто праворуч. Тому він першим входить і виходить.

Переговори

Культурна дистанція між арабськими співрозмовниками зазвичай коротша, ніж у європейців. Вони майже торкаються один одного, що свідчить про взаємну довіру.

Араби уникають метушні, поспішності. Арабські підприємці відмовляються максимально делікатно й завуальовано.

Упродовж спілкування з арабськими партнерами потрібно бути готовим до їх вільного ставлення до часу. Громадські заходи й ділові зустрічі зазвичай не мають точного часу початку або закінчення. У разі професійно виконаної роботи араби чекають на безумовну похвалу й болісно сприймають критику. Арабам притаманне спокійніше, ніж європейцям, ставлення до часу. Тому, якщо Ваш стандартний діловий візит в арабську країну розписаний по годинах, будьте готовими, що програму постійно порушуватимуть. Переговори та зустрічі не потрібно обмежувати часовими рамками, а краще враховувати потенційну затримку. Пропозиція прохолоджувальних напоїв означає, що час зустрічі добігає кінця.

Ораторське мистецтво високо шанують у мусульманських країнах. Араби намагаються говорити красномовно й легко, тому цінують це в співрозмовниках. Водночас їх мова виразна та емоційна. Стриманість, стислість, обережність зіпсують бесіду з арабськими партнерами. Зустрічаючись із ними, говоріть більше й голосніше, ніж звичайно. Це сприймуть як щирість.

Арабським народам притаманне почуття гумору, що допомагає долати життєві труднощі, вирішувати конфліктні ситуації. Тому вони цінують дотепні жарти співрозмовників. Головне, щоб вони не зачіпали їх національної й особистої гідності. Великого значення араби надають контакту, тому під час розмови потрібно дивитися в очі співрозмовникові й обов'язково зняти сонячні окуляри.

Компліменти сприймають позитивно, тому з арабськими партнерами хвалить їх країну, мистецтво, одяг та їжу. Але робити компліменти жінкам непристойно.

Потрібно пам'ятати про інші важливі дрібниці. Не можна сидіти нога на ногу. Коли сидите, господар не повинен бачити підошв Ваших черевиків. Не вживайте словосполучення «Перська затока», тому що араби вважають її арабською.

Столовий етикет

Застілля – одна зі складових традиційної арабської гостинності. Їсти можна лише правою рукою, й лише ті страви, що запропонують господарі. Вони виберуть для Вас кращі шматочки, від яких невіжливо відмовлятися. Нахвалюючи приготовані страви, не варто занадто багато уваги приділяти тому, хто їх приготував, і просити познайомити з кухарем. Зазвичай це дружина господаря, але з нею іноземця не знайомити-муть.

Основні інгредієнти страв в арабських країнах – баранина, козлятина, птиця, дичина. Менш поширена яловичина. Свинини араби не їдять. Традиційний напій – кава. П'ють її дуже міцною, без цукру, але з додаванням великої кількості кардамону.

Перед і після прийому їжі миють руки. Арабський етикет не дозволяє господареві завершувати трапезу раніше за запрошеного гостя.

Бакшиш

Бакшиш – це щось проміжне між милостинею та чайовими в нашому розумінні. Коли гостюватимете в арабській країні, не лякайтеся, якщо на вулиці Вас оточить натовп дітей, які пропонуватимуть дрібні послуги або просто випрошуватимуть гроші. Збір бакшишу на вулицях арабських міст сприймають як нормальне повсякденне явище, його не вважають непристойним.

Арабський етикет і жінка

У мусульманському світі іноземець не може звертатися із запитаннями або проханнями до жінки: це вважають непристойним. Вирішують справи лише з чоловіками.

Жінки не виходять на вулицю простоволосими та з відкритим обличчям. Арабський етикет вимагає від представниць прекрасної статі скромності в одязі. Мусульманки обов'язково повинні прикривати ноги й руки.

Ніхто не змушує туристок одягати паранджу, проте варто виявити повагу до арабської культури й залишити на батьківщині всі міні-спідниці, прозорі й відверті кофтинки, шорти. Відвідування громадських місць із вивіскою «лише для чоловіків» для іноземок також заборонене [13].

Родина

Життя арабського суспільства ґрунтується на етиці бедуїнів. Багато їх загальнонародних цінностей зберігають своє значення, незважаючи на мінливі смаки, звички населення.

Арабська громада живе за родовим принципом. Особистість підпорядкована інтересам сім'ї, роду й усіх нащадків. Згідно з бедуїнським кодексом одноплемінники відповідальні за поведінку кожного члена колективу. Кожна сім'я прагне уникнути ситуацій, що можуть призвести до затяжних конфліктів, кровної помсти, погіршення соціального й матеріального становищ свого роду.

Арабська сім'я – переважно велика група, об'єднана родинними зв'язками. Головні в ній – літній чоловік і його дружина, тобто батьки старшого роду. До сім'ї належать одружені сини, їх діти, одружені внуки й правнуки. Часто вони живуть та працюють разом, спільно вирішуючи всі справи. Традиційна сім'я базується на владі чоловіка. Його називають паном сім'ї.

Сімейні стосунки й традиції – стержень, що пронизує все суспільство. Підлегле становище зберігається для більшості арабів із покоління в покоління.

Загальні принципи етикету арабських країн:

- усі справи п'ять разів на день переривають для читання молитви (намазу);
- необхідно поважати право партнера стати на коліна та звернутися до Мекки;
- не варто спостерігати за тими, хто молиться;
- під час Рамадану – дев'ятого місяця ісламського календаря – роботу припиняють опівдні;
- п'ятниця в мусульман – день відпочинку й служіння Богові;
- вітаються переважно рукостисканням;
- візитні картки друкують на двох мовах – місцевій та англійській;
- на зустріч чоловіки одягають легкий темний костюм, сорочку й краватку;
- одяг жінок повинен бути скромним, ноги й руки (крім кистей) – прикритими, брюки та шорти не є типовими;
- не показуйте на людей пальцем і не маніть їх до себе рукою;
- під час розмови араби стоять дуже близько один до одного. Не відступайте назад: це може стати причиною образи та несхвалення;
- не ображайте араба, не обговорюйте його особистого життя, не жартуйте над ним і не сперечайтесь;
- тримайте ступні на підлозі: показувати підшви непристойно;
- у Саудівській Аравії заборонені алкогольні напої, а за їх провезення передбачене суворе покарання;
- не паліть раніше за господаря;
- жінки не їдять (навіть на ділових прийомах) разом із чоловіками;
- перед діловими переговорами в арабських країнах не можна відмовлятися від запропонованої їжі. Беріть страви лише

правою рукою. Якщо Ви лівша, вибачтеся й поясніть, у чому справа;

- в арабських країнах не їдять свинини;
- у ділових відносинах араби попередньо опрацьовують деталі проблем, що будуть предметом обговорення на майбутніх переговорах;

- під час вітання араби ставлять запитання про здоров'я й особисті справи, тому потрібно терпляче вислухати араба-співрозмовника та його довгі побажання благополуччя;

- не варто висловлювати можливого скептицизму щодо Аллаха;

- арабський етикет забороняє давати прямолінійні відповіді та бути категоричним, засуджує метушливість і поспіх;

- торгова угода – маленький спектакль: заманюючи Вас, продавець люб'язний і чемний, а названа ним ціна може перевищувати справжню в кілька разів;

- якщо покупець не торгується, він зіпсує продавцеві все задоволення від угоди [14];

- в арабських країнах подають дуже міцну каву, часто без цукру. Якщо Ви, випивши каву, віддаєте чашку господареві, він наллє Вам ще. Так продовжуватиметься доти, доки Ви не вип'єте весь кавник. Щоб господар зрозумів, що Ви більше не хочете, потрібно перевернути чашку догори дном або погойдати нею з боку в бік. Якщо після кави подають прохолодні напої, це означає, що зустріч добігає кінця.

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 3

Норми гарних манер відрізняються залежно від людини й варіюються відповідно до кожної конкретної ситуації, тому кодекс етикету ніколи не може бути повністю завершеним. У міжнародних правилах поведінки закріплені лише загальні норми, проте, порівнюючи дві країни, можна знайти безліч відмінностей. Але, як би там не було, «незнання правил не звільняє від відповідальності». Тому, збираючись у країни афри-

канського континенту, обов'язково необхідно ознайомитися з тим, що там вважають увічливим, а що ні.

Попри те що Африка – величезний географічний простір із різноманітними культурами й традиціями, вищенаведені правила можуть стати в нагоді під час спілкуванні з будь-якою людиною, вихованою в африканському середовищі.

Звичаї щодо удачі або невдачі дуже важливі для безлічі африканців. Багато норм етикету там тісно пов'язані з релігійними обрядами навіть у тих регіонах, що вважають високоосвіченими. Водночас скептицизм недоречний: звичаї країни необхідно поважати, якими б дивними вони не здавалися.

Африка – країна, в якій проживають багато племен, етнічних і соціальних груп, найбільші з яких можуть об'єднувати мільйони людей, а найдрібніші – всього кілька тисяч. Політична карта Африки відрізняється від культурної карти континенту, тому в багатьох регіонах жителі, роз'єднані кордоном, вважають себе єдиною культурною спільнотою. Недбале ставлення до етнічної належності є порушенням етикету. Африканці дуже поважають свої етнічні корені, тому будьте пильними. Частина етнічної культури – мова. Часто африканці можуть не переходити на англійську або африкаанс лише з почуття національної гордості.

Особливість національного гостювого етикету – подарунки. Африка, як і будь-яка інша країна, має характерні особливості етикету, свою культуру й традиції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 3

1 Етикет у Південній Африці [Електронний ресурс] // Destinations. – Режим доступу : <http://www.destinations.ru/etiq/8>.

2 Діловий етикет ПАР [Електронний ресурс] // Ruexporter. – Режим доступу : <http://www.ruexporter.ru/business-etiquette/523/>.

3 Діловий етикет Алжиру [Електронний ресурс] // Ruexporter. – Режим доступу : <http://www.ruexporter.ru/business-etiquette/440/>.

4 Діловий етикет ОАЕ [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://www.ruexporter.ru/business-etiquette/515/>.

5 Ділова культура Єгипту [Електронний ресурс] // Ruexporter. – Режим доступу : <http://www.ruexporter.ru/business-etiquette/395/>.

6 Етикет у Кенії [Електронний ресурс] // Destinations. – Режим доступу : <http://www.destinations.ru/etiqa/9>.

7 Філософія життя малагасійця [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://madagascar-russia.narod.ru/index/0-142>.

8 Етикет у Марокко [Електронний ресурс] // Destinations. – Режим доступу : <http://www.destinations.ru/etiqa/10>.

9 Корисна інформація про Танзанію [Електронний ресурс] // Turoved. – Режим доступу: <http://turoved.ru/countries/tanzania/info/s10/>.

10 Танзанія [Електронний ресурс] // Enjourney. – Режим доступу : <http://enjourney.ru/strany/tanzania/>.

11 Чим знаменита Нігерія? [Електронний ресурс] // Owoman.ru. – Режим доступу : http://www.owoman.ru/semya/chem_znamenita_nigerija.html.

12 Традиції і правила етикету Нігерії [Електронний ресурс] // Newsflarus. – Режим доступу : <http://news.flarus.ru/?topic=5525>.

13 Особливості національного етикету в арабських країнах [Електронний ресурс] // Bibliofond. – Режим доступу : <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=516263>.

14 Етикет у арабських країнах [Електронний ресурс] // Zireael. – Режим доступу : <http://zireael777.com/etiquette/etiket-v-arabskih-stranah>.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 3

- 1 Скільки націй і культурних груп налічує африканське населення?
- 2 Хто такі драгомани?
- 3 Чому не варто дарувати квітів африканцям?
- 4 Чого не можна робити під час сафари?
- 5 Чому деякі південноафриканці не люблять фотографуватися?
- 6 Як здебільшого називають Алжир і чому?
- 7 За що в ОАЕ можуть оштрафувати?
- 8 Яку рису єгиптян дуже цінують східні люди?
- 9 Які особливості вітання в Кенії?
- 10 Яке значення має слово «фаді»?
- 11 Якими фразами можна охарактеризувати стиль життя танзанійців?
- 12 Чому арабський партнер, найімовірніше, зайде до кабінету першим, не пропустивши Вас уперед?

ТЕМА 4

ЕТИКЕТ І КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРАЛІЇ

4.1 Поради тим, хто збирається в Австралію

Розмовна мова австралійців істотно відрізняється від письмової класичної англійської з вкрапленнями американської. Мову, якою спілкуються австралійці в повсякденному житті, називають «страйн». Слова в ній укоротчують, ковтають, з'єднують та навіть викидають. Вивчити її майже неможливо, а щоб зрозуміти, потрібно дуже уважно слухати.

Австралійці, або оззи (як вони самі себе неофіційно називають), – моторошні індивідуалісти. Основний пункт списку життєвих цінностей австралійців – непохитна віра у власну індивідуальність. Вони знають, що живуть у країні, не подібній ні до однієї іншої, в чому зайвий раз переконуються, коли опиняються в компанії вражених гостей із-за океану. А про інші країни вони не знають і здебільшого знати не хочуть.

Австралійці мріють змінити поширене уявлення про їх улюблену країну як про поселення каторжників, тому в жодному разі під час розмови не натякайте австралійцеві, що його родовідне дерево сягає корінням у глибини злочинного світу. Він може образитися. Проте ніколи не зайве сказати жителеві Австралії, що його країна – найкраще місце для життя.

Австралійці добрі й привітні. Вони завжди усміхнуться, скажуть «дякую» та поговорять із незнайомцем. Це народ без комплексів. Якщо хочете щось дізнатися, просто запитайте. Австралійці не сором'язливі. Якщо їм не припадуть до душі Ваші розпитування, вони не посоромляться попросити Вас «не набридати своїми безглуздими запитаннями».

В Австралії майже немає заборонених тем для розмови. Про релігію й політику посперечатися можна завжди, тому Ви можете почати з них. Проте поганим тоном вважають розпитування про зарплату й порушення расових питань.

Безпрограшна тема для розмови – погода, але будьте обережними: уникайте узагальнень. Країна розкинулася з півночі на південь на дві тисячі миль, тому кліматичні умови в більшості частин континенту відрізняються.

Не демонструйте своєї переваги ні в розмовах, ні у вчинках, якщо не хочете стати об'єктом глузувань своїх австралійських знайомих. Австралійці дуже люблять висміювати тих, хто вважає себе занадто розумною людиною. Тому намагайтеся бути стриманим у спілкуванні з ними.

Усі розмови австралійців сповнені жартів і примовок. Здебільшого жартують про країни й народи. Англійцям розповідають анекдоти про англійців, ірландцям – про ірландців і т. д. Уміють австралійці посміятися й над собою. Але не розповідайте смішних історій та анекдотів про австралійців: вони терпіти не можуть, коли іноземці висміюють їх народ.

У Австралії називають один одного на ім'я. А якщо Вам це не подобається, залишається лише згадати своє прізвисько. Якщо у Вас немає прізвиська, Вам його придумують, можете не сумніватися.

В Австралії поширені звичайні жести, не прийнято часто доторкатися до людей. Виняток становить лише рукостискання, якому надають особливого значення. Рукостискання повинне бути міцним. Чоловік не подає руки жінці: якщо емансипована

жінка простягне руку чоловікові, то цим поставить його в незручне становище.

В Австралії приймають душ мінімум один раз на день: без цього просто неможливо, тому що там значно спекотніше, ніж у Європі. В аптечці австралійця Ви обов'язково знайдете принаймні три різновиди сонцезахисного крему й протиопікові засоби.

У кожному будинку багато рідин і лосьйонів від комарів, що й не дивно для країни, в якій кусається «все, що рухається».

Незважаючи на різноманіття складових, культура там англійська, й вона наклала свій відбиток на структуру та організацію харчування. Робочий день в Австралії зазвичай починається о восьмій ранку й закінчується о п'ятій вечора з годинною перервою на обід. Це зумовлює режим прийому страв. У тропіках і на інших територіях влітку вечерея пізня – після спадання спеки.

Запрошення на вечерю зазвичай означає: приходьте годині о сьомій. Якщо австралійці запрошують до себе додому, потрібно принести із собою кілька банок пива або пляшку вина. Австралійці обожують пиво, що вважають переважно чоловічим напоєм. Там його завжди п'ють холодним: чим холодніше, тим краще. Жіночий напій – вино.

Вина Австралії на сьогодні вважають одними з кращих у світі й прирівнюють за якістю до відомих марок Франції, Італії, Німеччини та ін.

Якщо Ви зайшли в пивну Австралії:

– не забирайте здачі зі стійки бару, доки не доп'єте своєї склянки пива. Це сприймуть як образу й недовіру до тих, хто стоїть поруч;

– не ставте на стійку перевернутої склянки, тому що це виклик усім присутнім.

Особливих правил поведінки за столом у повсякденному житті австралійці не додержуються. Їсти можна навіть руками, й ніхто Вам слова не скаже. Але витирати руки об фіранки все-таки непристойно.

Австралійці дуже люблять влаштовувати пікніки з барбекю, хоча й не дуже часто. Якщо Вас запросили на такий захід, потрібно заздалегідь підготуватися та запастися лоссьйонами від комарів. Розмахувати руками під час пікніку пристойно та навіть життєво необхідно, якщо не хочете ділитися м'ясом із комарами, яких в Австралії надзвичайно багато.

В Австралії не їдять м'яса з кроликів і кенгуру, хоча туристів заманюють саме стравами з цих тварин.

Вівці – основне джерело м'яса в Австралії. Продукт ділять на три категорії за кількістю зубів: ягнятина – до двох зубів; однорічний – від двох до чотирьох зубів; баранина – від шести зубів до беззубої вівці.

Австралійську кухню можна охарактеризувати як кухню світу з австралійським присмаком. Вона поєднує в собі риси всіх народів. Є, звісно, й суто австралійські страви, наприклад м'ясний пиріг, vegemite, lamington і бісквіти «Арнотта».

М'ясний пиріг – національна страва австралійців. Його подають із підливою з горошку або кетчупом. Житель Австралії, повернувшись додому з роботи, переважно їсть цю страву.

Vegemite – спеціальний «дріжджовий екстракт» із домашньою селерою, цибулею й солі. Його намазують на хліб чи вживають як готову страву. Це здоровий і смачний хлібний продукт.

Lamington – бісквіт, облитий шоколадною помадкою й присипаний кокосовою стружкою.

Бісквіти «Арнотта» (бісквіти компанії «Arnott Biscuit LTD») для місцевого населення не лише високоякісні тістечка. Мільйони австралійців їдять їх із дитинства, тому для них це частина історії та культури країни.

Bush Tucker – страви, приготовані на вугіллі. Це справжня їжа аборигенів із місцевих продуктів – австралійських фруктів і традиційно запеченого м'яса.

Секрет гарного рецепта, за словами австралійських шеф-кухарів, у використанні незвичайних морепродуктів Австралії,

наприклад *balmain bugs*, подібних до лангустів, що можна часто побачити в меню.

Оскільки Австралія змішала свої традиції з азіатськими, зовсім не дивно знайти в меню австралійського ресторану такі страви, як гострий і кислий суп том-ям, китайський смажений рис із куркою, нарізаною кубиками, та солоною рибою.

Австралійська кухня стрімко розвивається, тому, можливо, в майбутньому під час своїх подорожей країною Ви зможете спробувати не лише вищезазначені страви, а й абсолютно нові.

4.2 Австралійські бізнесмени

Австралійські бізнесмени – фахівці високого рівня, інтелегентні люди, майстри встановлення контактів, які вміють викликати прихильність до себе. Навіть спірні питання вони обговорюють коректно й завжди намагаються доброзичливо завершувати бесіди та переговори.

Переговори австралійці ведуть розумно й уміло, твердо відстоюють свою думку, але, припустившись помилки, негайно її виправляють. До партнерів ставляться уважно, вміють слухати, зацікавити бесідою. Вони відкриті, а думки формулюють чітко, без подвійного сенсу.

Під час спілкування з діловими партнерами цієї країни рекомендують уникати педантичності. Австралійці симпатизують спокійним співрозмовникам. Найактуальніші теми для розмови під час зустрічей – відпочинок, спорт.

В Австралії дуже популярні червоні вина місцевого виробництва. Вважають, що вони не поступаються французьким і каліфорнійським. Розмовляючи з партнером, доцільно похвалити смакові якості австралійських вин, таким способом забезпечивши собі прихильність і симпатію австралійського співрозмовника.

Приходити в гості з порожніми руками в цій країні не прийнято: необхідно принести хоча б пляшку вина.

В Австралії бізнесмени й офісні працівники не надають великого значення одягу. Дистанція між діловими співрозмовниками велика – 60–100 см.

4.3 Вихідні австралійців

Австралійці дуже люблять подорожувати, водночас саме своєю країною. Червоні гори, білі пляжі, зелені рівнини – там є все, навіть засніжені піки гір у штаті Вікторія. В Австралії немає жодного платного або закритого пляжу, за винятком дрібних островів Великого Бар'єрного Рифу. Засмагати ходять зі своїми парасольками, стільцями й шезлонгами. Більшість купує намети й цілий день проводить на пляжі. Близькість Австралії до Південного полюса та озонова діра прямо над материком роблять сонце дуже небезпечним. Тому сонцезахисним кремом за +50 °С користуються щодня.

Крім пляжів, на вихідних компанії влаштовують барбекю. Усі парки обладнані зонами відпочинку: столами з лавками й дитячими майданчиками.

4.4 Цікаві факти

- 1 Незважаючи на значний вплив англійців, у країні все одно використовують літри й метри.
- 2 За неявку на вибори стягують штраф.
- 3 Не дуже поширені чайові, але навряд місцеві жителі будуть відмовлятися.
- 4 У Мельбурні найбільша трамвайна мережа у світі.
- 5 В Австралії дуже високі соціальні виплати.
- 6 Якщо на вулиці біля будинку стоять меблі або побутова техніка, можна спокійно їх брати. Викидати що-небудь там не прийнято, раптом комусь стане в нагоді.

4.5 Основні життєві принципи

Основні принципи австралійців: не бери в голову; не будь «розумником»; ти не гірший, але й не кращий за інших. Якщо американець, усміхаючись, часто внутрішньо залишається напруженим і заклопотаним, австралієць усміхається щиро.

Статистика свідчить про скупість австралійців щодо благодійності. Вони вважають, що платять високі податки, тому про всіх бідних і хворих повинна піклуватися держава. Австралійці креативні. На 5-му континенті за останні 100 років винайшли чимало корисного: комбайн, пеніцилін, гусеничний танк, плавання вільним стилем, першого героя мультфільмів Кота Фелікса й багато іншого.

Чесність у спілкуванні й бізнесі. Там не знають про фальшиві гроші, рвані долари беруть, навіть не розглядаючи. Кур'єри можуть привезти комусь щось за адресою та залишити біля воріт, поки господар прийде. Багато авомобілів на ніч і день залишають на вулицях прямо біля тротуарів. Там також крадуть, та підробляють кредитки, і викрадають авто (або просто виймають магнітофони, що частіше), але, порівнюючи з Україною, дуже рідко. Документ там – просто фірмовий бланк, печаток немає: підпису досить для підтвердження багатьох речей. Рахунки платять 90 % замовників. Люди вірять на слово, дорожать ним та іменем фірми.

Австралійці або, як їх ще називають, оззи – люди з непростим характером. Вони поєднують у собі найрізноманітніші риси та є непередбачуваними імпульсивними особистостями. За багаторічну історію свого розвитку нація австралійців пережила багато неприємностей і сформувалася в сучасний потужний народ. Під час освоєння території австралійці боролися за своє існування сім'ями. Їм доводилося підкорювати незаймані землі, споруджувати будинки, боротися з кліматичними умовами материка. Усе це загартувало народ і сприяло формуванню в багатьох поколінь почуття власної гідності, впевненості у своїх силах та бажання будь-що домагатися успіху в кожному зі

своїх починань. Хоча сучасні оззи переважно живуть на міській території в комфортних умовах, вони пишаються досягненнями предків і з романтизмом говорять про ті перешкоди, що доводилося долати першим поселенцям. Доля склалася так, що нація населяє окремих материк. Це не могло не вплинути на психологію людей.

Сьогодні говорять про певну ізоляваність австралійців від культурного й суспільного життя інших народів світу. Цей факт на користь нації, тому що сконцентровані на власних потребах і розвитку австралійці – патріоти з високою самооцінкою, толерантні й дипломатичні в міжособистісних стосунках. Відстороненість від європейського життя не докучає австралійцям, а робить їх країну цікавішою для туристів із різних куточків Європи. Але є в Австралії й суспільні проблеми. Наприклад, багато представників нації негативно ставляться до керівників країни, зневажають уряд і в різних формах демонструють своє невдоволення чиновниками. Критичні австралійці й самі до себе. Вони часто скаржаться на рівень життя та неблагополучне становище в суспільстві. Водночас не має значення, ким є австралієць: успішним бізнесменом, політиком або простим робітником.

На думку багатьох європейців, ставлення австралійців до успішних людей досить дивне. У суспільстві негативно сприймають щасливчиків і тих, хто досяг вершини будь-якої діяльності. Водночас заохочують прагнення бути переможцем. Парадокс у тому, що нація живе за принципом рівності, тому, якщо хтось опиняється на п'єдесталі, його засуджують за показовість та уявні хвастощі. Через це серед австралійців не прийнято хвалитися власними досягненнями. Наприклад, якщо бізнесмен досяг значних успіхів і розбагатів, він намагається не виділятися серед своїх колег та знайомих, продовжує жити на тому самому рівні, що й раніше, щоб уникнути осуду.

Багато людей, які приїжджають жити до Австралії, стикаються з нерозумінням із боку місцевих жителів, як не намага-

лися б їм сподобатися. Справа в тому, що позитивно налаштованим, щасливим, ввічливим і доброзичливим людям там не довіряють. Австралійці впевнені, що така поведінка – спосіб приховати свою злість та погані наміри. Щоб не здаватися хитрим і підозрілим, в австралійському суспільстві, потрібно бути природним, частіше скаржитися на недоліки свого життя та ніколи не демонструвати власної успішності. Водночас потрібно говорити, що Ви прагнете саморозвитку, вдосконалення своєї сім'ї, бізнесу та інших сфер життя: цілеспрямованих і наполегливих особистостей там підтримують.

Австралійці впевнені в собі, іноді навіть занадто самовпевнені. Їм притаманні нахабність і впертість. Дуже складно відмовити справжнього озза від задуманого, а перебити потік слів захопленого австралійця, який відстоює свою позицію, взагалі майже неможливо.

Візитна картка австралійців – норавливість та нахабність. Вони безсоромно адресують один одному в'їдливі образливі зауваження, публічно сваряться. Такі австралійці із самого дитинства. У школі вони постійно «воюють» між собою, здебільшого в кожній дитині є образливе прізвисько. А в зрілому віці австралійці мудрішають і... зазвичай грубіянять кожного дня. Водночас образи мають не лише сатиричний характер, за якого висміюють такі негативні риси, як жадібність, дурість, лінь, а й відверто знущальний: в Австралії сміються над хворими, потерпілими, вірянами. Самі австралійці оцінюють цю схильність до зухвалості як природне явище. Вони з раннього віку звикли, що можна й потрібно над кимось жартувати, говорити грубо, інакше ризикуєш сам стати жертвою дотепного співвітчизника.

4.6 Правила поведінки

Одні з найяскравіших рис австралійців – їх життєрадісність і відсутність особливих ритуалів спілкування. Про це не варто забувати туристові. Жарти з різних приводів, прізвиська й навіть образи – тамтешня норма. Австралієць завжди радий

пожартувати над собою, але дуже не любить, якщо це робить іноземець.

В Австралії не звикли звертатися один до одного «містер», «місіс» і т. д., жителі вважають кращим використовувати ім'я чи прізвисько. Ознака поганого виховання – демонстрування своєї переваги над кимось. Зарозумілих засуджують та дають їм негайну відсіч.

Зважаючи на свою практичність, жителі країни цінують стислість, тому описувати товар або ділову пропозицію потрібно лаконічно, чітко й, що важливо, правдиво.

Там майже не буває черг, але якщо утворюються, між людьми в них обов'язково зав'язується розмова. Жваві обговорення з незнайомцями природні для австралійців.

Чоловіки обов'язково відкривають двері перед жінкою, а господар – перед своїми гостями. Водночас роблять це дуже охоче, доброзичливо, з усмішкою. Вітаються незалежно від відносин між людьми «гдей» (скороченим англійським побажанням гарного дня).

Запрошення в гості передбачає, що запрошений принесе із собою випивку для себе. Це вважають гарним тоном. Якщо гостя запрошують їсти, не варто чекати додаткових нагадувань: австралійці мають на увазі саме те, що говорять.

Австралійці, які живуть у передмісті, більше заклопотані облаштуванням будинку, внутрішнього дворика, галявини, клумби, басейну. Усе це вони показують із великою гордістю.

Тактильні контакти між людьми обмежені, не типові часті обійми тощо. Виняток – рукостискання, найчастіше сильне. Жінка ніколи не подає руки чоловікові.

4.7 Національні особливості

Жителі Австралії зазвичай відкриті, доброзичливі до всіх оточуючих, щиро усміхаються. Вони дуже люблять гостре слівце, жарти й примовки на будь-яку тему в бесідах.

Австралійці вирізняються високим індивідуалізмом. Несхожість на інших там лише заохочують. Ексцентричність в Австралії – якість, що цілком заслуговує на пошану, якщо це вияв індивідуальності людини.

Місцеві жителі впевнені, що їх країна істотно відрізняється від інших та найкраще підходить для життя. Вони байдужі до міжнародних справ і рідко подорожують за кордон.

Австралійці критично ставляться до будь-яких авторитетів, тому постійно невдоволені урядом і його рішеннями. Як не дивно, на більшу повагу, на їх думку, заслуговує той, хто прагне успіху й не досягає його, ніж щасливіший та успішніший. Людей із занадто високою самооцінкою там не люблять.

Оззи надзвичайно мобільні, рідко осідають на одному місці. Високо цінують самостійність у всіх її проявах. Завдяки значним соціальним виплатам шанс на незалежне фінансове становище має кожна сім'я.

Непрості природні умови, в яких живе населення материка, змусили австралійців виробити дуже гнучкий стиль життя. Так, під час великої спеки ніхто не зобов'язаний приходити на роботу в строгому костюмі.

Розподіл австралійського суспільства на класи не залежить ні від рівня доходу, ні від походження. Поважають чесних і тих, які успішно взаємодіють з іншими.

Загалом, австралійці спокійно ставляться до грошей, а співвітчизника, який несподівано розбагатів, підозрюють у нечесності. Найповажніший спосіб отримання великої суми – виграш у лотерею. В Австралії прийнято вірити людям на слово й не викривлювати фактів навіть під час ведення бізнесу.

4.8 Переговори з австралійцями

Установлення контакту. Як і в орієнтованих на угоду культурах Північної Америки та Північної Європи, австралійські бізнесмени призначають зустрічі з людьми, яких мало знають. Знайомства й посередництво там не потрібні: можна встановити контакти напряму. Напишіть листа, факс або електронне повідомлення з релевантною інформацією щодо своєї компанії та її продукції, потім подзвоніть та попросіть аудієнції. Також можна знайти партнерів на міжнародних торговельних виставках.

Зосередженість на угоді. Австралійці зазвичай починають обговорювати ділові питання відразу після знайомства. Обмін люб'язностями й красномовні довгі розмови не прийняті ні в Сідней, ні в Перті. Краще познайомитися бізнесменам допомагають декілька келихів пива.

Вербальна мова. Австралійці менш говірки й демонстративні, ніж їх американські колеги. Якщо американці відомі тим, що звучать як срібні дзвіночки, австралійці вважають: мовчання – золото. Австралійці часто недоговорюють, а їх почуття гумору межує з іронією.

Проблема для деяких іноземців – схильність австралійців до жвавих дискусій. Іноземні бізнесмени, які хочуть стерти гострі кути в ситуаціях, у яких відрізняються погляди й думки, повинні бути готовими до аргументування. Деякі представники Азії, які в Австралії вперше, помилково сприймають цей стиль спілкування як провокацію та навіть ворожість. Але ті, хто має досвід спілкування з французами, так не думають.

Австралійці часом навіть більш прямолінійні, ніж німці й голландці, не кажучи вже про американців. Даючи високу оцінку прямолінійності та прямоті, вони можуть не знати, що для представників Східної й Північно-Східної Азії така прямота образлива.

Неформальність та егалітаризм. Це, мабуть, єдина країна у світі, в якій партнери взаємодіють один з одним навіть більш

неформально, ніж у Скандинавських країнах, на Середньому Заході США або в Західній Канаді. Австралійці сприймають багатьох американців як дуже схвильованих своїми статусами, що базуються на академічних ступенях, багатстві й місці в корпоративній ієрархії.

Іноземні бізнесмени не повинні намагатися справити гарне перше враження на австралійців своїми ступенями та титулами. Усе показове й удаване вони сприймають негативно. Якщо американців, наприклад, учать «дути в свою дудку» або «не ховатися в тіні», австралійці добре засвоїли: «потрібно не висовуватися». Людей, які вихваляються своїми успіхами, вважають жажливими.

Гарний приклад австралійського егалітаризму – етикет розміщення пасажирів у таксі. Якщо чоловік їде сам, він зазвичай сідає поряд із водієм на знак того, що не вважає себе за статусом вищим за водія. Жінкам можна сідати поряд із водієм, лише якщо водій – жінка.

Щодо гендерних ролей: порівнюючи зі скандинавським, австралійський егалітаризм не стосується жінок у бізнесі. Ставлення до ділових іноземок в Австралії шовіністичне або поблажливе.

Австралійці пунктуальніші, ніж представники Південної та Північно-Східної Азії, але вони не такі прихильники чіткого графіка, як німці, швейцарці, американці та японці. Їх розслаблене ставлення до часу особливо помітне за межами Сіднея. Природно від іноземців очікують пунктуальності, але мало хто з австралійців засмутиться, якщо Ви запізнетесь на зустріч на декілька хвилин.

Темп роботи в цій країні повільніший, ніж у Нью-Йорку, Токіо, Гонконгу та Сінгапурі. Місцеві не люблять іноземців, які кваплять події.

Усі австралійці різні: одні є дуже експресивними, інші – стриманими. Частково це залежить від їх етнічної належності. Наприклад, австралійці грецького чи італійського походження

переважно більше жестикулюють, голосніше розмовляють та перебивають інших під час розмови, ніж їх співвітчизники, предки яких родом із Британії, Ірландії або Північної Європи.

Як і американці, а також представники північної Європи та Східної Азії, австралійці на офіційних заходах стоять і сидять на відстані витягнутої руки один від одного. Їх міжособистісний простір більший, ніж в арабів, латиноамериканців і жителів Південної Європи.

Тактильний контакт для австралійців менш типовий, ніж для представників Близького Сходу або Середземномор'я, але більш звичний, ніж для народів Східної та Південно-Східної Азії.

Упродовж дискутування за столом переговорів необхідно підтримувати рівний зоровий контакт зі своїм партнером. Це означає зацікавленість і щирість.

Австралійці жестикулюють менше, ніж американці й жителі Південної Європи.

Жест «великий палець угору» вважають непристойним. Також не можна показувати середнього пальця, повернувши долоню до себе. Неввічливо привертати увагу до предметів указівним пальцем, краще робити це всією рукою.

Австралійці успадкували від британців звичку ставати один за одним і чекати своєї черги.

4.9 Бізнес-протокол та етикет

Як і в усіх неформальних культурах, австралійський етикет небагатослівний. Чоловіки повинні одягати костюм або блейзер і краватку (влітку піджак можна знімати); жінки – сукню чи спідницю з блузкою.

Будьте готовими до міцного рукостискання та прямого зорового контакту. Австралійці думають, що слабе рукостискання свідчить про слабкість, а відсутність прямого зорового контакту – про ненадійність і нечесність. Чоловік повинен

чекати, поки жінка сама простягне руку для рукостискання, а не подавати свою.

Звертайтеся на прізвище на початку знайомства. Зачекайте, поки Ваш місцевий колега запропонує перейти на ім'я.

Хоча візитівками обмінюються, ритуалу вручення карток обома руками, як у Японії або Східній Азії, немає.

Краще завжди говорити про спорт, особливо водний, австралійський футбол, гольф чи теніс. Доречні позитивні коментарі щодо місцевої їжі, пива й вина. Але не рекомендують робити образливих порівнянь з елементами власної культури. Також не потрібно згадувати, як багато Ви змушені працювати: в цьому суспільстві з повільним темпом життя працеголівів жаліють.

В Австралії не дарують подарунків. Якщо Вас запросили на обід додому, можна принести те, чим славиться Ваша країна чи регіон, або вино, квіти, шоколад.

«Чай» – це прийом їжі ввечері, а «вечеря» – закуски пізно ввечері. Додому запрошують лише після встановлення близьких дружніх відносин. У півній Ви повинні платити за всю компанію, коли прийде Ваша черга. Не платіть без черги. Тих, хто так робить, вважають вискочками.

4.10 Стиль переговорів

Презентування. Загальна порада така: скромність – найкраща політика. Це особливо стосується презентацій, пов'язаних зі збутом. Бізнесмени вважають, що не потрібно нав'язувати й перехвалювати свого товару. Краще показати переваги продукції чи послуги, ніж говорити про неї. Там, де можливо, доречно підтверджувати дані документами та коментарями компетентних осіб.

Діапазон торгів. Оскільки австралійці не люблять торгуватися, кращих результатів можна досягти, запропонувавши реалістичну ціну. На переговори може знадобитися більше часу, ніж у США, але менше, ніж у Китаї, Японії та Саудівській Аравії.

4.11 Спосіб життя

Австралійські жінки формують чоловічі стереотипи поведінки.

В Австралії з кожним днем жінки стають усе мужнішими, а чоловіки – все жіночнішими! Чому так? Однозначно відповісти не складно. Винні двоє: самі фемінізовані жінки, які перестали бути привабливими для чоловічих очей, а також австралійський чоловік, загнаний державою в рамки економічних, правових, моральних норм.

Давайте спочатку згадаємо, що таке стереотип «історично-го чоловіка». Чоловік – це годувальник, будівельник і захисник житла, ватажок племені.

Як із цим справи в Австралії? Виявляється, там чоловікові не потрібно ходити на полювання за тридев'ять земель, ризикувати своїм життям заради ситих шлунків дітей та «решти стада»! Клімат чудовий, усе посаджене росте й плодоносить. В океані багато риби. Скрізь супермаркети та китайські ресторани. Ніяких черг, ніякого дефіциту, їжі вдосталь і все дешево! Іншими словами, якщо завтра «годувальника сім'ї вб'ють на війні», сім'я з голоду не помре, жебракувати не буде.

Лише ось на яку війну? На острові ніколи не було воєн, битв, зіткнень, баталій! Ніхто ніколи не боявся «загарбників і поневолювачів» та не потребував силового захисту.

Те, що під час Другої світової війни кілька днів японці бомбардували північне узбережжя, не беруть до уваги. Це прихід для дискусії, але не аргумент для сперечань.

Щодо підтримання вогнища, встановлення вігвама, риття печери або зведення фортець: теж нічого! Не було цього там ніколи й не буде! Девіз Австралії: «Enjoy and relax!» («Насолоджуйся та розслабляйся!»).

Усі живуть відособлено: люди похилого віку – окремо від дітей; діти з 16 років – окремо від батьків. Сімейний уклад простежується лише там, де поодиноці не виживеш. Лідирувати немає над ким. Більше того, ті «індивідуальні винятки» настіль-

ки фемінізовані й економічно самостійні, що ніякого лідерства, тим паче опіки, не потребують!

Що тоді робити австралійським чоловікам? Завойовувати нікого; все основне вже давно винайшли в XVII–XX століттях у Європі; виробляти немає сенсу: все надходило з Англії, а зараз із Китаю. Що залишається? За споживанням м'яса, пива й вина, витрачанням грошей на покер-машинах, у лотереях, парі на скачках австралійські чоловіки у світовій трійці лідерів! Не впевнені щодо їх першості, але вони гідно конкурують з усіма націями за «азартне лідерство».

Багато «чоловіків» (умовно перша група) – пенсіонери. Найблагополучніша, найспокійніша категорія громадян. Держава забезпечує їх усім необхідним. Вони заслужили це регулярними відрахуваннями в Податковий департамент.

Тривалість життя в Австралії дуже висока, й 70–80 років – далеко не межа. У 60 років такі «ветерани» чудово себе почувують. Усі переважно забезпечені: пенсії, страховки, здають у найм житло, мають авто, дорослих і самостійних дітей, багато вільного часу, усталений та розмірений спосіб життя. У цієї категорії громадян турботи лише про своє (та бабусине) здоров'я, що з рівнем австралійської медицини, «системами забезпечення гідної старості» й ліками мінімальні. Водночас витрати на харчування та одяг теж незначні.

До другої групи (умовно) належать бізнесмени, лікарі, адвокати, менеджери-контрактники, спекулянти нерухомістю. У них, з одного боку, все гаразд: упаковано, вкладено, застраховано, інвестовано, відбудовано, налагоджено! Водночас злякано, заборонено, закопано, перестраховано, але це вже «інша сторона медалі», про яку згодом.

Строгий костюм, світла накрохмалена сорочка, дорогий європейський автомобіль, величезний будинок на узбережжі й багато іншої нерухомості в престижних районах, доглянуті дружина (із 2-ї категорії), коханка (з 1-ї або 4-ї категорії), найкраща подруга коханки (з 1-ї або 4-ї категорії), членство в

одному клубі, другому, третьому, розпечені діти, яхти, няні, садівники, підстрижені газони, фонтани, басейни тощо. Вечорами представників другої групи можна побачити в дорогих ресторанах великих готелів. Усе розмірено й зовні спокійно. Дійсно, лише зовні! Існує й інша сторона медалі. Безсонні ночі, снодійне, підвищений артеріальний тиск... Бути лідером великого бізнесу в умовах, за яких багато «акул капіталізму», не просто! Подивіться на Роберта Де'Ніро у фільмі «Казино»: усе один в один. Більше того, там чинні австралійські закони (читай, австралійські жінки). Життя в таких чоловіків і без того нервове, але, якщо припустяться найменшої помилки, неточності, накладки (а це рано чи пізно станеться: людина не може жити в постійній напрузі), спровокують сімейний конфлікт! Миттєво дружина зі слухняної, уважної та коханої перетвориться на підступного «вампіра-кровопивцю» – судового позивача. Почнуться суди, розглядання, засідання, знову суди й неминуче розлучення, розділення майна, заощаджень, автомобілів, будинків, брудної білизни... Цій категорії чоловіків є що втрачати!

Держава не намагається виправити цієї ситуації. Адвокати провокують і розпалюють конфлікт, кожен зі свого боку. Відразу виставляють до оплати нечувані гонорари за візит на чергове засідання в суд, що триває роками. За ці роки таким способом «вистоктують» до 50 % від статку сім'ї. Жодна громадська організація, державна структура, приватна адвокатська контора – ніхто не зацікавлений у примиренні та спокійному вирішенні конфлікту. Їм усім потрібні «з'ясування стосунків», сплата гонорарів, чергові апеляції – «затяжна війна».

Ось тепер уявімо цього чоловіка – боса, вчорашнього щасливчика, «мрію всіх представниць капіталістичного суспільства». Кожен наївно думає, що з ним цього не станеться! Даремно: чим більше нулів на особистому рахунку, тим імовірніше. Після довгих судів і «неминучого результату» такий чоловік буде шокованим мінімум кілька років. Він ненавидітиме всіх, передусім колишню дружину та всіх жінок загалом. Він один:

рік – один, два роки – один, три... Потроху втрачене відновлюється, стрес проходить, здоров'я лишається... Що далі? Самою людиною все життя прожити не може. Тим більше, є кошти, на які жити. Одружитися знову? Адвокати (залишилися друзі) та бухгалтери відмовляють: «Згадай, що було 5 років тому! Де гарантія, що не повториться?» Жити з кимось незареєстрованим – теж не вихід. В Австралії шлюби «де-факто» та «зареєстрований» не відрізняються. Отже, досвідчений чоловік ніколи не приведе жінку в будинок (сусіди побачать – пиши пропало), ніяких серйозних стосунків не буде.

Третя група – наймані офісні контрактні працівники сфери послуг, торгівлі, освіти, державних структур. Чому так?

Ця група економічно залежна. Зазвичай вони одержують за річним контрактом фіксовану суму від 30 000 до 54 000 доларів (але буває й більше, хоча дуже рідко). Такий працівник повинен ходити на роботу щодня, виконувати всі зазначені в контракті обов'язки, бути дисциплінованим, привітним. Але він знає, що, як би не намагався, не отримає більшої суми, ніж передбачає контракт. Меншої теж. Ось і ходить постійно на роботу з усмішкою та фразою «how are you?». Насправді йому байдуже.

На робочому місці переважно просто відпрацьовують час. Ніхто не поспішає: більше не заплатять! Обід – обід, кінець роботи – на півслові переривається: «До побачення, продовжимо завтра!». Клієнта обслуговують півгодини, не реагуючи на чергу. Хто не зміг пристосуватися, бігає поверхами, як очманілий, за таку саму зарплату. Але не будеш усміхатися – виженуть достроково, втрапиш усе!

Для чоловіка, тим паче із сім'єю, це страшно, тому що тягне за собою нездатність сплатити всі обов'язкові платежі: рахунки за комунальні послуги, страховки, кредитні погашення (за авто, меблі, дорогу побутову техніку, нерухомість – усе купують у кредит), плату за житло й т. д. Швидко знайти бажану

роботу в Сідней нелегко, особливо в провінційному містечку. А час не чекає!

Наприклад, одній дорослій людині в Сідней необхідно витратити 15 000 доларів на рік (за найскромнішими мірками) на підтримання свого фізичного існування (найнеобхідніше з продуктів харчування, найм кімнати (не квартири), оплату телефонних рахунків і комунальних послуг, громадського транспорту). Якщо її річний дохід за контрактом становить 30 000 доларів, це означає, що вона має можливість витратити лише 15 000 доларів на купівлю авто, відпустку, одяг, розваги. Це особа без сім'ї! Двокімнатна квартира (зал + спальня) коштує в середньому 300 000 доларів! Вона купує її в кредит, але відразу виплачує впродовж 25–30 років коштом усіх, хто лишився заощаджень. До пенсії квартиру викупить! Ось тому цій групі людей доводиться постійно підробляти після основної роботи, у вихідні, ночами.

Третя група чоловіків живе в повній моральній напрузі, невпевненості, незадоволеності й заздросках. Зовні все чудово, незважаючи на дешевий костюм зі стоптаними туфлями, неправосовану сорочку, старе авто, «обідню котлету на ходу». Бігає, невпевнений погляд після роботи (після «зняття робочої маски»). Через цю невпевненість та прагнення виділитися з натовпу багато татуювань, сережки у вухах і різні браслети на руках, голені голови й різнокольорові чубчики. Прагнення сподобатися босові, щоб той збільшив суму наступного річного контракту або підвищив службовий рівень. Щотижневе бажання виграти мільйон у лотерею. У п'ятницю (після роботи) їх долає патологічна потреба встати з кухлем пива посередині тісного пабу й кричати на вухо таким самим, як він, вихваляючись, що в житті «все добре», перевертати на себе пиво, коли підштовхують у спину, вибачатися, купувати новий кухоль і смакувати його півгодини в прокуреній атмосфері. У понеділок на 9.00 на роботу. Життя продовжується!

Четверта група чоловіків – працівники за контрактами на будівництві, у сфері виробництва, індивідуали, фермери, найманці в сільському господарстві й т. д. Це трудівники, які працюють по 10–12 годин на день і не «відсиджують сидничні горби». Що встиг заробити, то все твоє! На будівництві вже о 5.30 ранкова кава, а о 6.00 робота кипить. Їдять на ходу та лише те, що принесли із собою. Ці люди дуже втомлюються. У кінці робочого дня в них одне бажання – випити пару пляшок холодного пива й лягти спати! Підйом о 5.00, бігом на роботу, о 6.00 початок, кінця та перекурів немає! Бувають лише субота й неділя, коли ці люди йдуть на трибуни стадіонів повболівати за свою улюблену команду з регбі або крикету. Після закінчення матчу – той самий паб і час для сім'ї, дружини та побутових проблем.

Проте перестрибують річний поріг зарплати 54 000 доларів, проводять відпустку на Таїті, Фіджі, Балі, в Новій Каледонії. Мають кілька сучасних автомобілів: новий середнього класу для родини й «вихідних поїздок», «робочий» для роботи. Постійно одягнені в будівельний комбінезон або джинси, грубі черевики, кепку, не нові, проте не брудні. Утомлені, але привітні та з почуттям гумору.

П'ята група – категорія громадян, які живуть на допомогу від держави. До неї належать ментально хворі, наркомани, бомжі, п'яниці, а також аборигени та хіпі. Божевільних вистачає, особливо у великих містах. Усі решта – просто низи суспільства, які демонстративно не хочуть і не збираються працювати. У великих містах їх цілі райони.

4.12 Особливості культури Австралії

Існування взаємозв'язку мови й культури в сучасному мовознавстві не викликає сумнівів. Бібліографія досліджень особливостей австралійського варіанта англійської численна, проте висвітлення культурної специфіки мовних одиниць ще далеке від повного завершення. З огляду на це доречно розгля-

нути історію походження австралійської культури, її основні особливості та їх прояви в англійській мові.

Австралійські міста – плавильні котли різних культур. Зокрема, відчувається вплив англо-ірландських іммігрантів і представників Італії, Греції, Нідерландів, Мальти, східної Європи, які прибули на континент після Другої світової війни, а пізніше – із середнього сходу, східної й південно-східної Азії та Індії. Меншу частину населення становлять носії культури Африки й Америки. На континенті відповідно до перепису населення 2001 року 80 % австралійців удома розмовляють англійською; 2,1 % – китайською; 1,9 % – італійською; 1,4 % – грецькою. Відомо, що збереглися лише 70 мов австралійських аборигенів із 200 чи 300, водночас 20 із них на межі вимирання. Рідною мовою розмовляють 50 000 аборигенів (0,25 % населення). Зважаючи на значну кількість представників англомовної культури, зупинимося на її особливостях в Австралії.

Ключове поняття культури, що проявляється в австралійському варіанті англійської, – «*mateship*». Воно означає своєрідний код поведінки друзів і рівних партнерів. Походить це поняття з часів заселення континенту ув'язненими. Доречно згадати таку англійську назву Австралії, як «*Jail on the Isle*», що перекладають як «в'язниця на острові». Життя в поганих умовах готувало до боротьби за виживання, в якій товариш (*the mate*) був єдиним, хто ніколи не зрадить. Прославлення австралійських солдатів у часи бурської та Першої світової війн підсилило значущість цього поняття, що пояснює таку особливість австралійської, як вживання зменшувально-пестливих форм, – прояву симпатії до своїх (Hargrave – Hargie; Wilkinson – Wilko; John – Johnno; David – Davo; Hogan – Hoges; James – Jimmy – Jim).

Австралійське суспільство не має ієрархії, тому прийнято вважати себе та інших рівними, а не кращими чи гіршими. Відхилення від цього сприймають як «*the tall poppy syndrome*» (*синдром високого маку*) й критикують як зазнайство. Тому

навіть найуспішніші та найгарніші готові визнавати себе такими, як усі. Австралійці люблять спорт, азартні ігри, випивку й жарти. Ось чому австралійське суспільство сприймають як «*laid-back*» (*невимушене*), що видається туристам дуже розслабленим. Найбільш уживані форми звертання – на ім'я чи прізвисько, й лише діти використовують слова «містер» чи «сір». Слово «*a fairgo*» позначає рівність і справедливість. Робітники фізичної праці (*blue-collar workers*) рівні офісним службовцям (*white-collar workers*) та керівникам, тому що саме свита робить короля королем. Політики покликані служити народові, а не карати його. Професора не вважають розумнішим за листоношу. Вітаються з водіями автобусів і не демонструють свого багатства.

Австралійське суспільство не терпить елітаризму: ні економічного, ні політичного, ні професійного. Тому йому властиве поняття егалітаризму (*egalitarianism*). Колоніальна культура теж додала нелюбові до представників влади. Тому *pollies* (як там називають політиків) не викликають симпатії та поваги. З огляду на низьке відвідування виборчих дільниць у 1925 році запровадили обов'язкове голосування. Австралійці також відомі розслабленим ставленням до дисципліни й парадів, тому для них типове поняття «*the larrikin digger*», у якому перше слово означає хулігана, а друге – колишнього солдата або новачка. Дисципліну заради дисципліни не поважають, проте її додержуються для успішного виконання завдання. Для глибшого аналізу особливостей австралійської культури звернемося до народних джерел, основне з яких – фольклор. Майже міфічним став народний герой *bush ranger Ned Kelly*, який поєднує в собі поняття *the underdog* і *Robin Hood*. Робін Гуд – уособлення народного месника, який бореться за права бідних і відновлює справедливість. Поняття *underdog* потребує пояснення. У перекладі на українську воно означає побитого пса. Австралійці традиційно підтримують тих, хто опинився в скрутному становищі. Таке ставлення найбільш типове для спорту, що має

істотне значення в культурі Австралії: країна з населенням 23 мільйони виграла 49 медалей на Олімпійських іграх у 2004 р. Якщо попросити австралійця вибрати між двома невідомими спортсменами, він вибере того, який має менше шансів на виграш. Успіх Стівена Бредбері на Зимовій олімпіаді в 2002 р., який отримав золоту медаль як ковзаняр, спричинив появу виразу «*doing a Bradbury*». Суть цієї фрази в тому, щоб думати позитивно та не здаватися.

Із поняттям *underdog* також пов'язана ідея *cultural cringe* – розуміння культури Австралії як периферійної, що, на думку австралійських соціологів, згубно впливає на тих, хто недооцінює власну культуру. Справжнє чи корінне австралійське характеризує вираз *fair dinkum*. Етимологія елемента *dinkum* не до кінця вивчена. Вважають, що слово має два можливих походження: від *dingkam*, що під час золотої лихоманки в Австралії в 50-х роках XIX століття означало золото високої проби, або від *dincum*, яким описували важку працю. Від цього вислову утворилося *dinkydi*, що вживають у значенні «справжній австралієць».

Австралійська неформальність проявляється в суфіксах *-y*, *-ie*, *-o*, що на відміну від британського варіанта відображають не применшення, а схильність до іронії: *esky* (сумка-холодильник), *schoolie* (учитель), *milko* (торговець молоком). Навіть себе австралійці називають *aussie*, а свою мову – *strine*. Розслабленість австралійців у ставленні до життя проявляється й у тому, що свою мову вони називають не *language*, а *slangage*, що пояснюють впливом *rhyming slang* – мови кокні (представників лондонського району The East End), які емігрували в Австралію.

Підтверджує це такий вірш Вільяма Томаса Гуджа:

*'Tis the everyday Australian
Has a language of his own,
Has a language, or a slangage
Which can simply stand alone
And a dickin pitch to kid us'*

*Is a synonym for lie',
And to nark it' means to stop it,
And to nit it' means to fly!
And a bosom friend's a cobber',
And a horse a prad' or moke'
While a casual acquaintance
Is a joker' or a bloke.*

Зазначене вище дозволяє зробити такі висновки: на формування англомовної культури Австралії вплинуло колоніальне минуле із засланням ув'язнених і появою золотошукачів. Унаслідок цього менталітет базується на поняттях товариськості (*mateship*), рівності й справедливості (*egalitarianism, a fairgo*), розслабленості та неформальності (*laid-back, the larrikin digger*).

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 4

Жителі Австралії тотально захоплюються спортом, тому спорт і спілкування на спортивну тему зближують туристів із місцевим населенням як ніщо інше. Улюблені види спорту там: серфінг, кінний спорт, футбол і баскетбол. Австралійський етикет сягає своїм корінням в англійський: відкривати двері повинен начальник перед підлеглими, чоловіки – перед жінками, господар – перед гостями. Навіть англійська мова там звучить незвично. Якщо письмова мова подібна до класичної англійською з невеликими вкрапленнями американізмів, повсякденна розмовна під назвою «страйн» істотно відрізняється від письмової. Їй властиві скорочення й ковтання слів, їх поєднання. Часто слова навіть викидають. Вивчити ці прийоми просто неможливо. Щоб зрозуміти австралійця, його потрібно дуже уважно слухати.

Самі себе австралійці неофіційно називають оззами. Вони моторошні індивідуалісти: стовідсотково впевнені в тому, що їх країна значно відрізняється від усіх інших. І переконуються в цьому щоразу, бачачи здивованих гостей із-за океану. Вони мало знають про інші країни й не прагнуть більшого.

Оскільки Австралія спочатку була поселенням каторжників, її сучасні жителі мріють змінити репутацію країни. Вони образяться, якщо під час розмови туристи натякнуть на злочинне походження їх генеалогічного дерева. Доречніше говорити, що цей континент – найбільш придатне місце для життя.

Хоча в іншому австралійці – народ без комплексів. Вони відкриті, усміхнені, доброзичливі. Можна не соромитися ставити їм запитання. Табуйована тема – лише доходи й расові відмінності. Говорячи про погоду, не узагальнюйте: на двох тисячах миль країни клімат дуже різний.

У розмовах цінують природність та простоту. Місцевих жителів дратує, коли їм демонструють перевагу, тому Вас дуже швидко поставлять на місце. Водночас вони люблять жарти й анекдоти про різні нації, але про себе розповідають жарти самі й обуряться, якщо це зроблять іноземці. Там не хизуються титулами та званнями, а свій високий соціальний статус не підкреслюють, що дуже дивує наших туристів.

Особливого значення надають рукостисканню, що повинно бути міцним. Водночас не прийнято, щоб руку простягала жінка: цим вона поставить чоловіка в незручне становище.

Клімат в Австралії значно спекотніший, ніж у Європі, тому душ там приймають щодня, користуються трьома різновидами сонцезахисних кремів і кремами від опіків. Крім них, у кожному будинку є дуже багато засобів для боротьби з комахами: в цій країні кусається все, що літає та рухається.

Хоч Австралія й має свої особливості, її культура ближча до англійської. Це відображено в режимі дня та харчуванні. Робочий день триває з восьмої до п'ятої, передбачена годинна перерва на обід. Вечеряють пізно – після спадання спеки, не раніше за 19.00. Якщо Вас запросили на вечерю, доречно принести пляшку гарного вина або кілька банок пива.

Австралійські вина вважають елітними й подібними за якістю до найбрندовіших французьких та італійських марок.

У пивних Австралії не можна забирати здачі з барної стійки, якщо Ви не допили. Це знак кричущої недовіри до тих, хто стоїть поруч, його сприймуть як образу. Не можна ставити склянки на стійку перевернутою: це виклик усім присутнім.

Немає особливих правил поведінки за столом. Вам ніхто не скаже ні слова, навіть якщо Ви їстимете руками. Проте неввічливо витирати їх об фіранки.

Якщо Вас запросили на пікнік із барбекю, беріть із собою лосьйони від комах і не соромтеся розмахувати руками, якщо не бажаєте ділитися своєю порцією м'яса з комахами. Страв із кенгуру та кролів місцеві жителі не їдять, хоча туристів зазвичай заманюють саме ними. Самі австралійці віддають перевагу м'ясу овець. Загалом, австралійська кухня поєднала в собі кулінарні особливості багатьох народів світу. Хоча є кілька суто національних страв. Наприклад, м'ясний пиріг, що подають у кожному будинку з кетчупом чи соусом із горошком.

У відносинах між керівниками й підлеглими немає офіційозу. У таксі прийнято сідати поруч із водієм, на передне сидіння. Так демонструють соціальну рівність. Австралійці із задоволенням працюють для спільної ідеї, їм притаманна корпоративність.

Незмінний атрибут офіційних заходів – діловий костюм і краватка. У повсякденному житті вибирають речі на свій смак. Через спеку до ділового одягу не ставлять високих вимог. Австралійському бізнесу властива пунктуальність та попереднє домовляння про зустрічі. Бізнес-партнери не дарують один одному дорогих подарунків. Обмінюватися візитками – звична справа для професіоналів.

Ідучи в гості, обов'язково візьміть пляшку гарного вина, коробку цукерок або букет для господині дому.

На вулиці не прийнято смітити: австралійці поважають чистоту. Ігнорування цього правила – ознака невихованості. Сонцезахисні окуляри та головний убір на вулиці просто обов'язкові! Сонце в цих широтах дуже яскраве.

У цій країні заборонене вивезення продуктів харчування. За це стягують значний штраф. В аеропортах перед стійкою митного контролю стоять баки для сміття з написом: «наполегливе прохання залишити навіть недоїдений бутерброд».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 4

1 Діловий етикет в міжнародному бізнесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.megos.org.ua/etyket.9.25.html>.

2 Прихологія австралійців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/psychologiya/part4/035.html>.

3 Життя українця в Австралії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rework.com.ua/travel/zhyttya-ukrainian-in-australia/>.

4 Особенности Австралии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.votpushk.ru/story/article.asp?ID=12086#ixzz49quOnXqt>.

5 Национальный характер австралийцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://chemodan.com.ua/australia/life.html>.

6 Характер австралийцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.anypsy.ru/content/kharakter-avstraliitsev>.

7 Традиции Австралии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vipgeo.ru/countries/australia_Tradicii.html.

8 Що означають жести рук? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svoimirukami.com.ua/shho-oznachayut-zhesty-ruk-dokladna-rozshyfovka-znachen.html>.

9 Спробуй обмани, або Основні жести обману [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.exotik.com.ua/88-sprobuji-obmani-abo-osnovni-zhesti-obmanu.html>.

10 Вербальна комунікація в Австралії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://93.190.45.204/lek4-23576.html>.

11 Бібліограф [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/psihologia-4/190.html>.

12 Австралийские мужчины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://allianceau.com/live7.shtml>.

13 Замашна С. М. Особливості культури Австралії та їх вербальне відображення / С. М. Замашна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 23. – С. 48–49.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 4

1 Як вітаються австралійці? Чи є гендерні особливості вітання в Австралії?

2 Назвіть декілька основних страв австралійської кухні.

3 Яка тема – табу під час розмови з австралійцем?

4 Австралійці – хвалькуватий чи непоказний народ?

5 Як прийнято звертатись один до одного?

6 Яка тема безпрограшна для початку розмови з австралійцями?

7 Чи мають австралійці суворий дрес-код?

8 Чи доцільно приносити алкогольні напої, якщо Вас запросили на вечерю?

9 Як самі себе називають австралійці?

ТЕМА 5

ЕТИКЕТ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЇН ЄВРОПИ

Європейський етикет не загальноприйнятий для всього регіону, тому в кожній європейській країні або провінції свої історико-культурні норми. Також етикет Європи варіативний і за мовним принципом. Наприклад, у Швейцарії проживають 4 основні мовні групи: германошвейцарці, франкошвейцарці, італошвейцарці й реторманці, в яких свої унікальні форми ввічливості та звертання.

Незважаючи на цю неоднорідність, багато норм і правил етикету типові для всієї Європи. Римська імперія – історичне джерело європейської культури. У монарших родинах зазвичай брали шлюб представники різних королівських будинків.

Яскравий приклад – французький етикет Версаля, що остаточно сформував загальноприйнятий європейський. Ввічливість може мати різні форми. Наприклад, звернення за титулом – норма для однієї мови, але надто формальне для іншої.

Розвиток культури особливо цінують у сучасному світі. Збереження культурної спадщини, самобутніх традицій різних народів, дбайливе ставлення до природних багатств, установлення контактів для взаєморозуміння й збагачення культур, розширення духовних інтересів особистості – глобальні проблеми, що потребують об'єднання зусиль та енергії політиків, діячів культури й громадян. Від рівня культури істотно залежить успішна реалізація соціальних проектів і реформ оновлення суспільства, мир та злагода в міжнаціональних відносинах, удосконалення якості життя.

5.1 Німеччина

5.1.1 Характеристика населення, мови й релігії

Із загальної кількості населення Німеччини 75 млн мають німецьке, а 8 млн – іноземне громадянство. За етнографічними показниками у ФРН живуть 70 мільйонів німців (84 %) і 13 мільйонів іноземців (16 %). Найбільші групи національних меншин: турки й курди (3,5 мільйони), поляки (3 мільйони), росіяни (4 мільйони), італійці, греки та громадяни колишньої Югославії. У землях Бранденбург і Саксонія проживають лужицькі серби (60 тис. осіб), у північних районах землі Шлезвіг-Гольштейн – данці (50 тис. осіб).

Офіційна літературна мова та мова діловодства – німецька. Водночас населення використовує нижньо-, середньо- та верхньонімецькі діалекти (10 основних і більше ніж 50 локальних), якими говорять також жителі прикордонних районів сусідніх держав. Діалекти часто істотно відрізняються від літературної мови.

Існують змішані діалекти. Нижньонімецькі діалекти: нижньофранкський, нижньоалеманський і фризський; середньонімецькі (саксонський, тюрингський та франкський); верхньонімецькі (верхньофранкський, алеманський та баварський).

Данська, лужицька, фризська мови, мова ромів (циганів) – офіційно визнані мови етнічних меншин. Як іноземні в школах вивчають англійську, французьку, а також латинську, італійську й російську мови. У 1994 році ЄС визнав нижньонімецький діалект регіональною мовою [11].

Німецька на сьогодні втратила вагомість у світі за кількістю мовців (крім Німеччини, нею говорять в Австрії, Швейцарії та інших колишніх німецьких колоніях), але зберігає значення однієї з мов міжнародного спілкування в техніці, науці, економічних відносинах, культурі. Усього у світі володіють тим чи іншим діалектом німецької мови близько 100 млн осіб.

Християнство з'явилося в Німеччині за часів франків. Хрестителем вважають святого Боніфація, колишнього єпископа Майнца, який навернув до християнства значну кількість населення (зазнав мученицької смерті від язичників у 754 році). На початку XVI століття в Німеччині та Швейцарії почалося реформування церковних канонів, що ґрунтувалося на вченнях Ульріха Цвінглі й Мартіна Лютера.

Унаслідок реформації та релігійних воєн, що супроводжували її (найвідоміша з яких Тридцятилітня війна 1618–1648 рр.), Німеччину поділили на католицькі й протестантські (лютеранські) регіони. Основний принцип, закріплений в Аугсбурзькому релігійному мирі (1555 р.), – «*cuius regio eius religio*» («чия влада, того й віра»), тобто підданих того чи іншого феодала зобов'язали приймати його віру (католицьку або протестантську).

Зараз Конституція країни гарантує свободу віри та релігії. Перед Другою світовою війною 2/3 німців були протестантами, 1/3 – римо-католиками. Сьогодні 29,7 % німців – лютерани або інші протестанти, 31,2 % – католики, 3,9 % – мусульмани та 0,1 % – євреї. У Німеччині близько 3 мільйонів мусульман, 100 000 православних, 380 000 новоапостолів і 100 000 іудеїв. Майже 25 % населення не належать до жодної релігійної групи.

5.1.2 Етикет

Німцям притаманні працьовитість, старанність, організованість, педантичність, ощадливість, раціональність, серйозність, скептичність, прагнення до впорядкованості. Ці необхідні в комерційній діяльності якості сприяють укладанню довгострокових ділових зв'язків. Німецькі підприємці надзвичайно пунктуальні й очікують цього від своїх ділових партнерів, не люблять, коли гості запізнюються, та самі не запізнюються.

Німці дуже спритні, гарно налагоджують контакти й дуже цінують їх. Вони вміють закріплювати зв'язки, турбуючись про тих, із ким їх установили: запрошують додому, проводжають на вокзал, передають вітання знайомим із інших країн, поздоровляють зі святами, днями народження. Німецькі точність та акуратність проявляються й щодо цього.

Німці зазвичай дуже серйозно готуються до переговорів і намагаються проводити їх лише тоді, коли шанси досягти взаємовигідного рішення великі. Упродовж переговорів вони прагнуть обговорювати питання послідовно, одне за одним, педантично розглядаючи всі деталі. Під час укладання договорів вони переважно наполягають на великих штрафах у разі невиконання умов, часто вимагають довгого гарантійного періоду на товар (послугу). Отже, якщо Ви сумніваєтеся в тому, що зможете виконати всі умови договору, краще відмовтеся від угоди з німецькими партнерами.

Для німців важлива офіційність, зокрема використання титулів, тому завчасно (до початку переговорів) потрібно уточнити титули кожного члена німецької делегації. Німці здебільшого називають титул кожного, з ким розмовляють (пан президент, пан міністр тощо).

Гарну поведінку в Німеччині асоціюють з ім'ям барона Адольфа Кніґе. Наприкінці XVIII століття він створив працю «Про поведіння з людьми». Німці переконані: книга Кніґе – poradnik для вихованих людей. Проте насправді це соціологічний трактат. Нині в Німеччині діє Товариство Кніґе. Його

засновник Ганс Міхаель Кляйн проводить семінари, зокрема вчить правильно використовувати ввічливе «Ви» й довірливе «ти».

Експерт розрізняє два суспільних виміри, в кожному з яких свої правила та пастки. «У приватному житті старший завжди пропонує молодшому звертатися на «ти» незалежно від того, чоловік це чи жінка». На роботі йдеться не про вік, а про місце у внутрішній ієрархії, – пояснює Кляйн. – Шеф або шефіня пропонують підлеглим «ти», й байдуже, хто старший, а хто молодший. Якщо співрозмовники одного рівня, наприклад двоє керівників відділів, то колега з більшим досвідом роботи пропонує неформальне звертання.

Але «ти» бувають різні, наприклад гамбурзьке. Ідеться про правило називати людей на ім'я, звертаючись на «Ви»: «Маркусе, Ви не могли б передати перець?». Гамбурзький варіант уживають у так званих «однобоких стосунках», зокрема між шефом і підлеглими. Якщо працівник звернеться до керівника на «ти», втрапить в етикетну халепу.

Ще дещо вигадали баварці – «мюнхенське ти», коли кличуть на прізвище: «Меркель, іди-но швиденько сюди!». Існує й так зване «касирське ти», що стосується конкретних ситуацій. Коли касир у крамниці не знає ціни товару, кричить у другий кінець залу: «Пані Майер, скільки коштують груші?».

Згадаймо «товариське ти» – звертання політиків і членів товариства односторонців. Є анекдот про те, як молодий сором'язливий соціал-демократ не знав, як звертатися до відомого завдяки сварливій вдачі політика Герберта Венера. Хлопець про це запитав. Відповідь старшого не надто допомогла: «Ви можете звертатися, як ти хочеш».

На сьогодні «ти» значно типовіше для реклами, ніж раніше. Це не випадково, тому що свідчить про наближення до клієнтів і їх ідентифікацію з групою покупців. Натомість «Вам» часто продають дорожчі товари: «здійсніть пробну поїздку»,

«дозвольте собі велнес-вихідні», «скуштуйте страви з вишуканим смаком».

5.1.3 Культура поведінки

Культура поведінки Німеччини базується на доброзичливому ставленні. Більшість німців увічливі: завжди вітаються й дякують. Наприклад, зустрівши когось уранці, вони кажуть «*Guten Morgen!*», удень – «*Guten Tag!*», а ввечері – «*Guten Abend!*». Ці словосполучення українською означають «Доброго ранку!», «Добрий день!» та «Добрий вечір!».

Якщо німці щось просять, як, наприклад, у продавця в магазині упаковку чіпсів, вимовляють «*Bitte!*». У перекладі на українську це означає «Будь ласка!». Покупець переважно відповідає «*Danke!*» – «Дякую!». Хоча робити цього не обов'язково. Вартість покупки можна побачити на дисплеї біля каси. Проте, якщо захотілося придбати солодку випічку в булочній, що називається в Німеччині «беккераєм», потрібно привітатися та сказати: «*Ich moechte dieses Stück*» («Я хочу цей шматочок») і вказати пальцем на те, що необхідно. Або можна прочитати назву на ціннику біля солодкої ватрушки й після фрази «*Ich moechte...*» вимовити її.

Якщо Ви збираєтеся на відпочинок у ФРН, необхідно запам'ятати певні слова, що не варто вимовляти. Наприклад, багато українців і росіян читають латинську букву «H» (*ха*) як «*аш*», останнє слово означає німецькою ту частину тіла, якою сідають на стілець, диван чи крісло. Не потрібно повторювати за німцями й вимовляти слово «*Scheiße*», тому що воно означає «*лайно*». Незважаючи на те що його використовують навіть провідні німецькі диктори, слово нецензурне.

У ресторанах цієї країни поводяться здебільшого виховано, проте часто можна почути шум за столом. Правила етикету передбачають тишу під час прийому їжі, але в ресторанах Німеччини може бути дуже шумно й навіть напалено. Паління в громадських місцях заборонене, проте є закусочні, що дозво-

ляють відвідувачам палити, але найчастіше за межами закладу. Якщо Ви палитимете в ресторані Німеччини, Вас здебільшого попросять піти.

За столом німці вважають нормальним висякуватися в хустку або серветку. Водночас їх зовсім не хвилює, зіпсують вони Вам цим жестом апетит чи ні. Така поведінка шокує українців. Але, якщо у Вас нежить, не варто соромитися: спокійно використовуйте серветку або хустку, не виходячи з-за столу.

У ресторані можна замовляти, просто тикаючи пальцем у меню, що приносить офіціант. Але, якщо хочеться поговорити, вимовляють таку фразу: «*Bitte bringen Sie mir (страву, що Ви вибрали)*». Якщо Вас запитають: «*Was möchten Sie zu trinken?*», потрібно показати на напій, який Ви хочете замовити, в меню.

У Німеччині не прийнято плювати на землю. Так роблять лише деякі іноземці. Також не можна смітити. Тобто серветки, касові чеки, фантики, лущиння від насіння, пляшки, банки, упаковки й залишки від сигарет кидають у сміттєві баки або носять із собою до повернення додому або в готель.

Німці приділяють багато уваги збереженню довілля та чистоті в транспорті й на вулицях. Тому не варто кидати чогось на землю або підлогу в автобусі чи поїзді, забруднювати взуттям сидіння та лавочки, інакше заплатите штраф. Не можна палити, як у транспорті, так і в громадських місцях. Це в Німеччині заборонено майже всюди.

Якщо Ви говоритимете російською або українською в магазинах і на вулицях Західної Німеччині, на Вас ніхто не зверне уваги, тому що німці з ФРН уже давно звикли до іноземців. Але розмова іноземною мовою в колишній НДР може викликати підозру в місцевих жителів. Якщо Ви прямуєте в магазинчики маленького містечка, краще одягнути дорогі речі, щоб Вам ще на порозі не сказали, що їм немає чого Вам запропонувати. Така поведінка продавців властива колишній НДР.

Проте так не поведуться продавці великих магазинів. Тому в супермаркет можна одягатися так, як душа забажає.

Вирушаючи в парки, зоопарки, ботанічні сади Німеччини або басейни, одягайтеся простіше, наприклад у джинси й майку чи джинсову сукню. Уникайте костюмів і вечірніх суконь: вишукане вбрання не типове для таких місць та відразу виділяє туристів серед інших.

Перед відвідуванням сауни відразу налаштуйтеся на повне оголення, тому що німці не звикли відпочивати в бані в купальниках. Якщо Ви соромитеся, можете прикриватися великим широким рушником. Проте дивитися на любителів паритися голими доведеться весь час перебування в сауні. Уникнути цієї неприємності можна в саунах маленьких готелів, у яких переважно немає відвідувачів.

5.1.4 Жести

У природному спілкуванні носіїв німецької, як і інших мов, значну роль відіграють комунікативні спеціалізовані дії. Часто, щоб передати характер живої мовної комунікації, драматурги й сценаристи постійно додають до реплік своїх героїв ремарки: *«schüttelt den Kopf»* (гойдає головою), *«zuckt mit den Schultern»* (знижує плечима), *«schlägt mit der Faust auf den Tisch»* (б'є кулаком по столу).

Такі рухи замінюють мовленнєві дії, а інколи навіть суперечать їм. Це положення тіла, рухи голови та кінцівок, а також рухи зі специфічним значенням у визначених соціальному й культурному середовищах.

Між жестами в німецькій та українській комунікативних поведінках удається встановити:

- збіги жестів і їх сенсів;
- розбіжності виконання жестів за ідентичних сенсів;
- розбіжності сенсів ідентично виконаних жестів;
- наявність в іноземній комунікативній поведінці жестів, яких немає в українській мові.

В українській та німецькій мовах визначеність виражають підкреслювальним жестом, направленим зверху вниз, а невизначеність – знизу вверху; ствердний жест вертикальний, а негативний горизонтальний. Збігаються й особливості зорового контакту та міжособистісної дистанції мовців.

Щоб послати повітряний поцілунок, німці цілують кінчики пальців із внутрішньої сторони та здіймають руку вгору з піднятою долонею; українці завершують жест відведенням долоні вправо приблизно до рівня очей.

Під час вітання й прощання в носіїв німецької мови рука зігнута в лікті, кисть робить легкі рухи з одного боку в інший або той самий рух простягнутою рукою. Українці махають підведеною рукою вперед-назад (під впливом телебачення в носіїв української мови під час виконання цього жесту напрям руху також з одного боку в інший).

5.1.5 Цікаві факти

Німеччина – одна з найуспішніших держав у світі. Вона знаходиться в центрі Європи, входить до складу «Великої вісімки», є членом Євросоюзу й НАТО. Крім загальних відомостей, про цю федеративну республіку відомо небагато. Ми підготували для Вас найдивовижніші й найцікавіші факти про Німеччину.

1 Наупопулярніша марка поліцейських автомобілів – «Мерседес».

2 В орендованих будинках і квартирах живуть $\frac{3}{4}$ усього населення Німеччини. У цій країні захист прав квартиронаймача на дуже високому рівні, тому жити в орендованому житлі можуть навіть заможні люди.

3 Закон забороняє травматичні пістолети та перцевий спрей.

4 У Німеччині дуже популярні еко-магазини. Проте ціни там на 30 % вищі, ніж у звичайних.

5 Особи без визначеного місця проживання в Німеччині одержують державну допомогу на утримання собак.

6 У цій країні жінок менше, ніж чоловіків.

7 У Німеччині дуже суворо додержуються санітарних норм. Вам не потрібно турбуватися, наприклад, про якість напівсирого шматочка м'яса, що Ви з'їли.

8 Багато німців не знімають взуття в будинку.

9 Німеччина – батьківщина всесвітньо відомих композиторів: Баха, Бетховена, Мендельсона, Брамса, Штрауса, Генделя, Шумана.

10 У багатьох Німеччина асоціюється з пивом. І не даремно. У цій країні близько півтори тисячі пивоварень, у яких виготовляють понад 5 тисяч сортів напою.

11 Мало хто знає, що в країні кількість музеїв перевищує кількість пам'яток мистецтва у Великобританії й Італії разом – близько 6 000.

12 Німеччина – один зі світових лідерів із переробки відходів.

13 Найдавніша пивоварня у світі – «Weihenstephaner» – знаходиться в Баварії. Вона побудована в 1040 році.

14 Ліси займають 30 % усієї території республіки.

15 Крім пива, Німеччина славиться смачним хлібом. Його там близько 300 сортів. У країні навіть є музей хліба.

16 У більшості німецьких сімей лише одна дитина.

17 Офіційна мова республіки – німецька, але використовувани більше ніж 60 діалектів. Тому жителі різних регіонів можуть не розуміти один одного.

18 Німецька – третя за популярністю мова у світі.

19 Крім музеїв і пивоварень, у Німеччині дуже багато замків і зоопарків. Їх близько 150 та 400 відповідно.

20 Берлін – столиця Німеччини – у 9 разів більша, ніж Париж.

21 Лише 2 % усього населення Німеччини не мають стільникових телефонів.

22 У кожного другого німця є свій автомобіль.

23 Німеччина посідає друге місце в Європі за рівнем густоти населення.

24 Футбол – найпопулярніший вид спорту в цій країні.

25 Згідно з результатами загальноєвропейської статистики жителі Німеччини роблять найбільшу кількість пожертвувань у Європі.

26 Німці – книголюби. Ця країна належить до трійки держав із високим рівнем друкарства. Водночас найбільш «начитана» група населення – молодь віком від 14 до 19 років.

27 У Німеччині шестиденний робочий тиждень. Тривалість робочого дня – 8 годин.

5.2 Естонія

5.2.1 Характеристика населення, мови та релігії

Згідно з переписом 2000 р. Естонію населяють:

- 67,9 % естонців;
- 25,6 % росіян;
- 2,1 % українців;
- 1,2 % білорусів;
- 0,9 % фінів;
- 1,7 % інших національностей.

В Естонії проживають 29 тис. українців, половина з яких – у Таллінні. В усіх регіонах країни діють українські організації, більшість із яких входить до Конгресу українців Естонії (11 товариств). Такі організації заснували у своїх містах осередки української культури, якими володіють на правах оренди (в містах Нарва, Ойзу, Маарду, Сілламає, Раквере); в Таллінні Центр української культури знаходиться в приміщенні, що є власністю Української греко-католицької церкви.

Традиційна релігія естонців – християнство в лютеранському та православному обрядах. Проте менше ніж третина населення вважають себе віруючими. Серед них більшість практикуючих християн-естонців – православні Московського патріархату (ЕПЦ МП), естонська православна меншість – віряни Константинопольського патріархату (ЕПЦ КП). Зафіксовані спроби поновлення язичницької релігійної практики.

Усього 32 % населення – члени церковних і релігійних груп:

- 14,8 % – естонської євангельської лютеранської церкви;
- 13,9 % – православних естонської апостольсько-православної церкви та естонської православної церкви московського патріархату;
- 3,3 % – інших течій християнства (зокрема, баптистів, римо-католиків).

Також є декілька менших іудейських громад.

Естонська мова разом із фінською та угорською належить до фіно-угорської сім'ї мов. Нею розмовляють в Естонії, Росії, Латвії, а також в окремих селах Кримського півострова, Абхазії, діаспорних поселеннях Швеції, США й Канаді. Загальна кількість тих, хто володіє естонською мовою, перевищує 1 млн осіб.

У XVI ст. існували дві літературні мови на основі північно-естонського й південно-естонського діалектів. Естонську мову уніфікували в першій половині XX ст.

В алфавіті 9 голосних і 16 приголосних звуків, багато дифтонгів. Властиві три ступені довжини голосних та приголосних. Основний наголос падає на перший склад слова. Імена відмінюються за числами та відмінками. Граматичного роду немає.

Дієслова бувають відмінюваними й невідмінюваними. Синтаксичні зв'язки виражені переважно граматичними формами окремих слів і службовими словами. Прийменників мало. Порядок слів у реченні вільний.

До лексики естонської мови належать давні фіно-угорські, прибалтійсько-фінські й власнеестонські слова, а також багато давніх балтійських, германських і слов'янських запозичень (пізніші запозичення – з німецької, російської та інших мов).

Видатний дослідник естонської мови – Йоганнес Аавік (Johannes Aavik). Він запровадив спрощену структуру речень, винайшов і залучив нові корені слів, запозичені в діалектах естонської та фінської мов.

5.2.2 Етикет

Естонці – працелюбивий народ. Вони ставляться до праці як до покликання, й іноземного співрозмовника оцінюють передусім відповідно до того, наскільки він хоче та вміє працювати. Лише потім, якщо естонець залишиться задоволеним, він проявить у відповідь повагу й сердечність.

Під час спілкування естонці небагатослівні: немає коли розмовляти, час працювати!

Не прийнято демонструвати своїх почуттів, тим паче жестикулювати.

Естонці не конфліктні та намагаються звести до мінімуму всі можливі причини непорозумінь: вони пунктуальні, старанні, надійні.

Кожний естонець завжди має власну думку з того чи іншого питання, але перед висловленням ретельно зважує кожне своє слово.

Упродовж переговорів естонці говорять у дуже помірному темпі (як усім давно відомо) та вважають кращим повторити основні положення кілька разів, щоб не було розбіжностей.

Якщо Ви звикли говорити швидко й експресивно, намагайтеся сповільнити темп мовлення. Відстань між співрозмовниками повинна бути не меншою за 80 сантиметрів.

Естонці поважають тих, хто тримає слово, не змінює ухваленого рішення, без зайвої метушні займається своєю справою.

А ось чого не потрібно робити, так це обговорювати з естонцем подробиць особистого життя, політики й релігії.

Лютеранська Церква має давню історію. Свободу віросповідання гарантує Конституція. У багатьох церквах Таллінна служби англійською мовою. Розклад богослужінь зазвичай вивішують перед входом до церкви.

Традиційні національні страви – свинина, картопля, овочі, крупи, салака та житній хліб. Естонська кухня сформувалася під впливом німецької.

Упродовж державних свят банки й більшість магазинів зачинені. Підприємства, установи та переважна кількість приватних фірм також не працюють.

5.2.3 Культура поведінки

Естонці спілкуються формально. Їх ставлення представникам інших культур може здатися холодним. Проте не потрібно сприймати це саме так.

Коли співрозмовники пізнають один одного ближче, стиль спілкування стає менш суворим.

Вітатися з кимось сидячи неетично в естонській культурі. Рукоштовування повинне бути твердим і впевненим, із постійним зоровим контактом.

Звертайтеся до своїх естонських партнерів, зазначаючи їх звання чи посаду разом із прізвищем. Якщо в когось їх немає, використовуйте «*Härra*» для звернення до чоловіка та «*Prova*» – до жінки.

Естонці обіцяють і згодом обов'язково виконують сказане. Від своїх іноземних партнерів вони чекають того самого.

Естонці – ввічливі співрозмовники, але дещо прагматичні та стримані на ранніх стадіях розвитку ділових відносин.

Їх мовлення беземоційне. Тому, якщо Ви представник культури із активним жестикулюванням, ураховуйте це. Також не варто гучно розмовляти під час обговорення ділових питань.

Естонці не завжди швидко реагують на сказане, особливо якщо вони не повністю з ним згодні. Їм потрібно більше часу, щоб зібратися з думками.

Вони скупі на компліменти й підозріло реагують на надмірну похвалу.

Мовчання – частина естонського стилю спілкування. Естонці не люблять надмірної балаканини й коли їх перебивають. Вони дуже цінують свою репутацію. Тому не критикуйте їх публічно.

Зустрічі зазвичай починаються з вітальної промови найстаршого естонського представника на засіданні. Найстарший чоловік із Вашої команди повинен відповісти своїм коротким привітанням.

Часто зустрічі проводять упродовж обіду чи вечері, але розмова втрачає бізнес-орієнтований характер.

Естонці не люблять недбалого ставлення до бізнесу, особливо іноземців [12].

Літні бізнесмени здебільшого вільно говорять лише естонською та російською мовами. Тому, якщо Ви представник іншої культури, необхідно скористатися послугами перекладача на зустрічах.

5.2.4 Жести

Багато дослідників вважають естонців, як і англійців, німців, шведів, представниками культур моноактивного типу (класифікація англійського вченого Річарда Д. Льюїса). Під час ділового спілкування особа такого типу не показує своїх емоцій, міміки, не жестикулює, розмови перериває рідко, тому що здебільшого вони є засобом обміну інформацією, правда перемагає над дипломатією.

Одне з джерел гордості естонців – їх чесність. Вони сумлінно виконують обов'язки й дорожать своєю діловою репутацією, не порушуючи вже сформованих ділових контактів. У розписках чи інших фінансових документах вони нерідко зазначають суми й дати лише цифрами, не повторюючи їх прописом.

Добре відома естонська педантичність щодо чистоти. Зокрема, естонці доглядають за будинком і садом, виняткова охайність яких дивує та відразу впадає в око іноземцям. Може помилково здатися, що мовчазні естонці замкнені й непривітні з оточуючими, проте це зумовлено нормами естонської ментальності, зокрема психологічною відокремленістю індивідів.

Естонці раціональні й стримані у вияві емоцій, почуттів. Водночас у таких заняттях, як спорт, вони здатні на бурхливий ентузіазм: спочатку можуть діяти спокійно, але потім грають із величезною прихованою силою.

На відміну від близьких естонцям за стриманістю фінів, вони рідко тиснуть руки під час привітань, обмежуючись словом «*tere*» (у перекладі з естонської – «*здрастуй/здрастуйте*»).

5.2.5 Цікаві факти про країну

1 Естонія межує лише з двома країнами: на півдні – з Латвією, а на півночі – з Росією.

2 До складу Естонської Республіки входить 1 521 острів у Балтійському морі, площа найбільшого з яких – Сааремаї –

2 673 км². Водночас на всіх цих островах живуть менше ніж 5 % населення.

3 У столиці Естонії Таллінні проживає майже третина всього населення країни – 400 000 жителів.

4 У лютому 1918 року Естонія проголосила незалежність, але вже через кілька днів її окупували німецькі війська. Згідно з прийнятою в 1992 році Конституцією Естонія стала незалежною парламентською республікою. День державного синьо-чорно-білого прапора там святкують 4 червня.

5 У 1154 році місто Таллінн вперше зобразили на світовій карті. Його описали як місто-фортецю з великою гаванню.

6 Мало хто знає, що знамениту програму «Skype» вигдали саме місцеві програмісти в 2003 році.

7 Понад 20 % території Естонії займають болота, яких там 11 800.

8 У Таллінні знаходиться церква Олевисте висотою 159 м, що в XVI столітті була найвищою спорудою у світі. А на сьогодні найвища будівля країни – Талліннська телевежа (312 метрів).

9 В Естонії знаходиться найбільше метеоритних кратерів.

10 У Естонській мові немає майбутнього часу, проте використовують 3 форми минулого.

11 Національна квітка Естонії – волошка, національний птах – ластівка, а національний камінь – вапняк.

5.3 Ісландія

5.3.1 Характеристика населення, мови й релігії

Ісландія – одна з найбезпечніших країн світу. Вона приклад того, що можна побудувати суспільство, вільне від страху.

Багато ісландців досі вірять в ельфів, обожнюють оселедець із варенням, а вівцю прирівнюють до національного надбання. За зовнішньою стриманістю ісландців – нащадків скандинавських вікінгів – ховається тремтливе ставлення до власної мови, що збереглася майже незміненою з часів освоєння острова в період раннього Середньовіччя.

Ісландці турботливі й уважні не лише до природи свого рідного острова, вони також активні та енергійні в освоєнні, здавалося б, віддаленої від них світової культури. Ісландці – одна з найосвіченіших і найбільш начитаних націй. Їх грамотність становить 100 %, майже всі жителі володіють англійською мовою, а за кількістю виданих книг Ісландія посідає перше місце у світі.

Корені ісландської культури сягають норвезьких традицій. Популярна ісландська література, зокрема саги, написані в епоху високого та пізнього Середньовіччя. Ісландці надають великого значення своїй незалежності й самодостатності. Згідно з опитуванням громадської думки, проведеним Європейською

Комісією, 85 % ісландців вважають незалежність «дуже важливою», що контрастує з 53 % в ЄС, 47 % в Норвегії чи 49 % в Данії.

Традиційні вірування актуальні й сьогодні: наприклад, деякі ісландці вірять в ельфів чи принаймні припускають їх існування.

В Ісландії одностатеві пари мають багато прав. У 1996 році ісландський парламент ухвалив закон, відповідно до якого одностатеві пари змогли реєструвати свої стосунки, що надало їм права, подібні до шлюбних. У 2006 році одностатеві пари одержали можливість усиновлювати та виховувати дітей. 11 червня 2010 року парламент країни вніс поправки до закону про шлюб, згідно з якими його визнали статево нейтральним. Закон набрав чинності 27 червня 2010 року. Одностатевих пар більше не реєструють, єдиний варіант узаконення таких стосунків – шлюб.

Ісландія – одна єпархія, підпорядкована єпископові. Його офіс у Рейк'явіку. У старих єпископських діоцезіях Скалгольту й Гоуляру виконують обов'язки єпископи-асистенти (вігслубіскупи). Вони відповідальні за кафедрали своїх діоцезій і їх розвиток як центрів вивчення та духовності, допомагають єпископові Ісландії в пасторських справах і разом із ним вирішують питання впродовж єпископської ради.

Офіс єпископа знаходиться в Будинку Церкви в Рейк'явіку й також є офісом Церковної Ради. Крім відділу фінансів і персоналу, там розміщені відділи освіти та дияконії, приходського відродження й церковної допомоги.

В Ісландії близько 300 лютеранських приходів. Кожна парафія – фінансово незалежна одиниця, відповідальна за будівництво та ремонтування своїх церковних будівель і всю роботу громади. Крім парафіяльних богослужінь, до парафіяльної діяльності належать освітня й дияконська, дитяча та молодіжна робота.

Церква має близько 150 священників і 10 висвячених дияконів. В особливих місцях – лікарнях та інших установах – працюють 10 із них. Також священники обслуговують ісландські громади за кордоном.

Теологічний факультет Університету Ісландії, заснований у 1911 р., готує священний клір і дияконів церкви. Багато богословів їдуть за кордон для продовження навчання в семінаріях та університетах Європи й Америки. Церква Ісландії зазнає впливу часу, зокрема осучаснює богословські напрямки.

Євангельська Лютеранська Церква Ісландії – член Лютеранської Світової Федерації та Світової Ради Церков, а також член Угоди в Порво між англіканськими церквами Британських островів і Північними та Балтійськими Лютеранськими церквами.

Місіонерські товариства Ісландії й Норвезька Місіонерська Федерація керують місіями в Китаї, Ефіопії та Кенії. Ісландська Церковна Поміч співпрацює з міжнародними доброчинними організаціями й агенціями з розвитку щодо негайної гуманітарної допомоги в різних частинах світу. На сьогодні Карл Сігур Бйорнссон – перша жінка-єпископ Ісландії.

5.3.2 Етикет

Ісландія споріднена з Америкою, тому що Лейфура Ейріксона (сина норвезького вікінга Ейріка Рудого) вважають першовідкривачем Америки. Ейрік Рудий у 982 р. доплив до східного узбережжя Гренландії й заснував там поселення, а його син близько 1 000 р. – до узбережжя Північної Америки (Вінланду).

Американці за власний кошт поставили пам'ятник «синові Ісландії». Він знаходиться перед найзнаменитішою церквою Ісландії Хальгрімскіркою, а напис зазначає: «*Son of Iceland, Discoverer of Vinland*» («Син Ісландії, відкривач Вінланду (тобто Америки)»).

Ісландія знаходиться на шляху між двома континентами. Авіакомпанії часто пропонують своїм клієнтам тур із ночівлею в Ісландії.

Країна відрізняється від скандинавських, хоча ісландська мова належить до скандинавських і подібна до старонорвежської та фарерської. Мову вважають складною, тому що алфавіт має багато відмінних від звичайного латинського особливостей. Проте всі в Ісландії говорять англійською. Корисно знати кілька слів ісландською, щоб порадувати партнерів. Наприклад, *Godan dag* (добрий день) або *bless* (поки).

Критику часто беруть на свій рахунок. Тому рекомендують бути дипломатичним і вживати, наприклад, таку фразу: «А давайте поглянемо на це по-іншому...». Ісландці зазвичай думають, що роблять усе бездоганно, а свої помилки хочуть аналізувати самі, без чужих зауважень [13].

Алкоголь в Ісландії, як і в скандинавських країнах, дуже дорогий. Спиртні напої продають у 35 магазинах державної монополії (AVTR), водночас лише особам, старшим за двадцять років. У магазинах AVTR алкоголь приблизно на 25 % дешевший, ніж у ресторанах і барах. У ресторані пляшка столового вина коштує від 20 до 40 євро, а кухоль пива – приблизно 5 євро. Ісландці особливо зрадіють, якщо Ви поділитесь знаннями про гейзери, ісландських поні, водоспади, льодовики й вулкани, а також про всесвітньо відомі блакитні лагуни. Блакитна лагуна – озеро з геотермальною морською водою, багату мінеральними речовинами, що знаходиться в південно-східній частині острова

5.3.3 Культура поведінки

Зазвичай ісландський гумор іноземцеві зрозуміти важко. В усьому світі давно побутує стереотип, що ісландці взагалі не мають почуття гумору (в них похмурі обличчя, шкіра на яких задубіла від північного вітру), рідко усміхаються. Почуття гумору в жителів Ісландії, справді, дуже своєрідне. Воно сформувалося ще в споконвічні часи й ґрунтується на давніх традиціях.

Таке почуття гумору загалом можна назвати сюрреалістичним. Як і належить творцям однієї з найдавніших літератур Європи, ісландці в жартах надають великого значення грі слів і несподіваним порівнянням. У цьому ісландський гумор подібний до англійського. А найкращий приклад ісландської дотепності – назви двох ферм на півдні країни. Через невідомі причини одну з них назвали «Могилою», а іншу – «На краю Могили».

Гумор ісландців добрий і м'який. На Вестманських островах неподалік від південного узбережжя Ісландії давно жив чоловік на ім'я Гудьоун. У молодості він тричі намагався переїхати в Рейк'явік, але кожний раз щось ішло не за планом і йому доводилося повертатися додому. Із тридцяти років та до самої смерті (у віці 81 року) він жив у рідному селі, в якому всі називали його Guðjón flaekingur – Гудьоуном-бродягою.

В ісландців дві улюблені теми, на які вони не втомлюються тренувати своє почуття гумору. Вони обожають жартувати про норвежців, які надмірно турбуються про своє здоров'я, їх захопленість спортом і про жителів містечка в декількох милях від Рейк'явіка під назвою Хафнар-фьордур. Його жителі ходять в аптеку за снодійним лише після обіду. Ісландську ожеледь називають «*польотом льоду*», та, коли спочатку настає відлига, а потім підморожує, хафнієс – жителі Хафнарфьордур – безперервно сидять на вулиці всю ніч, не відриваючи очей від неба, щоб не пропустити рідкісного видовища – як летить лід.

Жителів цього міста ще називають *gaflalars* (від ісландського слова *gafl* – «*підпора*»), тому що вони обожають «підпірати» стіни своїх будинків, сподіваючись, що хтось прийде до них попліткувати.

Почуття гумору ісландців таке, що й самі жителі Хафнарфьордура обожають жартувати про себе. Це їх засіб самозахисту. Товариство друзів Хафнарфьордура почало поши-

рювати дотепні історії про самих себе. Тепер кращі жарти про хафніес розповідають самі хафніес.

5.3.4 Жести

Зневага – квінтесенція розмови ісландців. Жителі острова немов народжуються з даром критикувати інших і починають користуватися своїм талантом із раннього віку.

Унаслідок того що в минулому населення переважно розвело овець і ловило рибу досить часто у своїх глузуваннях ісландці порівнюють один одного з вівцею або тріскою. Варто зазначити, що це тяжка образа. Насправді кожен ісландець віддає перевагу, щоб його називали вівцею, ніж казали, що його батько любить овець, а не жінок. Не менш образливо обізвати ісландця *púkalegur* – селянином. Ужити щодо нього таке слово – назвати його грубим ледачим мужланом. Усе це може бути правдою, хоча лінь зовсім не є національною рисою, що нікого не хвилює.

Ісландці правдиві. На відміну від англійців вони завжди говорять те, що думають. Якщо з того чи іншого питання починається дискусія, будьте впевненими: співрозмовники чесно обговорять усі аспекти проблеми. Хоча є кілька заборонених тем. Ніколи не запитуйте ісландця про зарплату й ні за яких обставин не критикуйте його манери водіння.

Усупереч давній традиції обмінюватися лайливими словами, в Ісландії ніколи не було власних образливих жестів і нецензурної лайки. Тому їх запозичили в інших народів. Наприклад, одне з непристойних для ісландців позначень дурості німецького походження – постукування себе по лобі. Такий жест в Ісландії – образа. І перш ніж водій покаже цей знак тому, хто підрізав його на дорозі, він повинен переконатися, що жоден світлофор не завадить йому втекти від скривдженого.

5.3.5 Цікаві факти

1 Тривалість життя ісландців одна з найвищих у світі: 81,3 року в жінок і 76,4 року в чоловіків.

2 Рейк'явік – найпівнічніша столиця світу.

3 Більшість ісландців дуже забобонні, й багато з них досі вірять у ельфів. На певних дорогах можна навіть зустріти об'їзди навколо місць, у яких згідно з повір'ями живуть ельфи або інші казкові істоти.

4 Ісландія може похвалитися найщільнішою концентрацією гейзерів у світі. Саме слово «гейзер» походить від назви «Гейзір» – джерела на північному заході країни. А назва «Гейзір», у свою чергу, йде корінням в ісландське дієслово «гейза» (фонтанувати).

5 В ісландській кухні можна зустріти такі дивні страви, як варені баранячі яйця, тухле акул'яче м'ясо, овечі стегна в молочній кислоті та овечі голови. Також там охоче їдять китове й тюленяче м'ясо.

6 Прем'єр-міністр Ісландії Йоханна Сігурдартоттір – перший у світі гомосексуаліст, який очолив уряд.

7 Ісландія – одна з небагатьох великих країн, у яких немає залізничної системи.

8 У січні 2011 року населення країни становило лише 318,452 осіб. У середньому щільність населення Ісландії – три людини на один квадратний кілометр.

9 Ісландія – одне з останніх місць планети, освоєних людиною. Її заселили лише в IX столітті нашої ери.

10 В Ісландії зовсім не так холодно, як звикли вважати. Середня температура в січні – -4°C .

11 Завдяки тому що ісландці не запозичують слів з інших мов за 1 000 років ісландська мова фактично не змінилася. Будь-який ісландець може з легкістю прочитати Біблію, видану на початку 1 500-х років.

12 Природних ресурсів в Ісландії достатньо, щоб генерувати енергію для всієї Європи, але транспортувати її було б надзвичайно складно.

13 Країна впевнена у своїй безпеці. В Ісландії немає армії, морських і військово-повітряних сил, лише берегова охорона. Якщо ісландець вирішить улаштуватися на службу, він може приєднатися до норвезької армії згідно з договором між цими двома країнами.

14 Ісландські поліцейські не мають зброї.

15 В Ісландії фактично не існує прізвищ (за винятком прізвищ датського походження). Там їх замінюють патроніміями – аналогами нашого по батькові з імені батька (а іноді матері) та слів *доттір* (дочка) й *сан* (син).

16 Кількість імен в Ісландії також обмежена: затверджений певний реєстр, із якого можна вибрати імена для нащадків. Якщо батьки хочуть назвати дитину більш оригінально, повинні попередньо узгодити ім'я з владою.

17 Вода в Ісландії настільки чиста, що в кухонні крани потрапляє без попередньої очистки та фільтрації.

18 Ісландські будинки не потребують штучного опалення! Пара й гаряча вода потрапляють туди безпосередньо з природних гарячих джерел.

19 Дивно, але в країні, населення якої дуже любить алкоголь, аж до 1989 року було заборонено пиво! Тепер там святкують 1 травня – День скасування заборони.

5.4 Фінляндія

5.4.1 Характеристика населення, мови та релігії

Кількість населення станом на кінець 2014 року – 5 471 753 осіб, більшість із яких живуть у південних регіонах країни. У столиці (Гельсінкі) близько 621 тис. жителів.

Згідно з даними дослідження, проведеного в 2013 році університетом Оулу й Центром довкілля Фінляндії, 70 % фінів проживають у містах або прилеглих містах-муніципалітетах. Це лише 5 % території країни.

Великі міста: Еспоо (Есбо) (225 тис. жителів), Тампере (Таммерфорс) (200 тис. жителів), Вантаа (Ванда) (186 тис. жителів), Турку (Обу) (176,6 тис. жителів), Оулу (Улеоборь) (130 тис. жителів).

Етнічний склад: фіни – 93,4 %; шведи – 5,7 %; росіяни – 0,4 %; естонці – 0,2 %; цигани – 0,2 %; саами (із Лапландії) – 0,1 %. Населення фінських саамів становить 6 500 осіб.

Більшість населення Фінляндії (92 %) спілкується фінською мовою в повсякденному житті. На південному заході країни більш поширена шведська (5,6 %), що істотно відрізняється від шведської мови у Швеції. Обидві офіційні. Іншими мовами говорять 2,4 % населення (2003 р.). Мова саамі (саамська, лапландська) рідна приблизно для 1 700 осіб.

Під час дослідження, проведеного Євробарометром мов ЄС у 2005 році, 60 % дорослого населення країни зазначили знання англійської, 38 % – шведської (41 % в 2008 р.), і 17 % – німецької мови. За кількістю осіб, які говорять англійською, Фінляндія посідає п'яте місце після Мальти (89 %), Нідерландів (86 %), Швеції (85 %) та Данії (83 %).

Із 1923 року фінська конституція гарантує свободу віросповідання. Фінські євангельсько-лютеранська й православна церкви мають статус національних та особливі привілеї. Віряни платять податки сумою 1 % або 2 % від доходів. Із цих коштів церкви фінансують благодійну діяльність. Вірянами однієї з церков є 85 % фінів; 83 % відвідують євангельську лютеранську церкву, 1,1 % – православну. П'ятидесятниками є 50 000 фінів; свідками Ієгови – 19 000. Католиків 8–10 тисяч, переважно це вихідці з інших країн; мормонів 3 000, іудеїв 1 500. Лише 2 % лютеранів ходять до церкви щотижня, лише 10 % – щомісяця.

5.4.2 Етикет

Для максимального взаєморозуміння з фінами й уникнення казусів і несподіваних неприємностей упродовж спілкування необхідно знати основні правила місцевого етикету. Насамперед звернемо увагу на ставлення до жінок у цій країні. Для жінок вважають пристойним ходити без супроводу в кафе чи бар. На танцювальних вечорах їм можна запрошувати партнера. У визначений день тижня певні ресторани влаштовують «*ladies' night*» – вечори, на яких запрошують лише жінки. Водночас відмову чоловіка в цьому разі вважають непристойною. Але в Фінляндії невічливо жартувати про жінок, а тим паче нав'язливо чіплятися на вулиці. За це можна серйозно постраждати не лише від самої пані, а й від поліції! Водночас, якщо потрібно заговорити з незнайомцем, проблем зазвичай не виникає. Усе легко, дружелюбно та невимушено. Хоча варто зауважити, що фіни мало усміхаються, але це зовсім не означає

їх небажання контактувати з перехожими! Можливо, так впливають суворий клімат і надмірне обдумування кожного кроку. Потрібно спокійно сприймати їх «похмурість», як, наприклад, часті усмішки американців. Фіни під час спілкування уникають звернень. «Послухайте» – типовий прийом актуалізації уваги. Звертання на ім'я не заборонене, але його вважають небажаним. Якщо особа протилежної статі часто називає співрозмовника на ім'я, це можуть сприйняти як натяк на інтимну близькість. Може виникнути непорозуміння. Використовувати дієслова в наказовому способі не варто навіть під час складання кулінарного рецепта або рекомендації до якої-небудь дії, тому що це можуть сприйняти як наказ чи неповагу. Згідно з фінськими правилами гарного тону неввічливо говорити що-небудь про відсутніх. Фіни не люблять компліментів і можуть навіть сприйняти їх як образу. Загалом, у фінів не прийнято критикувати співрозмовників. Для фінського етикету типові розмови «про наболіле». Більше обговорюють позитивне або нейтральне. Цінують оптимізм та гарний настрій співрозмовника. Фінська дружба передбачає більшу дистанцію, ніж українська. Особисті проблеми вирішують із лікарем або соціальним працівником. Фіни аж ніяк не менш емоційні за українців, лише форма вираження почуттів дещо відрізняється від нашої. Попросити поради – показати свою несамостійність. А ось давати поради іншим, на думку фінів, – втручання в чуже особисте життя. Для порівняння, українцям часто здається, що це ознака поваги й доброзичливого ставлення [14].

Основний принцип особистого життя фінів – недоторканність! Суворо заборонено шкодити птахам, розпалювати багаття на приватній території без дозволу господарів. Так само на приватній території без дозволу власника не можна збирати моху й сухого гілля, смітити, водити автомобіль, порушувати спокій жителів (наприклад, ловити рибу занадто близько до житлових будинків). Дивне ставлення фінів до свого рідного міста та один до одного: вражаюча чистота вулиць, взаємна

повага пішоходів та автоаматорів. Тварин і природу дуже люблять: бродячі коти й собаки – величезна рідкість, сотні білок спокійнісінько бігають вулицями, не лякаючись пішоходів, павичі діловито ходять у зоопарках без огорож і написів «Годувати з рук тварин заборонено!», величезна кількість квітників скрізь і всюди. Потрібно суворо додержуватися написів на адміністративних табличках. Безумовно, тонкощів спілкування представників різних національностей безліч. Але всі вони будуть менш відчутними з максимально чуйним ставленням один до одного.

5.4.3 Культура поведінки

Фіни мають репутацію стриманих, замкнених і не дуже комунікабельних. Але насправді в них гарне почуття гумору, вони впевнені в ділових стосунках, навчилися бути лідерами на світовій арені. Сучасній фінській комерційній етиці властива надійність, чіткість, чесність та коректність. Вона не поступається німецькій пунктуальності й педантичності. Під час обговорення ідей і пропозицій фіни з підозрою ставляться до всього, що хоч якось нагадує базар. Вони віддають перевагу ухваленню рішень відповідно до сценарію, а оптимізм вважають ознакою легковажності.

Зустрічі – важливий форум для обміну інформацією, вирішення проблем і дискутування. Ефективна й регламентована зустріч передбачає виступи всіх учасників. Відповідно передбачають порядок денний, хоча потреба визначити участь кожного й досягти згоди рідко дозволяють виконати його. Фінські звичаї щодо спілкування можуть бути незрозумілими для приїжджених. Зазвичай це багатосерійна розмова. Учасники говорять по черзі й не зважають на те, що інші слухають їх не перебиваючи, без будь-яких знаків уваги й підтримки. Коли доповідач закінчує промову, інші можуть обдумати сказане перед реагуванням. Великого значення надають умінню говори-

ти чітко й відверто, без перебільшень і за можливості аргументовано.

5.4.4 Жести, міміка, рухи тіла

Фінляндія – країна, близька нам не лише територіально. Нас об'єднують культурні, історичні й економічні зв'язки, тому співвідношення невербальних засобів комунікації українців і фінів – важливий фактор для вдосконалення практичних навичок. Під час опитування фінські студенти розкрили значення більшості жестів-натяків, використовуваних українцями, а також зазначили, що подібні жести є в їх культурі. Фіни вважають, що часто жестикулюють. Українські жести мають сильніший сигнал повторюваності, а фінські – більшу частоту повторюваності. Як і в українців, один зі способів установалення контакту фінів – дотик. Фіни, передусім молодь, частіше обіймаються, ніж українці. Особливих жестів для позначення тих чи інших реалій, традицій, вірувань у фінів немає. Комунікативні й оціночні жести українців і фінів дуже подібні.

Комунікативні жести, міміка й рухи тіла

Жести вітання й прощання. Зазвичай фаза вітання передбачає шість візуальних елементів: усмішку, підмімання брів, відкидання голови назад, вітальний підйом руки, помах рукою, рух із наміром обнятися. Наближення один до одного – вирішальний момент зустрічі.

На першій стадії вітання (вітання на відстані) українці найчастіше злегка кивають головою вперед, що може супроводжуватися легким нахилом корпусу. Фіни також часто використовують цей жест для вітання. Крім того, серед фінської молоді зустрічається такий варіант вітання, як «підкидання голови» (голову відкидають назад і більш плавно повертають у нейтральне положення. Цей жест подібний до перевернутого кивка). Розмахування піднятою на рівні голови або над нею правою (лівою) рукою з боку в бік долонею вперед чи вертикальний рух зігнутою в долоні рукою українці викорис-

товують як для вітання, так і для прощання. Фіни роблять так лише під час прощання. Повітряний поцілунок в українців більш типовий для прощання, ніж для вітання. Фіни шлють його рідко. На другій стадії вітання (фізичного контакту тіл) українці й фіни тиснуть руки, проте в Україні цей жест використовують переважно чоловіки, а у фінів такої відмінності немає. Обійми як форма вітання та прощання у фінському спілкуванні зустрічаються частіше, ніж в українському. Така традиційна форма українського вітання й прощання, як триразовий поцілунок, збереглася здебільшого серед старшого покоління, молодь робить так дуже рідко.

Жести привернення уваги. Зазвичай кличуть рухом притиснутих один до одного чотирьох пальців, що послідовно відкривають і закривають долоню. На великих відстанях кличуть підняттям руки й розмахуванням із боку в бік. Цей жест актуалізації уваги однаково частий як серед фінів, так і серед українців. Водночас фіни часто використовують підняття вказівного пальця. В Україні такого жесту немає. Часто в українському та фінському спілкуванні привертають увагу за допомогою руху голови й погляду, спрямованого на співрозмовника. Цей жест доречний у різних ситуаціях, наприклад у ресторані або на вулиці.

Жести «так» і «ні». Жести, що означають згоду або незгоду, в українців та фінів однакові. Кивок – голову піднімають та опускають один або більше разів, водночас рух униз більш енергійний. Це початкова стадія поклону – частини поширеного в усьому світі способу вираження покірності нахилом тіла. Не дивно, що кивок використовують лише для згоди. Хитання головою – голову повертають горизонтально з боку в бік з однаковим нахилом вліво й управо. Це найбільш загальна форма передавання змісту заперечення. Вона може означати також несхвалення й подив. Припускають, що цей жест базується на русі голови дитини під час відмови від материнських грудей.

Жести-символи й жести-рудименти. Символічним жестом позначають абстрактну властивість, що не має простого еквівалента серед предметів і рухів, наприклад дурість. Українці позначають дурість такими жестами, як угвинчування вказівного пальця в скроню й стукотіння по чолю або чому-небудь твердому рукою, стиснутою в кулак. Фіни в такому разі обертають указівним пальцем біля голови або очима, піднімаючи брови. В українському спілкуванні таких жестів немає. Смикання за вуха (для привітання дитини з днем народження смикають стільки разів, скільки виповнилося років) в Україні типове для старшого покоління, молодь робить так рідше. У фінському спілкуванні такого жесту немає.

Жести, що виражають ставлення до предметів або явищ:

1) позитивну або негативну оцінку. Схвалення в українській і фінській культурах висловлюють однаково. Залежно від ситуації можуть використовувати усмішку, кивок головою або оплески. Про негативне оцінювання в українців може свідчити розмахування рукою з боку в бік, а також поворот голови з боку в бік. Ці рухи можуть доповнювати рухами брів, зморщенням чола або носа чи випинанням губ. Фіни активно не використовують подібної міміки й загалом уникають жестів, що виражають негативну оцінку;

2) здивування. Подив українці й фіни показують однаково – підняттям брів, іноді легким скрикуванням, а також закриванням очей рукою та замружуванням;

3) відчай, сум'яття. Жести відчаю дуже подібні до жестів здивування. І українці, і фіни в момент відчаю закривають очі рукою, зажмурюють їх, хапаються за голову або скрикують. Українцям також притаманне опускання голови. У фінів цього жесту немає;

4) симпатію, прояв дружніх почуттів. Коли фіни комусь симпатизують, часто не використовують жестів узагалі. Проте інколи обіймаються. Типове також доторкання волоссям (під час

спілкування з дитиною або коханою людиною). Поцілунок у щоку й погладжування по руці як вияв симпатії у фінів зустрічається дуже рідко. Українці навпаки – часто цілують у щоку, ніж торкаються волосся та гладять по руці. Загалом українці більше жестикулюють;

5) жести-заборони. Як жест заборони українці й фіни однаково часто використовують ритмічне розмахування вказівним пальцем з одного боку в інший або від себе до себе.

Українські жести мають високу частоту повторюваності, у фінів вона ще вища. Фінська жестикуляція менш виразна й різноманітна, проте не варто думати, що фіни не жестикулюють. Порівняльна характеристика невербального спілкування українців і фінів показує, що в їх жестах багато спільного.

5.4.5 Цікаві факти

1 Фінляндія – країна з найбільшим споживанням кави у світі. Згідно зі статистикою в середньому фін випиває 14 кг меленої кави за рік – це 9 чашок за день.

2 У Фінляндії найчистіша вода. Як чисту експерти класифікують 80 % води. Фінську воду з під крана можна пити. Кілька років тому Комітет із водних ресурсів ООН визнав водопровідну воду Фінляндії найчистішою у світі.

3 Санта-Клаус, по-фінськи *Йоулупуккі*, дійсно живе в Лапландії (в Корватунтурі), де в нього є свій офіс і пошта, що працюють цілий рік. У Санта-Клауса навіть є фінський паспорт, де в графі «Рік народження» зазначено «давним-давно».

4 У Фінляндії вулицями ходять олені, їх можна зустріти в північних містах Фінляндії.

5 Відповідно до давнього повір'я, фіни народжуються й помирають у сауні.

6 Фіни стримані й неговіркі. Спочатку Ви можете зіткнутися з відстороненістю, але за нею ховається дуже надійний і балакучий фін.

7 Фіни переважно не збирають грибів, а віддають перевагу печерицям у магазинах і лисичкам на ринку.

8 Фіни ходять із лижними палицями влітку. У Фінляндії спортивна ходьба з палицями дуже популярна в будь-який час року, палиці забезпечують більше навантаження на все тіло й спеціально створені для прогулянок. Цей вид спорту називають північною ходьбою (*nordic walking*).

9 Не всі фіни – блондини з блакитними очима. У більшості з них дійсно світле волосся, світла шкіра й очі, але часто можна зустріти фінів-брюнетів, іноді навіть із темною шкірою

10 Фіни багато п'ють, проте, згідно зі статистикою, французи й італійці вживають значно більше алкоголю, ніж фіни.

11 У Фінляндії не дають чайових. Вони зазвичай передбачені в цінах товарів і послуг, але, якщо обслуговування особливо сподобалося, можна залишити готівку або написати в чеку додаткову суму для оплати кредитною карткою

12 У Фінляндії можна побачити північне сяйво (*Aurora Borealis*). Найчастіше на півночі Фінляндії, ближче до Північного Полюса, але зрідка його видно й у південних регіонах країни, навіть у Гельсінкі.

13 Фіни люблять усе фінське. Їм притаманний патріотизм. Вони довіряють фінським виробникам більше, ніж іншим.

14 У середньому на трьох фінів припадає одна сауна. У Фінляндії понад 2 мільйони саун, а населення становить більше ніж 5 мільйонів.

15 У Фінляндії дозволені одностатеві шлюби. Із 1 березня 2002 року набрав чинності закон, згідно з яким громадяни, які досягли 18 років, мають право офіційно вступати в одностатеві подружні союзи. Водночас такі пари одержують ті самі права, що й звичайні сім'ї (зокрема, щодо спадкування власності партнера та розлучення).

16 У країні монополія на азартні ігри належить єдиній некомерційній компанії, що передає всі свої доходи на благодійність.

5.5 Румунія

5.5.1 Характеристика населення, мови й релігії

Населення Румунії – 22,8 млн осіб. Етнічний склад: 89,4 % – румуни, 7,1 % – угорці, 1,8 % – цигани, 0,5 % – німці, 0,3 % – українці, 0,1 % – турки. Державна мова – румунська. Також поширені угорська й німецька.

Релігія: 83 % – православні, 6 % – католики, 11 % – протестанти, лютерани, мусульмани, іудеї.

5.5.2 Етикет

Ця країна – неймовірна суміш культур. Часто Румунію називають «Диким Заходом» Східної Європи.

Українська там не знадобиться. У румунських школах діти вивчають англійську та французьку, але здебільшого жителі погано володіють іноземними мовами. У Трансільванії може виявитися корисною німецька.

Румуни переважно мають гарячий південний темперамент. Не чекайте від них особливих ввічливості й люб'язності. На вулицях міст Вас можуть відштовхнути, загородити автомобілем дорогу, в магазині відразу кілька людей можуть купити щось без черги.

Румунія – економічно не найбагатша країна, тому не варто демонструвати там свого благополуччя. Одягайтеся скромніше, а гаманець тримайте в надійному місці.

Румунські партнери по бізнесу можуть бути з Вами навіть дуже люб'язними, але це не внеможливує підступу, бажання обдурити й провести Вас, скористатися незнанням певних особливостей справи, одержати додатковий прибуток.

Банки Румунії працюють здебільшого три години на добу – із 9 ранку до полудня.

Рукоштовкуваннями в Румунії обмінюються не лише під час знайомства й зустрічі, а й після підписання договору.

У Румунії шанують пунктуальність. Також важлива офіційність звернень.

5.5.3 Культура поведінки

Як остання збережена частина найбільшої Римської імперії (провінція Дакия) Румунія славиться повагою до етикету. Відомий факт, що в румунських правилах поведінки здавна існували три важливі форми звернення (аналоги нашого «Ви»).

Королева Румунії Марія про етикет відгукувалася так: «Мода існує для жінок, яким бракує смаку, етикет – для жінок, яким бракує виховання». Така пильна увага до культури поведінки притаманна й сучасним жителям.

У всьому світі Румунія відома замком Дракули й красномовними легендами про вампірів. Ретельно збережені в Румунії кулінарні традиції вирізняються великою кількістю овочів і фруктів. Перші страви часто також містять овочі, галушки, рис.

Румунська кулінарна традиція – вживання маринованих овочів і так званої мамалиги (густої каші з кукурудзи, що їдять замість хліба). Страви національної кухні Ви зможете скуштувати як у розкішних ресторанах, так і в готелях.

Як у сусідніх країнах (Болгарії, Молдавії), там широко використовують часник, цибулю (її навіть фарширують), квасолю й різну зелень. Густі супи з кефіром, квасом або розсолем, капустияні та кукурудзяні супи – прості й ситні страви, надзвичайно смачні. Багато видів сирів, особливо бринзи, теж вразять будь-якого гостя.

У Румунії продають смачні вина та пиво. Популярні й міцні напої зі слив і винограду.

Дуже смачні голубці в капустияному або виноградному листі (певні потрібно готувати кілька днів), томатні супи, смажене чи варене м'ясо, зокрема птиця. З огляду на велику кількість гострих і кислих страв, у кухні Румунії на стіл завжди ставлять пляшку охолодженої мінеральної води [15].

Румунські готелі – взірці гостинності: якщо поселитеся у великому мережевому готелі чи маленькому пансіоні, зможете оцінити привітність і передбачливість цих добрих людей. У готельних ресторанах Вам продемонструють особливості кулінарних традицій. Водночас можете бути впевненими: кожен готель має свої секрети приготування, здавалося б, звичайних страв.

5.5.4 Цікаві факти

1 У Румунії є замок Сігішоара, в якому народився майбутній кровожерливий вампір.

2 Румунські гроші зроблені з церати, тому їх навіть кидають у фонтани.

3 У 1875 році побудували замок Пелеш. У ньому 170 кімнат, кожна з яких оформлена у своєму особливому стилі. Також у замку є ліфт, що функціонував там ще сто років тому.

4 Православними є 83 % румунів.

5 У Румунії не прийнято давати чайових.

6 Орган Чорної церкви – один із найбільших у світі, в ньому 3 393 труб.

7 Мур Прежмерської фортеці має 272 маленькі кімнати у формі бджолиних вуликів. А сама фортеця оточена двома рядами кріпосних воріт. Коли вороги проходили перші ворота, потрапляли в капкан.

8 На горі Тимпа є великі білі літери «Брашов», дуже подібні до знаменитого голлівудського напису.

9 На головній площі Бухареста встановили рекорд – найбільше зібрання Санта Клаусів у світі – чотири тисячі червононосих.

10 Популярна легенда, що назва країни походить від імені старшого брата Ромула з легенди про вовчицю, яка вигодувала двох братів.

11 У Бухаресті знаходиться Палац Парламенту – друга за величиною будівля у світі.

12 Три тижні в горах Фагарас будували церкву з льоду! Вона стала копією старої церкви із села Маланкрав.

13 У Румунії створили грошову банкноту, присвячену сонячному затемненню 11 серпня 1999 року, що в усьому світі було частковим, а в Бухаресті – повним.

14 Веселий цвинтар у Румунії дивує туристів. Там справжні могили, але розписані дотепними епітафіями. Йон Петраш – його засновник – також спочиває там, але перед смертю він знайшов собі гідного наступника.

5.6 Великобританія

5.6.1 Характеристика населення, мови та релігії

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії також відоме під такою короткою назвою, як Велика Британія (англ. *Great Britain*) – суверенна держава біля північно-західного узбережжя континентальної Європи. Королівство об'єднує чотири історичні провінції (англійською – «країни»): Англію, Північну Ірландію, Шотландію та Уельс. Три з них мають національні уряди з різним ступенем повноважень у Белфасті, Единбурзі й Кардіффі відповідно. Зі Сполученим Королівством асоціюються володіння Корони, хоча вони конституційно не є його частиною. Сполучене Королівство має 14 заморських територій.

Упродовж сторіч люди мігрували до Британських островів із багатьох частин світу: одні – для уникнення політичного або релігійного переслідування, інші – щоб знайти краще життя чи розбагатіти. Переселенці з Європейського материка приєднувалися до місцевого населення Британії в часи Римської Імперії й упродовж вторгнень англійців, саксів, ютів, данців і норманів. У кінці XIX сторіччя та в 1930-х роках сюди прибуло багато ірландців. Після 1945 року у Великій Британії поселилися інші біженці з різних європейських країн. Великі громади переселилися з Вест-Індії й південної Азії в 1950-х і

1960-х роках. Також є значні громади американців, австралійців і китайців, європейців: греків, українців, поляків, сербів, естонців, латишів, вірмен, італійців, іспанців, росіян. На початку 1970-х років у країну прибули іммігранти з Латинської Америки, Південно-Східної Азії та Шрі-Ланки. Населення Індії, Пакистану й Бангладешу – більше ніж половина від загальної етнічної кількості некорінного населення, а громадяни Вест-індійського походження – наступна найбільша група. Населення іноземного походження майже повністю сконцентроване в центрі країни, особливо в Лондоні.

Основні мови, якими розмовляють у Сполученому Королівстві, належать до сім'ї індоєвропейських мов [2].

Із сучасних мов найдавніші дві форми кельтської – гельська (із якої походять ірландська й менська) та британська (на якій ґрунтуються відроджена корнська й сучасна валлійська мови). Серед сучасних кельтських мов валлійська мова найпоширеніша: приблизно одна п'ята частина від загальної кількості населення Уельсу вважають її рідною, вона обов'язкова в тамтешніх школах. Більшість носіїв шотландської мови – жителі Зовнішніх Гебридських островів і Ская. Менше ніж 2 % шотландців можуть говорити шотландською мовою. Вона ніколи не була загальнонаціональною мовою Шотландії. Навіть у північно-західних областях, де шотландська – мова релігії, бізнесу й соціальної діяльності, нею говорять мало жителів. Так само, менська мова більше не має носіїв, хоча в 1870 р. близько половини населення говорили нею. Останні носії корнської мови померли в XVIII сторіччі, але зараз цю мову відроджують ентузіасти. Істотно вплинули на англійську північна германська примова й західна германська мова. Сучасна англійська мова походить переважно від германських діалектів, якими розмовляли англійці, сакси та юти (які прибули до Британії в V ст. н. е.). Також на англійську значно вплинула мова вікінгів, які почали здійснювати набіги на Британські острови близько 790 року й згодом колонізували північні та східні частини Англії.

Під час правління норманських та анжуйських королів Англія була частиною континентальної імперії. Тривалий зв'язок із Францією, що зберігали нові правителі й землевласники, дуже вплинув на англійську лексику. Ця гібридна мова, що комбінувала англосаксонські й нормандські діалекти розвинулася та стала державною, іноді вона навіть витісняла латинську мову в публічних документах. Так було до середини XIV ст., коли почала формуватися пізня середня англійська мова, що згодом стала державною де-факто. Діалекти англійської мови, якими розмовляє переважна кількість населення Шотландії, часто виділяють в окрему шотландську мову, що фактично можна розглядати як національну мову Шотландії.

У Великобританії свобода віросповідання. Християнство – основна релігія країни за кількістю вірян, але, крім неї, діють великі мусульманські, індуїстські та єврейські спільноти, а також інші, не такі численні релігійні громади. Крім зазначених релігій, на сьогодні значну роль відіграють незалежні церкви, а також інші релігійні об'єднання, що зазвичай називають культами й сектами. Вірян, які додержуються всіх релігійних обрядів і регулярно відвідують церкву, не так багато – всього одна людина з сорока.

5.6.2 Етикет

Англійський етикет суворий та офіційний. Саме в цій країні зародилося поняття «істинний джентльмен». Якщо, наприклад, Ви самі маєте бездоганні манери, чудову освіту, але Ваш дідусь нехтував правилами гарного тону, на жаль, в Англії Вас ні за що не визнають «справжнім джентльменом». Іноземці часто бувають просто приголомшеними бездоганною культурою жителів Туманного Альбіону. Англійський етикет – постійний прояв таких якостей, як увічливість, коректність, незворушність, люб'язність і терпимість. Виховані англійці ніколи з власної волі не підуть на конфлікт та спробують уникнути його навіть

тоді, коли його наполегливо нав'язують. Якщо англійця вдасться втягнути в суперечку, він усе одно поводитиметься дуже стримано й коректно: нізачо не перейде на особисті образи, спокійно приводитиме аргументи та неупереджено оцінюватиме аргументи опонента. Згідно з англійським етикетом навіть легке підвищення тону розмови – провокація скандалу. Єдина умова, за якої підвищення голосу під час розмови є допустимим, це ситуація кричущого порушення опонентом прийнятих у суспільстві норм поведінки.

Відповідно до англійського етикету варто відмовитися від різкого тону спілкування, а також занадто активного вияву емоцій під час розмови. Зайву емоційність вважають порушенням етикету, а ось лестощі – типове для культури Туманного Альбіону. Не дивуйтеся, якщо Вам надзвичайно часто робитимуть компліменти: просто цього вимагає англійський етикет [1].

Варто пам'ятати, що мовчання в Англії – зовсім не знак згоди, а просто вияв поваги. Якщо навіть Ваш діловий партнер докорінно не згодний із Вашою позицією, він усе одно вислухає Вас до кінця. Британські бізнесмени переважно ерудовані й начитані не лише у своїй професійній сфері, а й у літературі, кіно, мистецтві загалом. Будьте готовими підтримати бесіду на абстрактну тему, якою може початися (або завершитися) Ваша ділова зустріч. Дрес-код на ділових зустрічах переважно стандартний: строга сукня або костюм для жінок, діловий костюм для чоловіків. Англійці люблять підприємців, тому не бійтеся проявляти ініціативу.

Дівчина в Англії повинна бути леді, а справжній леді негоже робити перший крок у відносинах. Отже, схема з нашого відомого українського роману в Англії не пройде.

5.6.3 Культура поведінки

Уклад життя відіграє важливу роль в культурі Англії. Британці завжди негативно реагують на зауваження щодо своєї країни або способу життя. Здебільшого вони не висловлять Вам свого невдоволення в обличчя, але образяться.

Англіїці відповідальні в усіх життєвих подіях. Навіть придбання автомобіля в цій країні є мало не церемонією. Авто для англіїця – показник престижу. Його вибирають довго й дуже ретельно. Згідно з етикетом особистий автомобіль англіїця повинен відповідати його соціальному статусу й професійним заняттям.

Англіїці як справжні патріоти дуже цінують свій будинок і сім'ю. Вони не виставляють свого особистого життя напоказ, не виносять сміття з хати в разі сімейних скандалів, не критикують рідних і близьких навіть із друзями. Принцип суспільної культури Англії: мій будинок – моя фортеця.

Жителі Альбіону цінують час, а тому невідступно додержуються суворого розпорядку. Відповідно до англійського етикету не можна запізнюватися навіть до обіднього столу у власному будинку.

Манери англіїців бездоганні. Навіть удома вони користуються здебільшого столовими приборами, призначеними для кожної конкретної страви. Спілкування за столом загальне: англійський етикет забороняє перешіптуватися із сусідом.

Якщо Ви обідаєте в громадському закладі Англії, не передавайте чайових у руки офіціантові: це непристойно. Залиште їх під краєм серветки.

Англіїці, незважаючи на прагнення обмежити доступ до особистого життя, славляться гостинністю. Якщо Ви їдете в Англію, будьте впевненими: Вас там радо приймуть, підкажуть, де краще поселитися та які пам'ятки обов'язково потрібно побачити.

Англіїська культура поведінки не передбачає постійних рукостискань: вони доречні лише під час знайомства. Крім того,

не можна цілувати руки жінці й робити їй компліменти в присутності сторонніх осіб.

В Англії люблять жартувати, тому на гумор там не ображаються. Пам'ятайте про це під час перебування в країні. Якщо негативно відреагуєте на розіграш, Вас вважатимуть невихованим і злим.

У цій країні двоступеневий процес знайомства: людей обов'язково повинен знайомити посередник. Знайомитися звичним для нас способом тет-а-тет там не прийнято. Англійці дуже цінують час. У них не можна запізнюватися не лише на різні зустрічі, а й на сімейні обіди. Незважаючи на те що запізнюватися категорично не рекомендують, приходити на зустрічі раніше в Англії теж не прийнято. Оптимальний варіант – приходити вчасно.

Упродовж особистого спілкування англійці не виявляють зайвої емоційності. Говорити варто стримано, за можливості уникати жестикуляції. Англійці часто усміхаються. Робіть своєму співрозмовникові компліменти: це вважають увічливим, тому ніхто не сприйме Вас як підлабузника. Але хвалитися або якось по-іншому звеличувати себе в Англії не прийнято [3].

В Англії недоречно говорити про особисте життя, а тим паче скаржитися: Вас вважатимуть слабким, а почуття власної гідності там особливо шанують.

5.6.4 Жести

Загалом англійцям не притаманне жестикулювання під час розмови: для них це ознака театральності й нещирості.

Вікторія (жест з указівного та середнього пальців, піднятих угору, що означає світ і перемогу) в Англії образливий (подібний до середнього пальця), якщо кисть повернена тильною стороною до людини, якій адресований жест. Ваші підняті вгору брови англійці сприймуть як вияв скептицизму.

Ми звикли рахувати, загинаючи пальці, водночас як в Англії роблять навпаки: рахуючи, англієць не згинає, а розгинає пальці, починаючи з великого.

Якщо хочете, щоб співрозмовник вважав Вас відкритим і чесним, не ховайте рук у кишені, а тримайте їх зовні.

5.6.5 Цікаві факти

Найбільш вражаючими є такі факти:

- захищатися парасольками від дощу придумали саме в Англії, до цього їх використовували лише від сонця;
- у Великобританії величезна кількість пралень, тому що англійці не вважають прання хатньою справою;
- королева Великобританії – власниця китів, дельфінів і всієї осетрини територіальної акваторії країни;
- Вільям Шекспір збагатив англійську мову 1 700 неологізмами;
- Джордж Вашингтон ніколи не відвідував Великобританії;
- у королеви Великобританії ніколи не було паспорта, що не заважає їй відвідувати різні країни;
- найдорожчу вовняну тканину винайшли у Великобританії;
- у Великобританії немає такого важливого законодавчого документа, як Конституція;
- під час засідання парламенту спікер не має права голосу;
- одна із суперечливих прикмет – *meeting a black cat*. В Україні, якщо чорний кіт переходить комусь дорогу, це означає, що йому сьогодні не пощастить. В Англії чорний кіт – символ удачі, часто цю тварину зображують на вітальних листівках.

Отже, Великобританія – чудова країна зі своїми цікавинками, звичаями й правилами етикету.

5.7 Франція

5.7.1 Характеристика населення, мови й релігії

Франція (офіційна назва – Французька Республіка (*фр. La France, République Française*)) – держава на заході Європи, що межує на північному сході з Бельгією, Люксембургом і Німеччиною; на сході – з Німеччиною, Швейцарією; південному заході – з Іспанією й Андоррою; на південному-сході – з Італією та Монако. На півдні омивається Середземним морем, на заході – Атлантичним океаном. Упродовж останніх п'ятисот років Франція була однією з провідних країн, що істотно впливали на культуру, економіку й політику Європи та світу. Назва Франція походить від *лат. Francia – Земля франків*.

Переважає кількість населення країни – католики. Але з огляду на історичні причини у Франції співіснують багато різних релігій. На другому місці – іслам. Його сповідують вихідці з країн Північної Африки, колишніх французьких колоній. Є також прибічники іудаїзму, православ'я, протестантизму й англіканства.

Франція – світська країна. Свободу совісті гарантує конституційне право. Саме у Франції зародилася й розвинулася доктрина світськості (*laïcité*), відповідно до якої держава суворо відокремлена від усіх релігійних організацій. Згідно з опиту-

ванням, проведеним у 2005 році, 34 % французьких громадян вірять у Бога, 27 % – в існування надприродних сил, 33 % – атеїсти й не вірять в ізотеричне.

Офіційна мова – французька. Нею говорить значна частина населення. Грунтуючись на народній латинській, французька осучаснилася більше, ніж будь-яка інша романська мова. Сучасна французька походить від так званого *Langue d'Oil* – діалекту північної Франції, на відміну від *Langue d'Oc*, поширеного на півдні в однойменній провінції. Поділ цих двох варіантів французької базується на способі вимови слова «так». На сьогодні *Langue d'Oil* майже витіснила *Langue d'Oc*. Хоча й зараз у Франції говорять різними діалектами французької. У 1994 р. ухвалили закон про мову (закон Тубона). У ньому не просто визнали французьку мовою республіки, а й забезпечили захист лексики від витіснення іноземними словами, запозиченнями.

До регіональних мов належать каталанська, провансальська (романська) і бретонська (кельтська).

5.7.2 Етикет і правила поведінки

Французи – найстаріша самобутня нація Європи з багатою історією та культурною спадщиною; стриманий, розумний і розважливий народ. Вони дуже привітні й увічливі, але ніколи не кажуть правди в обличчя. Французи зазвичай вивчають та знають іноземні мови, але неохоче говорять ними з іноземцями. Більшість французів не люблять англійської, тому, якщо Ви не знаєте французької мови, краще відразу сказати, що Ви українець. Французи дуже чутливі до помилок у французькій мові.

Загальноприйнята форма вітання – легке рукостискання. Про зустрічі домовляються заздалегідь. Запізнюватися неввічливо. Проте загальне правило таке: чим вищий статус гостя, тим довше запізнення можна вибачити. Запрошення в гості на обід означає особливу прихильність до Вас.

Переходити до суті справи варто лише після розмови на нейтральну тему. Інакше це вважатимуть поганим тоном. Французи не люблять відразу порушувати основного питання. Це особливо важливо враховувати під час проведення ділових переговорів. Поведінка французів залежить від обставин. Вони витончено відстоюють свою точку зору й позицію, але не схильні до торгу. Розмову починають швидко та невимушено, водночас мова французів – одна з найшвидших у світі.

Для французів велике значення мають освіта, загальний рівень знань, ерудиція. Вони справедливо пишаються своєю культурою. Обізнаність в історії, філософії, мистецтві дуже цінують. Подарунки, що відповідають інтелектуальним запитам або категоріям прекрасного (наприклад, книги чи альбоми з мистецтва), позитивно сприймуть. Хоча коробка цукерок і квіти для господині теж доречні [4].

Їсти обов'язково потрібно під цікаву бесіду. Французи за столом обговорюють культуру, мистецтво й французьку кухню – національну гордість кожного француза. У Франції не прийнято виголошувати красномовних тостів та цокатися келихами. Обідати традиційно починають о 18.00–19.00. Якщо Вас запросили на обід, знайте: Вас очікують саме в цей час.

5.7.3 Кухня – візитівка Франції

Кулінарія – особлива гордість французів. Назви сотень страв запозичені з французької мови. Котлети, соус, майонез, омлет, антрекот – французькі слова. Але ось стереотип щодо любові французів до жаб'ячого м'яса – істотне перебільшення. Із цього продукту справді готують багато страв французької кухні, але повсякденною їжею француза його ніяк не назвеш. Частіше куштують виноградних равликів із зеленню та прянощами (яких іноді додають так багато, що смаку равликів неможливо відчутти).

В усьому світі говорять про французьку кухню як одну з найрізноманітніших і найвишуканіших. Водночас майже кожен

регіон Франції, кожне місто, кожен ресторан мають власне неповторне меню. Франція виробляє більше ніж 300 сортів сиру, відомих в усьому світі. Характерна особливість харчування французів – велика кількість овочів і коренеплодів. Картопля, різні сорти цибулі, стручкова квасоля, шпинат, капуста різних сортів, помідори, баклажани, селера, петрушка, салати – далеко не повний перелік овочів, із яких готують салати, закуски, гарніри.

Жителі південних районів Франції мають улюблені страви, що вирізняються гостротою завдяки великій кількості спецій (часнику й цибулі). Жителі Ельзасу – любителі свинини та капусти, а прибережних районів – страв із морепродуктів. Регіональні відмінності в харчуванні проявляються навіть у різному ставленні до жирів: на півночі люблять вершкове масло, на півдні – оливкове. У кожній місцевості Франції свої фірмові страви: печінкові паштети, сосиски й боби в горщику («Тулуза»), томати по-провансальськи.

Холодні страви та закуски – фаршировані огірки, овочеві салати, салат із селери та інші. Перші страви – супи-пюре з цибулею порей і картоплею, цибульний суп, заправлений сиром, прозорі супи на яловичому бульйоні, заправні супи, солянки, провансальський рибний суп, юшка. Другі страви – біфштекс зі смаженою у фритюрі картоплею та біфштекс із кров'ю зі злегка підсмаженою скоринкою й майже сирий усередині. Ці дві страви – уособлення французької кухні. Французи люблять, щоб м'ясо було не пересмаженим, у ньому повинен зберігатися рожевий сік. Поширене рагу з білого м'яса під білим соусом. Французи дуже чутливі до різних смакових нюансів. Тому, якщо готують із дрібної дичини, м'ясо впродовж декількох діб витримують на повітрі, а м'ясо кабана, козулі обов'язково маринують. У супи й соуси французи додають невеликі пучки трав із петрушки, чаберу, лаврового листа. Перед подаванням до столу пучок із їжі витягують. Серед других страв – морська й прісноводна риба (тріска, камбала, палтус, скумбрія, щука,

короп), морепродукти: креветки, лангусти, морські гребінці. Французи – справжні гурмани соусів, що обов'язково подають не лише до м'ясних і рибних других страв, а й до салатів, різних холодних закусок. Після другої страви приносять сир, водночас відразу декількох сортів. Запивати сир можна лише білим або червоним вином, ні в якому разі не соком чи кока-колою. Харчування французів передбачає два сніданки.

Франція – провідний світовий виробник вин. Французи дуже пишаються своїми марками цього чудового напою. Налічують близько 300 сортів винограду. Шампанське виробляють у двох основних сферах провінції Шампань – Монтань де Реймс, де вирощують чудовий виноград Піно Нуар, і Коте де Блаї, де переважає сорт шардоне. Фірми-виробники шампанського – еліта винної промисловості. Культура споживання спиртних напоїв (правила французького застілля) передбачає чарку аперитиву (портвейну, ганусового лікеру або віскі з содовою, до яких подають солоні горішки, спеціальне печиво, невеликі сандвічі із сиром чи шинкою), 3–4 келихи вина (біле до риби й морепродуктів, червоне – до м'яса та сиру), а після десерту або кави – чарку діжестиву (фруктової горілки, міцного лікеру чи коньяку). Найважливіша вимога до присутніх – помірність у вживанні спиртних напоїв.

5.7.4 Жести та мистецтво привітання

Також важливо пам'ятати, з ким Ви впродовж дня вже тиснули один одному руки. Французи вважають невихованим тиснути комусь руку двічі за день, немов перший раз Ви цієї людини просто не помітили. Водночас прийнято говорити *«бонжур»* (добрий день) і *«оревуар»* (до побачення), звертаючись до присутніх, коли входиш у магазин або кафе та виходиш звідти. І це зовсім не означає, що французи занадто ввічливі. Просто вони уникають грубості.

В одних магазинах господареві потрібно казати *«Bonjour, monsieur»* («Добрий день, пане!»), а в інших – *«Bonjour,*

monsieur. Ça va?» («Добрий день, пане. У Вас усе добре?»). у певних необхідно запитувати детально: «*Bonjour, monsieur Ça va? ...*» («Добрий день, пане. Ну, і як Ваші справи? ...»). І таких варіантів безліч [5].

Комусь може здатися, що особливої різниці немає, проте для французів ледь уловимі відтінки різних вітань надзвичайно важливі. Загалом книги з етикету – ознака цивілізованості. Французи впевнені, що без чітко встановлених рамок і норм поведінки верх над толерантністю неодмінно візьмуть дикість та примітивність. Поцілунки у світському житті французів відіграють аж ніяк не настільки істотну роль, як стереотипно вважають. Але, якщо Ви все-таки когось цілуєте, потрібно робити це відповідно до правил: спершу злегка торкатися лівої щоки, потім правої та знову лівої, водночас робити це дуже формально, дуже стилізовано. У Парижі іноді цілують чотири рази: ліву щоку, праву щоку, ліву щоку, праву щоку. Горе тому безтурботному іноземцеві, який спершу торкнеться правої щоки, тоді як повинен торкнутися лівої! Або дозволить собі надто інтимний контакт: торкнеться щоки губами. Французький вітальний поцілунок (на відміну від «французького поцілунку») поняття відносне. Потреба французів неодмінно потиснути один одному руки з усіма знайомими іноді обтяжує їх особисте життя.

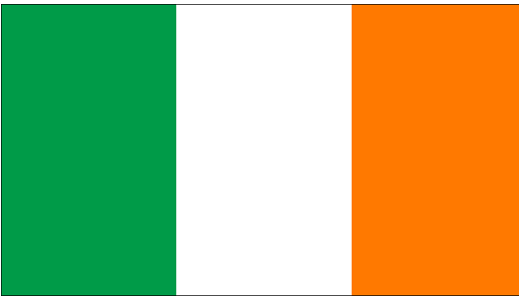
5.7.5 Франція – мрія туриста

Франція – найбільш відвідувана країна у світі (за кількістю іноземців, які приїжджають); Париж – найбільше туристичне місто; Ейфелева вежа – найвідвідуваніший у світі монумент. Отже, Франція – безперечна чемпіонка світового туризму. Проте дохід від міжнародного туризму значно вищий у США (81,7 мільярда доларів), ніж у Франції (42,3 мільярда доларів), що можна пояснити коротшим перебуванням туристів у Франції: ті, хто приїжджають до Європи, прагнуть відвідати й сусідні, не менш мальовничі країни. Водночас французький

турист більш сімейний, ніж діловий, що також обґрунтовує менші витрати туристів у Франції.

У 2000 році Францію відвідали близько 75,5 мільйона туристів – абсолютний рекорд. Зовнішній баланс французького туризму позитивний: у 2000 році дохід від туризму становив 32,78 мільярда євро, водночас французькі туристи, які подорожували за кордон, витратили лише 17,53 мільярда євро. Те, що безперечно привертає туристів, які приїжджають до Франції, – велика різноманітність пейзажів, довгі лінії океанічного й морського узбережжя, помірний клімат, багато унікальних пам'ятників, а також престиж французької культури, кухні та способу життя.

5.8 Ірландія

5.8.1 Загальна характеристика

Ірландія (ірл. *Éire* – МФА: [ˈeːɾʲə], англ. *Ireland*), офіційно Республіка Ірландія (ірл. *Poblacht na hÉireann*, англ. *Republic of Ireland*) – держава в північно-західній Європі на 5/6 території о. Ірландія, поділених у 1921 році. Вираз «Республіка Ірландія» (ірл. *Poblacht na hÉireann*) – характеристика держави, а не її назва. Країна має високі показники в системі освіти, політичній свободі та додержанні громадянських прав, свободі преси й економічній свободі. В Ірландії розвинена економіка, орієнтова-

на на послуги й високі технології. Країна – член Європейського Союзу, ОЕСР та ООН, але проголосила військовий нейтралітет, тому не є членом НАТО.

Офіційні мови – ірландська й англійська. Основна мова спілкування – англійська. Двома мовами видають офіційні документи, часто виконують написи на вивісках, дорожніх покажчиках. Ірландська – одна з кельтських мов, її вивчають у школах, нею ведуть певні передачі на радіо й телебаченні, є навіть повністю ірландськомовний канал «TG4». У побуті ірландська збереглася в певних селах: Ольстері (графстві Донегол), Коннахті (графствах Голвей і Мейо), Манстері (графствах Вотерфорд, Корк і Керрі). Здебільшого ірландці говорять англійською. Із квітня 2005 року всі державні службовці зобов'язані використовувати ірландську в діловому листуванні, а назви 2 300 населених пунктів і районів країни залишили ірландськими. У 2007 році ірландська стала 21 офіційною мовою Європейського Союзу.

Чимало англомовних письменників мають ірландське походження: Джонатан Свіфт, Джеймс Джойс, Оскар Уайльд, Семюел Беккет і Шеймас Гіні одержали Нобелівську премію з літератури. Як і в багатьох колишніх англійських колоніях, в Ірландії давні футбольні традиції. Найкращі місцеві футболісти: Джекі Кері, Лаєм Бреді, Девід О'Лірі, Рой та Роббі Кіни.

Державний прапор Ірландії (згідно з конституцією) – зелено-біло-помаранчевий триколон. Кольорові смуги однакової прямокутної форми розміщені послідовно одна за одною. Довжина прапора вдвічі більша за його ширину. Зелений колір – колір кельтів. Помаранчевий означає протестантську основу – прихильників William of Orange. Білий – символ чистоти відносин між ірландцями-католиками й ірландцями-протестантами. Уперше такий прапор підняли в 1848 році як символ ірландського революційного руху «Молода Ірландія» («*Young Ireland*»).

Релігія в Ірландській республіці історично відіграє важливу роль в суспільстві. Основна релігія –католицизм латинського обряду. Католики – 93 % населення, протестанти – 5 %.

Згідно з опитуваннями «Євробарометра» 2010 р. ірландці в Європі найбільше займаються спортом: 23 % громадян країни покращають свою фізичну форму 5 разів на тиждень. Найпопулярніші види спорту – гельський футбол, херлінг, регбі.

5.8.2 Етикет

Приїжджаючи в Ірландію, мандрівник, імовірно, мріє гармонійно влитися в ірландське суспільство й насамперед дізнатися про цікаві відмінності культури. Ірландців описують як допитливу, шанобливу до всіх народів націю. Вони чемні, кмітливі, гостинні до іноземців, багато працюють, а вільний час із задоволенням присвячують своїм сім'ям, друзям. Родинні зв'язки дуже важливі для ірландців.

Знайомлячись, ірландці завжди міцно стискають руки. Міцне рукостискання й зоровий контакт – дві важливі умови під час знайомства з ірландцями. Пунктуальність щодо ділових або соціальних зустрічей не притаманна жителям цієї країни. Вони можуть запізнитися навіть на важливий і давно запланований захід. Але, що цікаво, в разі зустрічі з іноземцями вони приходять вчасно.

Одна з делікатних тем ірландської культури – ставлення до алкоголю й поняття так званих «раундів» у пабах і барах. Коли хтось купує напої для всіх, відмову когось випити разом можуть сприйняти як образу. Ірландці поважають інших та у відповідь очікують такої самої поведінки. Ірландці не схвалюють публічних проявів ніжності.

Традиційному ірландському одягу не властиві розкішні надмірності, він простий і зручний. Ірландці вважають кращими в буденному житті твідові й вовняні речі.

Якщо ірландці запрошують у гості, варто купити подарунок. Він не повинен бути грандіозним чи занадто дорогим. Невеликий, але символічний, – квіти, пляшка вина, коробка цукерок!

Під час обіду поряд зі стравами іноді ставлять маленьку тарілку для картопляної шкірки. Вважають увічливим з'їсти всю запропоновану їжу.

У бізнесі ірландці не планують довгострокових перспектив, а розраховують свої сили лише на найближче майбутнє.

У соціумі вони спокійні й чемні, у роботі – проникливі та наполегливі. Ділові питання часто вирішують у ресторанах і впродовж гри в гольф.

5.8.3 Ділові відносини з ірландцями

На Вас чекає діловий візит до Ірландії? Ось кілька правил, що потрібно врахувати під час відвідування цієї країни.

1 *Як потрібно одягатися?* Ірландці не надають великого значення зовнішньому вигляду, одягаються скромно, просто, навіть можуть прийти на зустріч у спортивному одязі. Значна кількість населення – члени компанії захисту тварин, тому шубу, головні убори та інші вироби з натурального хутра, особливо з рідкісних і цінних порід, залиште вдома. Вишукане вечірне вбрання теж відкладіть на потім. А ось те, що дійсно може знадобитися, – парасолька, плащ і чоботи.

2 *Місце для ділових переговорів.* Не дивуйтеся, якщо ірландські колеги запросять Вас для ділових переговорів у бар: в Ірландії так прийнято. Ірландці не пунктуальні, можуть запізнитися на ділову зустріч аж на цілу годину. Але, з'явившись, так чарівно усміхнуться, що Ваше роздратування з приводу запізнення зійде нанівець.

3 *Транспорт.* Вирушаючи на ділову зустріч, викличте таксі. Але сідайте лише на переднє сидіння поруч із водієм, інакше він образиться. Якщо Ви займете заднє сидіння, це означатиме, що Ви найняли водія для візництва, водночас як

більшість таксі належать приватним власникам. Звісно, можна скористатися автобусом. Але в Ірландії, особливо Дубліні, автобуси ходять із великим запізненням, тому Ви повинні заpastися часом і терпінням [6].

5.8.4 Цікаві факти про Ірландію

Ірландія багата на цікавинки, найбільш вражаючі з них такі:

- за площею острів займає третє місце в Європі та двадцяте місце у світі;
- на території Ірландії знаходиться найзахідніша точка Європи;
- Ірландія – єдина країна в Європі, в якій людей менше, ніж собак;
- симфонічний оркестр ірландського містечка Корк упродовж 57 років виступав в одному складі без змін, завдяки чому потрапив до Книги рекордів Гіннеса;
- один із символів Ірландії – арфа. Це єдина країна в світі, в якій державу символізує інструмент;
- усім відоме пенальті у футболі запровадив ірландець ще в 1890 році;
- ірландці вважають серпень першим осіннім місяцем.

5.8.5 Десять міфів про Ірландію

Популярні зазначені нижче стереотипи.

1 Ірландці здебільшого руді. В Ірландії, звісно, є руді. Але, можливо, когось здивує, що Ірландія на другому місці за кількістю рудоволосих жителів. Їх там усього 10 %. А ось перше місце посідає Шотландія, де 13 % населення – шатени. Насправді, в Ірландії багато блондинів і брюнетів із карими й блакитними очима. Наприклад, Кілліан Мерфі або Джонатан Різ Маєрс.

2 Ірландці люблять випити. Вислів «Бог створив віскі, щоб уберегти ірландців від влади над усім світом» – лише жарт,

а історії про постійно п'яних ірландців – міф. Фактично в Ірландії найвищий відсоток непитуючих. Просто місцевим жителям зовсім не обов'язково напиватися, щоб бути веселими! Найчастіше компанія шумить більше, ніж п'є, тому що учасників надихає саме спілкування.

3 *Ірландці добре співають.* Кріс де Бург і Ронан Кітінг – співаки. Але конкурувати з ними можуть далеко не всі. І, повірте, виконати знамениті балади теж зможе не кожен. Це лише у фільмах усі ірландці співають так, що заздрять італійські оперні зірки. Але, якщо Вам пощастить почути майстерне виконання балади, будьте впевненими, що стримати сльози не вдасться.

4 *Серед ірландців немає атеїстів.* Головне свято Ірландії – день Святого Патріка. Крім того, ірландці часто згадують святих у розмовах. Але це зовсім не означає, що вони вірять у Бога. Справа в тому, що навіть в атеїстів це як вроджений рефлекс: якщо щось не так, вони звертаються до «вищих сил». Та й Патріка часом жартома зображують із кухлем пива в руці. Хоча, звісно, вірян в Ірландії чимало, їх не більше, ніж в інших християнських країнах.

5 *Ірландці люблять битися.* Для справедливості варто зазначити: ірландці – пристрасний народ. Але в зайвій агресії їх звинувачують даремно. Насправді без приводу там ніхто не б'ється. Більше того, войовничо налаштованих людей ірландці вважають не зовсім розумними. Щодо цього потрібно бути обережним: якщо один раз Вас назвуть дурнем, носитимете цей суб'єктивний титул усе життя!

6 *Ірландці доброзичливі.* Так, здебільшого. Проте пам'ятайте, якщо Вам у веселій компанії віддали останню сорочку, краще повернути її власникові. Інакше можна спровокувати нерозуміння. Обов'язково потрібно вітатися з усіма. І чим частіше, тим краще. Якщо раптом приділите комусь недостатньо уваги, на Вас, найімовірніше, образяться.

7 *Ірландці недостатньо ерудовані.* Ірландців не одне століття дражнять дурнями. Згадати хоча б Едмунда Спенсера, який у своїх віршах інколи жартував над жителями цієї країни. Саме Спенсер стверджував, що ірландці з їх мовою та звичаями ніколи не зможуть конкурувати з англійцями. Проте саме Ірландія подарувала світові Джеймса Джойса й багатьох інших поетів, письменників та вчених.

8 *Ірландці – великі казкарі.* І так, і ні. Серед ірландців дійсно є майстри розповіді. Нерідко Вас можуть ввести в оману красномовними історіями, що наперебій розказують місцеві жителі. Але, по-перше, необразливо. А, по-друге, не всі мають такий дар. Не хвилюйтеся, про талановитого оповідача Ви дізнаєтеся завжди.

9 *Ірландці злопам'ятні.* Ірландці імпульсивні, але вони швидко заспокоюються. Якщо одного разу Вам пригадають помилку минулого, то лише як жарт. Пам'ятайте, що місцеві жителі мають гарне почуття гумору й самоіронію, тому не ображайтеся.

Щодо пам'яті в певних країнах навіть популярний жартівливий термін «ірландський альцгеймер». Вважають, що ірландці не пам'ятають важливих дат, днів народжень та ювілеїв. Звісно, це ще один нічим не аргументований стереотип.

10 *Улюблений колір ірландців – зелений.* Так само можна стверджувати, що голландцям подобається помаранчевий, а іспанцям – червоний [7]. Якщо на головне свято прийнято вдягатися в усе зелене, це зовсім не означає, що жителі країни віддають йому перевагу. Так, ірландці традиційно купують зелені шапки на футбольні матчі, але не більше того.

5.9 Швеція

5.9.1 Загальна характеристика

Швеція (раніше Шведчина) – держава в Північній Європі на Скандинавському півострові. Межує з Норвегією та Фінляндією, також з'єднана з Данією мостом-тунелем через протоку Ересунн. Із територією 450 295 км² Швеція – третя за площею країна Європейського Союзу. Населення – 9,7 мільйона осіб. У Швеції загалом низька щільність населення – 21 людина на квадратний кілометр – із найвищою концентрацією в південній половині країни. Приблизно 85 % громадян живуть у міських районах. Південна Швеція – переважно сільськогосподарська країна, водночас її північна частина густо вкрита лісами. На сьогодні Швеція – конституційна монархія з парламентською демократією. Монарх керує державою. Столиця – Стокгольм, що також є найбільш густонаселеним містом країни. Функції законодавчої влади виконує однопалатний парламент – риксдаг із 349 членами. Виконавчу владу здійснює уряд під головуванням прем'єр-міністра. Швеція – унітарна держава, поділена на 21 лен і 290 комун.

Крім шведів, у Швеції проживають понад 17 тисяч саамів, більше ніж 50 тисяч корінних фінів, а також більше за 450 тисяч етнічних фінів, які іммігрували в країну впродовж ХХ століття, та їх нащадки. Середня тривалість життя чоловіків становить 78,6 року, жінок – 83,3 року.

У комунах проживають 90 % населення Швеції (не більше за 2 000 осіб). Стокгольм, Гетеборг і Мальме – найбільш густонаселені території. На півдні проживають 85 % громадян. Мовою де-факто є шведська, що належить до групи німецьких мов, споріднена з норвезькою та данською мовами, до яких подібна граматично й лексично. Із данською мовою є великі розбіжності у фонетиці, що перешкоджає вільному взаєморозумінню. Проте в країні немає офіційної мови. Переважає шведська, але ніколи не порушували питання про надання їй статусу офіційної.

Мовами національних меншин визнані саамська, меянкіелі, фінська, циганська та ідиш. Першими трьома говорять у державних і муніципальних установах, судах, дитячих садках та будинках для літніх людей у певних частинах лену Норрботтен.

Більшість вірян (79 %) відвідують Церкву Швеції – лютеранську церкву, відокремлену від держави в 2000 р. Також у країні є католики, православні й баптисти. Частина саамів сповідують анімізм. Унаслідок імміграції у Швеції з'явилися представники ісламу. Християнство почали сповідувати в X столітті завдяки просвітницькій діяльності святителя Ансгарія, який охрестив перших шведів.

Згідно з Актом про національні герби 1982 року Швеція має два національні герби – Великий і Малий.

Малий Герб використовують частіше. Це синій щит із трьома золотими коронами: дві вгорі, одна внизу. Зверху щит увінчує корона, іноді його облямовує золотий ланцюг Ордена Серафима (Орден Серафима, заснований у 1748 році, – найпочесніша нагорода у Швеції). Зображення трьох корон використовують як емблему Швеції приблизно з 1336 року, коли три корони були символом «Трьох мудрих королів». Згідно з іншою версією король Магнус Еріксон (1319–1364 рр.) затвердив емблему трьох корон як символ свого титулу – «Король Швеції, Норвегії та Скандії».

Великий Герб – це герб монарха, використовуваний в особливих ситуаціях урядом і риксдагом. Герб з'явився в 1440-х роках, коли був печаткою короля Карла Кнутссона Бонде. Щит на цьому гербі поділений на чотири частини, на ньому зображені три корони й «лев Фолькунгів» (тобто герб королівської династії, яка правила у Швеції в 1250–1364 рр.). У центрі розміщений герб нинішньої королівської династії. На початку ХХ ст. його ухвалив щойно обраний наступником шведського трону французький маршал Жан-Батист Бернадот, який почав правити як король Карл XIV Юган. На гербі зображені «мантія Васи» – уособлення королівської династії Вас (1523–1654); міст, що символізує князівство Понте-Корво в Італії (подарував Бернадотові імператор Наполеон у 1806 році); Наполеоновий орел і сім зірок.

5.9.2 Діловий етикет

На початку знайомства шведи можуть здатися надмірними й занадто серйозними, але це поки Ви не познайомитеся ближче. Переваги шведів, як і інших скандинавських народів: серйозність, порядність, акуратність, пунктуальність, надійність. Під час розмови не плутайте шведів із норвежцями та данцями: шведам це може не сподобатися. У бізнесі останні цінують професіоналізм партнерів. Здебільшого володіють кількома мовами, передусім англійською та німецькою.

Ще раз нагадуємо про пунктуальність: на переговори приходять у точно призначений час, відхилення від якого не перевищує 3–5 хвилин. Відповідальні шведи планують справи й домовляються про зустрічі заздалегідь [8].

Шведських підприємців бажано інформувати про учасників переговорів та програму перебування партнерів у країні. У Швеції вважають кращим попередньо всебічно вивчити одержані пропозиції. Під час розглядання ділових питань звертають увагу навіть на найдрібніші деталі, тому їх партнерам варто ретельно готуватися, щоб чітко аргументувати свою позицію. Не

рекомендують вести себе занадто самовпевнено. Уникайте хвастощів, чванства, зарозумілості. Якщо Ви звикли до того що Вашу діяльність зазвичай оцінюють високо, вголос і відразу, доведеться відвикати: як би блискуче Ви не провели зустріч зі шведськими партнерами, навряд дочекаєтеся від них компліментів.

Переговори шведи традиційно починають із загальних тем: погоди, вражень гостей, спорту. Висловитися нададуть можливість кожному. У цій країні дружні відносини відіграють важливу роль у бізнесі. Ділове спілкування нерідко продовжується за межами офісу – іноді в гостях, але частіше в ресторані, тому додому запрошують лише найважливіших або найближчих партнерів. Одержавши таке запрошення, завбачливо купить квіти для господині.

Згідно зі звичаєм господар будинку на знак вітання піднімає келих і, звертаючись до кожного, говорить шведською: «Скооль!» («За Ваше здоров'я!»). П'ють, обмінюючись поглядами, а випивши, знову дивляться один одному в очі й лише потім ставлять келихи на стіл.

5.9.3 Цікаві місця

Стокгольм – шведська столиця – не лише найбільше скандинавське місто, а й найбільш чарівне. Його називають найбезпечнішим містом Старого Світу. У самому Стокгольмі живуть близько 1,6 мільйона осіб, але, незважаючи на це, місто залишається спокійним і навіть, можна сказати, пасторальним. Його багатовікові алеї та сквери знаходяться по всьому архіпелагу з 14 островів, на якому побудоване місто. Місцеві жителі дуже пишаються тим, що риболовити можна хоч у центрі міста.

Майже до всіх численних визначних пам'яток Стокгольма можна дістатися пішки. Це чудовий спосіб оглянути місто. Можна організувати поїздку водним транспортом, і так Ви побачите ще одну грань, можливо, найкрасивішої місцевості

Скандинавії. Приїхавши до Стокгольма, відчуєте ритм міста, відвідавши Остермальм (фешенебельний район) і Стріт (ринок, що працює у вихідні на Содері – південному острові). Ви побачите два контрастних та водночас чарівних краєвиди міста.

Щоб відчути природну красу Стокгольма, прогуляйтеся літнім ранком по Югордену, покупайтеся в озері Меларен у Норрмаларстранді або відпочиньте в парку Хагапаркен. І Ви зрозумієте, що ми маємо на увазі. Також додайте до цього літній період білих ночей, коли сонце не сідає за горизонт повністю, а залишається в далеких північних широтах.

Більшість туристів спочатку відвідують старе місто Гамла Стан, що приваблює своєю незвичністю. Там над тісною бруківкою нависають, закриваючи світло, старі будинки. Вулички розходяться променями від розкішного пишного королівського палацу, де з XIII століття жили члени королівської сім'ї Швеції. Незважаючи на свою середньовічну спадщину, Стокгольм ні в якому разі не є застиглим у давнині анклавом. Репутація жителів як людей, які слідкують за модою, мають передові ідеї та втілюють їх у життя, дозволяє їм задавати тон у таких глобальних галузях, як інформаційні технології та дизайн. Стокгольмців неймовірно турбує стан довкілля, і їм є що оберігати: на третину місто – вода, на третину – зелень, на третину – будівлі й чисте повітря, можливо, найчистіше у світі. Глибоко вдихнувши свіже повітря, збирайтеся на пікнік та вирушайте на поромі в напрямку одного з парків міста, де Ви, безсумнівно, потрапите на безкоштовний концерт; або їдьте за покупками в такі райони, як Бібліотексгатан, де багато шикарних європейських бутіків; Оденгатар, де переважно продають антикваріат, а також на вулиці Дротнігсгатан, Харнгатар, Хоторгет або Стуреплан.

Це жваве й миле місто в кільці моря володіє міжнародним духом і незмінно притягує іммігрантів та туристів. Стокгольм може запропонувати прогулянки по 24 000 островів узбережного архіпелагу, а також водний фестиваль у серпні,

джазовий фестиваль і 30 концертів у королівському замку в липні або різдвяний ярмарок у Скансені в грудні, під час якого панує енергійна дружня атмосфера.

Стокгольм пропонує чудові можливості для культурного дозвілля: там проводять удосталь мистецьких фестивалів. Архітектура будівель не може не захоплювати (зокрема, Міська Ратуша, в якій проходить банкет із нагоди вручення Нобелівської премії). Один із варіантів відпочинку – візит у відомий на весь світ оперний театр. У місті більше ніж 150 музеїв.

У найпівнічнішому регіоні Швеції за полярним колом знаходиться казковий край – Лапландія. Лапландські світлові переливи приваблюють мандрівників з усього світу. Улітку за полярним колом 100 сонячних ночей. Іншими словами, більше трьох місяців постійного денного світла без найменших ознак ночі.

5.9.4 Цікаві факти про країну

Найбільш вражаючими є такі дані:

- шведки народжують здебільшого у 30 років. Згідно з офіційною статистикою це найбільший вік у Європі. Одна з основних причин – бажання жінок досягти успіху в бізнесі або піднятися вище кар'єрними сходами;
- на сьогодні у Швеції функціонують більше ніж 10 ядерних реакторів;
- Швеція зберігала нейтралітет під час Першої та Другої світових воєн;
- у країні не дуже популярно бути домогосподаркою, тому більше за 75 % матерів незабаром після народження дитини виходять на роботу;
- предками сучасних шведів були вікінги – войовничий і хоробрий народ. Шведські вікінги здійснювали морські походи в інші країни для наживи й пошуку нових територій;
- найбільш популярні види спорту у Швеції – футбол і хокей. Національна збірна з хокею виграла золоту медаль на

зимових Олімпійських іграх 2006 року. Футбольна збірна стабільно виступає на найбільших світових чемпіонатах;

- Швеція може похвалитися найбільшою кількістю фастфуд-ресторанів «Макдональдс» у Європі;

- Найпопулярніший шведський сувенір – дорожній знак, що попереджає про можливість зустрітися з лосем на дорозі. Щороку величезну кількість цих знаків крадуть зі шведських залізниць [9];

- у Швеції понад 300 000 осіб із прізвищем Карлсон;

- робітничий клас Швеції щорічно одержує 34-денну відпустку. За цим показником країна займає третє місце у світі. Довша відпустка передбачена лише в Італії та Фінляндії;

- середній вік студентів Швеції – рекордні 25,4 року;

- середня тривалість життя становить 80 років: жінок – 83,4 року, а чоловіків – 78,7 року. Це переважно пов'язано з чудовою екологією та спокійним розміреним життям;

- 90 % населення Швеції живуть у південному регіоні країни;

- до флори й фауни у Швеції ставляться дуже бережно й, наприклад, за вбивство горобця Ви можете одержати до 6 місяців виправних робіт;

- у Швеції не прийнято після закінчення школи відразу вступати до ЗВО. Зазвичай випускники спочатку починають жити окремо, працювати, а через кілька років лише починають навчатися в університеті;

- «шведський стіл» започаткували понад століття тому. Відомо, що шведи не дуже люблять церемонитися з оформленням і сервіруванням, тому й придумали такий спосіб подання їжі. Водночас це істотно збільшило час для спілкування.

5.9.5 Культура шведів

Культура Швеції – загальне поняття, до якого належать різні аспекти життя: лютеранство, профспілковий рух, упевненість у собі, що формує шведський менталітет (національну

самоідентифікацію), сприйняття шведів іноземцями тощо. Різні історичні періоди також впливали на формування шведської культури або відображали шведську ментальність. Швеція скасувала рабство в середині XIV століття, також там не було кріпосного права. Селянство становило близько 40 % населення й було одним із чотирьох станів (водночас із дворянами, духовенством і міщанами) в риксдагу.

На початку своєї історії 25 провінцій у Швеції майже не взаємодіяли, тому в кожній з них різна культура. Вони давно втратили своє автономне значення як адміністративні та самостійні політичні регіони. Але як і раніше їх ідентифікують як культурні регіони, й населення Швеції ототожнює себе з ними. Кожна провінція має унікальну історію та неповторні особливості. Певні регіони історично сформувалися як відділені частини Швеції з власними законами. Їх незалежність зумовлена тим, що вони були частинами інших країн, таких як Данія, Норвегія та ін. У результаті впливу сусідніх культур сформувалися різні діалекти Швеції (північнонімецький), виникли етнічні меншини. Шведський етикет і педантизм подібні до німецьких. Шведам притаманні самоіронія, доброзичливе почуття гумору. Гостей очікують хвилина в хвилину, без запізнень і без приходу раніше за визначений час. До тосту не п'ють алкоголю (тост у кінці трапези), спочатку їдять (як вірмени) для уникнення швидкого захмеління (що відрізняє їх від українців). А після тосту не цокаються, лише піднімають келихи разом угору (на рівні грудей), дивлячись в очі один одному, потім п'ють після слова господаря дому «*сколь!*» (у перекладі «*за Ваше здоров'я!*», аналог українського «*будьмо!*»). Далі знову обмінюються поглядами та ставлять порожні келихи на стіл. Шведи делікатні й сором'язливі.

Ось приклади шведських прислів'їв:

- 1) усе добре в міру (*Allt är lagom*);
- 2) краще мовчати, ніж зле говорити (*Bättre tiga, än illa tala*);

3) не рий яму іншому – сам у неї потрапиш» (*Den som gräver en grop åt andra faller ofta själv däri*);

4) усі методи гарні, крім поганих (*Alla sätt är bra utom de dåliga*);

5) найкращий захист – напад (*Anfall är bästa försvar*);

6) злидні зцілюють від гордині (*Armod botar högmod*);

7) із маленьких поросят виростають великі свині (*Av små grisar blir det stora svin*);

8) краще втекти, ніж погано фехтувати (*Bättre fly, än illa fäkta*);

9) краще пізно, ніж ніколи (*Bättre sent, än aldrig*);

10) у гостях добре, а вдома краще (*Borta bra men hemma bäst*);

11) у війні всі зазнають поразки, навіть переможець (*I kriget är alla besegrade, även vinnaren*);

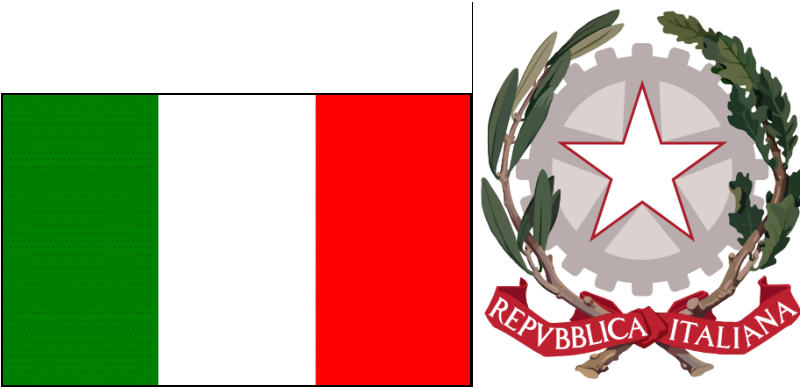
12) від золота суддя сліпне (*Domaren är blind från guld*);

13) життя без любові, як рік без літа (*Liv utan kärlek – somett år utan sommar*);

14) хата без господині, як ваза без квіток (*Hut utan värdinna – som en blomstlös vas*).

Особливість культури Швеції – шведська ментальність, обумовлена вихованням.

5.10 Італія

5.10.1 Звертання

Італійці дуже виховані, мають гарні манери. Вітаються рукоштовпанням і поцілунками. Так вони висловлюють бурхливу радість від зустрічі знайомих, навіть якщо бачилися з ними зовсім недавно. Італієць неодмінно розцілує Вас в обидві щоки, у чоловіків теж так прийнято. Рукоштовпання – символ: показує, що руки співрозмовників беззбройні.

«Чао» – неофіційна форма вітання й прощання. «*Buongiorno!*» («Добрий день!») говорять до 15.00, а потім відразу переходять на «*Buonasera!*» («Добрий вечір!»). Грань між увечері та вночі в італійців чіткіша, ніж в англійців, тому типове для англійців запитання: «як Ви провели ніч?» італійцям здається нескромним. Потрібно запитувати, як пройшов вечір.

Незнайомих називають *синьйор* і *синьйора*. До жінки звертаються *синьйора*, навіть якщо фактично вона *синьйорина* (незаміжня). Дуже часто (значно частіше, ніж в Англії та Америці) зазначають професійні титули. *Доктор* – зовсім не обов'язково лікар, а будь-яка особа з вищою освітою; *професорами* називають усіх учителів, а не лише університетських викладачів; словом «*маестро*» звертаються не лише до диригентів і композиторів, а й до представників інших спеціаль-

ностей, навіть тренерів по дзюдо; *інженер* – дуже почесний титул, що відображає високий статус громадян з інженерною освітою.

«*Grazie*» (*спасибі*) і «*prego*» (*будь ласка*) говорять в Італії на кожному кроці, проте нітрохи не соромно, увійшовши в бар, гучним голосом наказати: «*каві!*». У ресторанах кожен платить за себе, надмірну ввічливість вважають недоречною й навіть образливою.

Італійці на відміну від англійців рідко вибачаються: якщо не відчують за собою провини, то й пояснювати нічого.

5.10.2 Етикет під час зустрічі

Італійці дуже люблять рідні місця й неохоче покидають їх. У більшості регіонів є власний місцевий діалект, що значно відрізняється від італійського і структурно, і лексично. Жителі Італії насамперед вважають себе та один одного римлянами, міланцями, сицилійцями або флорентійцями, а вже потім італійцями. «*Звідки Ви родом?*» – для італійця складне запитання, що потребує ґрунтовної відповіді. Італієць точно знає, звідки він родом.

Під час спілкування зі знайомими в Італії прийнято спочатку запитувати про здоров'я дітей, а потім уже про їх самопочуття. Італійці дуже привітні, вони часто називають один одного «*дорогий, дорога*» та «*милий, мила*» навіть відразу після знайомства.

Дуже багато уваги італійці приділяють своєму зовнішньому вигляду. Вони завжди помічають, як одягнені інші, особливо іноземці (на їх думку, всі вони одягнені погано).

Італійці – щедрий народ, але їх щедрості потрібно побоюватися, тому що жодної речі в Італії не дарують без наміру. Життя і влада італійців базуються на системі подарунків та послуг. Якщо Ви прийняли від італійця подарунок, повинні будете відплатити дарувальникові якоюсь послугою.

5.10.3 Пунктуальність

Пунктуальність – перше правило будь-якої ділової людини незалежно від місця роботи й країни. Експерти визнають, що Італія стала жертвою так званого «недбалого ставлення» до пунктуальності, навіть серед професіоналів.

«Усі зустрічі й переговори починаються та завершуються пізніше за домовлений час», – зазначає експерт із ділового етикету Альберто Презутті.

Саме тому прийти вчасно в Італії – дієвий спосіб справити гарне враження.

В Італії пунктуальність не вважають обов'язковою рисою, а час завжди називають приблизно. Постійні запізнення переважно нетипові, але водночас до них ставляться терпимо. Можна запізнюватися на 15 хвилин, а на півгодини – неприпустимо. Якщо Вам призначили зустріч, наприклад, на 17.00, будьте морально готовими почекати мінімум 10–15 хвилин: це взагалі не вважають запізненням.

Крім того, в Італії Ви можете зіткнутися з невідповідностями заявленого офіційного та фактичного графіків роботи: магазини й ресторани можуть починати робочий день пізніше, а закінчувати раніше, ніж зазначено на вивісці, чи навіть раптово закриватися на обід, узагалі не передбачений у робочому графіці.

5.10.4 Перше знайомство

Італійцям важливо, щоб людину, з якою вони спілкуються вперше, хтось відрекомендував, наприклад бізнес-партнер, клієнт або посольство й торгова палата. Офіційний лист – найкраща форма першого ділового контакту, але лише з дзвінком та особистою зустріччю. Не дивуйтеся, що на Ваш лист англійською мовою можете одержати відповідь італійською. Це типово для середніх і малих фірм Італії. Тому за можливості для швидкої відповіді перший лист краще написати італійською. Італійські керівники рідко говорять англійською та

часто проводять переговори за участю співробітника фірми, який займає нижче службове становище, але добре знає англійську. У такому разі варто пам'ятати, що звертатися під час зустрічі потрібно до італійського партнера, а не до його помічника.

Італійці надають великого значення представницькій увазі й усьому, що може підкреслити соціальний статус. Елегантний одяг, витончені аксесуари, зокрема гарну кулькову або пір'яну ручку, італієць відповідно оцінить. Усе повинне бути стильним та акуратним, починаючи від одягу й закінчуючи папками для паперів. Візитна картка італійця найчастіше однобічна, і що менше на ній інформації, тим важливіша перед вами особа.

Під час першої зустрічі італійські бізнесмени не обговорюють відразу всі деталі. Здебільшого Вам більше розповідатимуть про себе, запитуватимуть про Вас, Вашу компанію, сім'ю, що ще раз підкреслює важливість для італійців особистих взаємин. Офіційність не властива переговорам за участю італійців. Там панує атмосфера відкритого обговорення. Партнери можуть вирішувати все відразу, головне – дати можливість кожному висловити свою точку зору.

5.10.5 Діловий етикет

Під час спілкування з італійцями варто додержуватися формальностей. Прийнята офіційність у діловій обстановці змушує італійців часто звертатися один до одного за званням, наприклад доктор, адвокат, професор або інженер. Також італійці не бачать нічого образливого у зверненні до колег на прізвище, навіть без слів «сеньйора» чи «сеньйорита».

Італійці надають великого значення світській розмові. Вони з радістю поговорять про мистецтво, архітектуру, місцеву кухню й вина, спорт, футбол, природу, свята, кінофільми, сім'ю.

Порядок денний, регламент не мають великого значення. Хоча переговори можуть завершуватися дуже швидко, італійці

терплячі. Про попередню угоду домовляються дуже швидко, а ось обговорення деталей переважно затягується, в результаті чого багато пунктів початкових домовленостей можуть істотно змінити.

Вітатися з італійськими приятелями можна традиційним поцілунком в обидві щоки, проте на робочому місці така поведінка неприпустима. Згідно з діловим етикетом обійми й поцілунки – табу.

5.10.6 Бізнес та їжа

Ні для кого не секрет, що в Італії бізнес-питання часто вирішують упродовж прийому їжі.

«Найчастіше в Італії найважливіші угоди укладають за обіднім столом із келихом вина або смачною стравою», – говорить Альберто Презутті.

Обід із клієнтом або постачальником – кращий спосіб познайомитися й налагодити плідне ділове співробітництво.

Італійці дуже люблять смачно поїсти, а особливо в компанії своїх родичів, друзів, приятелів. Ентузіазм італійців не знає меж, якщо мова йде про спільний прийом їжі. Спершу подають закуски (зазвичай не менше ніж п'ять), потім – першу страву (кулінарні шедеври з макаронів чи рису), потім – другу (м'ясо або рибу й гарнір з овочів), потім – сир і, нарешті, десерт, що завершується кавою еспресо.

Прийом їжі може тривати від двох до п'яти годин. Після обіду італійці сплять 1–2 години, щоб прийти до тями перед вечерею.

В Італії кожному сезону властиві свої делікатеси. Наприкінці літа італійці всією сім'єю готують томатний соус; у вересні збирають гриби, в жовтні – виноград, у березні – листя кульбаби, що надає неповторного аромату зеленому салату. Секрет італійської кухні не лише в свіжих та якісних інгредієнтах, а й у тому, що всі італійці (як жінки, так і чоловіки) – чудові кулінари. Готувати вони вчаться з дитинства.

Італійці посідають одне з перших місць у світі за споживанням віскі: в італійських барах зазвичай асортимент віскі ширший, ніж у шотландських пабах. Серед молоді популярне пиво, особливо міцне, імпортне. Але що в італійця в крові, так це вино.

Італійці п'ють лише під час їжі, але це зовсім не означає, що вони себе обмежують. Їжі передуює аперитив, до кожної страви подають відповідне вино, а на десерт – шампанське.

5.10.7 Дрес-код

В Італії немає суворого дрес-коду, але потрібно знати, як «на відмінно» виглядати в очах італійського народу. В іншому разі Ваш стиль вважатимуть безглуздом.

Італійці одягаються дуже чудово! Недарма виникає відчуття, що їм притаманна вроджена елегантність. Для італійців важлива приємна презентабельна зовнішність, що вони називають «*bella presenza*» та «*bella figura*». Одяг італійців більш формальний, ніж у жителів Північної Європи та Північної Америки.

Італійці – справжні знавці моди, їх повагу до традицій і звичаїв відображає зовнішній вигляд. Як зазначали раніше, обмежень щодо дрес-коду в Італії немає, але актуальні непомітні «правила» для неозброєного ока.

Бажані принципи дрес-коду:

- в разі невпевненості краще одягнутися зухвало та якомога яскравіше, а не навпаки. Не забувайте, що італійську красу обумовлює чудовий загальний вигляд, а не креативність окремих елементів, наприклад краватки. Одягати краватку до джинсів або невипрасувану сорочку гірше, ніж витончений костюм без краватки. Перша річ, на яку звернуть увагу італійці, – туфлі й матеріал, із якого вони зроблені;
- італійки люблять макіяж, їх волосся, брови й нігті, особливо на ногах, доглянені! Парфумами користуються рідко;

- можна одягати джинси (навіть на офіційну зустріч), якщо вони добре поєднуються з модною курткою або елегантними аксесуарами. Але ніколи не одягайте краватку й джинси;
- чоловікам потрібно носити шкарпетки в закритих туфлях. Виняток – мокасини, але італійці в такому разі одягають спеціальний вид шкарпеток, що називають *fantasmini* (невидимими, дуже тонкими шкарпетками);
- сорочки із запонками й кишнями спереду більш елегантні.

5.10.8 Невербальне спілкування й жести

Усі народи світу тією чи іншою мірою використовують немовленнєві засоби вираження думок та емоцій. Італійці – не виняток, а наочний приклад. Їх можна назвати чемпіонами світу з використання рук, м'язів обличчя та інших частин тіла в повсякденному спілкуванні. У них також зовсім інше уявлення про життєвий простір індивіда. Наприклад, середньостатистичний європеєць вважає, що зона віддаленості співрозмовника повинна становити не менше ніж 60–80 см. Для італійця вона істотно менша: чим ближче до Вас співрозмовник, тим більш дружнє його ставлення. Якщо Ви про це нічого не знаєте, поведінка італійця може здатися неадекватною та відразливою.

Система конвенціональних (загальноприйнятих) італійських жестів має свої причини. Італійці говорять майже скоромовкою, тому дуже часто неможливо зрозуміти сенс повідомлення. Супутні жести сповільнюють темп мовлення та додають до слухового візуальне й тактильне сприйняття. Можна слухати співрозмовника вибірково, достатньо спостерігати за його рухами. Жести – дуже важлива особливість італійського невербального спілкування.

Жести італійців можна поділити на дві групи. Перша – мімічні або ілюстративні. Здебільшого вони замінюють слова й вирази в стандартних ситуаціях. Рука з відстовбурченим великим пальцем і мізинцем, піднесена до вуха, означає «зателефо-

нуємо (обов'язково, пізніше)». Піднятий указівний палець на рівні голови співрозмовника може означати «*почекай, згадав, зараз розповім важливу новину*». Великий і вказівний пальці, з'єднані в кільце, означають «*схвалюю, дуже добре, сподобалося*». Друга група – символічні жести – більш різноманітна й емоційно насичена.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок: етикет Італії базується на додержанні формальностей. Особливе місце належить такій якості, як делікатність. Якими б не були взаємовідносини, до якого б соціального класу Ви не належали, про ввічливість і гарні манери необхідно пам'ятати завжди. Італійцям притаманна витонченість, але до їх позитивних якостей не належать акуратність та пунктуальність. Вони можуть запізнитися на обід, вечерю, затримати зустріч і навіть не помітити цього. Вони вільно розпоряджаються як своїм, так і чужим часом. Недоліком деяких італійських бізнесменів є те, що вони, обіцяючи що-небудь, не завжди тримають своє слово. У сучасних компаніях із відкритим стилем управління, невеликих сімейних фірмах і серед молоді один до одного звертаються на ім'я та на «*ти*». Але під час спілкування з начальником і колегами, старшими за віком, переходять на «*Ви*». Під час звертання на «*Ви*» до прізвища додають «*синьйор*» або «*синьйора*». «*Синьйорина*» звертаються до молодшої за віком або нижчої за посадою жінки. Із професійних титулів найбільш поширений *художник*. Італійці переважно дуже відкриті й толерантні щодо інших звичаїв і манер. Наприклад, якщо Ви запізнилися, але щиро вибачилися, жодних претензій до Вас не буде. Італійці дуже терплячі до помилок і відсутності результату, але грубості та зухвальства Вам не вибачать.

Між роботою та приватним життям простежується розмежування: не прийнято брати роботу додому, працювати у вихідні. Діловій жінці доцільно одягатися на зустрічі так, щоб речі були не більше ніж трьох кольорів. Зачіски можуть бути найріз-

номанітнішими. Цілувати руки італійкам не лише можна, а й потрібно.

5.11 Україна

5.11.1 Загальні відомості

Україна – держава в Східній та частково Центральній Європі, південно-західній частині Східноєвропейської рівнини. Найбільша за площею (603 628 км²) країна Європи, друга на європейському континенті, якщо враховувати Росію. Межує з Білоруссю на півночі; із Польщею, Словаччиною й Угорщиною – на заході; із Румунією та Молдовою – на південному заході; із Росією – на сході й північному сході. На півдні та південному сході країну омивають Чорне й Азовське моря.

Україна – унітарна держава. У її складі 24 області, Автономна Республіка Крим і двоє міст зі спеціальним статусом: Київ – столиця та найбільше місто, й Севастополь.

Україна – парламентсько-президентська республіка. Найвищий орган державної влади – Верховна Рада України, а глава держави – Президент України.

Найбільшу кількість населення зафіксували в 1993 році – 52 244 тис. осіб. На сьогодні простежується стійка тенденція до скорочення населення внаслідок перевищення смертністю

народжуваності та еміграції, зокрема трудової. У 2007 році Україна за швидкістю темпів зменшення населення посідала четверту сходинку у світі. За прогнозами ООН кількість населення України до 2050 року може становити 30 млн осіб.

Згідно зі ст. 10 р. 1 Конституції України державна мова – українська; держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, сприяє вивченню мов міжнародного спілкування; в Україні гарантовані вільний розвиток, використання й захист російської, інших мов національних меншин.

Історично українська походить із давньоруської (давньоукраїнської) – розмовної мови Київської Русі. Із XV століття українську мову утискали польська (полонізація), а з XVIII століття – російська (русифікація).

Відповідно до Всеукраїнського перепису населення 2001 р. українську вважають рідною 67,5 % населення, російську – 29,6 %. Водночас українською мовою спілкуються приблизно 53 % громадян, російською – 45 %, хоча наявні інші дані.

Українська мова як мова спілкування в родині переважає на Західній Україні, в центрі та північному сході; російська – в Донбасі, Криму й на півдні.

Україна – світська держава, в якій церква відділена від влади та школи. Конституція України гарантує свободу совісті й віросповідання.

5.11.2 Етикет, культура спілкування

Український народ має неповторний і самотутній етикет. Викристалізувавшись упродовж довгого часу, він залишається для нього важливим культурним дороговказом. Ідучи в гості, українці обов'язково приносили подарунки, зазвичай прості, – хлібину й квартиру горілки.

В українській родині завжди панував культ гостинності, згідно з яким здебільшого додержувалися усталених норм етикету. Київський князь Володимир Мономах у своєму «Повчанні

дітям» зазначав: «Ушануйте гостя, хоч би звідки він до Вас прийшов».

Етикет прийому гостей істотно відрізнявся від тих днів, коли традиційно запрошували господарі (на Різдво, Великдень, Трійцю, храмові свята, іноді недільні дні, а також сімейні урочистості: весілля, народини, похорони, поминки). Кількість свят, на які можна було ходити в гості, в певних місцевостях України суворо регламентували. В одних регіонах ходили лише на храмові свята, в інших – на дні Івана, Михайла, Миколая.

Щодо ділового етикету. У багатьох вітчизняних бізнесменів-початківців зривається безліч вигідних угод, особливо із закордонними фірмами, через те, що вони не знають правил ділового етикету. А ще частіше їх «підставляють» різні консультанти, секретарки. У більшості «нових українців» помітно поганий смак на одяз, немає гарних манер поведінки.

Унаслідок цього «нових українців», їх консультантів і секретарок критикують партнери. Підприємці, які поважають себе й честь своєї фірми, після першої зустрічі припиняють усі переговори. А причина цього – поведінка «нових українців», оцінити яку можна словами зі знаменитої казки про бабу, що «ні ступити, ні сказати не вміє».

Як переконає досвід налагодження підприємцями зовнішньоекономічних зв'язків, наші бізнесмени також своєрідно розуміють цінності цивілізованого ринку, що ґрунтуються на таких моральних категоріях, як шляхетність, надійність, порядність, солідарність.

Численні фірми мають у багатьох країнах такий принцип: прибуток – вище за все, але честь вища від прибутку. А в багатьох нових українських бізнесменів інші принципи: прибуток будь-якою ціною; в комерції все дозволено; гроші не пахнуть.

Відповідно етика нового класу бізнесменів в Україні – явище складне й суперечливе. На нього впливають різні етичні традиції та системи цінностей, тому що в українському бізнесі

багато осіб різних національностей, віросповідання й етичних поглядів, із різними економічними базисами. Крім того, в українському бізнесі наприкінці 90-х років ХХ ст. почали працювати громадяни закордонних держав, діяльність яких ґрунтується на канонах західної етики. Контакти з ними формують своєрідне переплетення національних українських рис із загальносвітовими, що полегшує інтеграцію українського бізнесу в систему світових етичних норм ділової поведінки.

11.3. Мовленнєвий етикет

Мовленнєвий етикет – національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, реалізовані в системі стійких формул і висловів, рекомендованих для висловлення подяки, прощання тощо в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співрозмовником, зокрема під час привітання, знайомства, звертання. Знання правил мовленнєвого етикету не лише є показником зовнішньої культури, а й має безпосередній вплив на формування особистості, виховання високої моралі, духовності. Засвоєння національного мовленнєвого етикету, вміння користуватися ним роблять спілкування приємним і бажаним. Діловій особі необхідно додержуватися правил мовленнєвого етикету відповідно до ситуацій. Вітання виконує важливу функцію в комунікативному акті: з нього починається, а часто ним як етикетним ритуалом і обмежується спілкуванн. Цим можна пояснити спеціалізований характер та певний автоматизм вітальних висловів.

У своєму історичному розвитку система етикетних звертань української мови найбільше змінилася через особливу залежність від соціальної організації суспільства. На сьогодні до реєстру слів-звертань офіційного вжитку належать: *пане (пані, панове), добродію (добродійко, добродії), друзі, товариство, колеги, громадо, громадянине (громадянку, громадяни), товаришу (товаришко, товариші)*, що вживають водночас із етикетними означеннями *вельмишановний, вельмиповажний, глибокоповажний, високодостойний, шановний, дорогий*,

наприклад *високоповажний пане Президенте, глибоко поважні пані й панове, дорогі друзі, високоповажна святочна громадо, шановні колеги.*

Мовленнева частина прощання простіша, ніж вітання. Переважно це співвідносні формули, що інколи мають антонімічний характер (наприклад, *до побачення, прощай, будь здоровим*) або функціонують як самостійні вислови чи репліки-відповіді на власне прощальні слова, зокрема *на все добре, будьте здоровими, щасливо.*

У діловій сфері поширені ситуації, що передбачають оцінювання діяльності особи, висловлених думок тощо. Їх мовне забезпечення пов'язане з умінням вибрати й застосувати узвичаєні стандартні формули для вираження компліменту чи згоди. Мета компліменту як елемента мовленнєвого етикету – викликати симпатію співрозмовника, підняти йому настрій, зробити приємність [10].

Словесна люб'язність – один із психологічних прийомів досягнення прихильності підлеглих, з одного боку, та керівника, з іншого. Наприклад, керівник може зробити комплімент співробітникові під час роботи, наприклад *«мені приємно з Вами працювати», «Ви чудовий фахівець».* Вдалий комплімент завжди спонукає до зворотної люб'язності, скажімо *«щасливий працювати під Вашим керівництвом».*

Відповідями на комплімент можуть бути вислови: *дякую; дякую, але Ви перебільшуєте; радий (рада) це чути; мені приємно це чути.*

Досконале спілкування може стати ключем до успіху в суспільстві й на етапах професійної кар'єри, водночас недодержання лінгвоетикету – причина багатьох конфліктів.

5.11.4 Цікаві факти

Українці, а саме конструкторське бюро Антонова, розробили літак із найбільшою у світі вантажопідйомністю – Ан-225 «Мрія». Спочатку його проектували для транспортування кос-

мічних кораблів. На сьогодні «Мрія» виконує комерційні вантажні перевезення.

Найбільші чоловічі монастирі називають Лаврами. Статус Лаври мають лише шість монастирів у світі. Три з них знаходяться в Україні. Це Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра в Києві, що одержала цей статус ще в 1598 р., Свято-Успенська Лавра в м. Почаїв і Святогірська Свято-Успенська Лавра на Донеччині.

Одна з найвідоміших у світі різдвяних пісень – «Щедрик». Це народна пісня, записана українським композитором Миколою Леонтовичем. Вона відома як «*Carol of the Bells*» або «*Ring Christmas Bells*». На Youtube різні виконання «Щедрика» набирають мільйони переглядів.

Українці – одна з найбільш освічених націй. Україна посідає 4 місце у світі за кількістю громадян із вищою освітою, що перевищує середньоєвропейський показник.

Можна укласти словник українських прізвищ, спотворених упродовж русифікації російськими чиновниками. Український рід Чехів у XIX столітті чомусь став Чеховими. Дід А. Чехова ще був Чехом. Сам А. Чехов писав, що дід його – українець. Кумедно, але Дейнеки перетворилися на Денікіних. Козаки Розуми стали Розумовськими, Чайки – Чайковськими. Дід Петра Чайковського (великого композитора) Петро Чайка закінчив Києво-Могилянську академію, потім його як медика російський уряд відрядив штаб-лікарем у Вятку. Імовірно, українська атмосфера в родині Чайковських збереглася краще, ніж у Чехових, тому з 24-річного віку майбутній композитор майже щороку по кілька місяців жив в Україні, де написав понад 30 творів, зокрема опери «Коваль Вакула» («Черевички»), «Мазепа», романс «Садок вишневий коло хати», дует «На вгороді коло броду» на слова Т. Шевченка. У суворі часи утиску української мови він домагався постановки «Тараса Бульби» М. Лисенка, використовував у своїх творах багато українських народних пісень.

Україна – один із членів-засновників Організації Об'єднаних Націй, а також член понад сорока міжнародних організацій.

5.12 Іспанія

5.12.1 Загальна характеристика

Державний устрій. Іспанія – конституційна монархія. Глава держави – король, проте реальна виконавча влада належить прем'єр-міністрові, який очолює уряд. Законодавчу владу здійснює парламент із Сенату й Конгресу депутатів – Генеральні кортеси .

Географічне розміщення. Іспанія – південноєвропейська країна. Вона займає п'ять шостих Піренейського півострова, Балеарські та Пітіузькі острови в Середземному морі й Канарські острови в Атлантичному океані. Піренейські гори важкодоступні та ізолюють Іспанію від інших європейських країн, крім Португалії, що знаходиться в західній частині півострова. Іспанію омивають Середземне море й Атлантичний океан. По суходолу країна межує з Португалією на заході (спільний кордон – 1 214 км); із Францією – по гребенях Піренейських гір (623 км); з Андоррою (63,7 км); із Гібралтаром (1,2 км); із Марокко (м. Сеута – 6,3 км, м. Мелілья – 9,6 км). Площа території – 504 782 км² (50 місце у світі) [16].

На *державному прапорі* зображені червоні, жовті й червоні горизонтальні смуги з гербом посередині. Символічне значення кольорів цього прапора легенда пов'язує з його походженням. Відповідно до переказу один із королів Арагону побажав мати свій прапор. Оглядаючи різні проекти прапорів, він зупинився на одному з гладким золотим полем. Потім звелів подати келих свіжої крові тварин і, зануривши в нього два пальці, провів ними по жовтому полотнищу, на якому з'явилися дві червоні смуги. Згодом прапор Арагону став державним прапором усїєї Іспанії. Після встановлення в 1938 році режиму Франка цей прапор став прапором Іспанії.

Державний герб – складна багаточастинна конструкція з гербами земель, що належали Короні. У центрі овального щита розміщений щиток, на якому зображений основний мотив іспанського герба – древній герб Королівства Кастилії та Леона, в першій і четвертій четвертях якого зображений золотий трибаштовий замок із блакитними вікнами й воротами на червоному полі, а в другій і третій – пурпурний (червоний) лев із золотою короною на срібному полі. В особливій частині (знизу між третьою й четвертою четвертями) розміщений герб Гранадської провінції: золотий гранат із червоною серцевиною й зеленими стеблом і листям на срібному полі.

Державний гімн Іспанії – «Марш гренадерів» або «Королівський марш».

Грошова одиниця – євро.

Країна – член таких *міжнародних організацій*: СОТ, МБРР, ОБСЄ, МВФ, НАТО, ООН, МФЧХ, ОЕСР, РЄ, ЄКА, ЄМС, ЄС.

5.12.2 Цікаві факти

Найбільш вражаючими є такі дані:

- Іспанія – рекордсмен серед європейських країн за кількістю барів, ресторанів і нічних клубів;
- незважаючи на те що більшість іспанців – завзяті католики, в країні в 2005 році вzakонили одностатеві шлюби;

- поїхати до Іспанії влітку й потрапити під дощ фактично нереально. Кількість сонячних днів у цій спекотній країні становить близько 280 на рік;

- якщо Ви авантюрист, емігрувати в Іспанію для Вас буде простіше, ніж у будь-яку країну Європи. Нелегальні емігранти, які проживають на території Іспанії більше ніж 3 роки, мають можливість отримати іспанську посвідку на проживання;

- іспанець, який поважає себе, майже ніколи не снідає вдома. Снідати прийнято в найближчих кафе, в яких на столи дбайливо розкладають ранкові газети;

- Іспанія – найбільша з усіх суверенних держав Піренейського півострова [17];

- іспанський ресторан «El Bulli» в містечку Росас вважають кращим рестораном у світі. Його сезон роботи триває півроку. Гурманів не бентежить навіть середня вартість страви там – 250 євро: всі столики на весь сезон бронюють упродовж одного дня;

- церемонія знайомства в іспанців традиційна – рукостискання й обмін візитними картками;

- в Іспанії люблять влаштовувати ділові зустрічі за обіднім столом, водночас першим почати переговори повинен організатор зустрічі. Там не рекомендують (за рідкісним винятком) говорити про бій биків: це звучатиме на зразок того, як іспанський підприємець розхвалюватиме наших матрешок, горілку й гармошку;

- в Іспанії починають снідати о 14.00, а обідати – з 22.00;

- іспанці можуть говорити годинами, тому врахуйте, що Ваша ділова зустріч закінчиться значно пізніше, ніж передбачає регламент;

- якщо Ви не дослухаєте свого співбесідника до кінця й переб'єте його, це сприймуть як неповагу. Здебільшого в інших країнах це теж вважають порушенням етикету, але в Іспанії до цього ставляться особливо прискіпливо;

- від запрошень на сніданок потрібно відмовлятися, тому що це звичайний прояв ввічливості. Також варто відмовлятися від другого запрошення. І лише третє можна приймати, тому що воно щире, а не формальність;
- в Іспанії не прийнято приходити в призначений час. Зазвичай потрібно запізнитися на 15–20 хвилин;
- у жодному разі не ходіть у гості в години післяобіднього відпочинку;
- у потязі обов'язково пропонуйте Вашим сусідам перекусити разом із Вами. Вони відмовляться. Так само повинні зробити й Ви, якщо Вам запропонованують;
- в одязі іспанці люблять поєднання чорного з білим або чорного з червоним з обробкою золотом. Жінкам краще зачісувати волосся в тугий пучок [16].

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 5

Сучасна західна культура продовжує розвиватися. Їй вдалося вистояти у двох світових війнах, боротьбі з фашистськими й комуністичними режимами, що проголошували себе носіями нової та більш досконалої, ніж вищезазначена, культури. Більше того, творчі можливості західної культури не лише не вичерпалися, а й зросли. Її досягнення в ХХ столітті стали настільки значними, що видозмінили умови життя всього людства. Істотно вплинули на змістову наповненість сучасної західної культури досягнення в матеріальній і духовній культурах; винаходи в галузі електронних і комп'ютерних засобів зв'язку, освіти, побутової техніки; відкриття в генній інженерії, поглиблення знань про мікросвіт та космос; створення нових хімічних матеріалів із незвичайними властивостями тощо. Усі ці революційні зміни зумовили перехід до нового типу суспільства, що називають постіндустріальним, електронним, інформаційним тощо. Сформовані норми моральності – результат тривалого становлення взаємин між людьми. Без додержання норм неможливі політичні, економічні, культурні відносини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 5

1 Секреты этикета: как вести себя в Англии? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lifehacker.ru/2014/08/15/sekrety-etiketa-v-anglii/>.

2 Правила хорошего тона [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.knigge.ru/national_rules_english.html.

3 100 фактів про Великобританію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tut-cikavo.com/krajini/327-100-faktiv-pro-velikobritaniyu-10-bonus-nikh>.

4 Національні особливості Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://missis.webfermerstvo.org.ua/pravylya-etyketu-etyket-dlja-vsih/pravylya-etyketu-nacionalni-osoblyvosti-francii.php>.

5 Эти странные французы: манеры и этикет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.langust.ru/review/xeno_fr5.shtml.

6 Этикет, или Как вести себя в Ирландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://celticstyle.ru/etiket-ili-kak-vesti-sebua-v-irlandii/>.

7 Почему не любят ирландцев? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hotcourses.ru/study-in-ireland/destination-guides/ultural-misconceptions-about-ireland/>.

8 Швеція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tangotravel.com.ua/country/country_id/Shvetsiya/?page=capital.

9 Цікаві факти про Швецію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://amuse.com.ua/tsikavi-fakty-pro-shvetsiyi.html>.

10 Український мовленнєвий етикет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/1770071247604/dokumentoz-navstvo/ukrayinskiy-movlennyeviy-etiket>.

11 Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Німеччина>.

12 Правила етикета в Естонії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.owoman.ru/semya/pravila_jetiketa_v_jestonii.html.

13 Правила етикета в Ісландії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.owoman.ru/semya/pravila_jetiketa_v_islandii.html.

14 Етикет та манери поведінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etuket.com/national/77-finland.html>.

15 Національні кухні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://etuket.com/national_meal.

16 Іспанія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Іспанія>.

17 Найцікавіші факти про Іспанію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tut-cikavo.com/krajini/284-tsikavi-fakti-pro-ispaniyu>.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 5

- 1 Чи прийнято говорити компліменти фінам?
- 2 Які жести переважають у фінів?
- 3 Які правила поведінки в Румунії?
- 4 Що означає мовчання в Англії?
- 5 Чи притаманне англійцям жестикулювання під час розмови?
- 6 Які регіональні мови у Франції?
- 7 Із чим асоціюється ірландський прапор?
- 8 Як проводять переговори у Швеції?
- 9 Який середній вік студентів у Швеції?
- 10 Що властиве українському мовленнєвому етикету?

ТЕМА 6

ЕТИКЕТ І КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АЗІЇ

Культура Азії значно відрізняється від європейської. Передусім різниця помітна в азійському різноманітті. Під європейською культурою ми розуміємо західну християнську культуру – плід сучасної європейської цивілізації, а культурою Азії є сукупність різних культур і субкультур, популярних у цій частині світу.

Історично склалося, що в Азії сформувалися декілька центрів зародження великих культур, пов'язаних насамперед із релігійними віруваннями. Такими центрами географічно є:

1) Близький Схід (центр зародження сучасної ісламської культури, що на сьогодні охоплює майже всю Західну й Центральну Азію);

2) Східна Азія (там культурним центром уже багато тисячоліть є конфуціанський Китай, що значно вплинув на такі країни, як Японія, Корея, В'єтнам);

3) Південна Азія (Індія) з її індійською культурою;

4) Південно-східна Азія (Таїланд, Лаос, Бірма, Камбоджа), в якій переважає буддизм.

Крім цього ще виділяють малайсько-ісламську субкультуру в південно-східній Азії (Індонезії, Малайзії, Брунеї, на Філіппінах) та індо-ісламську в південній Азії (Бангладеші, Пакистані, на Мальдівах), де місцеві традиції тісно змішалися з ісламом.

Проте всім азіатським культурам властиві такі риси:

1) шанобливе ставлення до старших (ця традиція походить від епохи родового ладу);

2) віра в сильну владу й централізовану державу (більшість країн Азії – авторитарні монархії або держави з істотно обмеженою демократією, харизматичними лідерами);

3) шанобливе ставлення до своїх традицій і культури.

6.1 Китай

Останніми роками Китай істотно зміцнив свої позиції у світовій економіці. Соціально-економічні успіхи країни змушують усю світову бізнес-спільноту більш уважно вивчати азійський ринок, а також особливості східного ділового етикету.

Завдяки зростанню економіки Китаю жителі цієї країни намагаються адаптуватися до загальноприйнятих правил підприємництва, європейських норм етикету. Проте в китайців досі збереглися й широко використовувані свої особливості в цих питаннях, що ґрунтуються на азійській культурі. Упродовж довгої історії в кожній національності Китаю сформувався свій спосіб життя, відображений у харчуванні, одязі, житлі, звичаях, обрядах тощо, на якому позначилися природні, соціальні, економічні та інші чинники. На півдні країни основний продукт харчування – рис, водночас жителі північних районів віддають перевагу продуктам із борошна. Улюблені страви уйгурів, казахів та узбеків: шашлик із баранини, плов та смажені коржикі «нан»; монголи переважно їдять смажені рис і курдюк, п'ють чай із молоком; корейці із задоволенням смакують пудинг «дагу», холодну локшину й квашену капусту; тибетці люблять дзамбу (смажену на олії ячмінну муку) та п'ють чай із топленим маслом; люди народності чи Цзін Дай використовують листя

горіхової пальми як жуйку. Щодо одягу, то маньчжурки ходять у халатах «ціпао», монголи носять національні халати й чоботи; тибетці одягають довгополі каптани «чуба»; жінки національностей мяо та яо віддають перевагу спідницям із численними оборками; серед уйгурів популярні вишиті тюбетейки; корейці вибирають взуття із загнутим носком, що за формою нагадує корабель; жінки мяо й тибетки люблять прикраси із золота та срібла; монголи, тибетці, ачани носять на поясі кинджали «дяодао», прикрашені сріблом.

Традиційне житло ханьців – будинок із двором, оточений стіною. Кочівники Внутрішньої Монголії, Сіньцзяну, Цинхая та Ганьсу живуть у юртах. Народності дай, чжаун, буї й багато інших нацменшин Південного Китаю будують із бамбука двоповерхові будинки на палях – так звані «ганьлань».

6.1.1 Етикет

Привітання та знайомство

Загалом, китайці – товариський і доброзичливий народ. Підійти й заговорити з незнайомцем на вулиці не вважають чимось дивним.

Під час зустрічі китайці обмінюються рукостисканнями, особливо з іноземцями, або вітають один одного легким кивком, іноді поклоном (від плечей, а не від пояса, як японці). Старший за віком повинен вітатися першим.

Найбільш поширене звернення в діловому світі, що свідчить про особливу повагу, – «*пан*» чи «*пані*» перед прізвищем. Також можна зазначити офіційну посаду або титул китайця, а потім прізвище. На «*Ви*» звертаються до літніх або малознайомих людей. Звернення на ім'я поширене лише серед близьких родичів і друзів приблизно одного віку.

Під час знайомства обмінюються візитними картками, найчастіше двосторонніми (англійською та китайською мовами). Брати й давати візитки обов'язково потрібно обома руками.

У культурі Китаю не прийнято виявляти емоції, особливо в незнайомому середовищі, тому під час знайомства китайці поводяться стримано й офіційно, уникаючи навіть усмішок. Підсвідомо вони сприймають іноземців як чужинців і непроханих гостей. Але в повсякденному житті китайці доброзичливі й дуже привітні.

Будь-які форми тактильних контактів між незнайомими людьми, такі як обійми, поплескування по плечу або поцілунки, китайці сприймають негативно, особливо щодо жінок. Допомогати жінці, відкриваючи перед нею двері чи підставляючи стілець, а також поступатися місцем і доторкатися до неї не прийнято. Жінкам у компанії не можна палити та вживати спиртних напоїв.

У Китаї не варто показувати на когось указівним пальцем, для цього використовують простягнуту руку долонею вгору. Класти ноги на стіл або стілець, свистіти, а також клацати пальцями непристойно.

Скромність – основний критерій вибору одягу в Китаї. Хоча сучасна молодь усе частіше віддає перевагу яскравому європейському стилю, екстравагантність як і раніше викликає в китайців посмішку та іронію.

Найбільші помилки, яких можна припуститися впродовж спілкування з китайцем: прилюдна образа, приниження або обман. Якщо так станеться на публіці, Ви наживете собі ворога, здатного навіть на помсту, тому що китайці злопам'ятні. Також вони інколи дуже імпульсивні, що може спричинити складну ситуацію під час спілкування в разі прилюдних образ. Якщо Ви обдурите чи образите китайця без свідків, він сприйме це як доказ Вашого розуму й показник внутрішньої сили.

Подарунки

У Китаї прийнято обмінюватися сувенірами. Водночас варто дарувати подарунки всій компанії, а не певній особі. Подавати й приймати будь-які предмети потрібно лише двома руками: це ознака поваги. Після отримання подарунка не

прийнято відразу його розпаковувати. Деякі китайці, особливо похилого віку, можуть спочатку відмовитися від нього. У такому разі варто наполягати, можливо навіть не один раз, поки подарунка не приймуть.

Будь-які ріжучі предмети символізують у Китаї розрив відносин, тому дарувати їх не варто. Якщо Ви даруєте квіти, їх кількість повинна бути парною. Не можна дарувати білих квітів, тому що білий – колір смерті. Подарунок найкраще загорнути в папір червоного кольору (червоний – колір щастя в китайській культурі). Під час вибирання подарунка намагайтеся уникати будь-яких асоціацій із цифрою 4: це число вважають нещасливим.

Якщо Вас запросили в гості до себе додому, варто купити подарунок для господині дому – шоколад, торт або лікер. Столового вина китайці не люблять, а ось коньяк, віскі, книги, картини, сувеніри для будинку або будь-яка престижна електроніка – чудові подарунки для господаря будинку. Якщо Ви знаєте, що в родині є діти, також не забудьте про подарунок для них.

Правила поведінки в гостях

Китайці не люблять приймати гостей у себе вдома, особливо іноземців, традиційно призначаючи зустрічі в громадських місцях: офісах, готелях, бізнес-центрах. Прийом їжі – невід’ємна частина ділової зустрічі, відмову від якої можуть сприйняти як образу.

Якщо Вас запросили додому, це велика честь. Запізнення, як і засиджування в гостях, – ознака поганого тону. Перший тост або невелике привітання на будь-якому заході завжди виголошує найстарший із присутніх. Маленька деталь – перед входом у будинок у Китаї потрібно роззуватися.

У Китаї не їдять виделками, тому варто навчитися користуватися китайськими паличками. Хоча, якщо в ділових або туристичних районах країни в ресторані Ви попросите виделку, Вам її принесуть. Для того щоб полегшити користування

прибором, за допомогою паличок китайці традиційно тримають тарілку біля рота. Перед тим як почати їсти, варто дочекатися, поки за стіл сядуть усі присутні й почнуть їсти господарі будинку. Якщо Ви в гостях, варто куштувати все, що Вам запропонують, намагаючись демонструвати господарям, що Ви насолоджуєтеся частуванням.

Діловий етикет у Китаї

Для будь-якого китайця престиж компанії, в якій він працює, важливіший за його особистий успіх. У Китаї через поганий вчинок одного з членів групи (сім'ї, трудового колективу або громадської організації) можна втратити репутацію всієї групи, тому в будь-якій ситуації китаець намагається вести себе гідно.

У Китаї не прийнято сперечатися зі старшими за віком, званням, рангом і положенням. Це вважають грубим порушенням не лише етикету, а й національної традиції.

Якщо Ви збираєтеся налагоджувати ділові відносини з китайською стороною, краще скористатися послугами посередників, які зможуть офіційно представити Вашу компанію, стануть гарантами угод і поручителями. Китайці завжди прагнуть упевнитися в надійності фірм, що бажають із ними співпрацювати, тому гарні рекомендації про Вашу компанію будуть дуже доречними.

На відміну від України в Китаї ділові відносини мають більш формальний характер, що не передбачає ближчих контактів (ресторанів, театрів, кафе, клубів тощо). Це можна пояснити педантичним ставленням китайців до розмежування бізнесу й особистого спілкування.

Упродовж ведення бізнесу з китайськими партнерами варто запастися величезним терпінням: бюрократичний апарат Китаю величезний, тому узгодження різних питань потребує в країні багато часу та сил. Крім того, китайці дуже скрупульозні й не ухвалюють рішень без досконалого вивчення всіх аспектів справи. Тому в переговорах варто задіяти висококваліфікованих

фахівців, які проаналізують і пояснять усі тонкощі питання, та гарного перекладача, який знає специфічні терміни.

Намагатися завоювати симпатію китайця під час ділових переговорів шляхом особистісного спілкування не варто, тому що в іноземних партнерах китайці бачать не особистість, а представників компаній. Чіткий виклад суті справи дасть більший результат, ніж привітна дружня бесіда. Проте китайці прагнуть налагодити дружні неформальні відносини з іноземцями, цікавлячись сім'єю, дітьми, й роблять це здебільшого щиро.

У діловій культурі Китаю величезну роль відіграє ранг. Тому на переговорах краще, щоб був присутнім голова компанії, а не його помічник чи заступник.

Будь-яку важливу ділову зустріч варто планувати й обговорювати за кілька місяців. Після досягнення домовленості можна вислати повну інформацію про компанію та документи щодо майбутніх переговорів. Запізнення на зустріч сприймуть як образу, тому що пунктуальність у Китаї – символ чесності. Отже, на зустріч краще приходити трохи раніше за призначений час.

Європейці переважно вважають китайців хитрунами й пройдисвітами, тому що на Сході підходи до ведення бізнесу істотно відрізняються від європейських за стилем, тактикою, прийомами вивчення партнерів. Потрібно розглядати ці особливості китайської культури як національні хитрощі, сприймати їх спокійно й використовувати на свою користь.

До китайських хитрощів належать награна байдужість до справи або невдачі комерційних переговорів. Ці прийоми застосовують, щоб змусити партнера турбуватися й іти на поступки, особливо щодо ціни. Китайці навіть можуть зобразити контрольований гнів для перевірки партнерів, готових через нервування поступитися в ціні.

Китайцям також притаманні грубі й неприховані лестощі. Потрібно намагатися бути незворушними та терплячими, торгуватися за прикладом самих китайців, але пам'ятати про важли-

вість компромісів для китайської сторони, яка традиційно бачить у них суть переговорів. Для того щоб Вас сприйняли в Китаї як професіонала своєї справи, необхідні завзятість, терпіння, обережність, наполегливість і вміння стояти на своєму.

Китайці недовірливі в бізнесі, тому знайти ділового партнера в цій країні складно. Справа в тому, що будь-яку бізнес-пропозицію від європейців китайці сприймають як пропозицію з пасткою, що потрібно зрозуміти й обернути на свою користь. Гарний помічник у пошуку партнерів по бізнесу в Китаї – консультаційні або перекладацькі фірми, що багато років працюють на цьому ринку. Їх досвід може стати провідником Ваших намірів і захистити від професійних аферистів, яких у Китаї надзвичайно багато.

6.1.2 Традиції та звичаї

До традицій Китаю належать багато повір'їв. Китайці – забобонна нація, беззастережно переконана в існуванні духів і вищих сил. На цьому базуються безліч народних свят із найцікавішими церемоніями та обрядами: дні Дракона, Місяця, Ліхтарів, Чаю; фестивалі Буйни, Води, Повітряного Змія; численні карнавали з урочистими гуляннями, перевтіленнями, пишними ритуалами й феєрверками.

Традиції та звичаї Китаю обумовлюють вибір одягу того чи іншого кольору. Наприклад, в окремих провінціях зелений відтінок стійко асоціюється зі зрадою, тому навіть туриста в речах цього кольору неминуче очікують глузливо-співчутливі погляди, не кажучи вже про місцеве населення. Жовтий колір – ознака могутності, сили й влади. У давнину лише імператор носив шати цього забарвлення. Білий здавна вважають траурним. Хоча на сьогодні у великих центрах його доповнюють елементом чорного, наприклад стрічкою чи пов'язкою. Таке поєднання підходить лише для похорону. Також не прийнято одягати в повсякденному житті білих речей. А ось червоний колір популярний серед китайців. Він символізує сонце, веселощі, тепло,

пробудження життя. Йому віддають перевагу в дні новорічних свят. У червоних тонах декорують ресторани, готелі, вулиці міст, листівки, папір для загортання подарунків, сувеніри. Водночас червоний типовий для урочистостей, тому в діловому середовищі не надто доречний.

Безперечно, на старовинні традиції Китаю зараз впливають Західна Європа, Америка, у результаті чого вони трансформуються, набувають нового звучання. Але це не означає, що можна не додержуватися найважливіших правил і звичаїв, що формувалися впродовж тисячоліть. Навіть якщо Ви іноземець, краще перестраховатися та дізнатися, як вчинити в тій чи іншій ситуації, що одягнути, як поводитися за столом, ніж здаватися місцевому населенню неосвідченим неввічливим варваром. Відповідно до прислів'я, хоча й не китайського, «в чужий монастир зі своїм псалтирем не ходять». А значить, перебуваючи в далеких країнах, потрібно виявляти терпимість та повагу до норм і порядків, актуальних там.

Чайна церемонія

Елегантно пити чай весь світ навчила Піднебесна, тобто Китай. Саме в цій країні зародився звичай проведення чайних церемоній. Там до чаю особливе ставлення: це не просто національний напій, а «вогник життя» та «наймудріша з рослин». Китайська церемонія чаювання – більше ніж звичай. Це інша грань буття, усвідомивши яку, можна зробити своє життя повнішим і цікавішим.

Ми в ХХІ столітті звикли пити чай у пакетиках, тому мистецтво чайного обряду, що передбачає не лише спеціальне чайне начиння, а й знання основ медитації, може здатися нам незрозумілим і складним. Традиційну китайську церемонію чаювання називають гунфу-ча. Останній склад у цьому вислові перекладають як «чай», а перші два – як «вища майстерність» або «вище мистецтво». Іншими словами, це мистецтво не масове, а тонке й вишукане. Хоча сьогодні китайці вже звикають до кави, мінеральної води, коли та інших

«чужоземних» напоїв, тих, хто віддає перевагу чаю як і раніше більшість.

Основна мета китайської церемонії чаювання – розкрити аромат і смак чаю, тому поспіх у цій справі небажаний. Водночас ніжні, як шовк, заспокійливі звуки бамбукової флейти, маленький посуд, різноманітні предмети чайного приладдя не спонукають до розмахування руками. Спокій і мир – обов’язкові умови чайного дійства. Етапи чайної церемонії:

1) підготовлюють чайне начиння. Чабань (чайний столик) прикрашають статуеткою чайного божества;

2) кип’ятять воду. Перевагу віддають м’якій, насамперед джерельній, воді. Воду з вогню знімають тоді, коли на поверхні з’являються й лопаються великі бульбашки;

3) прогрівають посуд;

4) призначений для заварювання чай насипають у чахе (чайну коробочку). Потім чай вдихають, насолоджуючись ароматом;

5) наповнюють сухим чаєм чайник за допомогою лійки;

6) «пробудження чаю»: закривають чайник кришкою, вктують рушником, збовтують, розгойдуючи його з боку в бік;

7) заливають у чайник воду. Перший настояний чай не п’ють, а використовують для омивання чайного листа;

8) повторно заварений напій розливають у високі чашки (венсябей) на 3/4 об’єму й накривають низькими чашечками (чабей). Щільно притискають одна до одної та перевертають. Можна зробити підношення готового чаю чайному божеству, омиваючи його чаєм;

9) венсябей розкручують за годинниковою стрілкою й насолоджуються ароматом. Потім можна зробити перший ковток;

10) коли випивають чай, процес повторюють знову. Чай заварюють у середньому від трьох до семи разів, поки він не втратить смаку й аромату. Китайці говорять: відпив – доли, долив – відпий.

Особливості китайської церемонії гунфу-ча

Один із найбільш важливих моментів у китайській церемонії чаювання – правильний підбір води й приготування окропу. Вважають, що найкращою для чаю є м'яка вода із солодкуватим присмаком, узята з джерела.

Крім цього чайне дійство передбачає особливий настрій. Від духовного стану чайного майстра, як і всіх учасників церемонії, безпосередньо залежить результат, тобто якість отриманого чаю.

Особистість майстра гунфу-ча відіграє величезну роль для правильного проведення всього чайного обряду. Майстер китайської церемонії чаювання повинен чудово відчувати атмосферу, що створює чай, і м'яко реагувати на будь-які зміни, щоб учасники не відволікалися. Він сприяє тому, щоб Ви сповна насолодилися так званими чотирма «коштовностями» чаю: кольором настою, формою листа, ароматом та смаком.

Починають китайську церемонію чаювання зліва направо. Необхідні елементи: чайна пара «чадуй» (із широкої чашки чабей і високої чашки венсябей); чайник – чаху; чаша справедливості – гундаобей; статуетка чайного божества – чашень.

Предмети навколо під час чаювання повинні радувати погляд, ніжна музика – слух, і все повинно бути в гармонії. У кожного майстра китайської церемонії гунфу-ча свої напрацювання, прийоми й техніка створення такої атмосфери.

Під час китайської церемонії гунфу-ча говорити рекомендують насамперед про сам чай. За традицією можна також вшанувати чайне божество (його невелику статуетку прийнято класти поруч із чайним начинням). Титул чайного божества посмертно надали поетові та філософові Лу Юй. У 780 році він написав знаменитий тритомний трактат «Священна книга про чай» або «Чайний канон», у якому розкриті всі тонкощі щодо приготування чаю та церемонії гунфу-ча. У точності повторити

й додержуватися всіх стародавніх нюансів сьогодні, напевно, неможливо навіть у самому Китаї.

Описуючи властивості чаю у своєму трактаті, Лу Юй стверджував, що напій допомагає втамувати спрагу, позбутися сонливості й головного болю, покращає зір і наповнює організм силою. «Чай легко долає сотні видів захворювань та за своїм ефектом нагадує божественну солодку росу», – зазначає філософ. Якщо зважиться сходити із сім'єю чи друзями в чайний клуб, у якому Вам заварять чай згідно з правилами китайської церемонії гунфу-ча, то самостійно зможете переконатися в правдивості слів автора трактату.

6.1.3 Свята

Національні свята ще в давнину відігравали велику роль у Китаї. Китайці впродовж тисячоліть користувалися місячним календарем для визначення точних дат національних свят. Незважаючи на те що після проголошення Китайської Народної Республіки запровадили сонячний календар, національні свята святкуються згідно з місячним.

Китай належить до країн, у яких звичаям та обрядам відведене важливе й почесне місце.

Знамениті «китайські церемонії», про які в Європі дуже багато бувальщин і небилиць, популярні серед китайського народу та, з упевненістю можна сказати, залишатимуться актуальними ще довго.

Кожне велике китайське свято – своєрідний універсум з елементами тріумфу й страху, магії та карнавалу, релігійного таїнства й естетичного милування.

Свято ліхтарів

Свято ліхтарів (*Юаньсяо*) припадає на 15-й день першого місяця відповідно до місячного календаря, що збігається з першим місяцем у повні нового року. У цей день їдять «юаньсяо» та милуються святковими ліхтарями. Юаньсяо – страва з клейкого рису із солодкою начинкою, що має форму кульки й символізує

щастя дружньої сім'ї. Звичай милуватися ліхтарями з'явився в I столітті й до сьогодні зберігся в багатьох районах країни. Саме під час свята ліхтарів у багатьох містах влаштовують ярмарки, на яких продають найяскравіші ліхтарі – витвори досвідчених майстрів, що вражають розмаїттям форм і сюжетів. У селах зазвичай влаштовують феєрверки, марші на ходулях, танці драконів, хороводи «янге», катання на гойдалках та інші заходи.

Свято лаби

Лаба – це назва каші. Із давніх часів у грудні за місячним календарем приносили жертву предкам. Потім поступово цей звичай поєднали з буддійським святом. Кажуть, що того дня Шакья-Мун став просвітленим. Перед тим як перетворився на бога, він покуштував рису із сухофруктами, звареного пастушкою. Із того часу в храмах необхідно молитися й давати Будді такі ласощі (лабу). Потім вони стали улюбленої їжею простого люду, а буддійське свято перетворилося на народне. Здавна переважно в усіх дворах і храмах варили страву з пшона, простого й клейкого рису, чумизи, каштанів, фініків та червоних бобів, потім додавали сухофрукти, чишені горіхи, арахіс, мигдаль, родзинки й цукор. Лабу вважають необхідним доповненням до побажань щастя, довголіття й радості.

Зараз її варять на свято в багатьох будинках. Покуштувати гарячу солодку кашу в морозні дні і смачно, і корисно. Свято лаби – продовження веселих урочистостей.

Китайський Новий Рік

Початок Нового року – другий, рахуючи від зимового сонцестояння (21–22 грудня), молодий місяць, що відбувається відповідно не раніше ніж 21 січня та не пізніше за 20 лютого (наприклад, рік Синьої вівці настав 19 лютого 2015 р., а закінчиться 7 лютого 2016 р.).

За давньокитайськими легендами, на початку кожного року китайці боролися з міфічною твариною Нієнь (年). Вона приходила в перший день Нового року, щоб з'їсти худобу,

збіжжя та харчові припаси й навіть сільських жителів, особливо дітей.

Щоб захистити себе, з приходом кожного нового року жителі клали їжу біля входу до помешкання навпроти дверей. Водночас відповідно до повір'я вважали: чим більше наїдків, тим добрішим і поступливішим буде звір.

Жителі вірили, що після того як Нієнь насититься їжею, що вони приготували, він не нападатиме більше на людей і залишить їх у спокої.

Одного разу китайці побачили, як звір злякався маленької дитини, одягненої в червоне й вирішили, що він боїться червоного кольору. Із того часу кожного разу на Новий рік люди розвішують червоні ліхтарі та червоні сувої на вікнах і дверях своїх помешкань.

Також прийнято використовувати феєрверки для відлякування Нієня.

Додержуючись зазначених традицій, жителі змусили звіра оминати їх поселення.

Свято весни

Свято весни багате на різноманітні звичаї, що збереглися донині, але вибірково втратили колорит.

На восьмий день останнього місяця за місячним календарем у багатьох будинках готують ароматну кашу – лабачжоу, інгредієнтами якої є 8 видів продуктів: клейкий рис, чумиза, фініки, насіння лотоса, червоні боби, плоди лунянь, насіння гінкго.

Двадцять третій день останнього місяця за місячним календарем називають у народі «сяонянем», тобто «малим Новим роком».

Ті, хто суворо додержуються традицій, приносять жертву божеству домашнього вогнища.

На сьогодні більшість переважно символічно накриває святковий стіл для себе. Перед святом у будинку старанно прибирають, перуть весь одяг і ковдри. Вичищені до блиску

будинки набирають святкового вигляду. На всі дверні рами наклеюють парні каліграфічні написи, виконані чорною тушшю на червоному папері. Зміст парних написів – життєві ідеали господаря або добрі побажання на Новий рік. На двері наклеюють зображення духів-охоронців і божества багатства в надії, що вони принесуть у дім щастя та благополуччя. Також двері прикрашають перевернутим китайським ієрогліфом, що означає щастя. Ніч китайського Нового року називають також «ніччю зустрічі після розлуки». Для китайців це найважливіший момент. Уся родина збирається за святковим столом до новорічної вечері не лише з великою кількістю та різноманітністю страв, а й із численними традиціями. Наприклад, новорічна вечеря не обходиться без курячого м'яса, риби й «доучу» – соєвого сиру, тому що в китайській мові назви цих продуктів співзвучні зі словами, що означають щастя й добробут.

Із настанням новорічного ранку всі одягаються в святковий одяг. Молодші вітають старших зі святом і бажають їм довголіття. Дітям прийнято дарувати червоні конверти з кишеньковими грошима. На півночі Китаю на Новий рік зазвичай їдять пельмені, а на півдні – няньгао (шматочки з клейкого рису). Жителі півночі віддають перевагу пельменям, тому що китайською мовою «цзяоци» співзвучне зі словами «проводи старого й зустріч нового», а також пельмені за формою нагадують злитки золота та срібла й символізують багатство. Із тієї самої причини жителі півдня їдять няньгао, що символізують покращання життя з кожним роком.

Перші п'ять днів Нового року призначені для зустрічей. Родичі, друзі, однокласники, співробітники навідують один одного й вітають, дарують подарунки.

Один з обов'язкових звичаїв Чуньцзе – запалювання хлопавок і петард. Оглушливий тріск повинен налякати та вигнати геть «злих духів», принести щастя й удачу.

6.1.4 Цікаві факти

Вражаючі факти, що допоможуть Вам чудово провести час у Китаї такі:

- на зустріч із китайськими партнерами одягайтеся скромно. Віддавайте перевагу темним тонам. Костюм із краваткою необхідний лише на офіційних прийомах;

- Ваше рукоштовнання не повинне бути сильним. Також не варто трясти руки компаньйона. До речі, краще всього замінити рукоштовнання на традиційний у Китаї уклін;

- старайтеся не торкатися партнера після рукоштовнання;

- китайцям імпонують скромні люди. Поводьтеся стримано, говоріть не дуже голосно;

- жителі Китаю надають великого значення встановленню дружніх неформальних відносин з іноземними колегами, тому Вас, напевно, привітно запросять у ресторан або в гості;

- ніхто з присутніх за столом не починає їсти, поки найважливіша персона не подасть знаку;

- якщо до столу подали суп, прийом їжі завершується.

- згідно з правилами китайського етикету гість повинен вставати з-за столу першим.

- оскільки для китайців дуже важливий «дух дружби» (як вони це називають), вам ставитимуть багато особистих запитань.

- подарунки потрібно дарувати лише після завершення справи.

6.2 Індія

Багато звичаїв і правил етикету індійської культури ґрунтуються на двох поняттях – смиренні та чистоті. Індійці під час зустрічі не обмінюються рукоштовпаннями, як на Заході, а на знак смирення знизують свої руки, киваючи головою або кланяючись людині, яку вітають. Згідно з реліґією Хінду вони водночас говорять «*Na mastay*», що означає «*вклоняюся тобі як божественному створінню*», знову підкреслюючи смиренне ставлення й повагу до знайомого.

Таке рукоштовпання своїх рук, можливо, обумовлене гіґієнічними міркуваннями. Варто також згадати, що індійці різко розмежовують сфери застосування лівої та правої рук. Вони приймають їжу, показують на предмети, торкаються до іншої людини лише правою рукою, а ліву використовують для інтимної гіґієни, й цього правила суворо додержуються.

6.2.1 Етикет

Одяг

Подорожуючи до Індії, рекомендують ретельно вибирати одяг, щоб не образити інших або не привертати до себе небажаної уваги. Жінкам потрібно уникати коротких спідниць та шортів: ноги повинні бути прикритими, так само як і плечі. Виняток – лише ситуація, коли Ви знаходитеся на пляжі й

готуєтеся ввійти у воду. В індійський храм доцільно одягнути легке бавовняне кашне не лише на плечі, а й на голову. Дізнайтеся спочатку, що одягають інші в таких ситуаціях. Чоловік у шортах в очах індійців виглядає дивно, й вони ніяк не можуть зрозуміти, чому заможна людина із Заходу одягається в стилі нижчої касті. У певних індійських храмах потрібно, щоб чоловік зняв шорти й одягнув лунгу – довгу чоловічу спідницю. З одягом і додержанням норм етикету найчастіше потрібно бути уважнішим у сільських районах, ніж у космополітичних містах чи на пляжах. Не носіть там щільно прилеглого одягу або одягу, що відкриває шкіру. За це Вас вважатимуть занадто бідним, щоб одягнутися добре, чи безсоромним, який виставляє напоказ своє тіло. До речі, західні жінки в бікіні дуже привертають погляди індійських чоловіків, які в певних районах регулярно приїжджають у вихідні на пляж, щоб прогулятися узбережжям, пильно розглядаючи оточуючих. Безглуздо обурюватися з цього приводу, краще ігнорувати їх погляди або просто прикритися халатом чи саронгом. Жителі більших міст звикли до іноземних туристів і нормально ставляться до вибору одягу, тому там немає необхідності одягатися дуже консервативно.

Готуючись до поїздки, купіть пару зручних сандалів. Взуття знімають у храмах, а також у багатьох музеях і на території історичних пам'яток. Маючи пару дешевих сандалій, можна не турбуватися, що їх украдуть під час відвідування популярних місць. На ділові заходи потрібно одягатися офіційно. Чоловікам і жінкам підійдуть строгі костюми.

Гостинність

У разі відвідування індійського будинку можна купити подарунок. Хоча це й не обов'язково, але його приймуть. Для літніх людей можна принести фрукти, а для дітей – квіти. Господарі оцінять також і сувенір із Вашої батьківщини. Приходьте вчасно. Хоча індійці не завжди пунктуальні, вони здебільшого очікують, що їх іноземні гості не запізняться. Заходячи в будинок, знімайте взуття. Приймаючи гостей, індійці

завжди пропонують їм закуски й напої. Представники деяких індійських культур, особливо індуїзму, вважають, що сторонню людину, яка прийшла без запрошення, варто прийняти з найкращою гостинністю: вони вірять, що їх Бог може ввійти до них у будь-якому вигляді та в будь-який час.

Їжа й напої

Їжте руками: виделками й ножами в Індії традиційно не користуються. Перед їдою ретельно помийте руки та коротко зріжте нігті, щоб вони були чистими. У гостях не сідайте за стіл, поки господар не покаже Вам Ваше місце. Якщо Ви їсте такі страви, як суп, користуйтеся ложкою. У певних регіонах Вам можуть також дати ложку для рису. Беріть їжу правою рукою, а не лівою: останню вважають нечистою. Потрібно враховувати порядок обслуговування гостей за столом. Спочатку подають страви для почесного гостя, потім – для чоловіків, а після – для дітей. Жінки часто весь час перебувають на кухні й обслуговують гостей, тому їдять пізніше. Такий устрій менш типовий для сучасних будинків великих міст.

В Індії необхідно брати до уваги такі харчові обмеження:

– індуси не їдять яловичини, більшість із них – вегетаріанці;

– мусульмани не їдять свинини й не вживають алкоголю;

– сикхи також не їдять яловичини.

Після закінчення обіду залишайте трохи їжі на тарілці, щоб показати господареві, що Ви ситі. Порожня тарілка – ознака того, що Ви ще не наїлися.

Демонстрування любовних відносин на публіці

Поцілунки або будь-яку інтимну поведінку на публіці вважають грубою та образливою. Розумніше за все ставитися до цього обережно. Дуже дивно бачити поширену в Індії ситуацію, за якої індійські чоловіки на знак дружби обіймаються або тримаються за руки, проте чоловікові й жінці робити так менш допустимо.

Шопінг

Торгування щодо цін – звичне явище в магазинах і на ринках Індії, але до нього не потрібно ставитися дуже серйозно. Будь-який турист завжди має змогу піти. Немає необхідності сперечатися через ціну. Це доцільно лише тоді, коли продавець значно завищує ціну.

Індійці дуже спокійні й добродушно веселі. Сваряться рідко. Потрібно мати це на увазі, обурюючись із приводу індійської бюрократії, номера в готелі або пропущеного потяга. Корисніше, подорожуючи до Індії, постаратися змиритися з думкою, що справи там не підуть із тією самою швидкістю, що й удома. Якби це було так, Вашу відпустку не вважали б відпусткою або приємною туристичною подією.

Спілкування

В Індії можна бутим допитливим і ставити дуже особисті запитання. Можливо, Вас також детально розпитуватимуть про Ваше життя. Якщо Ви неодружений, Вам переважно співчуватимуть. Дуже ймовірно, що індійців цікавитимуть Ваші сім'я, суспільне становище та навіть заробітна плата. Не ображайтеся, тому що така цікавість двостороння: індієць також із радістю відповість на Ваші запитання про його культуру й особисте життя. Так Ви обоє збагатите свій життєвий досвід.

Чайові

Якщо Вам сподобалося обслуговування в ресторані, залиште чайові – 5–10 %. Чайові для порт'є становлять 30 рупій за сумку в готелі, аеропорту або на залізничному вокзалі. Чайові для екскурсовода й водія – 10 %.

Подарунки

Друзям або членам великої сім'ї можна подарувати гроші на особливі дати в їх житті: день народження, весілля, похорон і т. ін. Не даруйте франжипан або білих квітів. Їх приносять на похорон. Упакуйте подарунок у зелений, жовтий або червоний папір: ці кольори вважають щасливими. Не даруйте індусам

подарунків зі шкіри, мусульманам – предметів зі свинячої шкіри й алкогольних напоїв. Не відкривайте свого подарунку відразу після вручення. Краще розпакуйте його пізніше, наодинці. Не вручайте та не приймайте подарунків лівою рукою: це негарно.

Фотографії

Не фотографуйте в храмах, аеропортах або військових установах. Це неприпустимо. Майте на увазі, що в разі відвідування туристичних визначних пам'яток із фотокамерою Вам доведеться заплатити за вхідний квиток дещо більше. Будьте обережними з людьми, яких Ви фотографуєте в туристичних районах. Деякі з них можуть запропонувати Вам сфотографувати їх, а потім вимагати від Вас за це гроші!

Привітання

Спочатку варто вітати найстаршого за віком. Оскільки в Індії фізичний контакт між чоловіком і жінкою – табу, представники протилежної статі зазвичай не обмінюються рукостисканнями. Не тисніть руки людині, якщо вона першою її не простягнула. Прощайтеся з кожним окремо.

Мова

В Індії говорять багатьма мовами. Фактично в цій країні 22 офіційні мови! Найпоширеніша з них – хінді, але багато індійців спілкуються англійською. Англійська мова в Індії нагадує британський варіант, популярний до 1950 року, багатьом американцям він може здатися дуже офіційним.

6.2.2 Діловий етикет

Ділова зустріч в Індії найчастіше починається з легкого рукостискання. Із жінками вітаються кивком голови або більш традиційно – з'єднавши долоні разом або склавши руки перед грудьми «будиночком».

Під час зустрічі варто звертатися до співрозмовників відповідно до їх статусу: професоре, містере, міс, а потім зазначати прізвище.

6.2.3 Особливості встановлення партнерських відносин

Здебільшого індійські бізнесмени – дбайливі господарі й блискучі співрозмовники. Вони освічені, вільно говорять англійською та невимушено тримаються впродовж спілкування.

У бізнесі переважно знайомляться через третю особу. Це зможе додати вам довіри, тому що індійці вважають, що краще спочатку більше дізнатися про партнера, а лише потім вирішувати справи. Із цієї самої причини індійці розглядають першу зустріч як ознайомчу й здебільшого не обговорюють на ній питань бізнесу. На ознайомчій можна призначити й додаткову зустріч, щоб обговорити офіційні пропозиції.

Призначити перше ділове знайомство варто письмово за один чи два місяці до запланованої події. Потрібно заздалегідь відправити партнерам порядок денний та інші інформаційні матеріали, а за кілька днів – підтвердити Ваші наміри й переконатися, що Ваш партнер не скасував зустрічі в останню хвилину.

Не дивуйтеся, якщо під час ділового спілкування індуси ставитимуть багато запитань особистого характеру, зокрема про Ваше здоров'я чи сім'ю. Це не просто цікавість: в Індії вважають гарним тоном поцікавитися особистим життям партнера. Неформально спілкуватися починають до закінчення першої зустрічі. Після цього індуси прагнуть установити приятельські відносини з новими діловими партнерами.

Індійські бізнесмени не люблять поспіху в справах, тому довго й ретельно обмірковують кожен пункт договору. В Індії рідко ухвалюють необдумані рішення. У спілкуванні з індусами варто бути мобільними та щирими. У цій країні прийнято домовлятися, а впертість вважають поганими манерами. Також не варто підлаштовуватися під індусів. Якщо Ви зможете зробити так, що індус Вас поважатиме, то він із часом сам захоче до Вас пристосуватися. Індуси шанують стриманих, привітних і наполегливих особистостей, які водночас ніколи не відступають і не втрачають оптимізму.

В Індії досі додержуються суворої системи каст. Бажано заздалегідь знати, до якої касты належать люди, з якими Ви починаєте ділові відносини. Якщо будете обізнаними щодо відповідних обмежень, наприклад заборони на спілкування з представниками нижчих каст, не змушуйте людей робити те, що суперечить їх принципам.

На державних підприємствах Індії менеджмент бюрократичний. У приватному секторі він може бути авторитарним і зосереджуватися в одних руках.

Пунктуальність

Індійці не дуже пунктуальні. Старовинне індійське переконання: важливу людину почекає все. Проте співробітники великих міжнародних компаній, а також вище керівництво індійських підприємств намагаються не запізнюватися.

Діловий одяг

Індія – спекотна країна, тому під час ділових зустрічей можна одягатися менш формально. Піджак потрібно одягати під час першого візиту й завжди на зустрічі з представниками адміністрації. Ділові жінки в Індії віддають перевагу костюмам із брюками, рідше з прямою спідницею до колін.

Запрошення в гості

Якщо діловий партнер запросив Вас до себе додому, можна вибрати подарунок. Це може бути сувенір із Вашої батьківщини, наприклад шоколад з України, парфуми або дрібні електровари. Запаковуючи подарунки, варто уникати чорного й білого кольорів: згідно з індійськими віруваннями вони приносять нещастя. Краще використовувати червоний, зелений і жовтий, що символізують удачу. В Індії не варто відкривати подарунків у присутності інших. У свою чергу, індуси із задоволенням теж дарують подарунки, насамперед національні сувеніри, наприклад сарі.

Хоча індійці самі не дуже пунктуальні, Вам краще приходити вчасно як у гості, так і на ділові зустрічі. Заходячи в буди-

нок, завжди роззувайтеся. Іноді почесним гостям на знак особливої поваги на вході в будинок одягають гірлянди з квітів. Гостям в індійському будинку завжди пропонують закуски й напої.

Варто пам'ятати, що в Індії не їдять яловичини, тому що корова – священна тварина. Також багато індійців – вегетаріанці, тому не їжте м'яса в їх присутності. Проте в ресторанах великих міст Ви завжди знайдете різноманітні страви європейської кухні й алкоголь, що, до речі, індійці теж вживають рідко.

6.2.4 Індійські свята

Індійський календар – безперервні урочистості й фестивалі: державні свята, що відзначають по всій країні, регіональні та релігійні заходи. Індійські свята мають стародавню історію та є частиною багатой індійської культури. Більшість із них відзначають згідно з місячним календарем. Здебільшого вони мають змінну дату. Рік починається з кінця березня (місяця Чаїтра). Індійські свята – гарний приклад гостинності, що об'єднує людей з усіх куточків світу. Одні й ті самі індійські свята, описані в безлічі легенд, відзначають у різних регіонах під різними назвами. Кухня, музика, театралізовані вистави, танці, традиційний святковий одяг, строката гама фарб, яскрава ілюмінація – все це атрибути індійських урочистостей. Гуді Падва – Новий рік у штаті Махараштра, що святкують у перший день місяця Чаїтра. Згідно з «Брахма пурані» це день, у який Брахма створив наш світ. Угаді (букв. «початок епохи») – Новий рік у штатах Карнатака й Андхра-Прадеш. Його святкують у той самий день, що й Гуді Падву. Васанта Наваратрі – весняне свято поклоніння та прославляння Божественної Матері.

Шарад Пурніма – свято врожаю, що відзначають у день повного місяця Ашвіни. Сезон дощів закінчився, тому яскравість повного місяця приносить особливу радість. Це традиційне святкування також називають Каумуді, що означає «місячне світло». Усюди проводять церемонію поклоніння (пуджу) богині

Лакшмі. Є повіря, що в цю ніч Лакшмі ходить від оселі до оселі, благословляючи жителів. Тому вони всю ніч сидять за місячного світла, прославляючи її співами.

Картік (із жовтня по листопад) Дівалі або Діпавалі (букв. «ряд вогнів») – свято вогнів, що символізує перемогу добра над злом, світла над темрявою. Святкують у першій чверті місяця Картік упродовж п'яти днів. За легендою, початок святкування Дівалі пов'язаний із поверненням на батьківщину царевича Рами після 14-річного вигнання в ліс і його перемогою над демоном Раваною. Жителі Айодхьї (столиці його царства) вітали Раму вогнем лампадок. Вулиці як великих міст, так і селищ під час Дівалі з настанням темряви світяться тисячами вогнів: перед будинками й у храмах запалюють безліч масляних лампадок; на терасах, дахах, балконах і деревах яскраво горять ліхтарі; на воду спускають глиняні чашечки із запаленими вогниками; навкруги численні феєрверки та бенгальські огні.

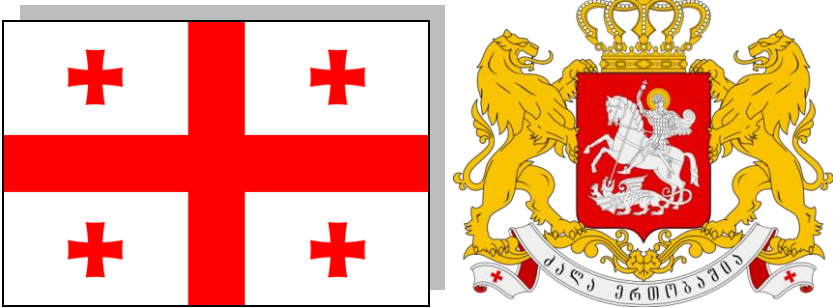
Джанмаштамі – день появи Крішни (аватара Господа Вішну), який відзначають у восьмий день місяця Шравана. Джанмаштамі з особливою пишністю святкують у тих місцях, у яких шанують Крішну, особливо в Матхуре й Вріндаване.

Бхадрапад (із серпня по вересень) Ганеш Чатуртхі – свято на честь слоноголового Бога удачі й мудрості Ганеші (сина Шиви та Парваті). Святкувати починають на четвертий день місяця Бхадрапад і продовжують 10 днів. Ганеш Чатуртхі відзначають по всій Індії, але особливо пишно в штатах Махараштра, Гуджарат, Карнатака й Андхра-Прадеш. Господові Ганеші підносять фрукти, молоко, квіти, кокосові горіхи та солодощі. У Махараштрі й Таміл Наду з нагоди цього свята з глини роблять безліч зображень Ганеші, що прикрашають квітковими гірляндами, порошком кумкума й сандаловою пастою. Після 10 днів поклоніння божество занурюють в океан.

Онам – найбільше свято врожаю рису, що відзначають у південноіндійському штаті Керала. Святкування Онам починається в день Атхам і триває 10 днів. Жінки прикрашають

подвір'я перед будинком килимом із квітів, що називають пуккаламом. Останній день свята – Тхірувонам – найбільш важливий, тому що він символізує повернення в Кералу могутнього царя асурів Балі Махабали (онука Прахлада й правнука Хіраньякашіпу), упродовж правління якого згідно з Пуранам ця місцевість досягла найвищого рівня процвітання.

6.3 Грузія

На Кавказі між Чорним і Каспійським морями знаходиться країна зі стародавньою історією та культурою – Грузія. Водночас вона є однією з найдавніших християнських країн світу. До вчення Христа грузинський народ приєднався ще в I столітті. Згідно з жеребом, що визначив, у якій країні апостолам проповідувати Христову віру, Грузія випала Пресвятій Богородиці.

6.3.1 Факти з історії країни

За часів апостолів на території сучасної Грузії були дві держави: східно-грузинська – Картлі (*грец. Іберія*) та західно-грузинська – Егрісі (*грец. Колхіда*). Апостол Андрій проповідував як у Східній, так і в Західній Грузії. У поселенні Ацквері (Картлі) після проповідування й хрещення людей він залишив ікону Пресвятої Богородиці, що впродовж багатьох століть знаходилася в кафедральному соборі Ацквері (Ацкурі). У Захід-

ній Грузії водночас із апостолом Андрієм учення Христа проповідував апостол Симон Кананіт, похований у селі Коман. Грузинська земля прийняла ще одного апостола – св. Матвія, який проповідував на південному заході Грузії та похований у Гонію, що поблизу сучасного Батумі. Найдавніші грузинські джерела свідчать про перебування в Східній Грузії апостолів Варфоломія та Тадея. Прихід і проповідництво святих апостолів у Грузії підтверджують як грузинські хроніки, так і грецькі й латинські церковні автори: Оріген (II–III ст.); Дорофій – єпископ Тирський (IV ст.); Епіфан – єпископ Кіпрський (IV ст.); Микита Пафлагонський (IX ст.); Екумена (X ст.) та ін.

Існування християнських церков і громад у Грузії в I–III ст. підтверджують археологічні матеріали. У текстах Іринія Ліонського (II ст.) серед християнських народів згадані ібери (грузини).

Державною релігією в Картлі християнство стало в IV столітті. Ця визначна подія в грузинській історії пов'язана з просвітительською Грузії рівноапостольною св. Ніно, св. царем Міріаном і св. царицею Наною.

Близька родичка св. Георгія св. Ніно, яка родом із Каппадокії, прийшла в Картлі з Єрусалима, щоб виконати волю Богородиці. Після святих апостолів вона ще раз проповідувала й закріпила християнство в цьому краю. Завдяки св. Ніно християнство прийняли цар Міріан і цариця Нана. Із цього часу православ'я стало державною релігією Грузії.

На прохання царя Міріана для хрещення царя, його сім'ї та народу візантійський імператор Костянтин Великий прислав духовних осіб на чолі з єпископом Іоанном. До приїзду духовних осіб у Мцхета, де покоївся хітон господній, почалося будівництво церкви. Це місце – центр духовного життя грузинської нації. Там знаходиться кафедральний храм на честь 12 апостолів – Светіцховелі. Імператор св. Костянтин і св. Олена надіслали до Грузії з первосвященниками частину Животворного хреста

та дошку, на якій під час розп'яття стояв Господь, а також ікону Спасителя.

Грузинська церква датує хрещення країни 326 роком. Цю дату підтверджує історик V століття Созімон Саламанський – автор хроніки «Церковна історія». Він зазначає, що офіційне прийняття християнства в Грузії відбулося відразу після закінчення 1-го Вселенського Собору (325 р.).

У Західній Грузії поширення християнства та існування церкви можна вважати безперечним у першій половині IV століття, що підтверджує участь Бічвінтського єпископа Стратофіла в Нікейському Вселенському соборі.

Із цього часу Грузія та її церква твердо стали на шлях християнства й завжди непохитно захищали православне вчення. Візантійський історик VI ст. Прокопій Кесарійський зауважує, що «ібери є християнами й правил віри додержуються краще, ніж усі, кого ми знаємо».

Упродовж століть грузинському народові доводилося боротися з ворогами-завойовниками: персами й арабами, турками-сельджуками та хорезмійцями, монголами й турками-османами. Водночас із завоюванням країни вони намагалися знищити християнську релігію. У важкій боротьбі грузинський народ зміг зберегти державність і захистити православ'я. Упродовж століть боротьбу за державність ототожнювали з боротьбою за православ'я. За віру Христову віддали життя безліч людей, як духовного звання, так і мирян.

Світова історія не знає іншого прикладу самопожертви, коли мученицьку смерть одночасно вибрали 150 000 осіб. Жителі столиці Грузії (Тбілісі) відмовилися виконати наказ хорезмшаха Джалал-ед-Діна – пройти по іконах, кинутих на Метехському мосту. Їх, зокрема дітей, жінок і людей похилого віку, стратили. Самі літописці Джалал-ед-Діна писали, що 7 днів вода в річці Кура була червоною.

У класичну епоху на території сучасної Грузії з'явилося кілька незалежних царств. Царства Колхіда та Іберія прийняли

християнство на початку IV століття, що зробило раніше домінуючі язичництво, зороастризм і мітраїзм маргінальними. Об'єднане королівство Грузія досягло піку політичної й економічної потужностей під час правління царя Давида IV і цариці Тамари в XI–XII століттях. Після цього країна опинилася під владою різних великих імперій упродовж століть, зокрема Сефевідів, Афшаридів та Каджарі. Наприкінці XVIII століття Картлі-Кахетинське царство уклало союз із Російською імперією, в результаті чого область приєднали до Росії в 1801 році.

Право останньої на Грузію підтвердив у 1813 році Гюлістанський мирний договір. Після короткого періоду незалежності після Російської революції в 1917 р. Грузію окупувала Радянська Росія в 1921 році, зробивши її частиною Радянського Союзу як Грузинську Радянську Соціалістичну Республіку. Після здобуття незалежності в 1991 році посткомуністична Грузія постраждала від цивільних заворушень та економічної кризи в 1990-х роках.

6.3.2 Грузинська культура

Грузія – представниця однієї з найдавніших культур. Про культуру Грузії можна розповідати нескінченно: вона почала формуватися в V столітті та є надзвичайно цікавою.

Перша згадка про культурне життя Грузії датована V ст. Незважаючи на культурний вплив Персії та Туреччини, грузини завжди тяжіли до Європи. В епоху Відродження (XI–XII ст.) ченці в академіях, церквах і монастирях висунули нові гуманістичні ідеї.

Після створення Грузинського державного танцювального ансамблю в кінці XIX ст. грузинські танці стали популярними в усьому світі. Досі зберігається традиційне ремісничє мистецтво, зокрема розписування по емалі й художнє оброблення металів (ювелірне мистецтво, чеканка). Розквіт світської культури відбувся в XIX ст., коли грузинські письменники й художники

під впливом європейських ідей збагатили літературну мову та національну літературу.

Література й мистецтво

Перші грузинські літературні пам'ятки написані в V ст. Неабиякі особистості збагатили літературну спадщину Грузії, зокрема Шота Руставелі (XII ст.), Сулхан-Саба Орбеліані – автор грузинського тлумачного словника (1716 р.); Ілля Чавчавадзе, Олександр Казбегі й Акакій Церетелі (XIX ст.); Галактіон Табідзе, Костянтин Гамсахурдіа, Ніко Лордкіпанідзе, Михайло Джавахішвілі та Ганна Каландадзе (XX ст.).

Яскрава проза й поезія, такі як епічна поема «Витязь у тигровій шкурі», поема «Мерані» Ніколоза Бараташвілі (XIX ст.), 40 епічних творів Важі Пшавела («Гість і його хазяїн», «Весілля чепуруна» та ін (XIX–XX ст.)), роман Гамсахурдіа «Правиця» й поеми Табідзе «Місяць Мтацмінда» та «Вітер віє», – загально визнані шедеври. Твори літераторів Грузії перекладали на російську мову багато поетів, зокрема Борис Пастернак і Євген Євтушенко.

Театр

Грузія має давню драматургію, починаючи з Георгія Еріставі (1813–1864 рр.), а труппа Драматичного театру ім. Руставелі широко відома в сучасному театральному світі як один із найбільш творчих і талановитих колективів. Васо Абашідзе (1854–1926 рр.) – комічний актор, перший редактор журналу «Театр». Веріко Анджапарідзе (1897–1987 рр.) – одна з найзнаменитіших актрис Грузії. Вона зіграла приблизно 100 ролей у театрі й 30 у кіно (найбільш вдалі – ролі Дездемони, Клеопатри та Офелії в п'єсах Шекспіра, Медеї в п'єсі Еврипіда). Рамаз Чхиквадзе зіграв більше ніж у 100 п'єсах, зокрема головні ролі в «Річарді Другому» та «Королі Лірі», й дав гала-виставу в театрі «Хеймаркет» у Лондоні в 1988 р. Кахи Кавсадзе грав Фортінбраса в «Гамлеті», Джима в «Трьохкопійчаній опері», Симона Чачава в «Кавказькому крейдяному колі», лорда Гастінгса в «Річарді Третьому» й Кента в «Королі Лірі». Гурам

Сагарадзе брав участь більше ніж у 100 спектаклях, зокрема роль блазня в «Королі Лірі».

Кінематографія

Кінематограф зародився в Грузії на початку ХХ ст. Перший фільм зняли в 1912 році. Загалом грузинські фільми здобули міжнародне визнання. Такі кінорежисери, як Ельдар Шенгелай (фільм «Шірекілебі»), Георгій Чхеїдзе («Піросмані»), Тенгіз Абуладзе («Покаяння»), Георгій Данелія («Не горюй»), Отар Іоселіані («Фаворити місяця»), Іраклій Махарадзе («Вершники дикого заходу – спритні грузинські вершники») отримали багато міжнародних премій.

Ми докладніше розповімо про один із наших улюблених фільмів Георгія Данелія – ліричну комедію «Міміно». Фільм зняв «Мосфільм» у 1977 р. У ролях: Вахтанг Кікабідзе, Фрунзе Мкртчян, Олена Проклова, Євген Леонов, Коте Даушвілі, Руслан Мікаберідзе, Закро Сахвадзе, Марина Кукушкіна-Дюжева. Сюжет фільму: вертоліт льотчика малої авіації обслуговує гірські села Грузії. «Міміно» (груз. «сокіл») називають друзі героя фільму – льотчика Валіко Мізандарі, який із волі режисера раз у раз потрапляє в смішні, сумні, а часом драматичні ситуації, з яких завжди виходить із честю справжнього грузина. Музику до фільму написав Канчелі Гія («Чіто-Гвріто»).

Живопис

Грузія славиться настінними розписами VII–XIII ст., що збереглися в Гелатському монастирі, на Атенській горі й у храмах у Бетані, Кінцвісі та ін. Популярні такі грузинські художники, як легендарний Ніко Піросманішвілі (Піросмані), Гіго Габашвілі, Давид Какабадзе, Ладо Гудіашвілі, Корнелій Санадзе, Олена Ахвледіані, Сергій Кобуладзе, Симон Вірсаладзе й Катерина Багдавадзе. У Грузинському державному музеї сучасного мистецтва експонують картини Олени Ахвледіані, Олександра Бандзеладзе, Володимира Гріголія, Ладо Гудіашвілі та ін.

Грузинське мистецтво й музика вирізняються вишуканістю, що поєднує як місцеві, так і європейські стилі. Такі художники, як Ладо Гудіашвілі, Давид Какабадзе й Олена Ахведіані, в 1920-ті роки працювали в Парижі. Усесвітньо відомі грузинські скульптори: Елгуджа Амашукелі, Іраклій Очиаурі та Зураб Церетелі. Грузинські архітектори, хоча й не мають такої індивідуальності, як майстри, які створили величні храми дорадянського періоду, зробили Тбілісі одним із архітектурно найпривабливіших міст колишнього СРСР.

Музика

Грузинська народна музика, що існує більше за 1 500 років, вражає дивовижним поєднанням східних і західних мотивів. Грузинському багатоголосю властиві особлива голосова техніка й використання близьких один до одного тонів. Зазвичай у Грузії співають чоловіки. Типову грузинську пісню виконують тріо.

Тбіліська консерваторія має репутацію закладу освіти, що готує професійних виконавців класичної музики. Серед них видатні піаністи Олександр Торадзе й Елісо Вірсаладзе, скрипалька Ліана Ісакадзе, бас Паата Бурчуладзе, співачка Нані Брегвадзе, піаністка та викладач музики Манана Дойджашвілі, скрипалька й викладач музики Марина Іашвілі. У Грузії є власний симфонічний оркестр.

Грузія також пишається своїми композиторами: Димитрій Аракишвілі (1873–1953 рр.) – музикознавець та етнограф – відомий однією з перших грузинських опер «Сказання про Шота Руставелі» (1919 р.); Мелітон Баланчивадзе (1862–1973 рр.) – автор перших грузинських романсів (1888 р.) та опери «Тамара Підступна» (в останній постановці «Дареджан Підступна»); Гія Канчелі (нар. 1935 р.) – автор опери «Так буде музика», кількох симфоній і концертів, а також музики до великої кількості кінофільмів та вистав (зокрема, «Кавказького крейдяного кола» за Брехтом, «Річарда III» за Шекспіром). Бідзіна Квернадзе (нар. 1928 р.) писав музику до оперних, балетних і драматичних

спектаклів, кінофільмів, симфонічні й фортепіанні партії, а також твори для хору та романси. Композитор Захарій Паліашвілі (1871–1933 р.) відомий колекцією грузинських народних пісень і як автор опер Абесалом, Етері й Даїси, що ґрунтуються на народних легендах.

6.3.3 Цікаві традиції Грузії

Унікальна й прекрасна країна Грузія давно стала Меккою для туристів із усього світу завдяки цілющим мінеральним джерелам, гірським і бальнеологічним курортам. Це пов'язано зі зміною архітектурного вигляду Тбілісі.

Усі, хто хоч раз відвідав землю колхідів, говорять про гостинність місцевих жителів і щедрість приймаючої сторони. Кавказьке застілля не минає без багатого смаколиками бенкету, співів та інших веселощів, а збережені давні традиції Грузії в сучасному побуті не дають здобутку предків і самотності культури грузинів припасти пилом. Тому час дізнатися більше про традиції країни.

Зараз, як і в давні часи, на ринках Грузії зазвичай торгуються, а тости, виголошувані з келихом славетного грузинського вина з будь-якої нагоди, вважають окремим витвором ораторського мистецтва. Найшановніша людина на грузинському бенкеті, яка, до речі, й донині має свій розпорядок та етикет, – тамада. Загалом, від його майстерності залежить успіх проведення свята. Вправний «керівник застілля» пам'ятає, що гостям потрібно давати слово згідно з давнім рангом, тому що важливо нікого не образити безтактністю. Також він уміє дотепно жартувати та уникати «підводних каменів» у розмові.

За традицією тамадає той чоловік, у домі якого бенкетують, тому що грузини люблять приймати гостей, робить це майже кожний повнолітній. Проте майстерність «розпорядника свята» відшліфовують не один рік, а вдосконалюють упродовж усього життя, як і вміння виголошувати тости. Тримаючи келиха в одній руці, стоячи людина бажає родині й усім присутнім

залежно від приводу успіху, процвітання, здоров'я, щастя. Побажання зазвичай говорять після цікавої байки або тематичної легенди, жарту чи коротенького анекдоту. Тости на грузинському застіллі виголошують у традиційній послідовності: спочатку загальні побажання присутнім злагоди й достатку, потім побажання щодо безпосередньо приводу заходу, після цього добрим словом і ковтоком кахетинського згадують близьких, яких немає поруч...

Після основних тостів, до яких належать тости за здоров'я батьків і дітей, мир у домівках, імпровізують. На завершення з келихами в руках присутні на бенкеті дякують тамаді. Про своїх гостей грузини говорять, що вони є посланцями Бога, не шкодують для них нічого, частуючи їх найсмачнішими наїдками. Якщо господар помітить, що гостеві щось сподобалося в його оселі, він неодмінно повинен це подарувати. У давнину перед входом у будинок гість залишав зброю, чим підтверджував добрі наміри свого прибуття. Феєричним за широтою розмаху й колоритом є грузинське весілля, традиції проведення якого здавна бережуть і передають із покоління в покоління. На весільний бенкет у Грузії на сьогодні можуть зібратися кілька сотень гостей. Від запрошення там не відмовляються, вважають честю, а відмову сприймають як велику образу.

6.3.4 Правила грузинського етикету

Грузинську гостинність

Гостинність, на думку грузинів, – обов'язкова риса будь-якої добропорядної людини. У цій країні її цінують навіть більше, ніж сміливість і хоробрість.

Після кожного тосту згідно з традицією келихи спустошують до дна, а пити по ковтку впродовж усього застілля вважають поганим тоном. Щоб у цій ситуації не випити зайвого, варто стежити за своїм станом і наповнюваністю келиха. Зазвичай гуляння тривають допізна, тому що після обов'язкових тостів (за господарів, сім'ю, привітання) виголошують безліч

імпровізованих. На святі танцюють, співають, грають на музичних інструментах, обов'язково залучаючи до процесу всіх гостей.

У Грузії для гостя не шкодують усього найкращого. У національному фольклорі країни часто засуджують скупого господаря й прославляють привітність щедрого. Навіть якщо господар зовсім незможний, він здебільшого продасть останню сорочку, ніж погано почастує гостя. Але й останньому, у свою чергу, завжди потрібно бути скромним, привітним і стриманим.

Особливості менталітету

Грузинський чоловік із дитинства вважає себе воїном, захисником батьківщини й своїх близьких. Йому притаманні такі якості, як мужність, сміливість, відвага та рішучість. У ранній юності хлопчиків починають навчати поводженню зі зброєю, прийомам самозахисту, розвивають вольові риси характеру. Іноді таке навчання може стосуватися й жінок. Традиція бути воїнами за духом походить із глибини століть, коли грузинський народ часто воював, а шабля давала єдиний шанс на порятунок. Захищаючи свою честь і свободу від ворогів, грузини виховали в собі патріотизм та почуття національної гідності.

У Грузії дуже шанують працю. Недарма на гербі цієї країни зображені меч і гілка винограду. Сумлінність та наполегливість у роботі дозволяють грузинам досягати поставлених цілей із блискучим результатом. Грузини цінують освіту як основу життєвого успіху. У країні багато кваліфікованих працівників, тому що молодь традиційно прагне здобути якісну освіту, часто виїжджає за кордон. Грузини кмітливі, швидко адаптуються до різних умов, мають гарну пам'ять. Вони по-справжньому вміють дружити. Для них друг стоїть на першому місці, а сім'я та близькі родичі – на другому. У грузинській мові є навіть два відповідні слова: «дакали» – «жінка-сестра» й «дзмакаци» – «чоловік-брат», що означають кращих друзів (водночас не просто кращих, а братів і сестер).

Грузини – великі оптимісти, які вміють дивитися на складні ситуації по-філософськи. У цьому їм допомагає гарне почуття гумору. Зазвичай вони не дуже пунктуальні й люблять попліткувати, насамперед це стосується жінок. У цій країні всіх постійно цікавить усе.

Ділове спілкування

У Грузії багато тонкощів в особистому та діловому спілкуванні; місцевий колорит істотно впливає на встановлення довгострокових взаємовигідних відносин. Із цієї причини іноземцеві краще заздалегідь знайти компетентного консультанта, бажано місцевого, який зможе допомогти налагодити спілкування. У діловій комунікації з грузинами варто пам'ятати про їх недостатню пунктуальність. Запізнення для них нормальні, як і звичка раніше йти з роботи. Іноді можна зіткнутися з невиконанням зобов'язань, прагненням видати бажане за дійсне, подати ситуацію або особу в більш вигідному світлі, ніж є насправді. Крім того, дану обіцянку зробити щось «через годину» можуть виконати через дві або навіть 24 години, а «завтра» іноді означає «через місяць».

Торгуватися з грузинами не лише можна, а й потрібно. Практика знижок і взаємних поступок дуже поширена. Проте будьте уважними! Грузин підвищує ціни на свій товар із появою потенційного покупця, навіть якщо цей товар роками лежав на полиці та є не найкращої якості. А ось хабарництво засуджують, корупція мінімальна, як і кримінал. Більший результат дасть членство в якомусь бізнес-клубі, що потрібно щороку оплачувати. У Грузії велике значення мають знайомства й потрібні контакти.

Після свят, корпоративних вечірок грузини повертаються до роботи дуже неохоче, тому відновлення ділового спілкування краще відкласти на 1–2 дні. Вони вважають справою честі мати презентабельний сайт своєї компанії в Інтернеті. Навіть маленька фірма з мінімальними прибутками прагне створити сторінку у Facebook. У Грузії не прийнято дивитися на підлеглих зверху.

У такому разі начальника вважатимуть деспотом і тираном. Якщо Ви вивчите декілька слів грузинською мовою, зможете здобути повагу грузинських партнерів.

6.5.3 Грузинське весілля

Справжнє грузинське весілля – красиве, видовищне, багате свято з додержанням усіх самобутніх звичаїв грузинського народу. Перше правило грузинського весілля – багато гостей. Іноді їх кількість перевищує кілька сотень. До речі, відмовитися прийти на весілля неможливо, тому що це велика образа для запрошуючої сторони, через яку інколи навіть починається багаторічна ворожнеча двох сімей.

Створення сім'ї в Грузії передбачає три етапи: мачанклобу – сватання, нишнобу – заручини й корцилу – саме весілля. І хоча на сьогодні батьки переважно не беруть участі у виборі нареченої або нареченого для своїх дітей, як це було раніше, роль родини в укладенні шлюбу залишається дуже значною. Рідні повинні обов'язково схвалити шлюб. До такого кроку обидві сім'ї підходять дуже відповідально й заздалегідь намагаються дізнатися якомога більше про потенційну рідню. І лише потім дають згоду на сватання. Лише коли всі формальності сватання позаду, настає час для церемонії заручення.

За красивим грузинським звичаєм наречений, коли наречена входить у їх майбутній будинок, піднімається на дах і випускає на волю білого птаха. Потім молодим подають весільний келих із вином. Першим із нього відпиває наречений, потім кладе в нього обручку, передає келих нареченій, яка також робить ковток із келиха, а потім дістає обручку й офіційно вручає його своїй обраниці, вимовляючи слова вірності та любові.

Потім починається урочисте «оглядання» нареченою будинку майбутнього чоловіка, в якому вона стане господинею. У супроводі свідків і гостей наречений та наречена розбивають гарно вдекоровану тарілку «на щастя» перед входом у будинок. Щоб будинок був багатим, а сім'я раділа потомству, в кутах

кидають зерна злаків, а молодим дарують дерев'яні прикраси – «чирагдани», що уособлюють «дерево життя». Під час обходження будинку наречена повинна доторкнутися до котла – символу домашнього вогнища – та тричі обійти навколо горщика з маслом або пшеничним зерном. На грузинських весіллях не прийнято кричати «гірко». Але й без цього вони проходять дуже весело та шумно. Тамада не дасть нудьгувати нікому з гостей і обов'язково попросить кожного виголосити тост. Перший тост – побажання нареченому й нареченій, щоб у їх домі панували мир, спокій і добробут, звучали дитячі голоси.

Романтичний та цікавий весільний грузинський (і кавказький загалом) ритуал – викрадення нареченої. Хоча викрадення формальне й відбувається за згодою нареченої та її батьків, здебільшого так роблять, щоб компенсувати витрати, пов'язані з організацією пишного й багатого весілля. Не кожна сім'я може дозволити собі традиційне національне, як того вимагають звичаї предків, весілля. А після викрадення нареченої можна обійтися скромним застіллям лише для близьких родичів. Після цього шлюб вважають укладеним. А весілля, до речі, можна відгуляти й через кілька років, коли з'явиться можливість.

Основні витрати на організацію весілля оплачує сім'я нареченого. Матеріальне становище нареченої не має особливо-го значення. Її головний капітал – це скромність, цнотливість, благочестя, хазяйновитість, спокійний характер. Чоловік – глава грузинської сім'ї, її опора й захисник, а жінка – духовна сила, хранителька й берегиня етичних традицій.

6.4 Туреччина

Історію Туреччини зберігають багато пам'ятників тисячолітньої давнини, середньовічні палаци й храми, мавзолеї та мечеті, а також одне з найбільших міст-портів – Стамбул. Там пам'ятки старовини контрастують із сучасними хмарочосами, фабриками, заводами, університетами, театрами, музеями.

Багатство Туреччині невичерпне. Це тисячі кілометрів чудових краєвидів. Егейське узбережжя називають «бірюзовим намистом Туреччини». І знаючи все це, починаєш розуміти, чому сюди прагнули завойовники впродовж усієї історії.

6.4.1 Факти з історії Туреччини

Про Туреччину складно розповісти коротко. На цій землі здавна знаходилися досить сильні держави. За 2 000 років до Різдва Христового на території сучасної Туреччини була держава Хеттів. У VI столітті до н. е. тут володарювали греки з Лідії, а в наступному столітті – Перська імперія. Завоювання Олександра Македонського принесли на ці землі грецьку культуру, що після його смерті почали занепадати.

У II столітті до н. е. влада належала римлянам. Після розпаду Римської імперії її східну частину перейменували на Візантію. Ця держава зі столицею в місті Візантія проіснувала

тисячу років. Саме звідти в Грузію, Вірменію та Київську Русь прийшло православне християнство. Назву столиці впродовж історії часто змінювали: візантійці називали її Константинополем, а на Русі – Царгородом. У 1492 році сюди вторглися турецько-сельджуки, й місто одержало назву Стамбул.

Відтоді цю землю прийнято називати відповідно до народу, який її населяє. Туреччина, яку тоді сприймали як Османську імперію, була однією з найсильніших держав Близького Сходу, але в 1923 році, після поразки в Першій світовій війні, вона перетворилася на республіку. Сьогодні країна займає майже всю територію Малої Азії, що становить 783 562 кв. км. Населення – 76,5 млн осіб.

Столиця Туреччини – Анкара – знаходиться в самому центрі країни. Можливо, таким способом турки хотіли відгородитися від імперського минулого. Туреччина багата на пам'ятки історії та чудові церкви й собори, колись збудовані у Візантії та потім композиційно доповнені мінаретами. Так турки зуміли поставити вівтарі чужої віри собі на службу. На західному узбережжі на початку ХХ століття знайшли руїни Трої, а палаци султанів і їх сімей перетворили на готелі й музеї. На сьогодні Туреччина – одна з найбільш відвідуваних туристами країн.

6.4.2 Особливості культури Туреччини

Література

Турецька література – це усні й писемні джерела турецькою мовою. Її історія сягає корінням в османський період (1299–1923 рр.). Найбільш ранні точно датовані твори письмової літератури, зокрема «Книга долі» Ахмеда Факиха, який помер близько 1250 р., належать до середини ХІІІ століття й мають суфійський характер.

Османська література здебільшого релігійна та обмежена вимогами ісламу. На її розвиток істотно вплинули давні традиції перської й арабської літератур.

Придворна поезія Османського періоду («Хакан лірики» Баки, «Османська Сапфо» Міхрі-хатун) – унікальний жанр.

Особливість турецької літератури – багата фольклорна традиція, до якої належать байки й анекдотичні розповіді про Ходжу Насреддіна, усний і писемний героїчний епос про подвиги предків.

Сучасна турецька література розвивалася насамперед під впливом західної культури, особливо в результаті реформ, що одержали назву «Танзімат» (нововведення епохи царювання султана Абдул-Меджида та його наступника Абдул-Азіза).

Реформи освіти й уведення на початку ХХ століття нового алфавіту, що базувався на латиниці, підвищили рівень грамотності населення та позитивно вдлинули на розвиток турецької літератури.

Кілька турецьких письменників, зокрема Сулейман Назиф, Назим Хікмет, Яшар Кемаль та Орхан Памук, стали популярними не лише в Туреччині, а й в усьому світі. Найкращим турецьким поетом ХХ століття вважають Фазила Хюсню Дагларджа. Вагомий внесок у розвиток турецької поезії зробили Ільхан Берк, Октай Рифат, Рифат Ілгаз, Ахмед Аріф.

Архітектура

Історію турецької архітектури можна умовно поділити на три основні періоди: сельджуцький (ХІІ–ХІІІ століття), османський (ХІV–ХІХ століття) і сучасний (ХХ – початок ХХІ століття). У кожному з цих періодів зазвичай виділяють кілька етапів. Як і в багатьох інших народів, типові житла представників найбільш широких соціальних шарів суспільства не мають унікальних рис, тому, говорячи про турецьку архітектуру, зазвичай мають на увазі її найбільш яскраві та видатні зразки: мечеті, караван-сараї, медресе, урядові споруди, громадські лазні й т. д.

До Імперії сельджуків до приходу турків на територію сучасної Анатолії в ХІ столітті належав Іран – держава з високою культурою й розвиненим мистецтвом. Турки привезли

з Ірану досвід і навички, що істотно вплинули на будівництво та архітектуру сельджукського періоду [2]. Такому стилю властиві простота, елегантність і гармонійні пропорції всієї будівлі, а також особлива вишуканість та багатство деталей вхідних воріт і парадних дверей. Багато сельджуцьких споруд мали невеликий внутрішній дворик.

Для османського періоду типовий значний вплив візантійської архітектури, а також будівельних традицій мамелюкського Єгипту. Зокрема, знаменитий Собор Святої Софії – всевітньо відомий пам'ятник візантійського зодчества, приклад для наслідування й джерело натхнення для будівельників багатьох споруд османського періоду. Архітектуру османського періоду вирізняють величні куполи, склепіння, арки. Загалом, архітектурі цього періоду властиві надзвичайна різноманітність і багатство стилів, у яких відображається синтез архітектурних традицій Близького Сходу й Середземномор'я.

На сучасну турецьку архітектуру вплинула політика секуляризації, що почав Кемал Ататюрк. Якщо раніше мечеті й медресе були основними зразками національної архітектури, то із середини 1920-х років будівництво культових споруд держава не заохочувала. Унаслідок цього різко посилювався вплив сучасної світської європейської, особливо німецької, архітектури. Цим можна пояснити відсутність послідовників стилю сучасної турецької архітектури. Із 1920-х років типовими архітектурними проектами стали офіси, музеї, готелі, урядові споруди тощо, а основними рисами стилю – функціональність, простота, модернізм. Основоположниками сучасної школи турецької архітектури вважають Седата Хакіма Елдема, Клеменса Хольцмайстера й Оната.

Музика

Турецька музика має багатовікові традиції. Її корені в ранньому Середньовіччі, коли турки-сельджуки, перекочовавши із Середньої Азії, завоювали всю Малу Азію та розселилися на півострові. На нових територіях вони контактували з більш

давніми культурами вірмен, греків та інших народів. Їх музична спадщина істотно вплинула на турецьку музику, основою якої була фольклорна традиція. Її основна риса – пентатоніка. Фольклорна музика була й досі залишається дуже популярною.

У часи Османської імперії сформувався новий музичний жанр – оркестрова військова музика, що супроводжувала багато походів і кампаній імперської армії. Турецькі марші яничарів у XVIII столітті стали популярними в Європі, що відображено у творчості таких композиторів, як Гайдн, Бетховен і Моцарт. Хоча мода на турецькі марші була короткочасною, вона привела до того, що багато європейських оркестрів почали активно використовувати цимбали, мідні барабани й дзвіночки.

У XX столітті турецька музика збагатилася новими жанрами, що спочатку виникли в Європі. Проте симфонії, опери, балет не стали значно поширеними в Туреччині.

Сучасна турецька музика розвивається в результаті істотного впливу західної музики. Він відчувається в нових музичних жанрах, що стали особливо популярними серед молоді, зокрема джазі та поп-музиці, рок-музиці, хіп-хопі й т. д. Імена багатьох турецьких поп-виконавців відомі за межами Туреччини, частково завдяки фестивалям Євробачення. Серед них: MaNga, Таркан, Сердар Ортач, Емре Айдин, Хадісі, Теоман, Ханде Йенер, Мустафа Сандал, Сертаб Ернер та інші.

Театр

Із XVI століття в Османській імперії особливо популярним став театр тіней («Карагез»), що виник у результаті впливу культур Індії та Єгипту. У п'єсах використовували ляльки, маріонетки, а також спеціальні світлові ефекти й декорації, що дозволяли створювати ілюзію багатовимірного сценічного простору. Ляльок озвучували актори за завісою.

У середині XIX століття унаслідок фундаментальних суспільно-політичних реформ Османська імперія почала швидко освоювати й упроваджувати багато культурних нововведень із Заходу. Із цим пов'язане виникнення сучасного театру з актора-

ми, п'єсами й драматургами. Засновником турецької драматургії вважають Ібрахіма Шинаси, який у 1860 році написав першу п'єсу турецькою мовою – «Şair Evlenmesi» («Сватання поета»).

Кінематограф

Кінематограф на території сучасної Туреччини виник ще до того як проголосили Турецьку Республіку – в 1923 році. Першу спробу відобразити що-небудь на плівці зробили в 1896 році. Першим документальним фільмом вважають короткометражний фільм Фуата Узкиная, знятий у 1914 році. Він показує руйнування пам'ятника, зведеного на честь Сан-Стефанського мирного договору в західному передмісті Константинополя Сан-Стефано (нині Ешилкей (*Yeşilköy* – дослівно «Зелене село») у Стамбулі). Перший художній фільм створив Зигмунд Вайнберг у 1916 році й закінчив Фуат Узкиная у 1918 році. Фільм називався «Одруження Химмета-аги». У 1917 році вийшли фільми «Лапа» та «Шпигун», автор яких – Седат Сімаві.

У 1932 році після створення фільму «*Ateşten Gömlek*» («Суворе випробування») зародився сучасний комерційний кінематограф Туреччини. Проте Друга світова війна надовго припинила його розвиток, що після цього перебував у занепаді аж до середини 1950-х років.

Кіноіндустрія Туреччини того часу одержала особливу назву – Ешилчам (*Yeşilçam* – дослівно «зелена сосна») за назвою вулиці, на якій знаходилися кіностудії. Своєрідним апогеєм розвитку Ешилчам були 1950–1970 роки, коли турецька кіноіндустрія виробляла по 250–350 фільмів за рік.

Після 1970-х років кількість фільмів зменшилася, частково внаслідок розвитку телебачення, а також конкурентноспроможності західних фільмів. Лише з 2002 року почався новий підйом з успіхом і визнанням на міжнародній арені певних фільмів та їх авторів (таких, наприклад, як Фатіх Акін). У 2008 році створили лише 50 фільмів, а в 2009 році – 61.

Проте більшість із них – результат роботи індивідуальних кінематографістів, а не кіноіндустрії загалом, що останніми роками стає частиною міжнародних конгломератів і все більше залежить від рекламного й дистриб'юторського потенціалу таких компаній, як «Warner Bros» і «United International Pictures».

Водночас із кінематографом Туреччина досягла помітних успіхів і в розвитку телебачення. Телепрограми, створені там, зокрема «мильні опери», дуже популярні за її межами, особливо в арабських країнах. «Вестернізовані» й сміливі за змістом, на відміну від арабської телепродукції, ці телесеріали – сполучна ланка між західним та ісламським світовідчуттям.

6.4.3 Традиції турецького народу

Туреччина – країна з дуже сильними традиціями. Ними обумовлене все місцеве життя від дрібниць (що їсти на сніданок і що готувати в цьому сезоні) до важливих подій у кожній сім'ї (народження дитини, весілля).

Родина має для турків дуже велике значення. У селянських і в багатьох міських сім'ях є сувора й чітка ієрархія: діти та мати беззаперечно підкоряються главі сім'ї – батькові, молодші брати – старшому, а сестри – старшій сестрі й усім братам. Але господар у будинку – завжди чоловік. І наймолодший із братів має право віддавати розпорядження старшій сестрі. Літню багатодітну матір поважають і люблять усі члени сім'ї.

Незалежно від роду занять та положення в суспільстві турецька молодь поважає людей похилого віку. Наприклад, якщо до приміщення заходить чоловік, старший за віком, усі зобов'язані встати, вітаючи його, і за необхідності поступитися місцем. Непристойно палити й розпивати спиртні напої в присутності старших. Тому тридцятирічний чоловік, який палить потайки від батьків, – зовсім не рідкість. Не менш соромно розмовляти в присутності старших на непристойні теми та сидіти розкинувшись у кріслі або поклавши ногу на ногу.

Поняття «родич» і «сусід» важливі для жителів Туреччини. Якщо стає відомо про хворобу когось із родичів чи сусідів, негайно надають невідкладну допомогу: неодмінно готують суп і якусь їжу для хворого (приходить з порожніми руками непристойно). Не хочете готувати, купіть хоча б солодощів. Потім прийдіть у гості, щоб не лише віддати суп, а й побажати хворому якнайшвидшого одужання, дізнатися, чи не потрібно чогось-небудь, а також поговорити. У турецькій культурі безліч релігійних свят, кожне з яких святкують із розмахом. У такі дні прийнято вітати всіх родичів і знайомих, бажати їм усього найкращого. Проте це дійство має суворо визначений порядок.

Народження дитини – радісна подія, з якою в турецькій культурі пов'язані багато традицій і звичаїв. Зазначимо найпоширеніші з них. Збираючись відвідати новонародженого, члени сім'ї купують золоті монети або маленькі золоті фігурки залежно від їх фінансової ситуації. Близькі родичі дарують ювелірні вироби матері новонародженого. Коли вибрали ім'я дитині, їй на вухо шепочуть молитву, а потім тричі повторюють ім'я. Коли немовляті виповнюється сорок днів, його прийнято купати, попередньо розтерши сіллю. Вважають, якщо знехтувати цією процедурою, тіло й рот дитини неприємно пахнутимуть у майбутньому. Водночас жінки збираються в будинку новонародженого та читають молитви.

Коли в дитини прорізується перший зуб, мама варить пшоно й кукурудзу та скликає сусідок. Перед дитиною на таці кладуть гребінець, ножиці, дзеркало й книгу, Коран, чотки та інші предмети. Відповідно до тієї речі, що дитина схопить першою, намагаються вгадати її майбутню професію та характер. У турецькій культурі й ісламі обрізання – перший крок до чоловічого становлення, переломний момент у житті кожного хлопчика, про важливість якого йому розповідають із дитинства. Святкують цю подію з належним розмахом. У цей урочистий день хлопчика вдягають у вбрання, що нагадує падишахське, пов'язують пояс стрічкою з написом від пристріту. Юного чоло-

віка, супроводжуваного кортежем, під акомпанемент музикантів урочисто провозять на гарно прикрашеному автомобілі вулицями міста. Після закінчення свята запрошені приколюють до одягу хлопчика золоті монетки.

На окрему увагу заслуговують весільні традиції Туреччини, що вирізняються пишнотою, розкішшю й символізмом. Весільному обряду завжди передують сватання та заручини. Урочистості зазвичай починаються в четвер і продовжуються кілька днів. Певні старовинні весільні традиції Туреччини зберігають довгі століття завдяки красі обряду, наприклад «ніч хни» (коли руки нареченої покривають вишуканими візерунками фарбою на основі хни) або «пояс цнотливості» (коли батько дівчини пов'язує їй червону стрічку поверх білосніжної сукні). Близькі родичі, члени сім'ї та друзі переважно дарують молодим на заручини або весілля ювелірні вироби, найчастіше роблячи це безпосередньо на весільній церемонії. Здивування на весіллі можуть викликати квіткові вінки. У нашій культурі такі вінки приносять на похорон, а в Туреччині – на будь-який урочистий захід.

Турецьке весілля не може пройти без танців. Традиції мають особливості залежно від регіону. Тому турецького народного танцю більше ніж 2 тисячі різновидів. Народні танці в різних районах Туреччини істотно відрізняються хореографією, ритмом і костюмами. Одні базуються на культових і ритуальних рухах, а інші – на військових танцях Османської імперії.

У селах і провінційних містечках не надають особливого значення цивільному шлюбу. У цій країні більшу вагу має мусульманське одруження, що проводить імам. Прихильники традиції вважають, що лише шлюб в імама освячує створення сім'ї. Але турецька держава не визнає такого шлюбу, він незаконний. Традиції Туреччини підпорядковуються релігійним нормам і йдуть корінням у часи Османської імперії. Наприклад, підкреслена ввічливість та формальність спілкування. Хоча на сьогодні Турецька республіка – світська держава, повага й

увічливість, як і раніше, у моді. Вам завжди зроблять багато компліментів. Водночас краще, якщо вони будуть взаємними.

6.4.4 Секрети турецького етикету

Туреччина, як клаптикова ковдра, яскрава й багатогранна. За тисячі років культура цієї країни ввібрала в себе звичаї багатьох народів Середземномор'я, Близького Сходу, Кавказу, Східної Європи й Середньої Азії.

Сучасна Туреччина – толерантна держава, в якій раді гостям. Але, як і будь-якому іншому народові, туркам приємно, якщо приїжджі знають їх традиції. Якщо вони побачать, що Ви додержуєтеся місцевого етикету, поважатимуть Вас. Із цього розділу Ви дізнаєтеся, як розуміти турецьку мову жестів, ходити в гості й проводити ділові переговори. Отже, ласкаво просимо в Туреччину!

Туреччина – мусульманська країна. Іслам сповідують 96 % населення. Проте Туреччина – перша мусульманська країна, в якій релігія відокремлена від держави. Водночас варто пам'ятати, що іслам істотно впливає на культуру й повсякденне життя місцевих жителів. Багато правил етикету обумовлені особливостями цієї релігії.

Якщо у великих містах багато прогресивної європеїзованої молоді (дівчата не носять хусток, пари можуть іти за руки й т. д.), у турецькій глибинці звичаї значно суворіші.

Турки поважають свою історію. А найпопулярніший діяч на сьогодні – Мустафа Ататюрк. Він зробив Туреччину такою, яка вона зараз. Турки вдячні йому за це. Сказати, що Ататюрка шанують, – нічого не сказати. Висловлюватися негативно про цього політичного лідера – виявляти неповагу до турецького народу.

Також є дві теми, які краще не зачіпати під час спілкування з турками, – курди й Кіпр. Крім того, не варто називати Стамбул Константинополем і плутати столицю держави (головне місто Туреччини зараз – Анкара).

Приїжджаючи на турецький курорт, ми рідко дбаємо про те, щоб вивчити місцеві фрази вітання й прощання. А даремно! Туркам приємно, коли вони чують від іноземця «*Merhaba*».

«*Merhaba*» («мерхаба», іноді «х» не вимовляють) – звичайне привітання, що перекладають як «Здрастуйте!».

Також часто можна почути «*Selam!*» («селям»), що означає «Привіт!», доцільне в неформальній обстановці.

Ідучи, кажуть «*Iyi günler!*» («ійі гюнлер»), що дослівно перекладають як «Добрий день!», але під час прощання означає «Усього доброго!».

- 1) *Güle güle* («гюле гюле») – до побачення;
- 2) *Noşça kal* («хошча кал») – щасливо залишатися;
- 3) *Goruişürüz* («герюшурюз») – побачимося.

Щодо невербальної комунікації, то чоловіки, якщо вони близькі друзі або родичі, можуть під час зустрічі обійматися, цілувати один одного в щоку. Сторонні чоловіки вітають один одного рукоштовпанням (завжди простягають праву руку).

Якщо під час зустрічі руку для рукоштовпання подає жінка, це виглядає дивно. Через це туристи часто потрапляють у незручне становище. Для турка інколи цей жест означає, що жінка готова познайомитися дуже близько.

Турецький етикет суворо регламентує відносини між особами різних поколінь. Турки шанують літніх людей. Звертаючись до старших (якщо це не родичі й не близькі друзі), прийнято додавати до імені поважний суфікс *-бей* (*пан*) або *-ханім* (*пані*).

Родичів старшого покоління вітають, цілуючи руку (тильну сторону долоні) та прикладаючи її до чола.

На запитання «Як справи?» («*Nasılsiniz*» – «Насилсиниз») здебільшого відповідають позитивно: скаржитися на свої турботи не прийнято.

Проте обов'язково потрібно вживати «чарівні» слова:

–*Teşekkürler* («тешекюлер») або *teşekkür ederim* («тешекюредерим») – дякую;

- *Lütfen* («лютфен») – будь ласка (прохання);
- *Bir şey değil* («бір шей деиль») – будь ласка (подяка).

Мова жестів

У турків незвична для європейців мова тіла. Приїжджаючи в цю країну, будьте обережними зі звичними для Вас жестами: для місцевих жителів вони можуть мати інше значення. Так, поворот голови вправо-вліво (наш жест «ні») зовсім не означає заперечення. Найчастіше так турки показують нерозуміння: *не знаю, про що Ви говорите*.

Один кивок головою, як у нас, означає «так», а ось такий самий жест із клацанням язика – стовідсоткове «ні». Загалом, клацання язиком у турецькій культурі – знак заперечення, несхвалення чогось.

Клацання пальцями, навпаки, демонструє позитивне ставлення. Водночас замінити цей жест звичним для нас пальцем угору не можна: в Туреччині його вважають непристойним.

Щоб ввічливо відмовитися від пропозиції або подякувати за послугу на мові тіла, потрібно покласти руку на груди.

На вулиці

Правила поведінки на вулицях турецьких міст і сіл ґрунтується передусім на ісламі. Чим провінційніша місцевість, тим суворіші звичаї й акуратніше варто поводитися в громадських місцях.

Дрес-коду немає, але пам'ятайте: не можна наблизитися до мечетей та інших релігійних об'єктів у шортах, коротких спідницях, кофтах і сукнях із відкритими плечима.

Багато туристів вважають, що в пляжних речах (купальниках, парео) можна ходити вулицями міста. Це не так. Прогулянка в купальнику або лише шортах (без верху) виглядає щонайменше дивно.

Щодо поведінки на пляжі, знову варто пам'ятати, що більшість турків – мусульмани. На території багатьох готелів не

заборонено засмагати топлес. Проте згідно з місцевим етикетом це вульгарно.

Якщо, гуляючи містом, Ви раптом захочете сфотографувати турка, попросіть у нього дозволу, а от фотографувати туркеня (особливо, якщо вони носять хустку) зовсім не рекомендовано.

Іслам обумовлює й ставлення до алкоголю. Іноземець може купити спиртне в магазині (лише впродовж Рамадану алкоголю не продають), але вживати його в громадських місцях не варто. Також турки рідко їдять на ходу.

До речі, під час священного для мусульман місяця Рамадан, коли віряни утримуються від їжі, води й паління від сходу до заходу, не можна їсти та палити в їх присутності. Це буде Вашим знаком поваги, що не залишиться непоміченим.

У транспорті

У великих турецьких містах (Стамбулі, Анкарі) оплачують проїзд у громадському транспорті спеціальними електронними картками.

Якщо у Вас закінчилися гроші на картці, не хвилюйтеся: місцеві жителі дуже чуйні. Часто допомагають іноземцям, оплачуючи проїзд своєю карткою.

Водночас віддячити їм готівкою не вийде: не візьмуть. Якщо турки допомагають, то щиро.

Для європейця турецька транспортна система може здатися пеклом. (Мова йде про великі міста). Водії переважно не користуються повертачами, тому будьте обережними! Проте люблять погомоніти клаксонами. Це такий спосіб «спілкування». Якщо в нас сигналять, щоб попередити про небезпеку, то в Туреччині це роблять з будь-якого приводу (довго не загоряється зелений, проїхав знайомий, хтось занадто повільно їде попереду й т. д.).

Під час посадки в метро або трамвай – справжня тиснява, тому що турки не чекають, поки прибулі вийдуть із вагона: вони просто лізуть уперед, розштовхуючи всіх.

В автобусі або долмуше (турецьких маршрутках), якщо є вибір місць, не сідайте поруч із незнайомою жінкою, якщо Ви чоловік. Так не прийнято. Дівчатам, навпаки, краще вибрати місце поруч із дівчатами.

У гостях

Гостинність (*misafirperverlik*) – важливий елемент турецької культури, особливо в провінції. Гостеві завжди пропонують усе найкраще незалежно від достатку сім'ї.

Від запрошення в гості важко відмовитися (і краще цього не робити): воно завжди містить багато витончених прийменників. Якщо Ви дійсно не можете прийти, краще аргументуйте це зайнятістю: таку причину турки зрозуміють.

Щодо подарунків господарям будинку в Туреччині є така приказка: «*солодко поїли – солодко поговорили*». Її можна сприймати буквально: принесіть солодощі. Також актуальний подарунок – сувенір з Вашої країни.

Побачили в під'їзді або перед входом у будинок багато взуття? Не дивуйтеся! Це беззаперечна ознака: там живуть турки. У Туреччині не прийнято роззуватися в будинку (турецькі господині стежать за чистотою), тому взуття залишають за порогом. Усередині Вам запропонують капці. У турецьких сім'ях зазвичай є гостьові. Не подобається ходити в чужих капцях? Принесіть свої! Для турків такий вчинок типовий.

Турецькі будинку переважно розділені на гостьову й приватну зони. Не намагайтеся заглянути за лаштунки та не просіть про екскурсію будинком: це не ввічливо.

Також у деяких консервативних сім'ях не прийнято починати їсти й навіть палити курити без дозволу старшого. До речі, багато турків палять.

Прийом гостей переважно триває не менше ніж 2 години. Вас не лише напоять чаєм або кавою, а й смачно нагодують. Проте затримуватися допізна не рекомендують.

За столом

Варто розрізняти обід удома й у ресторані. Заперших обставин їдять зазвичай у присутності всіх членів сім'ї за низьким столиком, сидячи «по-турецьки» на підлозі на подушках чи циновках. Стопи ховають під стіл.

Традиційні турецькі страви

Страви (їх здебільшого три й більше) ставлять на велику тацю та подають на стіл. Із цієї таці можна накладати їжу собі в тарілку (руками або загальною ложкою). Але робити це потрібно лише правою рукою й ні в якому разі не вибирати найкращого шматочка. Це неповага до господарів дому.

На свята на стіл часто ставлять національну анісову горілку – раки (ракію). Виголосивши тост, цокаються лише денцями чарки, а ставлячи посудину на стіл, потрібно подумати про тих, хто не зміг бути присутнім.

За столом некультурно розмовляти без дозволу старшого, а також широко відкривати рота (наприклад, щоб скористатися зубочисткою).

Якщо Вам запропонували спробувати певну страву (фірмову долму господині), не варто відмовлятися, навіть якщо Ви не голодні. Інакше можна образити господарів, і запитань «*не смачно?*», «*не подобається?*» не уникнути. Не обов'язково доїдати до кінця, але спробувати потрібно.

Щодо обіду в ресторані переважно додержуються європейського стилю: звичайні столи, стільці, сервіровка. Турки, як і ми, люблять чай. Його п'ють багато разів на день. Роблять це зі спеціальних скляних грушеподібних склянок без ручки. Така форма дозволяє довше зберігати напій гарячим і милуватися красивим насиченим кольором.

Більше за чай турки люблять, мабуть, лише солодке. Вони їдять солодощі, коли завгодно: до обіду, після обіду, до чаю, після чаю. Але ніколи не з чаєм. Якщо Ви почнете запивати чаєм, наприклад, рахат-лукум, на Вас подивляться косо. Також не варто замовляти чай водночас з основною стравою (замість

газованої води, щоб запивати їжу). У кафе та інших закладах прийнято залишати чайові.

Діловий етикет

Турецька бізнес-культура дуальна: з одного боку, турки намагаються робити все по-європейськи (ділові костюми, візитки, рукоштовнання), а з іншого – не можуть відсторонитися від своїх коренів.

У спілкуванні з діловими партнерами важливу роль відіграють особисті взаємини. Їх зміцнюють на переговорах, часто неформальних.

Обід або вечерю завжди оплачує приймаюча сторона. Не можна запитувати про рахунок, а також повідомляти його своїм турецьким гостям: це порушення етикету.

Турецькі бізнесмени не завжди пунктуальні й пряmlinійні. За можливості уникайте суворих дедлайнів і не кажіть категоричного «ні». У Туреччині ввічливою є лише делікатна відмова.

На початку ділової зустрічі прийнято робити компліменти (наприклад, країні, культурі або компанії) та дарувати сувеніри. Під час переговорів турецькі партнери можуть відволікатися на телефонні розмови, але не ображайтеся: це одна з особливостей турецького телефонного етикету.

Загалом, турецькі бізнесмени ввічливі й чекають цього від партнерів. Турецьке прислів'я: *не соромно не знати, соромно не вчитися*.

5.4.5 Цікаві свята Туреччини

Як і в будь-якій країні, свята Туреччини поділяють на державні, релігійні та народні. Державні з'явилися в ХХ столітті й зазвичай відображають події кемалістської революції.

Релігійні свята збігаються з мусульманськими. Їх у Туреччині святкують, як і в інших ісламських країнах. Народних свят у Туреччині безліч! У кожному районі, місті, селищі, селі популярні свої.

1 січня – Новий рік (*Yilbasi*). Це державне свято, тому що Туреччина – мусульманська країна.

Але у великих містах, таких як Стамбул, атмосфера по-справжньому феєрично-новорічна: вишукано прикрашені вулиці, будинки, вітрини магазинів, запальні шоу, масові гуляння.

Стамбул – основний туристичний напрям для святкування Нового року в Туреччині. Там проживають багато християн і проводять переважну кількість новорічних урочистостей.

Ті, хто зустрічає Новий рік у Стамбулі, збираються в європейській частині Старого міста, на площі Таксим (*Taksim*) та в старовинному кварталі Пера (*Pera*). В азіатській частині Стамбула найжвавіше місце в новорічну ніч – район Кадикой (*Kadikoy*), відомий як місце таємних зібрань перших християн.

Турецького Діда Мороза називають Ноель Баба (*Noel Baba*).

Державні свята

23 квітня – Дитячий день (*Socuk bayrami*). Зазвичай його святкують у школах і коледжах (аналог українського Дня самоврядування; різниця в тому, що в Україні його відзначають не на державному рівні, а на шкільному).

У цей день учні стають депутатами, міністрами, мерами. На вулицях міст влаштовують урочисті паради учнів у шкільній формі.

Друга неділя травня – День матері (*Anneler gunu*). У мусульманських країнах особливо шанують матерів. Із нагоди цього свята їм не лише дарують квіти та подарунки, а й звільняють від домашніх справ.

19 травня – День молоді (*Genclik bayrami*). Державні свята Туреччини переважно пов'язані з легендарною особистістю, шанованою турецьким народом, – Мустафою Кемалем Ататюрком – турецьким політиком, першим президентом Турецької Республіки. День молоді – одне з таких свят. Це річниця виступу Ататюрка в 1919 році в місті Самсун, коли він

акцентував увагу на незалежності народу, роблячи ставку на молодь.

Майже в кожному місті Туреччини є парк Молоді. День молоді святкують із розмахом: в усіх містах проводять масові заходи, а в Самсуні – традиційне авіашоу.

30 серпня – День Перемоги (*Zafer bayrami*). Ще одне свято, пов'язане з ім'ям Ататюрка. У цей день у 1922 році турецька армія на чолі з Мустафою Кемалем звільнила Ізмір від грецької окупації. На сьогодні в усіх містах під акомпанемент яничарського маршу, покликаного зміцнити зв'язок часів у масовій свідомості, проходять військові паради.

29 жовтня – День Республіки (*Cumhuriyet Bayrami*). Його святкують на згадку про проголошення Туреччини республікою в 1923 році: вивішують національні прапори, проводять урочисті заходи й демонстрації. У мавзолеї Ататюрка (Аніткабирі) в Анкарі на особливому церемоніальному майданчику проходять військові паради. На вулицях влаштовують народні гуляння, турки співають і танцюють, часто з прапорами. Увечері всі міста освітлюють святковою ілюмінацією, феєрверками, в небо спрямовуються тисячі різнокольорових повітряних кульок. Це головне державне свято.

10 листопада – День смерті Ататюрка. Напередодні нього по телебаченню й радіо транслюють передачі, насичені фактами з життя та спогадами про турецького лідера. А в день його смерті о 9.05 ранку передбачена загальнодержавна хвилина мовчання. Перехожі зупиняються, сигналять автомобілісти, гудуть сирени.

Релігійні свята

Курбан-Байрам (*Kurban bayrami*) – свято жертвопринесення (десятий день місяця Зуль-Хіджжа мусульманського календаря). Його святкують на згадку про знамените жертвопринесення біблійним патріархом Авраамом (Ібрахімом) свого сина Ісаака (Іцхака). На Курбан-Байрам прийнято різати барана чи іншу худобу. Страви в цей день лише м'ясні.

Згідно зі звичаєм із туші жертвовної тварини повинна витекти вся кров, але не пролитися жодної краплі. Після обряду третину м'яса негайно готують, третину роздають бідним, а третину ділять між родичами й сусідами. Увечері людина, яка зробила жертвопринесення, обов'язково влаштовує частування й годує всіх нужденних. На чолі столу присутня духовна особа або почесний гість.

Новий рік за Хіджрою. Перший місяць мусульманського місячного календаря називають Мухаррамом. У мусульман новий календарний рік не відзначають якось по-особливому, але в проповіді імами неодмінно нагадують про створення в цей день у місті Медині першої громади мусульман, які переселилися сюди з Мекки. Ця подія – початок нової ісламської ери.

Перші десять днів Мухаррама вважають благословенними для всіх добрих починань, зокрема укладення шлюбів. Як і священний Рамазан, це місяць роздавання милостині бідним та на благоустрій мечетей.

День Ашура (*Aşure Günü*) – 10-та ніч священного місячного місяця Мухаррам.

У День поминання Пророків і Посланців Аллаха прийнято готувати спеціальну солодку страву зі злаків, сушеного винограду й горіхів, що нагадує православну кутю. Її називають «ашуре» (*aşure*).

Різдво Пророка Магомета (*Mevlit Kandili*) – 12-та ніч місяця Хіджри Рабі-уль-Аваля. У Туреччині в цей день у мечетях установлюють яскраве підсвічування. Ще один атрибут свята – особливе печиво.

Зачаття Пророка Магомета (*Regaip Kandili*) – 4-та ніч священного місяця Хіджри Раджаб. Інакше це свято називають Ніччю початку трьох місяців. Одне з п'яти свят, що проводять у Туреччині в рамках релігійного фестивалю Канділі (*Kandili*).

Ніч Вознесіння Пророка Магомета (*Mirac Kandili*) – 27-ма ніч священного місяця Хіджри Раджаб. Її святкують на згадку про чудову подорож Пророка Магомета з Мекки в Єрусалим

(*Kudus*) і його сходження (*Mirac*) на небеса до Престолу Аллаха. Згідно з переказами ця подія відбулася з 26 на 27 число місяця Раджаб 621 року. Мабуть, це найбільш урочиста з ночей *Kandili*. Відповідно до ритуалу піст у Ніч Мірадж дорівнює ста ночам посту.

Ніч Відпущення гріхів (*Berat Kandili*) – 14-та ніч священного місяця Хіджри Шаабан.

У Корані зазначено, що саме в цю ніч Аллах ухвалює рішення про долю кожного з урахуванням його прохань, висловлених у молитвах.

Рамазан (*Ramazan*) починається наступного за зростаючим місяцем дня десятого місяця календаря Хіджри й триває 29–30 днів. Це місяць посту. У Туреччині його називають «султаном одинадцяти місяців». Це період радості й братерства. Піст (*oruc*) обов'язковий для всіх дорослих чоловіків і жінок, крім розумово відсталих, інвалідів, хворих, мандрівників, вагітних та матерів, які годують груддю. Це час додержання законів Корану. Упродовж усього світлого дня віряни не їдять і не п'ють; заборонено пліткувати й базікати. Після заходу сонця проводять особливе чагування – іфтар (*iftar*). На стіл подають закуски, традиційні для турецького сніданку: хліб, оливки, маслини, бринзу (*beyaz peynir*), джем, мед, масло; потім – суп, пилави з м'ясом і без (*pirinc ve bulgur pilavi*), овочі, тушковані в оливковій олії (*zeytinyagi*), айран та, звісно, чай. Якщо Вас запросили в гості на іфтар, принесіть десерт. Це завжди приємно, а найголовніше, що так Ви продемонструєте повагу до традицій господарів.

Ніч Приречення (*Kadir Gecesi*, або *Kadir Kandili*) – 27 число священного місяця Рамазан – Ніч дарування Корану.

Kadir Gecesi – один із декількох конфесійних фестивалів, як і інші *Kandil Geceleri*. У всі дні *Kandili* в Туреччині прийнято пригощати один одного солодощами. Рознощики солодощів на вулицях продають маленькі тістечка в різнокольорових мішечках. Хтось може раптом підійти й запропонувати скуштувати

халву або рахат-лукум... Частування потрібно прийняти з вдячністю та відразу з'їсти. Відмовлятися не ввічливо. У дні *Kandili* потрібно читати біографію Мухаммеда, після чого відвідувати літніх родичів.

Свято солодощів (*Seker bayrami*) означає завершення місяця Рамазан і починається після 30-денного посту.

Три офіційні страви в ці дні лише солодкі: баклава, рахат-лукум, шоколад та інші ласощі. Солодощами пригогцають, їх дарують, ними обмінюються. Крім того, в ці дні прийнято побажати щастя й просити один в одного вибачення. Сім'ї збираються в старших родичів. Діти приїжджають привітати батьків. Наймолодші родичі зобов'язані провідувати найстарших. Останніми роками Шекер-Байрам прирівнюють до зимових канікул. Відмовлятися від частування не ввічливо й образливо для господарів. Покуштувавши страв, гість обов'язково дякує господарям. Найкращий вияв поваги – поцілувати господині руку. Доцільна така усна подяка: «*Ellerinize saglik!*» («Здоров'я вашим рукам!»). Проте так дякують за частування не лише за святковим, а й за будь-яким столом. Шекер-Байрам – сімейне й тихе свято. Суспільне життя завмирає. Розважальні заклади та ресторани зачиняють переважно власники-віряни. Із транспортом також можливі перебої.

Народні свята

Зустріч весни – *Hidirellez*. У певних районах Туреччини її святкують 5–6-го травня. Це день зустрічі пророків Хизира й Ільяса. Крім того, свято базується на традиції шанувати прихід весни, відродження природи.

Невруз – 21–22 березня. Свято весни популярне не лише в Туреччині, а й в усіх тюркських народів. Це дата весняного рівнодення, дуже важлива для хлібороба. Для древніх тюрків, які вважали землю матір'ю-годувальницею, прихід весни був значущою подією, тому що починалася пора нових польових робіт, час турбот і надій хліборобів.

В Анталії Невруз називають «султани неврюзом», «невруз-султаном», «березнем докузу» та «березнем бозуму» й святкують відповідно до традиційних обрядів. У старій Анталії 21 березня влаштовували веселощі й ігри. У цей день готували пастилу, щербети, особливі подарунки, що роздавали всім: і дорослим, і дітям. Ці обряди досі збереглися під назвою «пастилочні гуляння» (*Mesir macunu senlikleri*).

Фестиваль Мевляни в Коньї (10–17 грудня) присвячений філософові й поетові Джелалаттину Мехмету Румі (1207–1273 рр.) на прізвисько Мевляна («наш повелитель»). Конья – колиска династії Сельджукидів. Саме звідти почався переможний хід тюркських племен, кульмінацією якого стало взяття Константинополя. Саме там проповідував Румі. І донині місто Конья зберігає давні традиції. Батьківщиною Румі називають різні місця, але саме там він помер та похований.

Фестивалі винограду «Месир Маджуну» в Манісі. Місто Маніса – незмінний, один із найважливіших центрів виноградарства в регіоні. Місцеві жителі ще з язичницьких часів кожен рік у вересні святували збирання винограду як урочисту подію.

Щорічно у квітні жителі Маніси проводять фестиваль «Месир Маджуну». Легенда свідчить, що одного разу захворіла матінка Сулеймана Кануні. Мудрі лікарі приготували для хворої мазь із суміші різних приправ та назвали її «Месир». Султана Айше одужала й звеліла роздати чудове зілля всім хворим городянам. Із того часу на згадку про цю подію проводять фестиваль. «Месир Маджуну» проходить у мечеті Мурадїє, побудованій за проектом великого архітектора Сінана. Із паперті мечеті роздають мазь «Месир» усім охочим, а потім влаштовують костюмовану ходу вулицями. Флакони з чудовою маззю, що, як вважають, зцілює всі хвороби, в ці дні продають скрізь.

6.5 Таїланд

Таїланд – це країна, що, як ніяка інша, є справжнім раєм для туристів. Дивовижно м'який клімат, живописна природа, привітність місцевого населення й багата культура. Відпочивши в Таїланді, просто неможливо не повернутися туди знову.

Візитні картки Таїланду – буддійські храми, екзотичні дикі тварини й острови із золотистими пляжами та блакитною водою, а також захоплива історія й унікальна культура, зокрема чудова тайська кухня та масаж. Таїланд відомий доброзичливістю: жителі називають його «країною усмішок».

6.5.1 Факти з історії країни

Таїланд – англізований варіант назви країни. В оригіналі вона звучить як «*Мианг Тхай*», або «*Пратхет Тхай*». У тайців значення «*тхай*» відповідає поняттю «*вільний*», тому вважають, що в перекладі назва означає «*країна вільних людей*». Вона символічна, тому що Таїланд – єдина держава Південно-Східної Азії, не колонізована європейськими метрополіями. Історія Таїланду значно коротша, ніж історія середземноморського античного світу. Офіційно держава там виникла лише в I столітті, коли в Середземномор'ї процвітала Римська імперія, досягнувши максимуму своєї могутності.

Крім того, історія Таїланду дуже «мирна». У ній не було завоювань, як, скажімо, в країні Олександра Македонського, який за 10 років зміг підкорити весь відомий цивілізований світ. Території повільно переходили від держави до держави, часто взагалі без жертв. Наприклад, повалення абсолютної монархії в 1932 році минуло без кровопролиття. Порівняйте це з поваленням монархії в Росії в 1917–1918 рр. або з Великою французькою революцією. Після закінчення Другої світової війни Великобританія спробувала нав'язати Таїланду вимоги щодо колонізування держави, проте уряд країни звернувся за допомогою до США, що підтримала Таїланд і визнала його державою, що не брала участі в Другій світовій війні зі сторони Японії.

26 грудня 2004 р. сталася природна катастрофа: унаслідок землетрусу біля острова Суматра утворилося цунамі заввишки більше ніж 10 метрів, що накрило курорти на західному узбережжі (Пхукет, Крабі, Сатун). Жертвами катастрофи згідно з різними даними стали від 230 до 300 тисяч осіб. На щастя, не постраждали туристичні об'єкти в акваторії Сіамської затоки: Паттайя, Самуї, острів Ко Чанг. На сьогодні Таїланд ліквідував наслідки природної катастрофи, країна продовжує розвиватися, а туризм – одна з найважливіших галузей доходу бюджету, що забезпечує роботою значну частину населення.

Перша велика тайська держава – Сукотаї – виникла в XIII ст. після розпаду Кхмерської імперії. Спадкоємець Сукотаї – царство Аюттхая (Сіям) – утворене в 1350 р. У XIX ст. Сіам уклав нерівноправні угоди з Великобританією, Францією, США, проте ніколи не був колонією європейської держави. Англо-французька угода 1896 року визнала Сіам незалежною буферною державою. Конституційну монархію проголосили в 1932 році. Назву країни – Таїланд – затвердили в 1939 році. Японія окупувала країну в 1941–1945 рр.

6.5.2 Культура Таїланду

Таїланд славиться неповторною культурою, виток якої сягають у далеку загадкову старовину. Класичне мистецтво Таїланду найбільш яскраво відображене в усьому, що асоціюється з буддизмом. Переважно автори таких шедеврів невідомі. Завдяки релігійності мистецтва найяскравіші його зразки – храми. Їх багатоярусні дахи, незліченні зображення Будди, Нагі й майстерне різблення по дереву не залишають байдужим нікого. Головні традиційні свята Таїланду тісно пов'язані з порами року.

Сонгкран (Новий рік), що свідчить про початок астрономічної весни, святкують 12–14 квітня. Урочистості тривають упродовж трьох днів. Це обливання один одного водою та культові обряди на честь Будди.

Тайська література ґрунтується на класичних джерелах, серед яких особливо важливий індійський епос «Рамаяна». Є кілька версій цього твору тайською мовою, популярних під назвою «Рамакіян». Вони стали основою для численних оперних і драматичних постановок.

Традиційний драматичний театр в країні функціонує в трьох видах. Перший із них – кон – театр пантоміми з акторами-чоловіками в масках. Сценічну дію передають виразними стилізованими рухами, танцями й музикою. Здебільшого популярні сюжети постановок із Рамакіян. Другий вид – лаконії, в яких актори грають у гримі, використовуючи жести, яким надають певного сенсу, під музичний супровід. Вистави зазвичай ставлять на основі поетичної драми «Інао» й романтичних народних сказань. Третій вид драматичного театру – рабам – балетні інтермедії між актами драматичних постановок кон і лаконії. На півдні Таїланду поширені також театри маріонеток та тіней.

Повсякденне й суспільне життя таїландців нерозривно пов'язані з буддизмом. У Таїланді буддизм – не лише офіційна державна релігія, а й світогляд більшості жителів країни.

Буддисти прагнуть додержуватися правил-рекомендацій Будди, тому всюди проводять ритуали й обряди.

Рано вранці, наприклад, можна зустріти ченців, які збирають милостиню.

Кожна молода людина, яка досягла 20-річного віку, згідно з традицією повинна усамітнитися в монастирі для осягнення вчення Будди. Жінки можуть стати послушницями при монастирях.

Своєму вчителю таїландці споруджують храми, яких уже десятки тисяч. Водночас побудову нового храму вважають більшою заслугою, ніж підтримання старого. Буддисти забезпечують ченців усім необхідним і жертвують на потреби храму.

Буддійський храм – комплекс будівель, пам'ятників, що знаходяться в межах двору, оточеного стіною. Такий комплекс називають ватом. Зазвичай до нього належать храм, сходи, павільйони для особливо важливих статуй Будди, бібліотека, дзвіниця, школа, житлові приміщення, альтанки для відпочинку та інші будівлі. Найбагатші й найбільш значущі вати підтримує королівська родина, інші – населення. Віряни традиційно приходять сюди, приносять гроші, сподіваючись забезпечити собі успіх, щастя, безпеку.

6.5.3 Цікаві традиції Таїланду

Традиції дуже пов'язані зі співчуттям та милосердям до тварин, і саме це – основа тайської культури. Кожен таїландець розуміє це, тому праведно живе для припинення страждання.

Одна з шанованих тварин, якій поклоняються тайці, – білий слон, якого вважають рятівником людини впродовж подолання непрохідних джунглів у стародавні часи. Саме ця тварина дала можливість побудувати цивілізацію в цій країні.

Тепер розглянемо особливості відвідування місць і правила поведінки. Відкритий одяг – поганий тон і неповага до традицій. Ви повинні закривати ноги й плечі в храмах цієї країни. Згідно з традицією потрібно знімати взуття, заходячи в

храм або в гості, не слухаючи господарів, що цього можна не робити.

Традиційно сформувалися правила поведінки з дівчатами. Не варто доторкатися до дівчини без її згоди: це вважають образою. Виняток – дівчата, які працюють уночі на центральних вулицях. Ще одна традиція Таїланду – шанобливе ставлення до королівської сім'ї. Там дуже люблять короля.

Звичаї Таїланду

Варто згадати, яких правил повинен дотримуватися турист, відвідуючи цю країну. Звичаї там настільки повсякденні, що навіть тайці не звертають на них уваги на відміну від туристів.

Таїландці вважають, що голова людини – священне місце, в якому зберігається душа людини. Не можна чіпати або гладити голови незнайомця.

Звичаї забороняють фотографувати буддійські храми. За порушення стягують значний штраф. Звичаї Таїланду також не передбачають обіймів закоханих на вулицях, не забувайте про це.

Також дотримуються звичаїв під час будівництва. Коли тайці будують житло біля річки або озера, всі будинки ставлять на палі, щоб не затопило в разі повені. Першу палю обов'язково обмотують стрічкою. Так у будинок запрошують дух, який підтримуватиме атмосферу благополуччя.

У тайців особливе ставлення до квітів. Вони дуже люблять вирощувати орхідеї, яких більше ніж 3 000 видів, тому садівники часто привозять із відпочинку якісні бульби орхідей найекзотичніших кольорів. А в першу п'ятницю лютого в північному місті Чіангмай проводять дуже видовищний і красивий фестиваль квітів, на який спеціально приїжджають багато туристів. Платформи найрізноманітніших тематичних напрямків прикрашають мільйонами тропічних квітів, переважна кількість яких – справжні шедеври. Святкові платформи розміщують колонами,

їх несуть дівчата в національних костюмах. Така «квіткова хода» – неперевершене видовище.

Із часом багато традицій змінюються або зовсім зникають через непотрібність суспільству. Показовий приклад – скасування королівського закону, що карав стратою за дотик до монаршої особи сім поколінь роду порушника.

Відома історія, як під час водної прогулянки річкою Чаопрайя перекинувся човен, у якому перебувала вагітна дружина Рами V Чулалонгкона з дочкою. Незважаючи на те що королева чудово плавала, вона не змогла довго боротися з хвилями. Хтось зі слуг намагався врятувати королеву й принцесу, але інші човнярі нагадали рятувальникам про закон, згідно з яким їх та сім поколінь (батьків, братів-сестер із сім'ями та інших найближчих родичів) повинні стратити. Королева й принцеса потонули...

Після цього випадку Рама V скасував закон *«прахаан чивит тьет чуа кхоот»*. Але сама традиція недоторканності залишилася, проте із законодавчими змінами.

Багато застарілих традицій досі не зникли. До них належить законодавча заборона на багатоженство, введена королем-реформатором Рамою V із невідомих причин (пліткували, що Його Величність утомився від своїх семисот дружин і наложниць). Проте на сьогодні кожен успішний тайський чоловік повинен мати *«маленьку дружину» («міа ной»)*, і можна не одну. Суспільство з розумінням ставиться до цієї традиції, якщо її не афішують.

Традиція базується на необхідності збільшувати населення країни: лише успішна людина зможе виховати успішне потомство. Зважаючи на високу смертність немовлят і матерів у минулому, багатоженство було повністю виправданим: виживали найбільш міцні, здатні захистити й прогнати ворогів.

Умовно тайські традиції можна поділити на два типи: традиції щодо окремої особистості; традиції, пов'язані із суспільством. До перших належать народження, весілля, смерть,

зведення будинку, прийняття чернецтва, спілкування з духом (ангелом-охоронцем), заслуги (тхам бун) за віком. Основними вважають традиції зміни місячного року «ван трутть», нового року, а також традиції, пов'язані з буддизмом: початок тримісячного посту «кхау пханса», впродовж якого ченці повинні ночувати лише в храмі; початок періоду «оок пханса», впродовж якого ченці можуть іти куди завгодно.

6.5.4 Правила етикету в Таїланді

Тайці – цікавий і веселий народ. У них не прийнято показувати мімікою або поведінкою, що їм погано або щось сталося. Отже, Ви не побачите заплаканого тайця. Але, спілкуючись із ними, в жодному разі не торкайтеся їх голови. Вона в них священна. Якщо ми гладимо когось по голові або комусь поправляємо волосся, це є знаком уваги чи піклування, проте для тайців це образливо. Згідно з багатовіковим тайським повір'ям дух людини, який охороняє її життя, перебуває в неї в голові.

А до жінок узагалі не варто торкатися без їх згоди, тому що вони переважно консервативні й теж можуть сприйняти це як образ. Не можна вказувати на що-небудь або, тим більше, кого-небудь ногами. Це неповага, тому що в Таїланді це вважають гріховним. Так само небажано сидіти, направивши або схрестивши ноги в бік статуї чи зображення Будди. Та й узагалі, просто сидіти, схрестивши ноги в будь-якому іншому місці, не прийнято. Тайці негативно сприймають ходіння за руки, обійми й поцілунки. У будинках і храмах знімайте взуття, навіть якщо Вас про це не просять. Тайцям буде неприємно, якщо Ви залишитеся у взутті, хоч вони й не покажуть Вам цього. Вітаються вони теж особливо: з'єднують долоні перед собою «човником» і говорять «вай». Але не варто робити так із кожним, наприклад офіціантами або покоївками: так не прийнято.

У жодному разі не можна рвати й викидати грошей із зображенням короля Пуміпона Адульядета Рами IX (тайською їх

називають «*батами*»). За це навіть можна потрапити до в'язниці. Згадаємо про королівську родину.

Як уже зазначали, король – найбагатший монарх, який довго править країною. Народився в 1927 році в США (штаті Массачусетс). Він єдиний король із подвійним громадянством – американським і тайським. А його батько Махидон Сонгла вивчав медицину в Гарвардському університеті, як і його старший брат – принц Ананда Махидон.

Кожен, хто в'їжджає в королівство, повинен ознайомитися зі звичаями й традиціями тайців, щоб ненароком не образити дуже гостинного та доброго тамтешнього народу.

Заходячи в тайський будинок, намагайтеся не наступати на поріг, тому що це сприймуть як неповагу до господарів (тайці впевнені, що в порозі живуть духи – охоронці будинку). А пов'язано це з тим, що в давнину прах померлих родичів закопували під поріг хати, вважаючи, що їх душі охоронятимуть житло. Найкраще – роззутися на вході в будинок. Цікавий звичай – ставити біля кожної оселі, офісу та інших споруд (навіть у лісі) будиночки для духів. Так тайці одержують підтримку вищих сил у захищенні оселі, процвітанні бізнесу, достаткок і здоров'я всіх членів родини.

Чоловіки, які приїжджають у країну, щоб насолодитися товариством тайських дівчат із вулиці «червоних ліхтарів», повинні знати, що, незважаючи на те що в Таїланді лояльні до проституції, трансвеститів і геїв, не можна торкатися до жінки без її згоди, поплескувати по плечу або обіймати. Це неввічливо. Якщо в тайському домі гість, обов'язково подадуть кілька страв, щоб він покуштував усього потроху.

Подружжям і парам не прийнято прилюдно демонструвати ніжних почуттів один до одного.

Тайський похорон зазвичай триває тиждень. Відповідно до тайської філософії це не кінець шляху, а перехід з одного стану буття в інший, тому вони не плачуть і не кричать, щоб не турбувати душі померлого, лише ченці співають релігійні гімни.

Небіжчикові обов'язково кладуть у рота монетку для парфумів, а перед кремацією над головою покійного розбивають кокос (символ голови), а тіло поливають його соком (символ чистоти). Потім тіло кремують, а урну зберігають у місцевому храмі. Монахів щедро обдаровують милостинями, а всі родичі, знайомі й сусіди вирушають на поминки, що закінчуються лише пізно вночі.

Одяг

Як і в більшості європейських країн, у тайців консервативний діловий стиль одягу. Чоловіки носять строгі костюми темного кольору, а жінки – ділові костюми або трикотажні сукні. Особливу увагу приділяють чистоті взуття й комірців.

Особливості ділового етикету

Тайці пунктуальні. Обов'язково потрібно вчасно приходити на ділову зустріч: це вияв поваги до її учасників.

Перед проведенням будь-якої ділової зустрічі тайці ретельно готуються. Усі одержують повний сценарій майбутнього заходу зі списком учасників, їх статусом і повноваженнями. Із Вашої сторони тайці очікуватимуть такої самої інформації (про компанію, склад учасників, Вашу позицію щодо ключових питань зустрічі). Варто набратися терпіння, тому що для ознайомлення з одержаною інформацією та аналізування тайцям потрібно більше часу, ніж європейцям. Усі матеріали про захід, що Ви надаєте тайцям для подальшого опрацювання, повинні бути як українською, так і англійською мовою.

Після того як Ви опинитеся в залі, в якому проходитиме ділова зустріч, Вам потрібно стояти, поки не запропонують місця згідно із суворою ієрархією та Вашим становищем у компанії.

Якщо Ви опинилися на діловому обіді, ініціатор якого – таєць, їжте повільніше, ніж він. Відповідно до тайської традиції неввічливо, якщо гість доїсть страву раніше за господаря.

6.5.5 Свята Таїланду

Фестиваль повітряних зміїв

Запуск повітряних зміїв для жителів цієї країни – один із найпопулярніших видів спорту й упродовж століть перебував під патронатом місцевих монархів. Останніми роками інтерес до цієї розваги у світі посилюється, що привело до створення багатьох цікавих конструкцій і вдосконалення матеріалів для виготовлення «кайтів».

Тайські змії відрізняються унікальними будовою й стилем польоту. Звичайні екземпляри часто роблять у формах сови, риби, людського обличчя або змії, а їх довжина зазвичай не перевищує 25 футів. Професійних зміїв для традиційних змагань ділять на два основні типи: *Chula* та *Pakrao*. Цікаво, що *Pakrao* вважають «жіночим» змієм, а *Chula* – «чоловічим». *Chula* – міцний і великий (193 см завдовжки й 254 см заввишки) змії на бамбуковій рамі у вигляді п'ятикутної зірки. На хвості в нього кілька бамбукових «колючок» для ловлення «жіночих» зміїв. *Pakrao*, як справжня жінка, вирізняється оманливою крихітністю. Цей змії має ромбоподібну форму, його довжина – 75 см, висота – 88 см. Перевага *Pakrao* – виняткова маневреність. Крім того, він обладнаний «зброєю» – петлею для захоплення опонента. Грайливий та мініатюрний *Pakrao*, керований експертом, – гідний противник.

Змагання між «різностатевими» літальними конструкціями – одне з найбільш ефектних видовищ свята вітру. Під час офіційного турніру спеціальне поле по центру ділять мотузкою на дві половини. Команда *Chula* стає проти вітру, а *Pakrao* – відповідно за вітром. Сенс змагання в тому, щоб зачепити противника й перетягнути його на свою територію. Для цього «чоловічі» змії використовують так звані «шпильки» (тобто особливі колючки), а «жіночі» накидають на суперника 12-метрове мотуз'яне ласо або власний хвіст, заплутують і тягнуть на свою половину.

Цікаво, що Таїланд – єдина країна, в якій для запускання зміїв потрібна особлива мотузка, що роблять вручну з кори місцевого дерева (бана). Спочатку кору вимочують у воді впродовж двох тижнів, потім сировину довго б'ють деревяною кувалдою та розчісують, отримуючи в результаті короткі міцні волокна, з яких і плетуть мотузку. Цей процес тривалий та трудомісткий, тому що довжина стандартного корду для одного «жіночого» змія – близько 100 метрів, а для «чоловічого» – 300.

Отже, команді *Pakrao* загалом потрібно 300 метрів мотузки, а команді *Chula* – аж 900! А тепер порахуйте, скільки часу необхідно для виготовлення всього матеріалу, якщо досвідчений майстер сплітає за день не більше ніж 6 метрів корду. Проте така мртузка міцна й у разі дбайливого використання може прослужити не один сезон. Інша важлива подія фестивалю – виставка шедеврів вітчизняного та закордонного виготовлення зміїв, а також демонстрація можливостей їх спортивних видів. Особливо багато учасників із Японії, Малайзії, Індонезії, Китаю, Кореї. Також привозять експонати такі країни, як Англія, Швеція, Нова Зеландія, США й Австралія. Простим туристам теж є чим себе розважити: вони мають змогу не лише поспостерігати за польотами, а й відвідати тематичні виставки, купити сувеніри та ознайомитися з особливостями національної кухні.

День коронації

Раму IX (Пхумипонга Адульядета) коронували 5 травня 1946 року. Ювілей цієї дати – державне свято Таїланду. У Бангкоку зазвичай очікують парад Королівської армії й морського флоту та розкішний салют. Особа, яка править країною довше за будь-якого монарха у світі та заслужила безмежну відданість громадян, народилася в 1927 році в Кембриджі (штаті Массачусетс, США). У той час країною правив король Пратчатхипок, а кілька його синів йшли першими за порядком престолонаслідування. Крім того, був живим його батько – принц Махидон Сонгла, який вивчав медицину в Гарвардському університеті, та його старший брат – принц Ананда Махидон.

Здавалося, майбутній король Пхумипонгу Адульядету має звичайне життя, хоча його суворо контролював батько.

Проте сталося інакше. У 1929 році помер принц Махидон, а в 1935 році зрікся престолу король Прачжатхипока. Молодий Ананда Махидон провів перші 11 років свого правління переважно в Швейцарії з матір'ю, сестрою й молодшим братом. Там він продовжував навчатися, поки його не призвали на батьківщину через початок Другої світової війни. У 1946 році він помер, і принц Пхуміпон Адульядет, якому тоді було 19 років, несподівано для самого себе став дев'ятим королем династії Чакрі. Згодом він повернувся в Люцерн, щоб продовжити освіту, вивчав політичні науки.

Два роки потому під час візиту у Фонтенбло він зустрів молоду й прекрасну Мом Рачавонг Сірик Киттийакара, дочку тайландського посла у Франції Наккатрмонгкла Киттийакара. У 1948 році про заручини повідомили уряд. Вони одружилися в Бангкоку 28 квітня 1950 р. і через сім днів Його Величність коронували згідно зі старовинною церемонією, що відбулася в королівському палаці, звідки його попередники раніше керували державою. Він вибрав для своєї офіційної резиденції більш скромну віллу Читралада, виконуючи клятву престолонаслідника: правити справедливо для блага та щастя Сіамського народу.

Фестиваль ананасів

Щорічно в провінції Лампанг у червні проводять фестиваль ананасів. У Таїланді дуже поважають і цінують цей фрукт. Його плоди багаті життєво важливими вітамінами, зокрема А, С, групи В, містять клітковину, магній, хлор, йод.

У м'якоті ананаса є фермент бромелін, що розщеплює жири й сприяє травленню. Ананас нормалізує мікрофлору кишечника. Його їдять для покращання роботи щитовидної залози, печінки, нирок. Фестиваль ананасів – свято, під час якого співають і танцюють упродовж трьох днів. Основне частування – солодкий соковитий ананас. Обов'язково проходить

сільськогосподарська виставка-ярмарок, семінари виробників і переробників ананасів.

6.6 Камбоджа

Камбоджа – надзвичайно популярна туристична країна, що знаходиться на південному сході Азії. Вона є однією з найменш розвинених держав південно-східної Азії, й саме тому зберігає численні традиції, звичаї та архітектуру свого багатого й захопливого минулого. Хоча населення дуже гостинне до чужинців, зокрема туристів із Заходу, відвідувачі навіть найпопулярніших туристичних районів повинні звертати увагу на основні аспекти камбоджійських традицій і правил етикету. Національний характер кхмерів широко відомий: вони спокійні й стримані, поважають короля та свою країну, буддисти. Камбоджійці толерантні до інакодумців або незнання місцевих законів, але не рекомендовано випробовувати їх терпіння. Здебільшого вони категорично не вживають алкоголю й наркотиків, але це стосується насамперед «європейської продукції». Деякі камбоджійці, особливо жінки, постійно жують бетель, а чоловіки – жувальний тютюн або різні місцеві трави, що мають слабку наркотичну дію.

6.6.1 Етикет

Для туриста велике значення має знання культурних традицій народу тієї місцевості, що він збирається відвідати, особливо країн Південно-Східної Азії, тому що для європейця багато тамтешніх звичаїв та обрядів дуже незвичні. Жителі розуміють, що не всі мандрівники ознайомлені з культурою їх країни, але з шанобливим ставленням до традицій і знанням основних правил етикету Вам скрізь буде гарантованим теплий прийом.

Камбоджійці – найдружелюбніший народ Південно-Східної Азії. Незважаючи на жорстокі війни, важкий період колонізації та повсякденні труднощі, вони оптимістичні й привітні.

Ідеї буддизму

Тхеравада-буддизм сповідують 95 % населення. Його послідовники вірять у карму й цінують колективізм, тобто завжди на перше місце ставлять інтереси суспільства, сім'ї, суспільства, а не власні бажання.

Найпоширенішу ідею буддизму вичерпно відображає відома на Заході приказка: *що посієш, те й пожнеш*. Не менш важливим для камбоджійця є можливість зберегти честь і репутацію в очах інших.

У суспільстві не прийнятно публічно критикувати когось і, тим більше, підвищувати голос. Незалежно від ситуації ніхто не повинен кричати. Під час будь-яких переговорів важливо дати співрозмовникові «зберегти своє обличчя», погодившись, наприклад, із ціною продавця після торгу, якщо він зробив гарну знижку.

Якщо камбоджієць пропонує Вам подарунок, прийнято спочатку ввічливо відмовитися, але зрештою з вдячністю взяти його, обов'язково обома руками.

Вияви поваги

Як і в інших країнах Південно-Східної Азії, в Камбоджі найдуховнішою частиною тіла вважають голову. Ніколи не тор-

кайтеся до голови камбоджійця, навіть маленької дитини. Ноги – найменш священні. Коли сидите на землі, потрібно підвернути ноги під себе, щоб вони не вказували на кого-небудь. Без офіційного дозволу не можна залишатися у взутті, перед входом у будинок його завжди знімають.

Права рука – основна під час їди, ліву вважають «брудною». Не використовуйте лівої руки, щоб доторкнутися до чогось або, тим більше, когось.

Не можна показувати на щось указівним пальцем. Замість цього варто жестикулювати правою долонею.

Привітання

Традиційне камбоджійське вітання – руки складені разом біля підборіддя, як під час молитви, й легкий нахил голови. Чим вище підняті руки, тим більше поваги. Так зазвичай вітають ченців і літніх людей.

Більшість камбоджійців зараз переймають західний звичай тиснути під час зустрічі руку, тому краще привітатися так само. Особлива неповага – не відповісти на вітання.

Подарунки

У разі походу в гості в Камбоджі поширений звичай приносити подарунки, тому потрібно взяти із собою невеликий, але гарно впакований. Жителі Камбоджі не святкують днів народжень і не дарують подарунків із цієї нагоди.

Ніколи не варто дарувати камбоджійцям ножа. Цей предмет – символ розриву дружби й відносин.

Білий колір асоціюється зі смертю й трауром, тому краще уникати речей цього кольору. Якщо Ваш камбоджійський приятель дарує Вам щось, краще не розпаковувати подарунок у його присутності.

Чайові в Камбоджі

Чайові в Камбоджі не передбачені в рахунку, але залишати їх не обов'язково. Проте, враховуючи що в Камбоджі низький

рівень життя, навіть 1 долар неодмінно порадує працівника, який обслуговує вас.

Не кладіть ніг на стіл і не показуйте своєму співрозмовникові підошв взуття.

6.6.2 Одяг

Жінкам бажано не носити шорт, хоча багато туристів нехтують цим правилом через спеку. У Камбоджі шорти вважають нормальним одягом лише для школярів, а місцеві жителі зазвичай максимально закривають тіло. Чоловіки переважно носять сорочки з коміром і довгі штани. Жінкам не варто оголювати плечей та одягати коротких спідниць. Особливо це важливо в храмах і державних установах.

Відвідування храму

Перед входом у храм потрібно зняти взуття й головний убір, вимкнути мобільні телефони та MP3-плеєри. Усередині храму варто уникати гучних розмов. Одягайтеся скромно. Не сидіть вище за монахів. Не торкайтеся статуї Будди та завжди запитуйте дозволу, перш ніж фотографувати. Найкраще перед цим покласти гроші в ящик для пожертвувань.

Спілкування з монахами

Майже всюди в Камбоджі Ви побачите буддійських ченців у кольоровому одязі. Їх дуже поважають у суспільстві. Можна поспілкуватися з цими цікавими людьми, але водночас не забуваючи про правила.

Жінкам не можна торкатися до ченця або що-небудь протягувати йому в руці. Навіть мати монаха не має права цього робити. Якщо монах сидить, Ви теж повинні сісти перед початком розмови.

Ченцям заборонено їсти після полудня, тому не варто пригощати їх чимось.

Спілкування з протилежною статтю

Камбоджійці дуже консервативні й рішуче засуджують публічні прояви пристрасі. Будьте уважними: навіть дотик рукою до фотографа впродовж позування можуть сприйняти неправильно.

Відвідування камбоджійського будинку

Це може стати родзинкою Вашої поїздки до Камбоджі. Перед входом у будинок зніміть взуття, навіть якщо господар не наполягає на цьому. У приміщенні не прийнято бути в капелюсі або іншому головному уборі. Прояв увічливості – невеликий подарунок (фрукти, квіти або цукерки). Зачекайте, поки сядуть усі, старші за Вас за віком. Те саме стосується початку трапези.

Уникайте розмов про бізнес або війну. Цю тему не варто зачіпати не лише за столом, а й під час дискусій. Якщо не говоритимете про насильство або червоних кхмерів, будь-яка розмова з камбоджійцем залишить лише приємні спогади.

6.6.3 Традиції та звичаї

Незважаючи на громадянську війну й тоталітарний режим червоних кхмерів у 70–80-х роках минулого століття, жителі Камбоджі на подив доброзичливі та спокійні. Вважають, що ця нація – одна з найбільш оптимістичних в Азії. Камбоджійці дуже поважають чужі погляди, проте в релігійних питаннях не варто переходити межі. На щастя, більша частина культурної спадщини Камбоджі збереглася під час проведеної червоними кхмерами політики «чистої держави». Хоча згідно з підрахунками близько двох мільйонів камбоджійців загинули, значну кількість витворів мистецтва, статуй і книг пошкодили, але знамениті пам'ятки архітектури періоду Ангкор, наприклад Вет Ангкор та Тхом Ангкор, майже вціліли. Національний Музей у Пномпені – прекрасне місце, в якому експонують кхмерські скульптури, зокрема особливо креативно зображені індуїстські божества. Найбільш наочний приклад зв'язків між славним минулим країни й сьогоденням – яскраво стилізований коро-

лівський балет, створений на основі традиційних танців Таїланду, Яви й Індії. За часів правління Пол Пота мистецтво танцю теж перебувало під загрозою. Вижила лише одна швачка, яка змогла передати древню майстерність створення національного костюма.

Назва країни

Дивна традиція – міняти назву країни. За останні 60 років її змінювали 6 разів, у середньому кожні 10 років: Королівство Камбоджа (1953–1970 рр.), Кхмерська республіка (1970–1975 рр.), Демократична Кампучія (1975–1979 рр.), Народна республіка Кампучія (1979–1989 рр.), Держава Камбоджа (1989–1993 рр.), Королівство Камбоджа (із 1993 року).

Червоні кхмери

Відлуння трагічних подій 1975–1979 років, коли за часів правління радикального марксистського угруповання червоні кхмери (загалом, кхмери – нація, основне населення Камбоджі) убили понад 3 мільйони камбоджійців. Лише в кінці минулого року засудили трьох представників керівництва режиму.

Червоні кхмери суспільства «загальної рівності» масово руйнували школи, лікарні й храми. На щастя, уцілів древній Ангкор Ват – справжня перлина Камбоджі, і сьогодні туристи можуть милуватися цим чудом світу.

Ангкор Ват

Ангкор Ват – величезний храмовий комплекс, присвячений богові Вішну, найбільша з коли-небудь створених культових споруд. У такій маленькій країні храм вірян перевершує і Ватикан, і мечеті зовсім бідної Саудівської Аравії.

Парадоксально, але гроші туристів за відвідування цього храмового комплексу ідуть не в казну держави, а власникові нафтової компанії «Сокімекс» («*Sokimex*»), який перераховує державі лише невелику частку. Ангкор Ват настільки величезний, що різними храмами правлять різні держави: першим –

американці, другим – французи, третім – італійці, четвертим – японці.

Переселення душ

Камбоджійці вірять, що душі померлих можуть переселятися в живих істот і неживі об'єкти. Із цим пов'язані обряди, що нам здаються щонайменше дивними. Зокрема, в минулому році відбулося весілля пітонів у камбоджійському селі, що знаходиться всього за 20 кілометрів від столиці Камбоджі.

Після повноцінної церемонії одруження між майже п'ятиметровою самкою пітона та її меншим за розміром обранцем буддійські ченці благословили молодих. Справа в тому, що віщунни повідомили селянам, що ці пітони жили в селі й були чоловіком і дружиною. Вони також порадили організувати весілля, щоб принести щастя в село, тому що в іншому разі жителів могли спіткати неприємності. До речі, самець пітон жив у бездітній жінки, яка ставилася до нього як до сина. Тому в Камбоджі потрібно уважно дивитися під ноги: наступите на мурашку, а вона виявиться чийсь прадідом!

6.6.4 Весілля

У Камбоджі одружуються, звісно, не лише пітони. Вибір нареченої – відповідальний процес, у якому беруть участь не лише батьки та друзі, а й професійні звідники. Дівчина може відмовитися від запропонованого їй нареченого, але це порушення місцевих традицій. Після того як пара підібрана, знайомляться батьки нареченого й нареченої, щоб переконатися, що обранець та обраниця з порядної сім'ї.

Традиційне весілля – тривалий і яскравий ритуал. Раніше весілля святкували три дні, але з 80-х років – здебільшого півтора. Церемонія передбачає: ритуальне обрізання волосся; зав'язування бавовняних ниток, просочених свяченою водою, навколо зап'ясть нареченої й нареченого; передавання свічки по колу навколо щасливих молодят, щоб благословити союз. Після церемонії влаштовують довге застілля.

6.6.5 Їжа

Захотілося чогось пожувати? Як щодо мурашиних яєць або смажених скорпіонів? Смажених комах продають у Камбоджі всюди. Думка, що це їжа для бідних, хибна: лотки з такими закусками можна купити на центральних вулицях, автобусних зупинках, причалах.

Це не єдина країна, в якій готують страви з комахами. Їх можна скуштувати на всьому Далекому Сході, від Японії до Нової Зеландії. Камбоджійці – віртуозні кулінари, тому термічно оброблені комахи виглядають дуже апетитно. Вони подібні до наших чіпсів чи насіння. Це снеки, але більшість камбоджійців їдять їх із рисом.

Тарантули

Говорячи про дивну місцеву їжу, не можна не виділити ще одного делікатесу – павука тарантула. Появою цієї тепер традиційної страви країна зобов'язана терору червоних кхмерів: виснажлива праця та недостатнє харчування змусили людей вживати все їстівне, зокрема й тарантулів. Режим Пол Пота давно минув, а ласощі прижилися. Цей далекий родич краба хрусткий зовні, клейкий усередині, має біле ніжне м'ясо в голові та тілі, на смак подібний до суміші курятини й тріски.

Голова – всьому голова

Згідно з кхмерськими віруваннями душа перебуває в голові, тому невічливо торкатися до голови кхмерів. Ноги як найнижчу частину тіла вважають «нечистими». Не можна вказувати на людину ногою або навіть спати ногами в чиємусь напрямку, а вказувати ногою на голову – неймовірна непристойність.

Того, хто не прокидається вдосвіта, в Камбоджі вважають ледачим, а того, хто голосно грюкає дверима, – людиною з поганим характером. Також камбоджійська культура передбачає, що потрібно дозволяти іншим говорити більше, ніж гово-

риш сам. Проте камбоджійці дуже привітні й доброзичливі, тому вибачають туристам порушення етикету.

Масаж ніг

У Сем-Ріпі після 19.00 і до 24.00 здебільшого для туристів функціонує «*Angkor Night Market*»: перекривають декілька вулиць, і можна спокійно гуляти. Також там усього за 1 долар Вам можуть зробити масаж ніг. Особливо популярний «*fish massage*»: людина опускає ноги у великий басейн із рибками, щоб вони «масажували» їй стопи.

6.6.6 Свята

У країні багато свят, але зрозуміти, що, коли й хто святкує, складно. На території Камбоджі проживають багато народів, тому навіть одні й ті самі свята можуть святкувати по-різному. Наприклад, китайці та в'єтнамці живуть за місячним календарем. Новий Рік у них у кінці січня або на початку лютого, а в кхмерів у середині квітня. Загалом, усі свята можна поділити на 2 типи: релігійні, такі як день народження Будди або день предків, і державні: 8 березня, День Конституції тощо. Тому святкових днів у календарі дуже багато.

Оскільки на території королівства живуть дуже багато китайців, у Камбоджі багато китайських свят. Наприклад, Новий Рік. Хоча дати свят не збігаються, китайці давно проживають на цих землях, їх культура проникла в кхмерську, тому багато кхмерів відзначають китайські свята й використовують китайські божества. Мовою кхмерів назва свята звучить як *Chaul Chnam*. Вважають, що в ці дні на землю спускається божий дух. Святкують цей найважливіший день у країні впродовж трьох днів (за григоріанським стилем 12–14 квітня), кожен із яких має свою назву.

Перший називають *Moxa Sangkran*. У цей день камбоджійці очищають та освячують будинки, готуючись зустріти ангелів, які спускаються на землю. Статуетку Будди ставлять на найпочесніше місце – вівтар, що прикрашають квітами, свічками, аро-

матичними паличками, їжею й напоями. Стравами, що готують у цей день, пригощають ченців і священнослужителів.

Vanabot – назва другого дня свята, в який роблять пожертви, подаєння нужденним, а також дарують подарунки близьким. На роботі можливі грошові заохочення.

Третій день камбоджійці називають *Leung Sakk*. Це час для омивання ідолів Будди святою водою, що, на думку жителів Камбоджі, гарантує дощі й гарний урожай наступного року. Таку церемонію називають *Pithi Srang Preah*. Молодші шанують старших, омиваючи їм ноги святою водою, а ті, у свою чергу, благословляють їх.

Камбоджійський Новий рік – важлива подія для кхмерів, тому що свідчить про кінець збору врожаю та початок сезону мусонів у цій Південно-Східній країні. У ці дні ходять до храму, одержують благословення від священнослужителів. На території храму відтворюють пагорб із піску, прикрашений п'ятьма релігійними прапорами – символом п'ятох учнів Будди. Водночас жителі країни звертаються до святої води: вранці вони окроплюють обличчя один одного, опівдні – груди, а ввечері ллють святу воду на ноги. Також є традиція фарбувати воду в різні кольори: синій, жовтий, рожевий. Це символ удачі в майбутньому році.

Після всіляких релігійних заходів можна перейти до активних ігор і веселощів, що також є невід'ємною частиною святкування камбоджійського Нового року.

Новий рік за григоріанським стилем не вважають великим святом, а відзначають передусім як данину сучасності й світовій культурі. Він нічим не відрізняється від українського.

Одне з найважливіших камбоджійських свят – День народження Будди (*Вісак-боут*), гуляння з нагоди якого проводять із 28 квітня до 4 травня. У ці дні кхмери несуть до храмів подарунки для ченців.

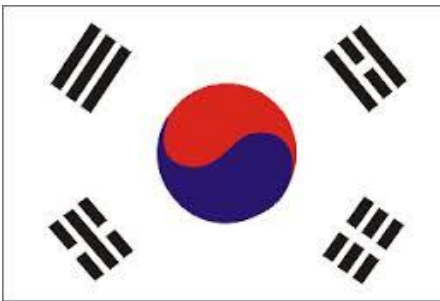
Найурочистіший день у Камбоджі в кінці вересня – свято поминання померлих (Птјюм Бен). До цієї церемонії ставляться з

великою повагою, тому що впродовж правління Пол Пота в кожній родині загинув хтось із близьких. Згідно з буддистськими переказами, в цей день цар Яма (цар мертвих) звільняє душі померлих, і вони тимчасово живуть серед людей. Насамперед вони йдуть у пагоди (храми) та, якщо не знаходять там традиційних підношень, проклинають рідних. Основний компонент підношень – рис.

Багато релігійних свят у Камбоджі довелося відроджувати, тому що за часів режиму червоних кхмерів буддизм, як і буддійські ченці, зазнав утисків. Зараз відновлюють обряди, наприклад обряд запобігання й вигнання хвороб. У другій половині листопада проходить релігійний фестиваль «Бонн-Катемі».

Одне з найулюбленіших свят камбоджіців – «Водний фестиваль». Його відзначають навесні як початок посівного періоду й ритуальне «запрошення» сезону дощів, а також у листопаді, коли збирають урожай рису.

6.7 Корея

6.7.1 Факти з історії країни

Корею заснували в 918 році. До 936 року вона об'єднувала півострів. Слово «*Корьо*» – давній варіант назви Кореї. Династія Корьо правила до 1392 р. У цей період розробили детальні закони. Буддизм був поширеним на всьому півострові.

У 1231 р. монголи почали набіги на Корьо й після 25 років боротьби король був змушений стати монгольським підданим. Наступні 80 років Корея була під монгольським ярмом. Першу данину монголам сплатили в 1241 р. Корейські керівники регулярно з'являлися до двору монгольських імператорів: там жили нащадки престолу, які поверталися в Корею лише після смерті батька для сходження з дозволу монгольського імператора на престол. Інколи корейський правитель і його свита повинні були одягати монгольські костюми.

Внутрішніми чварами монголів скористався король Конмін, який зміг позбутися монгольської залежності.

Коли в Китаї замість Юаньської династії почала правити Мінська, Корьо опинилася на роздоріжжі. З одного боку, корейці визнавали свою васальну залежність від нової династії (1368 р.), а з іншого – підтримували відносини з монголами, які покинули Китай. Зрештою, Корьо відкрито перейшла на сторону останніх і відправила військо до кордонів Китаю. Таким станом справ скористався тесть останнього правителя династії Корьо й головнокомандувач корейської армії Лі Сонгьо (кит. *Лі-чен-зуй*, або *Лі-тань*). У 1392 році він заснував династію Чосон.

6.7.2 Етикет

Етикету в корейському суспільстві, як і в Китаї, властива національна традиція, основа якої – ієрархічні відносини в соціумі та сім'ї.

Під час зустрічі корейці говорять «*Анненхасімнікі!*». Вітаються з церемоніальним поклоном, особливо на півдні країни. Глибина поклону обумовлена соціальним і віковим статусами. Зараз поширене рукостискання, зокрема на Півночі. Водночас першим подає руку старший за віком і статусом та чоловік жінці.

Упродовж спілкування стиль мови залежить від віку й соціального статусу співрозмовника. Особливу повагу корейці виявляють до старших за віком.

У Кореї імена вживають після прізвищ. Корейці уникають особових займенників, звертаючись до співрозмовника на прізвище плюс «пан» або «вчитель». Називати на ім'я в Кореї можна лише друзів молодшого або однакового з Вами віку. Звертаючись до однакових за віком і положенням або молодших, перед прізвищем вживають частку «осі» (пан). До старших необхідно звертатися «сонсенім» (учитель, пан).

Для Кореї типове звернення «тонму» (товариш). Під час урочистостей вживають синонімічне слово «тончкі» (товариш), що використовують, лише якщо мають на увазі конкретну особу, обов'язково разом із прізвищем та ім'ям. «Тончкі», як і «тонму», також може бути абстрактним зверненням. Між близькими друзями поширені звертання «сестро», «брате».

Корейці люблять дітей. Корейські діти непримхливі, поводяться тихо й слухняно. Загалом, корейським сім'ям переважно властиві традиційні відносини, згідно з якими дружини ставляться до чоловіків з особливою ввічливістю. Так, наприклад, нерідко дружина несе поклажу, а чоловік іде без нічого. На Півдні заміжні жінки зазвичай не працюють і рідко ходять у публічні місця. Корейські жінки скромні. Відповідно до традицій, не прийнято впадати коло жінки, подавати пальто чи торкатися до неї. Для жінок неприпустимі паління й вживання алкоголю.

Корейці дуже гостинні. Під час відвідування корейського будинку необхідно додержуватися правил, пов'язаних з особливостями його внутрішнього устрою. Корейці сидять на підлозі, підклавши спеціальні подушки для сидіння, водночас ноги підтискають під себе. Тому в корейському будинку підлога завжди чиста, а в домі ходять без взуття: його ставлять у коридорі задниками до порога так, щоб було зручно взуватися.

Біля входу в місця загального користування та кухню є спеціальні капці. Виходячи з цих приміщень до кімнати, капці знімають і залишають також біля входу.

Подарунки в Кореї прийнято давати й приймати обома руками.

Перебуваючи в Кореї, іноземцям краще не жестикулювати: в корейській культурі жестів дуже багато й зазвичай вони мають інше, ніж у європейців, значення, тому їх можуть сприйняти неправильно.

6.7.3 Особливості корейської кухні

Корейці їдять переважно за низькими столами, сидячи на спеціальних подушках. Спочатку подають гарячий мокрий рушник, яким потрібно витерти руки. Потім розставляють страви, приправи й чашечки з рисом. Їдять паличками. Ні в якому разі не можна встромляти паличок у рис: це погана прикмета.

Корейська кухня дуже гостра, тому незвичним до такої їжі іноземцям потрібно бути обережними, особливо під час вживання соусів і приправ. Корейських страв неможливо уявити без соєвих соусу, масла, молока.

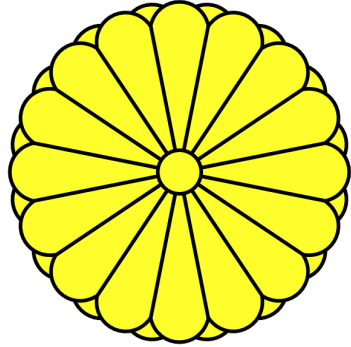
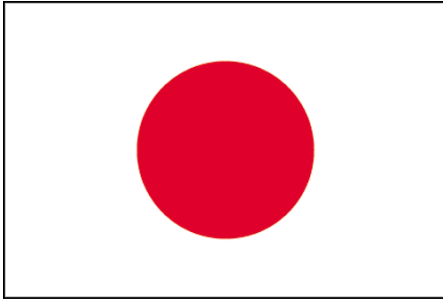
Часник – обов'язковий інгредієнт, тому немає нічого незвичайного в тому, що його вживають навіть у компанії, не боячись специфічного запаху. Гостру корейську їжу зазвичай запивають водою.

Традиційний напій корейців – чай. У Кореї на відміну від інших країн також є «*інсамча*» (женьшеневий чай) – національна гордість.

Щодо алкоголю, зовсім не обов'язково пити до дна. У Кореї прийнято виголошувати тости й цокатися після. Молодший за віком повинен наливати старшому. Корейці, особливо жителі північних районів, люблять співати під час застілля.

У корейському ресторані не прийнято залишати чайових.

6.8 Японія

Перші писемні згадки про стародавню Японію збереглися в історичних хроніках китайської імперії Хань I ст. до н. е. У них зазначено, що стародавні японці Вадзін проживали на островах у Східному морі, до яких належало 100 малих країн, що інколи надсилали данину Китаю. У «Книзі Пізньої Хань» є повідомлення про посольство японського вана країни На, який у 57 році отримав від китайського імператора золоту печатку.

У III ст. китайської імперії Вей у «Переказі про людей ван» згадують 30 японських країн, наймогутніша серед яких – Яматай. Повідомляють, що правителька ван – жінка Хіміко – правила, використовуючи «чари для одурманювання населення». У 239 році вона відправила до Вей послів із даниною й одержала від китайського імператора в подарунок титул «вана японців, друга Вей» і 100 бронзових дзеркал. Через неточності в оповіданні про Яматай історики й археологи досі не можуть узгодити, де жила ця правителька: в регіоні Кінкі чи на півночі острова Кюсю.

Після появи на міжнародній арені держава Яматай була змушеною стати частиною китасцентричної системи міждержавних відносин у Східній Азії. Згідно з цією системою, актуальною за часів правління династії Хань, Китай починав діалог з іноземними правителями лише після визнання ними верховенс-

тва китайського імператора й сплати йому данини. Зі своєї сторони китайський імператор надавав іноземному правителеві політичну підтримку та дозвіл торгувати з Китаєм.

6.8.1 Етикет

Японці ввічливі й стримані. Правила етикету для них дуже важливі, як і для інших народів світу. Вони не наполягають на додержанні їх звичаїв, проте, якщо Ви це робитимете, Вам будуть вдячними.

Варто зазначити, що для іноземця життя й подорож Японією (на відміну від інших азійських країн) безпечні та порівняно легкі. Можна спокійно ходити вулицями вночі й не боятися грабіжників. Безпечно, тому що всюди висять вказівні знаки, переважно продубльовані англійською мовою. Заборон і табу в Японії небагато й здебільшого вони адекватні. Водночас японці дуже толерантні до чужих звичаїв, проте іноді буквально доходять у цьому до абсурду. Японцям здається, що іноземці схожі на малих дітей і не здатні зрозуміти, як потрібно себе поводити.

Поклони

Японці вітають один одного поклонами. Вони можуть як просто кивати головою, так і глибоко вклонятися. Усе залежить від соціального статусу людини, яку вітають. Наприклад, якщо Вам потрібно привітатися з поважним начальником, уклін повинен бути глибшим і тривати довше. Зазвичай більшість іноземців обмежуються легким нахилом голови, а японці здебільшого не очікують від них детального знання правил етикету щодо поклонів. Тому просто кивніть головою. Поклон також є способом подякувати й вибачитися. Рукоштовування не прийнятні. Не простягайте руки першим. Звісно, можна потиснути руку, якщо японець сам хоче привітатися звичним для Вас способом.

Взуття

Не заходьте взутим у дім японця. Вуличне взуття знімають біля входу. Продовження цього правила: на татамі взагалі не ступають узутими, навіть у домашні капці. Це найсуворіше правило. Незважаючи на терплячість до іноземців, японці не роблять винятків щодо цієї традиції.

Очі в очі

Не раз доводилося чути, що японці не люблять дивитися в очі. Якщо Ви під час розмови спробуєте піймати погляд японця, він знітиться й виявить бажання швидше попрощатися. Хоча в цій країні говорять так: якщо людина не дивиться в очі, неодмінно щось приховує, здебільшого японці спілкуються один з одним, не зустрічаючись очима. Для японців пильно дивитися в очі співрозмовникові непристойно й означає агресію. Коли японські батьки сварять дитину, а вона дивиться в очі, вони акцентують на цьому увагу, запитуючи: «чому очі витріщив?». Через це японські діти впродовж сварок часто стоять опустивши очі.

Ця соціальна традиція базується на звичаях середньовічної Японії, в якій усе було суворо регламентованим. Наприклад, дивитися в очі людині, яка мала вищий соціальний статус, вважали нахабством. У ті часи за це можна було легко поплатитися життям. Звісно, той устій втратив актуальність після закінчення епохи Едо, проте залишився в психології японців до сьогодні. Тому вони підсвідомо уникають поглядів співрозмовника. Не варто сприймати погляд в очі як заборону, проте про це необхідно пам'ятати.

Місце в транспорті

У метро, автобусі й електричці ніхто й нікому не поступається місцем незалежно від віку та статі, навіть коли у вагон заходить людина похилого віку. Якщо з увічливості Ви все-таки поступитися місцем, можете потрапити в комічну ситуацію: та сама бабуся, махаючи руками й розштовхуючи пасажирів, ходи-

тиме за Вами та дякуватиме, ніби Ви зробили для неї щось неймовірне. Отже, в японському громадському транспорті сидіть скільки завгодно незалежно від того, хто Вас оточує. Лише будьте уважними й не займіть місць для людей похилого віку та інвалідів у вагонах метро, визначити які можна за спеціальною піктограмою над сидіннями.

Туалет і капці

Не забувайте, що в туалет ходять у спеціальних капцях, які стоять біля входу. Там Ви знімете взуття, в якому ходили будинком, та одягнете ті, в який підете в туалет. Знімайте їх, коли виходите з туалету. Не забудьте їх зняти! Хоча для Вас різниця не буде помітною, японці покепкують над Вами від душі.

Носова хустинка

Не користуйтеся носовою хустинкою. Японці віддають перевагу тонким паперовим серветкам, що радимо робити й Вам. Їх роздають на кожному перехресті. Відповідно до правил гарного тону, якщо у Вас нежить, Ви повинні шмигати носом, поки не будете самі, лише тоді можна висякатися. Не думайте, що це розіграш! Японці справді роблять саме так. Шморгання носом драгує, але в чужий монастир зі своїм псалтирем не ходять.

Про їжу паличками

Тепер про їжу паличками. Не наколюйте їжі на палички, не використовуйте їх, щоб підсунути тарілку, нічого ними не передавайте, та взагалі, дві людини не повинні одночасно торкатися до одного й того самого шматка. Цих правил потрібно суворо додержуватися. Крім того, зазначені дії – не лише поганий тон, а й погана прикмета.

Необхідно знати: японські страви – часто не просто їжа, а маленькі витвори мистецтва, тому до них потрібно відповідно ставитися.

Не можна перемішувати їжі паличками та поливати всі страви соєвим соусом. Це не найганебніше порушення правил етикету, проте робити цього не варто.

Баня, ванна

Не заходьте на миленим у загальну ванну (о-фуру). Митися потрібно під душем, а в неї входити вже чистим, щоб поніжитися в гарячій воді. Ванну наповнюють один раз за вечір для всієї сім'ї чи для жителів у готелі, тому не висмикуйте пробки, коли вилазите з неї. Якщо Ви живете в японській сім'ї, Вас як гостя обов'язково пустять у ванну першим, за що Ви, коли вийдете, повинні подякувати.

6.8.2 Етикет на татамі

Якщо Ви в традиційній японській кімнаті, пам'ятайте: є лише одна правильна поза для сидіння на татамі (по-японськи її називають «сейдза» – «правильна поза»). Її техніка така: Ви сидите на колінах, а Ваші ноги під вами. Чоловікам (лише чоловікам!) можна сидіти по-турецьки або зрушити ноги вбік, але в дуже неформальній обстановці.

Довготривале сидіння в позі «сейдза» – катування для непідготовленого іноземця. Найімовірніше, господарі це зрозуміють і намагатимуться подбати про Вас: дозволять сидіти в більше вільній позі чи запропонують маленьку лавку. Проте пам'ятаєте: на татамі не можна сидіти розвалившись та витягувати ноги перед собою, особливо якщо в цьому разі носки Ваших ніг указуватимуть на когось із присутніх (носок ноги – найнижча частина тіла, направляти її на співрозмовника образливо).

Ще про «етикет на татамі». Якщо Ви знаєте, що Вас запросили в традиційну японську кімнату (особливо, якщо подія пов'язана з традиційними японськими мистецтвами), одягніться відповідно: ніяких джинсів, шортів, міні-спідниць.

Жінкам наполегливо рекомендують віддавати перевагу довгим спідницям. Ніяких босих ніг – лише шкарпетки, бажано

білі (більше подібні до традиційних японських табі). Здебільшого японці Вам про це не скажуть, але не сумнівайтесь, що доречність Вашого одягу вони оцінять.

Не торкайтеся руками!

Не торкайте японців руками! Не намагайтеся з ними обійнятися під час зустрічі, не лякайте їх по плечу... Єдиний дозволений тактильний контакт – рукостискання, але краще почекати, поки японець сам простягне Вам руку. У всіх інших ситуаціях обмежтеся поклонами. Японці спілкуються один з одним на відстані. Зрозуміло, що це не стосується членів родини. Проте поки Ваші відносини з японцями не настільки близькі, краще будьте стриманими й поважайте чужий простір.

Подарунки

У Японії не прийнято відразу розпаковувати подарунків. Це вважають надмірною цікавістю та жадібністю. Водночас так Ви можете змусити дарувальника соромитися свого скромного подарунка. Така японська делікатність. У Японії, як і скрізь за кордоном, подарунки обгортають у спеціальний папір. Проте, хоча в усьому світі, піклуючись про екологію, від багатошарових упакувань відмовляються, в Японії як і раніше прагнуть обгорнути все якомога чудернацькіше. Раніше в Японії подарунки запаковували в білий папір та перетягували червоними й білими стрічками, що зав'язували складним вузлом. Зараз зазвичай не обов'язково додержуватися цієї традиції, хоча таке пакування дуже типове.

Візитні картки

Носіть із собою візитні картки. Насамперед це стосується тих, хто збирається в Японію працювати, але взагалі про це доречно пам'ятати всім. Вчасно дана потрібній людині візитка може робити дива. Якщо у Вас немає карток із собою, для японців це виглядає щонайменше дивно. Використання візиток не обмежене діловими колами: їх мають навіть студенти. Якщо Вам дають візитку, її потрібно взяти обома руками, ознайоми-

тися й лише потім сховати. Не кладіть її відразу в кишеню та, тим паче, нічого на ній не записуйте.

У японському будинку

Японці рідко запрошують гостей до себе в будинок. Зазвичай не через неввічливість, а через брак вільної площі, на якій можна комфортно провести прийом. Тому, якщо Вам пощастило одержати запрошення, запам'ятайте кілька пунктів японського етикету щодо поведження в японському будинку. Біля входу привітайтеся, поклоніться. У вітальні зніміть взуття та взуйтеся в запропоновані Вам капці.

Приходити без подарунка не прийнято. Обов'язково принесіть невеликий сувенір. Гарні подарунки – пляшка вина й червона ікра. Водночас не можна дарувати квітів, ножів, гребінців. Вручіть їх відразу після входу в будинок. Навіть якщо інтер'єр будинку в європейському стилі, обов'язково є мінімум одна кімната в традиційному японському, прикрашена ікебаною, картиною-згортком і з підлогою, покритою солом'яними циновками «татамі» розміром 180 см × 90 см кожна. Перед входом у цю кімнату прийнято знімати капці, щоб не пошкодити матеріалу, з якого зроблені татамі.

6.8.3 Застільний етикет

У повсякденному житті японці носять звичний для нас європейський одяг і під час обіду сидять на таких самих стільцях та за такими самимими столами, що й ми, іноді заходять нашвидкуруч перекусити в «Макдональдс» чи кав'ярні, п'ють із келихів сухе червоне вино у французьких ресторанах. Для Японії типові Європейський та американський способи життя. Як не сумно, але традиційний устрій посідає все менше місця. Не виняток і застільний етикет.

Правила поведінки «за столом» істотно змінилися за останні 150 років. Малоімовірно, що іноземцеві, який приїхав у Японію, доведеться обідати з японськими традиціоналістами, які очікуватимуть від нього переважно японського поведження.

Проте японці доброзичливо реагують на додержання правил етикету. Пропонуємо Вам коротку інструкцію, як необхідно поводитися. По-перше, традиційно під час прийому їжі японці сидять на татамі за низьким столом. Офіційна поза – сейдза, в якій потрібно випрямившись сидіти на колінах, підтиснувши під себе ноги.

Так сидять упродовж церемоній та на офіційних прийомів. У неформальній обстановці набувають розслабленої пози (агури). Так сидять, наприклад, однокласники, товариші по службі або родичі під час дружніх застіль. Варто зазначити, що жінки в розслабленій позі не повинні сидіти взагалі. Для нас довго перебувати в такій позі важко: дуже швидко починаєш думати не про правила етикету, а про те, що затекли й болісно ниють ноги. Японці знають про це, тому здебільшого пропонують іноземному гостеві підлокітник – невелику лавку.

На світському рауті в Європі за столом можна розгубитися від кількості ножів і виделок та незнання того, яким ножем і якою виделкою варто користуватися, коли принесуть страви. На офіційному прийомі в японському стилі виникають такі самі проблеми.

Позитивний момент у тому, що на японському прийомі можна не піклуватися про ножі й виделки: доведеться користуватися лише паличками (хасі). Основна складність у тому, що в японському застільному етикеті всі страви мають визначені місця. Їх подають кожному окремо. Усі дрібні тарілки з їжею ставлять праворуч, глибокі – ліворуч, рис і суп – ближче до людини, закуски – далі. Скромна звана вечерея передбачає щонайменше 5 страв: рис, суп, 3–4 закуски. На офіційних урочистих обідах подають повне меню: рис, два супи, 7–10 закусок, 2–3 десерти й чай.

Тепер про палички

Для початківців користуватися паличками нелегко. Їх кладуть справа на спеціальну підставку (хасіюкі). Те, як їсти паличками, ми вже розглядали. Не можна вказувати ними на

щось, малювати на столі (цю заборону називають *маейбасі* – танцюючих паличок), класти назад шматочок і брати інший, шукати кращий шматок (заборона *сагурібасі* – паличок, що шукають). Якщо Ви щось узяли, їжте. Ніколи не наколюйте їжі на палички (заборона *сасібасі* – паличок, що наколюють); не встромляйте паличок у рис: чашу з рисом та встромленими в нього паличками ставлять на поминках, як у нас на поминках наливають чарку горілки зі шматком чорного хліба. Якщо хтось устромляє палички в рис, засмучуються, тому що щиро вірять, що це до небіжчика (заборона *татебасі* – паличок, що стирчать). Перед їдою подають осіборі – гарячий вологий рушник, яким витирають руки.

Їсти починають після слова «*Ітадакімас!*» і легкого поклону. Так говорять усі, хто сидить за столом. Слово багатозначне. У цій ситуації означає «*приступаю до їжі з Вашого дозволу*». Першим починає куштувати страви господар або той, хто, скажімо, запрошує в ресторан.

Зазвичай першими подають суп і мал. Рис – незмінне доповнення до всіх страв. Якщо потрібно самотійно переставити чашки або тарілки, переставляйте їх двома руками. Традиційно спочатку їдять рис. Суп завжди п'ють із чаші, а те, що не можна випити, беруть паличками. Далі впродовж обіду можна брати й пробувати все, що побажаєте, в будь-якому порядку. Не відкушуйте від великого шматка, не облизуйте паличок і чашок, не намагайтеся постійно цокатися й уникайте довгих тостів кавказького типу: японці виголошують один тост на початку застілля зі словом «*Камтай!*» («*До дна!*»). Підливати у свій келих із пляшки не прийнято: про це подбають Ваші сусіди. Водночас Вам необхідно стежити за тим, як спустошуються келихи Ваших співрозмовників і підливати в них.

Під час прийому їжі можна використовувати кілька умовних знаків. Палички, якщо ними не користуються, кладуть на підставку *хасіокі*. Залишений у чаші рис означає, що Ви ще їстимете, а пуста чаша – що Ви ситі й можна подавати чай. Рис

залишати непристойно, це прирівнюють до викидання хліба. Після завершення трапези палички кладуть на тацю й знову говорять із легким поклоном «*gomiso-sama desu!*», що означає «*дякую за частування!*».

6.8.4 Відвідування храму

У Японії дві основні релігії – синтоїзм і буддизм. Храми поділяють на буддійські та синтоїстські. Пересічному туристові їх важко розрізнити навіть зовні. Думка, що японці не мають конкретної віри, стереотипна: більшість додержується будистських і синтоїстських звичаїв та бере участь у ритуалах.

Наприклад, переважну кількість весільних церемоній проводять згідно із синтоїстським ритуалом, а похорони – відповідно до буддійських звичаїв. Споконвічна релігія Японії – синтоїзм. Вона ґрунтується на древній історії та міфах. Люди вірили в природні духовні сили (*ками*) в деревах і горах, морі та вітрі. Із розвитком синтоїзму до *ками* почали належати душі загиблих героїв та інших шанованих людей. До побудування перших синтоїстських храмів віряни для вшанування *ками* ходили в місця на лоні природи.

У певних храмах у великих жаровнях димляться пахощі (*о-сенко*). Можна купити невеликий набір ароматичних паличок, запалити їх, дати погоріти кілька секунд, загасити полум'я, помахами руками й установити паруючі палички в жаровні. Традиційно японці направляють кілька клубів диму пахощів на співрозмовника. Вважають, що дим храмових пахощів зціляє.

Якщо є можливість і бажання ввійти всередину храму, потрібно зняти взуття та залишити на полиці біля входу або взяти із собою в пластиковому пакеті. Інколи в храмах дають капці. Подбайте про чистоту й свіжість Ваших шкарпеток. Здебільшого в храмах можна сміливо фотографувати та знімати відео.

У певних храмах є приміщення, вхід у яке заборонений. Звертайте увагу на знаки.

Не рекомендують заходити в храм хворим, із відкритими ранами й у жалобі. Згідно з японськими повір'ями це прояв нечистої сили.

У всіх японських храмах є джерела для очищення. Для обмивання використовують спеціальні ківшики (*хисяку*). Ківшиком зачерпують воду з джерела й по черзі поливають на руки, також потрібно обмити собі рота. Набирати воду в рот прямо з ківшика не можна: наливайте воду в пригорщу й набирайте воду в рот зі своєї долоні. Воду не ковтають, а випльовують, лише не назад у джерело.

У храмах є місця, в яких відвідувачі звертаються з проханнями до богів (*ками*). Щоб привернути увагу японських богів, варто зробити так: у місцях, у яких звертаються до камі, зазвичай є ящик, у який потрібно кинути монетку, потім двічі поклонитися й двічі плеснути в долоні. На завершення ще раз роблять уклін, під час якого впродовж декількох секунд можна попросити, щоб здійснилося заповітне бажання. Якщо зробите все правильно, можливо, японські боги Вас почують.

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 6

Актуальною проблемою сьогодення є зміни, що відбуваються внаслідок входження індивіда – представника певної соціальної групи (нації, етнічної спільноти, субкультури, покоління й т. ін.) – у безпосередній контакт з іншою культурою.

Чому для взаєморозуміння недостатньо подолати мовний бар'єр? Наприклад, відповідь японського бізнесмена «хай» (*так*) на переговорах іноді заводить іноземних партнерів у глухий кут, тому що «хай» у перекладі звучить як «так», але означає «так, я Вас розумію», а не «так, я з Вами згодний». Завжди потрібно пам'ятати, що японець не висловлює власної думки та не ухвалює рішення, а лише підтверджує, що зрозумів сказане Вами. У цій ситуації подолання мовного бар'єра не є ефективним способом досягнення взаєморозуміння впродовж міжкультурної комунікації. Необхідно зважати на контексти, в

яких японець вживає слова, тому що це допомагає зрозуміти, як він ставиться до життя. У рамках власної культури особа підтримує ілюзію свого бачення світу, способу життя, менталітету як єдиних можливих і допустимих.

Саме тому подолання мовного бар'єра недостатньо для забезпечення ефективного спілкування між представниками різних країн. Для цього потрібно подолати бар'єр культур. Виходячи за межі свого національного коду, відбувається зіткнення певних ментальних програм: моделей мислення, відчуття й потенційної поведінки, засвоєних упродовж життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 6

- 1 Общая информация об Азии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.asian.com.ua/about/22.htm>.
- 2 Коротка історія грузинської православної церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://sites.google.com/site/eklesiakiev/home_ua/orthodoxu.
- 3 Азія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Азія>.
- 4 Культура Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.advantour.com/rus/georgia/culture.htm>.
- 5 О тостах и застольях: этикет грузинского застолья и культура питья вина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://v-georgia.com/o-tostax-i-zastolyax-gruzinskij-etiket-i-kultura-pitya-vina/>.
- 6 Традиции Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.advantour.com/rus/georgia/traditions.htm>.
- 7 Культура, традиции и потрясающие древние обычаи Таиланда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://travel-picture.ru/world/tailand/kultura-tradicii-i-obychai-tajlanda.html>.
- 8 Культура Таиланда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.arrivo.ru/tayland/kultura-taiylanda.html>.
- 9 Таиланд [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mibsgroup.ua/ua/designer/tailand/>.

10 Таиланд: обычаи и традиции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://national-travel.ru/asia/trad-asia/thailand-oby-chai-i-tradicii.html>.

11 Праздники Таиланда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vprazdnik.ru/prazdniki/thailand/>.

12 Краткая история Турции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://antiquehistory.ru/kratkaya-istoriya-turcii/>.

ЗАПИТАННЯ ДО ТЕМИ 6

- 1 Де китайці традиційно призначають зустрічі з бізнес-партнерами?
- 2 Яка основна мета китайської церемонії чаювання?
- 3 Які кольори вважають щасливими в Індії?
- 4 Чому не варто їсти м'яса в присутності індусів?
- 5 Хто згідно з традицією тамадує під час грузинських застіль?
- 6 Який шлюб має більше значення в турецькому суспільстві?
- 7 Чому жителі Таїланду вважають голову людини священним місцем?
- 8 Які правила відвідування храмів у Камбоджі?
- 9 Які звертання до співрозмовника типові для корейського суспільства?
- 10 Чому японці уникають погляду в очі під час розмов?

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, національна специфіка, манера ділового спілкування різних країн – важливі елементи міжнародного, тобто крос-культурного, спілкування. Тому необхідно знати про них, навіть якщо ділові переговори й зустрічі відбуваються на території Вашої країни.

Зазначені вище особливості національних бізнес-культур відносні, тому що в діловому спілкуванні та усталеній практиці міжнародних відносин формуються своєрідні субкультури, адаптовані одна до одної, національних стилів ділового спілкування. Мова йде про те, що сучасні ділові субкультури передбачають спільні правила проведення переговорів, загальнозрозумілі мову й символіку тощо, що можуть відрізнятися від національного етикету. Така дифузія можлива насамперед у тих культурах, у яких система ціннісних установок гнучка для успішного взаєморозуміння, а отже, продуктивної співпраці.

На межі другого та третього тисячоліть усе очевидніше, що людство розвивається в напрямку розширення взаємозв'язків і взаємозалежності різних країн, народів та їх культур. Цей процес охопив різні сфери суспільного життя всіх країн світу.

На сьогодні неможливо знайти етнічних спільнот, які не відчувають на собі впливу як культур інших народів, так і більш широкого громадського середовища, окремих регіонів та світу загалом. Це відображає стрімке зростання культурних обмінів і прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами, громадськими рухами й окремими індивідами різних країн та культур. Розширення взаємодії народів особливо актуалізує питання про культурну самобутність і культурну відмінність.

Культурне розмаїття сучасного людства збільшується. Народи знаходять усе більше коштів, щоб зберегти й розвивати свою цілісність та культурні надбання. Ця тенденція до збереження етнічної самобутності підтверджує загальну закономірність: людство, стаючи все більш взаємопов'язаним і єдиним, не

втрачає культурної різноманітності. Зважаючи на такі тенденції суспільного розвитку, надзвичайно важливо вміти визначати культурні особливості народів, щоб розуміти один одного.

ДОДАТОК А (обов'язковий)

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ЕТИКЕТУ

1 Поважайте національні кулінарні традиції, свята, релігію й керівництво країни, в якій перебуваєте.

2 Не критикуйте й не порівнюйте зі своєю країною.

3 Будьте пунктуальними, враховуйте затори та скупчення людей на вулицях.

4 Не хваліться своїм матеріальним становищем.

5 Ознайомтеся з грошовою системою країни перед поїздом.

6 У будь-якій країні дуже важливі титули, звертайтеся відповідно до них.

7 Кореспонденція повинна бути лише офіційною.

8 Візитна картка вже давно стала важливим інструментом налагодження ділових контактів, підтримання відносин. У Європі можна образити ділового партнера, не давши йому своєї візитної картки. Ці традиції особливо важливі для південних країн Європи: Франції, Італії, Іспанії, Португалії. Будь-яке знайомство з бізнесменами там починається з обов'язкового обміну візитними картками, тому завжди необхідно мати із собою їх достатню кількість. На них повинні бути зазначені: назва Вашої організації, посада, титули. Не використовуйте аббревіатур. У Південно-Східній Азії, Африці та на Середньому Сході візитку завжди простягайте правою рукою, а в Японії – двома руками.

На звороті візитної картки продублюйте інформацію мовою відповідної країни.

Якщо у відповідь на простягнену візитну картку Ви не даєте своєї, вибачтеся, пояснивши причину й пообіцявши надіслати її за першої можливості.

9 Обов'язково вставляйте, коли звучить національний гімн країни.

10 Не одягайте специфічних національних костюмів на зразок тоги або сарі.

11 Не вимагайте, щоб усе було, як у Вас удома: їжа, обслуговування й т. д. Загальна порада: їжте те, що Вам пропонують, і не питайте, що це таке. Ріжте порцію на дрібні шматочки: так вона без зайвого клопоту потрапить Вам у шлунок.

12 Запам'ятайте імена. Якщо вони складні чи багатокomпонентні, потренуйтеся їх вимовляти. Потрібно мати на увазі, що імена можуть свідчити про соціальний статус і сімейний стан.

13 У будь-якій країні цінують увічливість.

14 Якщо Ви не знаєте мови країни, в якій перебуваєте, на переговорах необхідний перекладач. Знання декількох основних фраз також важливе. Під час спілкування через перекладача бажана присутність людини, яка добре володіє обома мовами.

Якщо ділові партнери говорять дуже швидко для Вас, можете чемно попросити їх робити це повільніше, аргументуючи прохання своїм поганим знанням мови. Але не варто звинувачувати їх. Водночас, якщо переговори ведуть Вашою рідною мовою, неприпустимо критикувати акцент співрозмовника, також потрібно говорити повільно, чітко вимовляючи слова. Не розповідайте анекдотів через особливості національного гумору.

15 Істотний елемент ділового іміджу – одяг. Він повинен бути гарно зшитим і високої якості. Здебільшого віддають перевагу білим сорочкам і темним костюмам. Жінкам у ділові поїздки краще не вдягати штанів, а також занадто коротких спідниць чи суконь без рукавів.

16 Пам'ятайте, що в буддійських храмах, мусульманських мечетях, японських будинках і ресторанах, індійських та індонезійських будинках заборонено перебувати у взутті. Взуття ставлять біля входу носками до дверей.

17 Не витрачайте більше ніж необхідно води, тепла й світла, перебуваючи в чужій країні. Інколи до телефонів підми-

кають лічильники. Тому спочатку необхідно запропонувати господареві оплатити свій дзвінок, а потім телефонувати.

18 Пам'ятайте, що привітання в більшості країн мають національне забарвлення. Основна форма – рукостискання, але переважно не прийнято тиснути руки жінкам, тому необхідно почекати, поки жінка сама простягне руку. У Франції та країнах Середземномор'я поширені поцілунки в щоку, а в Латинській Америці – обійми. Дві притиснуті один до одного перед грудьми долоні – індійське національне привітання.

19 У будь-якій країні необхідно поважати старших.

20 У багатьох країнах на бізнес, зокрема розпорядок дня й робочі місяці та дні, впливає релігія. Краще дізнатися докладніше про релігію вибраної країни, але не варто дискутувати на цю тему. Необхідно знати й пам'ятати, що буддійські звичаї священні: не можна наступати на поріг у Таїланді (під ним мешкають добрі духи), відволікати людину, яка стоїть лицем до Мекки, фотографувати без дозволу або чіпати руками релігійних атрибутів.

21 Уникайте звичних жестів (наприклад, «V» як знака перемоги). В інших країнах вони можуть мати зовсім інше значення.

ДОДАТОК Б
(обов'язковий)
ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКЕТУ РІЗНИХ ДЕРЖАВ

Бразилія

1 Назва Бразилії походить від різновиду червоного дерева – *Pau Brasil*. Раніше країна була відомою як Терра-де-Санта-Крус, що в перекладі означає Земля Святого Хреста.

2 Офіційної релігії в Бразилії немає, проте 74 % населення – католики.

3 Столицю Бразилії спроектував Оскар Німейєр – один із найкращих архітекторів світу. Величезне місто побудували за 3,5 року.

4 Найбільші міста Бразилії – Сан-Паулу й Ріо-де-Жанейро.

5 Назву Ріо-де-Жанейро перекладають як Січнева ріка.

6 Статуя Спасителя в Ріо-де-Жанейро – символ Бразилії – одне з нових семи чудес світу.

7 Переважно в кожному великому місті є фавели – бідні райони, в які боїться ходити навіть поліція.

8 Поліцію Бразилії називають найсуворішою серед цивілізованих держав.

9 Бразильські режисери Фернандо Мейреллес і Каті Лунд зняли фільм про життя жителів фавел під назвою «Місто Бога».

10 Бразильці люблять футбол: 74,5 % населення цікавляться ним.

11 Збірна Бразилії з футболу єдина у світі брала участь у всіх Чемпіонатах Світу й п'ять разів ставала чемпіоном.

12 У кожному бразильському місті мінімум один футбольний стадіон. Бразилія – абсолютний рекордсмен за кількістю стадіонів.

13 Ще одне захоплення бразильців – танці. У лютому в Ріо-де-Жанейро проходить знаменитий *бразильський карна-*

вал – чотири доби безперервних веселощів, костюмованих парадів і самби.

14 У Бразилії симпатичні дівчата часто чують на вулицях: «*Які у Вас красиві сідниці!*». Там це пристойно.

15 У Бразилії так багато трансесуалів, що навіть у туалетах водночас зі звичними позначеннями «*М*» і «*Ж*» є літера «*Т*». Фактично, трансвестити ділять вбиральню з жінками.

16 Під час зустрічі й знайомства жінок цілують в обидві щоки.

17 Жест «*ОК*» у Бразилії означає лють та роздратування («*нуль*», тобто «*пусте місце*»). Він образливий.

18 Комбінація з трьох пальців, більш відома як «*figa*», – тамтешній жест захисту.

19 Найпопулярніший подарунок у Бразилії – квіти.

20 Бразильці негативно ставляться до ранніх шлюбів. Під вінець там зазвичай ідуть не раніше за 25 років.

21 Бразильці виробляють найкращу у світі каву, але їх улюблений напій – какао.

22 У Бразилії не вирощували кави до початку XVIII століття. У 1727 році її завезли з французької Гвіани.

23 Бразилія – найбільший «виробник» яблук у світі.

24 Уряд Бразилії піклується про довкілля: 5 млн автомобілів у країні функціонують на біопаливі – відходах цукрової тростини й ріпака.

25 До речі, в Ріо-де-Жанейро з 22.00 до 5.00 водії автомобілів можуть їздити на червоне світло світлофора. Такий дозвіл покликаний зменшити ризик автомобільних пограбувань.

26 Бразильські учні молодшої школи здають свої молочні зуби класним керівникам. А ті, у свою чергу, – до стоматологічних клінік, у яких із них виготовляють протези для підлітків, які через різні причини втратили корінні зуби.

27 Найпопулярніші імена в Бразилії – Габріель серед чоловіків і Джулія (*Júlia/Giulia*) серед жінок.

28 У повному імені бразильця три частини: особисте ім'я, прізвище матері та прізвище батька. Наприклад, Габріель Родрігес Алмейда.

29 Виходячи заміж, жінка не змінює прізвища, а просто приєднує прізвище чоловіка до свого.

США

Американцям притаманні такі риси характеру, як самостійність, уміння змагатися й вигравати. Під час переговорів вони наполегливі, впевнено відстоюють свої позиції та інтереси, водночас можуть нав'язувати свої правила гри. В Америці прийнято:

- рукостискання під час вітання або прощання триває 3–5 секунд. Необхідно пам'ятати, що зоровий контакт у цей момент – вияв зацікавленості, щирості та довіри, усмішка – знак дружелюбності;
- візитними картками обмінюються під час представлення один одному або коли один із партнерів прощається;
- ділові зустрічі можуть проходити впродовж сніданку, обіду чи вечері залежно від терміновості;
- подарунок на діловій зустрічі можуть сприйняти як хабар, тому доречніше вручити красиво підписану листівку.

Канада

Канада – батьківщина кленового сиропу й пива «Molson», а також друга за розміром країна світу. У Канаді знаходяться такі мегаполіси, як Ванкувер і Монреаль, та справжні чудеса природи: Скелясті гори, Ніагарський водоспад, затока Фанді. Крім того, в Канаді багато унікального. Наприклад, Ви знали, що монети номіналом 1 і 2 канадських долара називають «лунями» й «тунями» (*loonies and toonies*), не кажучи вже про те, що в цій країні найбільше у світі магазинів, що продають пончики? Заінтриговані? Нижче Ви побачите ще багато дивних та цікавих фактів про цю північноамериканську країну.

Їжа й напої

Насамперед цікаві такі дані:

- перевезення алкоголю між провінціями без спеціального дозволу є нелегальним;
- Канада виробляє 1,5 % усієї їжі у світі, але споживає лише 0,6 %. Зокрема, на провінцію Квебек припадають 77 % обсягу світового виробництва кленового сиропу;
- пиво становить 80 % усього спожитого в Канаді алкоголю;
- макарони із сиром – найпопулярніший вид продукту в упаковці.

Мова

1 Такі часто використовувані слова англійської мови, як *колір*, *поведінка* та *робота*, пишуть згідно з правилами британської, а не американської граматики: *colour*, *behaviour*, *labour*.

2 Найдовша географічна назва Канади – *Pekwachtamaykoskwawayuripwanik Lake*, що мовою племені Кри означає «там, де ловлять форель на вудку».

3 Офіційний девіз Канади: «*a Mari usque ad Mare*» («від моря до моря»).

4 Французькою мовою говорять 9,5 млн канадців (усе населення – 34,9 млн осіб).

5 У Канаді знаходиться єдиний населений пункт у світі, в назві якого є два знаки оклику, – *Saint-Louis-du-Ha! Ha!* (*Сент-Луїс Дю Ха! Ха!*). Частина назви «*Ха! Ха!*» походить від стародавнього французького слова, що означає несподівану перешкоду або кінець шляху.

6 У провінції Саскачеван популярну толстовку з капюшоном називають «*bunnyhug*» («обіймами кролика»). У 1835 році вперше жителів Канади назвали терміном «*канак*» («*canuck*»).

Цікаві факти про канадців

- 1 Понад 42 % канадців – католики, 23 % – протестанти.
- 2 Найдовша борода у світі в канадця з провінції Британська Колумбія Сарвана Сінха – 2 м 37 см.
- 3 Канадський юнак Аарон Кейсі встановив світовий рекорд, балансуючи із 17 ложками на обличчі.
- 4 Вищу освіту мають 42 % населення.
- 5 Лише у 8 країнах світу нижчий рівень корупції, ніж у Канаді.
- 6 Відповідно до національного телефонного довідника найпоширеніше прізвище Канади – *Лі (Li)*.
- 7 Середній вік канадця – 40,6 року.
- 8 За межами країни народилися 1/5 канадців.
- 9 Факт, а не чутки: в закордонних поїздках американці іноді видають себе за канадців.
- 10 Канада найкраще з країн-членів великої двадцятки (G20) захищає права жінок.

Світова популярність та удача

- 1 Найбільш комерційно успішний канадський фільм – молодіжна комедія про перший сексуальний досвід під назвою «*Porky's*» із бюджетом 4 млн доларів – приніс прибуток, більший за 105 млн доларів.
- 2 У одній шахті в провінції Манітоба видобувають 2/3 усього виробленого у світі цезію.
- 3 Баскетбол вигадали в Канаді. Також там винайшли кінотеатри ІМАХ, електричні інвалідні візки та популярну вікторину «*Trivial Pursuit*».

Що можна робити в Канаді, а що ні

- 1 Конверти з листами, адресовані урядові, можна надсилати безкоштовно.
- 2 Від 35 % до 50 % пісень, що звучать по радіо в Канаді, повинні виконувати канадські співаки.

3 Можна відправити лист на будь-якій мові на Північний полюс та отримати відповідь від Санта Клауса. Його адреса: *North Pole, НОН ОНО, Canada.*

4 У Канаді заборонене поширення коміксів, що зображують учинення злочинів.

Інші факти про Канаду

- 1 У Канаді 80,5 % будинків під'єднані до Інтернету.
- 2 Номери для автомобілів у Нанавут і на північно-західній території роблять у формі білого ведмеда.
- 3 У кленового листка на прапорі Канади 11 зубчиків.
- 4 Канада стала незалежною країною в 1982 році.
- 5 Пліткують, що купюри номіналом 100 канадських доларів пахнуть кленом, але Банк Канади заперечує цей факт.

Німеччина

Усім відомі риси німецького національного характеру: працьовитість, пунктуальність, раціональність, ощадливість, організованість, серйозність. Тому:

- під час ведення бізнесу в Німеччині дуже важливо пам'ятати про пунктуальність. Навіть невелике запізнення на 10–15 хвилин може стати перешкодою в налагодженні ділових стосунків. Якщо запізнення неминуче, потрібно обов'язково зателефонувати й попередити потенційного партнера. Більше того, необхідно пояснити поважну причину запізнення;

- не варто призначати зустрічей на п'ятницю після 14.00–15.00: багато компаній у цей час уже не працюють;

- компліменти в німецькому бізнесі не прийнятні, особливо малознайомим людям, тому що їх сприймають із підозрою;

- якщо Ваша ділова поїздка в Німеччину триває декілька днів, малоймовірно, що німці запропонують Вам вечірню розважальну програму. Проте, якщо Ви вирішили запросити німців до себе в гості, потрібно ретельно продумати розваги, щоб розслабитися й забути про справи;

- переговори зазвичай проводять з одним або кількома партнерами. Усі зустрічі призначають завчасно. Необхідно пам'ятати, що німці дуже стримані, тому багатьом здаються недружніми;

- німці не люблять необґрунтованого ризику, продумують усе до дрібниць. Укладаючи угоди, вони наполягають на суворому виконанні прийнятих зобов'язань;

- ділових партнерів переважно не запрошують додому. Але, якщо Вам пощастить, неодмінно принесіть господині будинку квіти. Вас можуть запросити в ресторан, але майте на увазі, що рахунки часто оплачують ті, хто запрошує, та гості окремо. Келихи піднімають після того як господарі скажуть вітальне слово;

- ділові відносини в Німеччині дуже стримані. Важко налагоджувати особисті контакти. Німці неохоче приймають гостей, але, якщо Ви захоплюєтеся тенісом або гольфом, у Вас є шанс;

- щодо зовнішнього вигляду: якщо Ви з'явитесь в офісі німецького бізнесмена без піджака, це вважатимуть суворим порушенням етикету. В одязі німці консервативні: здебільшого віддають перевагу класичним костюмам у спокійних тонах. Для жінок прийнято: мінімально яскравий макіяж, помірне використання ювелірних виробів, скромні зачіски;

- вибираючи нейтральну тему для розмови, враховуйте, що німці люблять музику, квіти, тварин.

Англія

Англійський характер – це насамперед стриманість, схильність до недоговорювання, небагатослів'я, що межує з мовчазливістю. Англійцям притаманне відчуття справедливості. Під час ведення справ вони покладаються на віру в чесність партнера, не терплять підступності й хитрості. Загальновідома їх пошана до думки співбесідника. Саме тому вони уникають категоричних тверджень або незгод. Крім того, не обговорюють особистого

життя. Розмови на цю тему вважають вторгненням в особистий простір. Ще одна яскрава національна риса англійців – категоричне додержання встановлених правил та законів. Водночас вони вимогливі і до себе, і до іноземців. Тому:

- стандартне вітання в Англії – рукостискання (як для чоловіків, так і для жінок). Не можна звертатися на ім'я, якщо людина не дала такого дозволу; потрібно робити це офіційно: містер, місіс, міс. Важливо розумітися на званнях і титулах, проте не можна акцентувати увагу на своїх;

- важлива послідовність називання імен. У службовій обстановці спочатку звертаються до клієнта, тому що Він поважніший. Якщо доводиться представляти свого колегу особі, яка обіймає вищу посаду, першим називають ім'я високопоставленої особи;

- не варто підходити дуже близько або доторкатися до англійців: для них дуже важливий особистий простір. Загалом, фізичні контакти з ними повинні бути мінімальними;

- в Англії прийнято чітко розмежовувати роботу й відпочинок, тому всі припиняють розмовляти про справи після закінчення робочого часу;

- англійці часто уникають зорового контакту;

- на зустрічі завжди необхідно приходити вчасно, можна навіть на декілька хвилин раніше за призначений час;

- під час ведення бізнесу в Англії не прийнято дарувати подарунків;

- у сучасному англійському етикеті неофіційного характеру легке постукування по своєму носу означає, що щось повинно залишитися в секреті;

- за столом, якщо присутніх більше ніж двоє, не можна вести окремих розмов. Варто слухати того, хто говорить, і за необхідності підтримувати бесіду. Потрібно уникати зайвої жестикуляції;

- Ваш одяг повинен бути непомітним, гарно зшитим, високої якості. Ідеальний варіант – класичний костюм спокійних

тонів. Основна деталь одягу для англійців – краватка. Відповідно до неї визначають соціальне положення та добробут підприємця. Англійцям подобається поєднання чорного з білим чи рожевим. Жінкам необхідно пам'ятати, що макіяж повинен бути досконалим, мінімум прикрас, волосся зібране в модну зачіску [16].

Франція

Варто пам'ятати, що французи дуже патріотичні. Вони люблять історію своєї батьківщини, її культуру, мову, тому з ними бажано спілкуватися французькою. Матеріали також краще готувати нею. Домовленість про зустріч необхідно щоразу підтверджувати письмово на бездоганній французькій мові. Водночас типові такі особливості:

- одержати запрошення на вечерю від ділового партнера – велика честь. На неї потрібно прибути на п'ятнадцять хвилин пізніше за призначений час. Пунктуальність – не найхарактерніша риса цієї нації. Щодо неї простежуються також географічна й адміністративна залежності: чим південніша місцевість, тим менш пунктуальні французи; чим вищий ранг запрошеного, тим пізніше він приходить на прийом. До речі, якщо Вас запросили на вечерю, подаруйте квіти, коробку цукерок або шампанське;

- розмови французів невимушені й дуже швидкі. Під час ділових прийомів до обговорення справ переходять лише після того як подали каву, а до цього моменту французи традиційно говорять про культуру й мистецтво. Обговорення проблем особистого життя не заборонене. До ділової розмови переходять поступово. Велику увагу приділяють філософії, мистецтву, французькій історії та культурі;

- у Франції особливо цінують ораторське мистецтво. Водночас співрозмовник повинен бути не лише красномовним, а й емпатичним;

- французи дуже іронічні. Але саркастичні репліки співрозмовника не повинні Вас ображати. Висміювання для француза – своєрідна реакція самозахисту, тому що він сам страшенно боїться стати об'єктом насмішок;

- більшість французів дбайливо ставиться до грошей. Іноді це межує зі скупістю. Проте вони вважають цю рису не недоліком, а перевагою. Кожен прагне забезпечити собі гідну старість;

- ця нація цінує чесну працю. На ризиковані фінансові операції наважуються одиниці;

- французи цінують увічливість, особисту свободу, відповідність субординації. Панібратство, особливо після небагатьох зустрічей, сприймають як поганий тон. Навіть із гарними знайомими вони тримають внутрішню дистанцію й мало з ким обговорюють особисті проблеми;

- під час вітання важливе рукостискання, що може бути різним: відстороненим, недбалим, поблажливим, дружнім, пристрасним і т. д.;

- у Франції неввічливо класти руки на коліна: вони повинні лежати на столі. Крім того, не можна виходити з-за столу під час їди, навіть якщо Вам потрібно в туалет;

- французи прагнуть підтримувати відносини в майбутньому, тому намагаються потоваришувати зі своїми партнерами;

- французи – великі знавці одягу й макіяжу. Під час спілкування з ними варто додержуватися класичного стилю. Схвально оцінять, якщо жінка вдало доповнить костюм легким шарфіком або брошкою, а чоловік – шпилькою для краватки [18].

Італія

Усупереч поширеній думці, в ділових відносинах італійці стримані, навіть манірні, тому варто пам'ятати зазначені нижче дані.

1 Представляючись, необхідно називати лише своє прізвище й обмінюватися рукостисканнями. В Італії навіть жінки тиснуть одна одній руки.

2 Цілувати руку жінці можна лише в неробочій обстановці.

3 Робочий день у цій країні триває з 9.00 до 13.00 та з 16.00 до 20.00 (упродовж перерви передбачена сієста). Бізнесмени здебільшого енергійніші й активніші на перших етапах переговорів, прагнуть не затягувати вирішення організаційних і формальних питань, охоче погоджуються на альтернативні варіанти рішень.

4 Використання ділових партнерів для встановлення контактів і ділових зв'язків зовсім не заборонене. Також потрібно враховувати, що італійські підприємці надають великого значення тому, щоб переговори відбувалися між працівниками приблизно рівного статусу у своїх підприємствах або суспільстві.

5 Італійці експресивні, розумні, ввічливі, але водночас запальні та мстиві. Вони енергійні, відкрито демонструють свої почуття, тому стриманість можуть сприйняти як лицемірство.

6 Італійці – не дуже організований і пунктуальний народ, тому на зустрічі можуть запізнюватися.

7 Італійці дуже тонко відчують колір. В одязі не варто використовувати більше ніж три кольори (не враховуючи напівтонів). Популярні різноманітні зачіски [19].

Індія

1 Для зустрічі з індійськими колегами потрібно вибрати офіційний одяг, обов'язково світлий.

2 Індуси не дуже пунктуальні.

3 Можна замінити рукоштовнання на традиційний в Індії поклон: прикладіть до серця ліву руку та злегка нахиліться всім корпусом.

4 Пам'ятайте, що в Індії під час ділових переговорів неприпустимі тактильні контакти [21].

Японія

Усім відомо, що Схід – унікальна культура, традиції якої істотно відрізняються від наших. Тому в Японії варто пам'ятати, що:

- японці вітають один одного поклонами. Це може бути простий кивок головою або глибокий уклін залежно від соціального статусу;
- перед бізнес-переговорами обов'язково обмінюються візитними картками. Приймати їх необхідно обома руками, а ховати лише після уважного ознайомлення;
- не варто торкатися до японців або обійматися з ними. А якщо під час розмови спробувати спіймати погляд японця, він збентежиться та якомога швидше попросається;
- на відміну від Англії в Японії дарують подарунки як на офіційних зустрічах, так і в буденних ситуаціях. Зазвичай це роблять наприкінці зустрічі;
- японці вважають кращим не вимовляти слова «ні». Якщо їм поставили запитання, вони можуть відповісти «так», але відмовити чи бути незгодними;

Азіатські країни й Латинська Америка

1 У багатьох південних та азіатських країнах гостей часто зустрічають у дворі, що згідно з місцевим звичаєм є продовженням будинку. У турецькій родині можуть запросити провести час у лазні. На Сході суп подають наприкінці обіду. У Бразилії не прийнято носити тропічного шолома, а в Таїланді – говорити про спеку.

2 Латиноамериканці на знак своєї особливої прихильності до гостя під час розмови часто переходять на «ти».

3 Латиноамериканці – музичні натури: вміють передавати оптимізм і радість у піснях, танцях. Ця нація дуже товариська. Легко починають розмову з незнайомцями, обговорюють із ними різні питання, діляться своїми проблемами й успіхами.

4 До подарунків там ставляться простіше, ніж на Близькому Сході, але їх люблять. Особливо цінують ті, що відповідають смакам і вподобанням господаря. Тому бажано бути спостережливим.

5 У подарунках цінують оригінальність. Зазвичай дарують квіти, пляшку вина або коробку шоколадних цукерок. Проте з квітами необхідно бути обережним, тому що в різних країнах різна символіка. Наприклад, у Гватемалі траурними є білі квіти, а в Мексиці та Бразилії – лілові. Не варто дарувати жовтих квітів у Чилі, де вони означають презирство.

Навчальне видання

МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ ТА КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Конспект лекцій

для студентів спеціальності 035 «Філологія»
денної форми навчання

Відповідальний за випуск І. К. Кобякова
Редактор О. В. Федяй
Комп'ютерне верстання Ю. В. Кац

Підписано до друку 25.11.2019, поз. 141.
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 22,79. Обл.-вид. арк. 23,68. Тираж 5 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.

